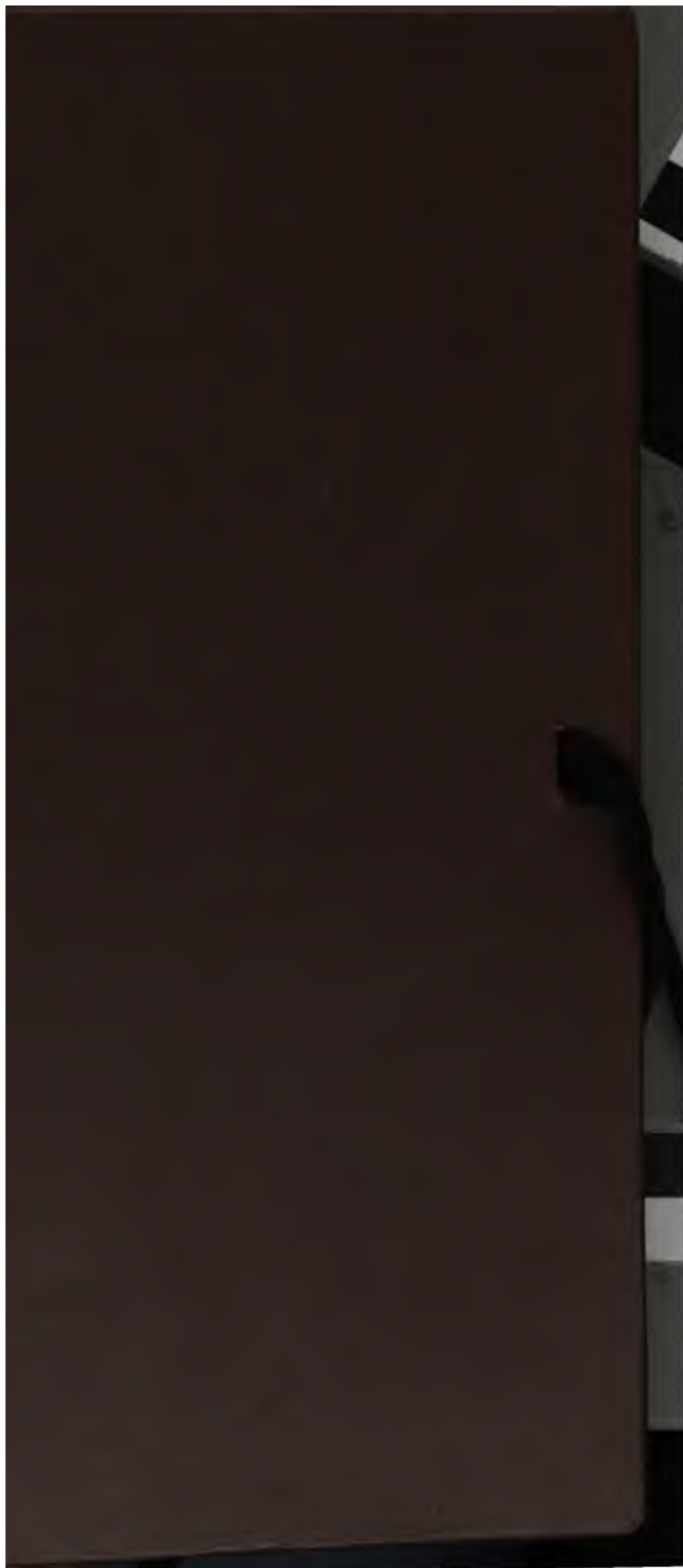
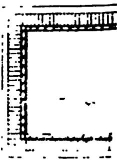

IDEËN

VAN

MULTATULI.

IDEËN

VAN

MULTATULI

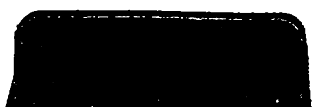
EEN ZAAIER GING UIT OM TE ZAAIEN.
JEZUS.

VYFDE BUNDEL

AMSTERDAM
G. L. FUNKE
1873

»Een zaaier ging uit om te zaaien.”
JEZUS.

Extra-fine-superior-water-colours... warranted! ***Oude en nieuwe prenten. Stoffelsche wyshedens. Mensch-grammatica en taal-psychologie. Rst*** **en** ***Str.***

659. De ziekte van onzen WOUTER nam ten-laatste een gunstigen keer. Toen hy zich sterk genoeg voelde om voor ’t eerst het bed te verlaten, vond de familie dat-i »groot” geworden was. En wie dit niet zelf kon zien, zei ’t den anderen na. Maar niemand scheen inniger van de zaak overtuigd dan jufvrouw PIETERSE. »De jongen was uit al z’n kleêren gegroeid, verzekerde zy, en ’t zou heel wat *in* hebben, hem weêr fatsoenlijk voor den dag te doen komen!” Na van WOUTER’s ziekte zooveel *wichtigkeit* te hebben geoogst als maar

eenigszins mogelyk was, begon 't mensch zich nu al toeteleggen op 't uitbuiten van de belangwekkende bereddering die er kon worden vastgeknoopt aan z'n beterschap.

't Kind zat prenten te kleuren, die hy met 'n verfdoos ten-geschenke had gekregen van den dokter. De verf was echt Engelsch, had STOFFEL gezegd, en zeker van de beste soort, want er stond 'n woord op, dat niemand begrypen kon: *warranted!* En ook de moeder hield zich overtuigd dat het wel »goed spul" wezen zou, omdat »zoo'n dokter toch 'n heele man is!"

Och, die prenten! Ze waren voor WOUTER nog-al byzonder, omdat-i op weinig uitzondering na tot-nog-toe geen ander soort gekend had, dan de figuren die den huiselyken tegenspoed van *Jan de Wasscher* moesten voorstellen, of iets dergelyks. Dit nu zou niet volstrekt onbelangryk geweest zyn, wanneer ze hadden moeten dienen tot vermaak van volwassenen, of van dezulken onder hen die genoeg ontwikkeld zyn om stof tot opmerking te putten uit het allergeringste. Maar kinderen staan te laag om 't dagelyksche te waardeeren. Sommigen myner lezers zouden waarschynlyk, als ik, veel geven willen voor 'n eenigszins volledige verzameling der prenten, waarop men in WOUTER's tyd de kleine gemeente vergastte, en toch zullen weinigen zich een der eigenaardigheden herinneren, waardoor die kunstgewrochten zich onderscheidden. Ze waren namelyk op allerzonderlingste wyze gekleurd. Op elk der twaalf vakken waarin gewoonlyk zoo'n vel papier — dat in de kinderwereld *de* prent heette — verdeeld was, had de smaakvolle fabrikant twee of drie kladden verf gesmeten, zonder in 't minst acht te slaan, noch op de plek waar ze te-land kwamen, noch op den eisch der figuren die ze geheel of gedeeltelyk raakten. De rechter-bovenhoek van 'n huisjen op den linker-voorgrond, mocht mèt 'n stuk hemel en 'n paar helften van boomen of de bovenlyven van twee drie wandelaars, geel zyn. Ergens in de lucht hing 'n roode of groene vlek, en in den linkschen vóórhoek zwom-

men twee koeien, een sloot, en een heele kudde schapen met herder en al, in 't blauw. Zoo'n prent was »gekleurd" en kostte, dùs toegetakeld, in WOUTER's tyd twee duiten. Waar de finantiëele krachten der kleine koopers zoo ver niet reikten, konden ze ook een halve bekomen, by welke gelegenheid het viertal plaatjes dat de middelste rei vormde, *sans façon* werd doorgescheurd, en alzoo vry geschonden de wereld intrad. Maar dit scheen den jeugdigen kunstliefhebbers niet te deeren. Een halve prent was 'n even bruikbaar voorwerp als 'n halve koek.

't Spreekt vanzelf dat WOUTER aan zoo'n vandaalsche berusting ontgroeid was. En dikwyls had hy zich dan ook in 't bezit gezien van wat beters, doch nooit van een schat als die hem nu van den goeden dokter was ten-deel gevallen. Z'n nieuwe prenten bestonden meerendeels uit omtrekken in koperdruk, zoodat-i volle ruimte had iets als smaak te-pas te brengen by 't kleuren, en bovendien zich kon oefenen in 't schaduwen. De heele familie vermaakte zich met de geschiedenissen, die daarop waren voorgesteld. Men vond er *Genoveva*, *den verloren Zoon*, *de ridders van de ronde tafel*, *Ursyn en Valentyn*, *de vier heemskinderen*, *gevechten tusschen Grieken en Turken*, *het overtrekken van den Balkan*, *den dood van Marco Bozzaris*, *'t beleg van Silistria*, *Salomo's Recht*, *de wyze en dwaze maagden*, *de geschiedenis der schoone Helena »princesse van het Oosten"* en wat er al verder by zoo'n collectie behoort.

Boven alles echter voelde WOUTER zich aangetrokken door de personen uit eenige in zyn tyd populaire treur- en zangspelen. Hy bezat de zeer nauwkeurig gekostumeerde afbeeldingen der figuren uit *Macbeth*, *Othello*, *Koning Lear*, *Hamlet*, *Tooverfluit*, *Barbier van Sevilla*, *Freyschütz* en nog 'n tal van andere stukken, waarvan het een hem nog romantischer voorkwam dan 't ander. En hy vermaakte zich met het kiezen der kleuren voor de kleeding zyner helden en heldinnen, waarby meermalen de raad der gansche familie werd ingeroepen, zoodat zelfs Leentje er by te-pas kwam. Gewoonlyk

was men 't oneens, maar dit zette de zaak gewicht by. In één opzicht slechts scheen de familie door 'n soort van H. Geest geleid te worden tot eenstemmigheid: gezichten en handen moesten vleeschkleurig zyn, en de lippen rood. Dit had men altyd zoo gezien, en bovendien... waarom anders zou die verf vleeschkleur heeten? HAMLET voer er slecht by, en kreeg 'n welvarender tint dan by z'n melancholie paste.

— Ik wou wel eens weten wat al die poppen toch eigenlyk beduiden, klaagde WOUTER.

— Dat moet je dan maar aan STOFFEL vragen, antwoordde z'n moeder. Wacht tot-i van z'n school komt.

En dit geschiedde. STOFFEL, de tot voorganger gestempelde apostel van den huize PIETERSE, vervulde vry nauwkeurig dezelfde rol die we dagelyks hooren opdreunen door soortgelyke wezens in de Maatschappy. Zelden zei hy dat-i iets niet wist, doch hy had zich de hebbelykheid aangewend, eenige nietszeggende woorden uittestooten op 'n toon alsof er geurige wysheid van z'n lippen vloeide. Z'n heilbegeerige hoorders waren voldaan, of liever ze drongen zich dit op.

— Wat al die poppen beduiden? Ja, zieje... 't zyn, om zoo te zeggen, de portretten van verschillende personen. Daar heb je nu by-voorbeeld, die daar... met 'n kroon op z'n hoofd, dat is 'n koning.

— Je ziet, WOUTER, dat STOFFEL je alweer te-recht helpt, seurde de moeder.

— Ja moeder! Maar ik wou zoo graag weten wèlke koning, en wat-i gedaan heeft?

— Wel, zei STOFFEL, 't staat er onder. Je kunt toch lezen?

— Macbeth?

— Wel zeker! Dat is MACBETH, een koning uit den ouden tyd.

— En die daar, met 'n zwaard in de hand?

— Ook 'n koning... of 'n generaal... of 'n held... of zoo-iets. 't Is iemand die vechten wil... misschien DAVID, of SAUL, of ALEXANDER de groote... maar je begrypt dat men

niet altyd alles zoo precies weten kan.

— En die dame met de bloempjes? Ze schynt ze stuk te plukken.

— Zy? Hm... dat is... laat zien: OPHELIA. Dat is OPHELIA, zieje?

— Ja. Maar waarom gooit ze die blaadjes op den grond?

— Waarom? Waarom? Zoo kan je zoovéél vragen!

Hier kwam de moeder haren Ruben te-hulp:

— Ja WOUTER, je moet niet meer vragen dan 'n mensch antwoorden kan.

WOUTER vraagde niet meer. Maar wel nam hy zich voor, eene gelegenheid te zoeken om te doorgronden wat toch al die poppen beteekenden. En dit was dan ook de reden waarom die eenvoudige figuren hem meer belang inboezemden, dan al de andere platen waarop heele geschiedenissen waren voorgesteld. Een menschenkenner had uit die voorkeur veel kunnen afleiden, meer zelfs dan 'n volstrekt gevolg behoefde te zyn van WOUTER's karakter in 't byzonder. Hy had opmerkingen kunnen maken van algemeen psychologischen aard.

---

660. De natuur bestaat uit tegenstellingen. Of liever, hare werkzaamheid, hoewel één in richting, en voortgestuwd door gelyksoortige oorzaken, openbaart zich veelal op 'n wyze die ons oppervlakkig doet denken aan verschillende wetten niet alleen, maar zelfs aan invloeden die tegen elkander schynen inteloopen. Ook zyn we dikwyls genoodzaakt, tenbehoeve van den leerling, of om den last van 't begrypen te splitsen, tot we dien stuksgewys beuren kunnen met ons eigen denkvermogen, onderscheidingen te maken, die geheel vervallen, zoodra men zich op hooger standpunt plaatst. (**491**)

In dagelykschen zin moge *dalen* en *scheiden* lynrecht tegenover *stygen* en *verbinden* staan, toch weten wy dat die verschynselen gelyksoortige gevolgen zyn van dezelfde kracht. Zoo ook weten wy dat, in de werktuigkunde, *traagheid* en

beweging — wat de oorzaak aangaat — op 't zelfde neêrkomen.

En dit is niet in mechanica alleen het geval. Ook in zielkunde...

Wie zou durven verzekeren dat niet ook deze beide wetenschappen zelf eenmaal tot één rubriek van kennis zullen behooren?

... ook in zielkunde vinden wy de oorzaken die aanzetten tot beweging, zoo vermengd met de redenen die tot stilstand schynen te nopen, dat het schiften moeielyk valt. Het zou dan ook strikt genomen onze plicht zyn, wanneer we zeker verschynsel toeschryven aan eene byzondere natuurwet, dit altyd te doen onder de voorbehouding: by-wyze van spreken.

By-wyze van spreken dan, zyn wy allen geboren met twee zeer verschillende neigingen. We zyn traag, en: we willen werken. Het is bekend hoe die beide begrippen in het eene woord: *rust* worden uitgedrukt, gelyk reeds door Bilderdyk is opgemerkt. Ik stel dezen verzemaker geenszins hoog als wysgeerig taalkenner, en beweer dat-i z'n naam als zoodanig voornamelyk te danken heeft aan de schandelyke onwetendheid zyner mededingers, die — gelyk ook thans nog in de officiëel-geleerde wereld het geval is — niet eens schynen geweten te hebben dat taalstudie een der belangrykste takken is van algemeene wysbegeerte. Zoolang de hoogleeraren in dit vak zich bezighouden met kibbelen over de *geslachten der woorden*, over *letters* en *spelwyze* — altemaal zaken waarmeê het begrip: *taal* evenmin te maken heeft, als wiskunde met de stof waaruit men passers en linealen vervaardigt — zóó lang is hierin geen verbetering te wachten. En dit is wel jammer! De nietigheden die men gemakshalve op den voorgrond plaatst, hebben de studie van de *Taal*, als kenbron van de ervaringen en aandoeningen des Menschelyken Geslachts, gesmoord ten-behoeve van letterziftery, hoogstens van 't niet altyd gegrond belang dat ons wordt ingeboezemd door dezen of genen ouden schryver, dien men zich tot taak stelt te verklaren. En dat »misgrypen" openbaart zich niet

alleen in de zoogenaamde geleerdheid. Wy ontdekken het overal als 'n eerst gevolg van *de kennis der letters* in allerlaagsten zin. Zoodra men hier-en-daar begon klanken voortestellen door zichtbare teekens, was 't met de natuurlyke wordingsgeschiedenis der taal gedaan. Wie zeker geluid wist uittedrukken door 'n — altyd slechts conventioneel! — teeken, was zoo groots op z'n kunst, dat-i voor z'n teekens den voorrang eischte, boven de klanken zelf die ze heetten te vervangen. Zoo werd het levende door 't doode verdrongen. Weldra schreef men niet wat er gesproken werd, de schoolmeesters eischten dat men spreken zou zoo-als zy verkozen te schryven. En dat zou voortaan »beschaving" heeten.

Dit is alzoo gebleven tot op dezen dag.

---

661. Hoe dit zy, Bilderdyk — zelf mank gaande aan 't euvel der schoolmeestery — *ahnde* toch, dat er eene natuurlyke, niet-conventioneele beteekenis kon liggen in de wording van een woord, al blykt er dan overigens niets van z'n besef dat de *geheele* menschelyke spraak op gelyke wyze moet ontstaan zyn. Dit was dan ook onmogelyk in iemand die aan *Genesis* geloofde, waarin aan vogels en eenig ander gedierte namen *gegeven* werden door 'n willekeurig beslissenden god, d. i. door de hardnekkige tegenstelling van alle uit den aard der zaken voortvloeiende ontwikkeling, en alzoo van de *logiek.* De visschen schynen by die gelegenheid niet aan de beurt gekomen te zyn... *pour cause!*

En evenmin duizende en duizende andere voorwerpen, denkbeelden en aandoeningen. Om godsdienstig consequent te zyn, mag 'n geloover eigenlyk niet weten wat 'n schelvisch is, of wat men bedoelt met uitdrukkingen als: hoop, liefde, vrees, enz. Al die benamingen staan niet in den door God aan 't Menschdom meegegeven dictionnaire.

En dus ook 't woord *rust* had Bilderdyk eigenlyk niet mogen verklaren. Toch heeft-i 't gedaan, zonder er op te letten

hoeveel dieper zin er lag in de geleidelyke geschiedenis van zoo'n woord, dan in de naar 'n grilligen godsluim uitgedeelde namen der paradysdieren. Hy heeft er op gewezen hoe die klank de begrippen *beweging* en *stilstand* in zich vereenigde, en wel bepaaldelyk den stilstand aanduidt die op beweging *volgt.* We hooren daarin 't eigenaardig ruischen, borlen, rollen, rennen, ratelen en rommelen — alles door de bekende geaspireerde *r* — van 'n wentelenden bol, van stroomend water, van 'n vooruitvliegenden ruitertroep — weêr dezelfde *ῥ* die we trachten te spellen met de letters *h u r h*, *hurrah*, *hoerah!* — alles gesloten met den sissenden klank, dien men te-weeg brengt door, zonder eigenlyk spreken, den adem met de tong door de gesloten tanden te persen. Wie in 't duister iemand tot stilte vermanen, en te-gelyker-tyd z'n eigen stem slechts hoorbaar maken wil voor wien 't aangaat, moet — volgens de *thans* en by *ons* ras bestaande inrichting van mond en keel, die waarschynlyk reeds duizende eeuwen oud is — tot zoo'n op 'n *t* uitloopend *sissen* z'n toevlucht nemen. We drukken dien klank uit met: *s t*, of *s j t*, of *chut*, of *whist* — oe-ie-s-t! — waaruit dan ook de woorden *stil* en *stilte* — *sil*-ens, *sil*-entium — even als de verwante klanken *sto*, *sta*, *stuit*, *stoot*, *stop*, *stug*, *storen*, *whistle*, e. d. ontstaan zyn.

Het woord *rust* is alzoo eene zeer oude, of juister nog: de geheel oorspronkelyke voorstelling van een der eerste gecompliceerde denkbeelden, waarvan zich 't Menschdom rekenschap gaf, en bewyst o. a. den adel van een deel der germaansche talen, boven 't door staatkundig overwicht geparvenieëerd grieksch en latyn.

Van een *deel* dier talen. Want ook dat Germaansch is bedorven door 'n zonderlinge vermenging van Keltische Urklanken met verbasterde herinneringen aan Sanskritsche letterkundery, of aan de uitvloeisels daarvan. Eigenlyke letterkunde schynen de Germanen niet uit Azië te hebben meêgebracht, maar ze waren na genoeg in aanraking geweest met volkeren, welker priesters zekere geleerdheid beoefenden,

om genoegen te nemen met onbegrepen klanken. Dit nu schynt by de Kelten 't geval niet geweest te zyn. Ze verstonden nog wat ze zeiden.

---

662. Niets staat de vrye »darwinistische" ontwikkeling eener taal meer in den weg, dan... litteratuur en politisch standverschil. Zoodra de aziatische Heirmannen, Allemannen, Duitschers — *theut*, *theot*, *thiet*, *diet* beduidt zoowel »heer" als »volk" en 't woord *beduiden* zelf is van dien wortel — zoodra de van-lieverlede naar 't Westen opdringende stammen zich meester maakten van rykdom en gezag onder de autochthoone Kelten, die met Finnen en Touraniërs in geheel Europa schynen verspreid geweest te zyn*) vermengden zy hun verliplapt Sanskrit met de brokstukken van 't Keltisch, die ze overnamen van hun heloten. In zeer veel gevallen kunnen wy thans nog nagaan — vooral in plaatsnamen die meestal locale byzonderheden aanduiden — hoe ze een duitssanskritschen klank vastlymden aan een Keltisch woord. Zulke tautologiën werden dan door de arme Kelten van hun meesters overgenomen, en we vinden ze nog heden-ten-dage in de lexica als duitsche woorden. Het spreekt vanzelf dat de geleidelyke ontwikkeling der Keltische Urtaal hierdoor voor altyd gestuit werd. Men trachtte niet langer uittedrukken —

*) Van Touraniërs spreek ik slechts voor memorie, omdat ik me van dien dikwyls genoemden, doch voor zoover ik weet, door niemand toelichtend besproken stam, geen denkbeeld maken kan. Ook van de Finnen weet ik weinig, doch zy boezemen belang in, omdat hun taal zooveel sporen heeft nagelaten. Voor 't *autochthoone* der Kelten pleit o. a. hun naam, die op *troglodytisme* heenwyst. En wat hun taal aangaat, ze leverde waarschynlyk zoowel bouwstoffen tot idiomen die zich ver aan gene zyde der steenperiode verliezen, als tot 'n groot deel der talen die thans nog in Europa, misschien ook in andere werelddeelen, gesproken worden. Mocht my 't *loisir* vergund geweest zyn, dit natesporen!

by benadering altoos! — wat men had afgeluisterd van de Natuur. De eisch was geworden dat de rondschedels vlug ten-uitvoer brachten, wat hun door de overheerschende langschedels geboden werd. Waarschynlyk speelde hierby de stok 'n rol als taalmeester.

Toch zou zich uit dien nieuwen toestand eene tweede periode van andersoortige ontwikkeling hebben kunnen opdoen, indien niet in later tyd de Kerk hare »beschaving" was komen opdringen.

De invloed der Romeinen was gering geweest, daar zy zich niet met filologie bemoeiden. Reeds elders maakte ik de opmerking, hoe de nauwgezette Tacitus niet op 't denkbeeld schynt gekomen te zyn, dat er iets belangryks liggen kon in taal. (Noot by **488**) Hy behoorde tot het Volk dat voor 'n oogenblik politisch hooger stond, en was bovendien 'n man van letteren. Ziedaar de twee redenen zyner minachting. De Germanen *heerschten* niet, en *schreven* niet: dus kwam 't er niet op aan hoe ze spraken. Als-of niet juist die beide oorzaken hun taal geschikter had gemaakt tot het oogsten van wysgeerige opmerkingen!

Doch al had het in de gaven en neigingen der Romeinen gelegen, zich intelaten met filologische studiën, het getal krygslieden dat in Germanië doordrong, was zeer gering, en bepaalde zich, vooral in 't Noordwesten, tot de bezettingen der *castra*. In koloniën, als te Trier en Keulen, bleef de kern der bevolking uit ingeborenen bestaan, wier zeden en spraak — eenigszins verbasterd zeker — door de weinige burgers die van vreemde afkomst waren, werden overgenomen. Slechts officiëel werd er 'n soort van latyn ingevoerd, gelyk nog uit de namen van markten en straten in dergelyke steden te zien is. Doch niet zulke koloniën leveren den waren maatstaf van den invloed der vreemdelingen op het geheele Volk. De verhouding tusschen Romeinen en Duitschers zal wel nagenoeg zyn overeen gekomen met die tusschen 't Nederlandsch leger in Indië, en de inlanders: honderden

tegen millioenen. Bovendien behoort men hierby nog te letten op 't zeer gering getal eigenlyke Romeinen die in de legioenen dienden, en op 't gehalte van die lieden. Voorzeker waren ze niet van de soort der menschen die invloed uitoefenen op de taal. Hoogstens ontleende het volk eenige termen van krygskundigen aard aan de Romeinsche techniek, en dan nog slechts op of naby de plaats waar ze gebruikelyk waren. Zoo heet nog heden-ten-dage de Mainzer bovenstad: Kästrich (*castra*) en overal vindt men Cassels en Castels, waarin 't niet zeer zuiver latynsche *castellum* bewaard blyft.

Maar de Kerk! De aanvoerders der Romeinen heerschten slechts. De Kerk heerschte en... schreef. De taal waarin men tot God sprak, moest wel mooi zyn, vooral wanneer zy die haar leeraarden, aan dienzelfden God de macht ontleenden om hun geletterdheid in één slag meê optedringen met het eeuwige leven. De domme priesters brachten hun *us* en *um* aan den man, of wisten althans te bewerken dat er geen waarde werd gehecht aan al wat niet getooid was met zoo'n staart. Zyzelf wisten zoo min als 't Volk — en dit weten verreweg de meeste geleerden van onzen tyd nog niet — dat dezelfde woorden die ze als *bien porté* en nieuwe snufjes van buiten invoerden, voor zeer, zeer, langen tyd ontleend waren aan 't zelfde Volk — aan 't vóórgermaansch deel daarvan ten-minste — dat ze nu met hun nieuwe wysheid kwamen foppen. Wie 'n parel *margarita* noemde, hield zich voor »gekleed" met z'n modieuse uitdrukking, en dacht er niet aan, dat z'n voorouders in hun *oorspronkelyke* taal zoo'n voorwerp hadden genoemd en wat meer is: *omschreven* als iets *begeerlyks* dat men gierig grypt en grist uit de zee, *mer*, *meer*, *moor*, *moer: margrit.*

Zoo zouden de Franschen ons kunnen komen vertellen dat 'n »gemeene" straatjongen eigenlyk *gamin* heet, dat »lustig" behoort geschreven te worden met *ou* en *c* — *loustic*, 'n grappemaker — dat de ware naam van Uilespiegel *espiègle* is, en

dat we zonde doen door hun nietsbeteekenend *querelle* aftewyzen als stammoeder van ons veelzeggend krakeelen d. i. kraai-keelen. Enz. enz.

---

663. Met het aanroeren van taalkundige opmerkingen stel ik me slechts ten-doel, daarop de aandacht te vestigen van dezulken die zich geroepen voelen en gelegenheid hebben die ryke myn van kennis te ontginnen. Ook houd ik me daarby slechts dan 'n oogenblik op, wanneer deze of gene opmerking me toeschynt in-verband te staan met zielkunde.

Toch zou 't me leed doen, oorzaak te zyn van eene vergissing, al betrof die dan ook maar 'n zaak van ondergeschikten aard. Het is daarom dat ik even terugkom op 't woord *gamin*.

Ik bedoelde geenszins dat de uitdrukkingen *gemeen* of *gemein* — de Romeinen hebben daaraan in hun *communis* den gebruikelyken staart aangezet — duitsch wezen zou, hetzy dan hoog- of nederduitsch. Dat woord is ouder dan een der thans bestaande litteratuur-talen, en van denzelfden — Keltischen? — wortel als al de uit *com*, *cum*, *con*, *sun*, *syn*, *sim*, voortgesproten woorden. Men vindt dien in *komen*, *kamer*, *zimmer*, *Cambre*, *Sikamber*, *Cimber* of *Kimber*, *Kennemer*, *Kameraad*, *zamen*, *samt*, ja tot in 't maleische *sama* toe. In dezen zin alzoo, behoort deze klank, die in 't algemeen ver *zam* eling aanduidt, tot geen byzondere thans bestaande taal.

Doch die *res nullius* is in de beteekenis die we *thans* hechten aan 't woord »gemeen" het eigendom der duitsche talen *geworden*, en eerst sedert korten tyd door de Franschen als 'n parysche specialiteit geannexeerd. Ze gebruiken die zonder daarvan den zin te verstaan, gelyk ze gewoon zyn.

Stipt filologisch gesproken, behooren idiomen als byv. het fransch, het engelsch en al de romanische talen, niet tot den kring van de wysgeerige taalstudie waarop ik in deze nummers meer bepaald het oog heb. Dat ook elders de *zin* der

woorden grootendeels te-loor ging, is waar. Maar in talen als byv. het fransch, bestaat die zin in 't geheel niet meer. De dubbele invloed der Kerk als leermeesteresse en heerscherin, heeft het *begrypen* der uitdrukkingen die men bezigde, tot 'n onmogelykheid gemaakt. Het volk moet zich vergenoegen met 'n verzameling van klanken, waaraan men overeen gekomen is luk-raak 'n soort van beteekenis te hechten, zonder de minste zekerheid dat hoorder en spreker 't over die beteekenis eens zyn. Een aardig voorbeeld daarvan levert MOLIÈRE, die 'n blyspel heeft geschreven, waarin 'n *misanthrope* de hoofdrol heet te vervullen. Wie nu niet weten wil wàt dan eigenlyk 'n menschenhater is, moet dat stuk lezen. Maar de Franschen nemen 't zoo nauw nièt. Een knorrig man, een lastige bediller, 'n spelbreker, een onbeschofte bemoeial, en een *misanthrope*... dat alles komt voor hen zoowat overeen uit.

Welken invloed zoo'n slordigheid in terminologie op kennis en wetenschap heeft, kan ieder begrypen. Het spreekt immers vanzelf, dat 'n natie die zich vergenoegt met zulke gebrekkige benamingen voor de onderwerpen die ze behandelt, evenmin geschikt is tot juiste beoordeeling, als begeerig om tot juistheid van oordeel te geraken. Dit geeft oppervlakkige denkers. Wie niet door de eischen eener taal gedwongen wordt tot het streven naar stiptheid in uitdrukking, of wie zich in 't zoeken naar hulpmiddelen daartoe, gedurig bedrogen vindt, omdat z'n taal hem die hulpmiddelen niet leveren kan, is wel genoodzaakt zich te schikken in vage onbestemdheid. Hy is onbekwaam tot »oordeel des onderscheids" in gelyke mate als hem de middelen ontbreken om dat onderscheid bondig te bepalen. Een Franschman is even onmachtig om de psychologische beteekenis van menschenhaat in 't algemeen te vatten, als z'n taal om de benaming te leveren voor dien treurigen toestand van de ziel.

Hieruit vloeit voort dat dezulken — natiën zoowel als individuen — zich weldra aan niet-begrypen gewoon maken

(**462**) en dan wordt het allermoeielykst tot 'n betrekkelyke helderheid van denkbeelden te geraken, en wel in de eerste plaats omdat men daartoe geen begeerte voelt.

Reeds in de noot op **268** wees ik op den invloed die de wyze van uiting op 't begrip heeft. Die invloed is wederkeerig. Spraak en intelligentie wisselen in dit opzicht gedurig van rol. En dit zal dan ook wel de reden zyn, waarom we in ons gemeenzaam Hollandsch, het woord »stom" — *mutus* — vry algemeen hooren gebruiken als gelykbeteekenend met *dom*, of zelfs als de overtreffende trap van die zeldzame eigenschap. We zien hierin alweder, hoe de levende taal de geschrevene te-boven gaat in psychologisch belang, daar men in geen litterarisch woordenboek, 't woord *stom* door *stupidus* zou verklaard zien, waarmeê 't — zelfs etymologisch — toch zoo nauw verwant is.

Wie dan ook uit en door Taal, iets anders leeren wil, dan nu juist noodig is om geplaatst te worden als *kellner* of reizigersgids, behoort zulke woordenboeken met omzichtigheid te gebruiken, en zich toeteleggen op de studie der Natuur. Zy en zy alleen is de ware *artis et scientiarum magistra.*

Een der hoofdeigenschappen die haar zoo geschikt maken tot leermeesteres, bestaat in hare algemeenheid. Ze verdeelt niet, en rangschikt niet. (**158**) Ze levert *alle* onderwerpen tot studie, in één voorwerp niet alleen, maar drukt door zoo'n enkel voorwerp in-ééns alle gevolgen uit, die door tallooze oorzaken van schynbaar verschillenden aard werden voortgebracht. Er bestaat byv. geen tak van menschelyke kennis — »tak van kennis" is 'n leerlingswoord! — die niet zou te-pas komen by 't verklaren van de drie latynsche *nomina*, waarmeê de vorige alinea eindigt. Latyn? Nu ja, zooals *gamin* fransch is.

In zeer hoogen zin mogen wy aannemen dat èlke oorzaak even gewichtig is als elke andere. Het afsnyden van een bloemknop belet het ontluiken. Maar dit zou even goed zyn tegengegaan door welke andere stoornis ook, in den loop

der gebeurtenissen die op 't voortbrengen van dien knop uitliepen.

Van lager standpunt echter bestaat er wel verschil in rang tusschen de oorzaken. En vooral is dit het geval, wanneer we dien rang laten afhangen van ons waarnemingsvermogen. De uitdrukking: deze of gene oorzaak is de belangrykste, beduidt dan dat ze òns 't meest in 't oog valt.

En nòg iets bepaalt de voorkeur waarmeê we eene voorafgaande gebeurtenis met onze aandacht vereeren, en tot *factor* uitroepen. Het is de meer of mindere *vermakelykheid* der gevonden aansluiting tusschen oorzaak en gevolg. We willen dat de symmetrie genoeg in 't oog valle, om — liefst na ònze aanwyzing — ook door anderen te worden opgemerkt. Niet echter zóó duidelyk, dat we 'r de verdienste van 't vinden by inschieten. En ook waar lang vóór ons door anderen de geleidelyke loop eener zaak werd in 't licht gezet, stellen we aan elk probleem eischen, die aan de schoolregels van een drama doen denken, en waaruit dan ook die regels zyn voortgevloeid. Vraag eens elken schooljongen, of hem niet de oorzaken van den val der Tarquynen beter bekend zyn, dan van elke andere omwenteling in den Romeinschen Staat? Ze zyn dramatischer, of werden althans door de *faiseurs* der Geschiedenis dramatischer voorgesteld. De tyrannie der regeerende familie — wáár of niet, dit doet er niet toe — de slimme Brutus, de brave Collatinus, de ondeugende Sextus, de kuische Lucretia, de heldhaftige Mucius, de edelmoedige Porsenna — we nemen nu gemakshalve al die gerangschikte fabeltjes voor geldig aan — zie, dit alles loopt als van 'n leien dak, en ook de minst ontwikkelde is er groots op dat-i zoo heel precies weet waarom de Romeinen liever twee consuls hadden dan één koning. Minder genoegen zal de gewone onderzoeker vinden in 't nasporen der oorzaken van den val des Westerschen Ryks, omdat die niet zoo *ad usum delphini* in 'n paar acten zyn saemgeperst. Dit laatste nu doet de Natuur zelden. Of beter, ze doet het nooit. By al haar dra-

ma's behoort een voorspel, en dat voorspel zelf werd voorafgegaan en verklaard door andere drama's die op hun beurt epilogen waren van iets vroegers. Ze levert 'n cyclus zonder begin of eind.

Tot het kunstmatig samenvatten van 't belangrykste uit dat alles — d. i. van wat òns 't meest belang inboezemt — is behalve technische bekwaamheid, ruimte van blik noodig, en misschien nog eenige hoedanigheden meer. Maar, boven alles misschien, is de betrekkelyke vermakelykheid der *difficulté vaincue* een onmisbaar vereischte. 't Raadsel moet pikant zyn.

Gesteld dat we iets lezen van de vermoedelyke ontdekking van Amerika door Yslanders, dan zal ons dit gewis belang inboezemen, doch geenszins zóó verrassen als 't bericht dat er in Canada monumenten gevonden zyn met runische opschriften. Wanneer nu bovendien zulke runen licht verspreiden over een geschiedkundig of ethnologisch vraagstuk omtrent zeer oude bewoners van Europa, zou die belangstelling aanmerkelyk toenemen. En ze zou ten top worden gevoerd, indien wyzelf de ontdekkers waren van zoo'n nieuwe bron onzer kennis. Dit is wat ik de vermakelyke zyde van zulke studiën noemde.

Ik beweer, met terugzicht op deze en dergelyke beschouwingen, dat er geen dankbaarder vak van onderzoek is dan algemeene taalkunde.

Het bestudeeren van wording en ontwikkeling der spraak, samengaande met het toenemen der behoeften en de volmaking der gaven van den pas tot zelfbewustzyn geraakten mensch... het terugbrengen tot oorspronkelyke eenheid — of althans tot eenige weinige nagenoeg synchronistische en zeker geheel syllogistische of soortgelyke eenheden — de toepassing van 't darwinismus op 't ontleden van oorzaak en gevolg *)... het klassificeeren van woorden en uitdrukkingen

*) Ik gebruik hier 't woord *darwinismus* gemakshalve, om de methode aanteduiden, langs welke men in 't algemeen oorzaken behoort

naar den ouderdom en de soort der lagen waarin ze gevonden werden... het determineeren van die lagen naar de taalkundige gegevens die men daaruit opdelft... dit alles zòu, wèl behandeld, bruikbaarder bouwstoffen opleveren tot de GESCHIEDENIS DER MENSHEID, dan ooit kan verwacht worden van elke andere wetenschap. Wysgeerige taalkunde is de geologie van 't levende woord. Het oudste monument van Kunst of Nyverheid is jong, en in z'n stomheid onbeteekenend, by vergelyking met de eerste klanken die de mensch opving van de Natuur, en gebrekkig nastamelde met ongeoefende keel. Er was al veel gebeurd, voor men zich waagde aan den eersten medeklinker. En de stam die 't eerst de *r* duidelyk wist te onderscheiden van de *l*, heeft in zyn tyd aan 't hoofd der beschaving gestaan!

En 't samenstellen! Het vereenigen van twee begrippen tot één woord!

Misschien heeft die verbazende nieuwigheid eenmaal rang gehad van hemeltergend doordringen in goddelyke geheimenissen. Wie weet of niet de wysgeer die uitvinder was van 't woord *rust*...

Neen, brandstapels waren er nog niet, althans niet tot zulk gebruik. We willen hopen dat de man minder moge mishandeld zyn voor de dienst die hy z'n tydgenooten bewees, dan in later jaarduizenden by zulke gelegenheden gebruikelyk werd.

---

664. »De Taal is gansch het Volk" zeg ik dus de Gentsche Maatschappy na. En ik durf meer zeggen: DE TAAL IS GANSCH DE MENSHEID! Het is dan ook daarom dat ik háár noodig had by 't afwerken van de figuur die ik behandel, van 't stukje

---

vastteknoopen aan gevolgen. Uit een der noten op **510** kan den lezer bekend zyn dat ik van eene rasbestemmende *natural selection* niets weten wil. Wat ik daar van roksknoopen zeg, is ook op talen van toepassing.

mensheid namelyk dat ik Wouter doopte.

Op gelyke wyze als 't woord *rust* ontstaan is door de vermenging van twee ongelyksoortige bestanddeelen, schynt ook de menschelyke ziel zekere hoedanigheid te bezitten, die voortgebracht wordt door twee verschillende soorten van traagheid. Het is de vraag of de aandrift tot arbeiden eene veroveringstocht is naar den stilstand die daarop volgen zal, dan wel of we neiging voelen tot niets doen, om kracht te zamelen tot arbeid. Opmerkelyk blyft het evenwel, dat ook deze dubbele aandrift der ziel, zoo duidelyk wordt gekenmerkt *in de taal*, door 'n tweeledigen klank waarin zich de bestanddeelen van 't woord *rust* in omgekeerde volgorde vertoonen. Even als we de stoppende, en als 't ware *halt*-roepende *s t* zagen volgen op den bewegenden *r*, bezitten we andere woorden, waarin de behoefte wordt aangeduid, na stilstand overtegaan tot beweging:

We *st*...*r*...ekken, *st*...*r*...even, *st*...*r*...yden.

Op de algemeene beteekenis van deze behoefte aan stryd, en op haar verband met andere gewaarwordingen — levensvoorwaarden van 't menschelyk geslacht — heb ik reeds in **517** gewezen. We willen nu tot Wouter terugkeeren, om optemerken hoe zich in hem die neigingen openbaarden.

Een akrobatisch hoofdstuk. De schryver springt van GENOVEVA *op* JUPITER, *van* JUPITER *op* FEITH, *van* FEITH *op* 't BEEST IN DE OPENBARING, *dat hem dertig jaren terugvoert, om neêrtekomen op* SALOMO'S RECHT *in nieuwe editie, en den lezer doet kennis maken met twee arabieren die geen manieren hadden.*

665. De geschiedenis van Genoveva was op de prent geheel uitverteld, en liet weinig te gissen over. De auteur der onderschriften had de zaak volkomen afgedaan, en al stuitte WOUTER hier-en-daar op 'n woord dat-i niet vertalen kon — 't spreekt immers vanzelf, dat we hier te-doen hebben met duitsch fabrikaat? — toch was de hoofdzaak helderder dan geschikt zou geweest zyn om arbeid te geven aan WOUTER's fantazie. En... zonderling, met de onopgehelderde byzaken bemoeide zich die fantazie niet.

Of is die gemakkelykheid waarmeê mensch en menschdom op zekere leeftyden heenstapt over ongerymdhedens, *niet* zonderling? Ze blyft in-allen-geval opmerkelyk.

Waarom nam men byv. in grieksche en romeinsche my-

thologie genoegen met 'n Jupiter die jong geweest en door 'n geit gezoogd was, zonder er aan te denken dat 'n *geboren* god oud worden en sterven moest? Al de geschiedenisjes die op den Olymp gespeeld waren, nam men als gebeurde zaken aan, en niemand schynt er aan gedacht te hebben dat de voortzetting daarvan mogelyk, of liever noodzakelyk was. De onttroning van Saturnus vond geen tegenspraak, maar de dichter die 't gewaagd had in 'n *premier-olympe* te vertellen dat de veroveraar Zeus op zyn beurt 'n gelyk lot had ondergaan, zou voor 'n godslasteraar gehouden zyn. Ook in andere meer moderne mythologiën...

Maar we willen nu liever dat gebrek aan *kritiek*, in WOUTERTJE beschouwen. De deugdzame Genoveva werd op 't laatste plaatje volkomen gelukkig, en de verrader behoorlyk gestraft. Hoe was er voor de zoo lang verstoten vrouw geluk denkbaar, aan de zyde van 'n woesteling als de echtgenoot die haar op zoo ongegronde verdenking in de wildernis jaagde? Wie stond haar borg, dat-i niet straks op-nieuw een dergelyke dollemanskuur aan haar begaan zou? En... vanwaar bekwamen de kinderen zulke mooie kleertjes? Ze schitterden van kleur en galon. WOUTER zag dit wel, en hy was er wel jaloers op...

Dat was wat ànders dan de afgelegde buisjes en broeken van LAURENS, waarmeê hy gedreigd werd door de overleggende moeder!

Nu ja, hy had wel de onburgerlyke weelderigheid van zoo'n woestynleven opgemerkt, en zich voorgenomen by gelegenheid 'n plekjen optezoeken, waar 't ongeluk zoo fraai gekleed ging, maar 't kwam hem niet in den zin, zich rekenschap te geven van de herkomst dier garderobe.

Eilieve, 't kind was hierin minder achteruit dan hem volgens z'n jaren vrystond. By vergelyking met zeer veel volwassenen, had men 't recht niet, kritische zifting van hem te verwachten. De opmerking is oud, dat de heldinnen in ridderromans nooit gebrek hebben aan schoon linnen, wasch-

water of nagelborstel. Dit hinderde de lezers van die dingen niet, en... nog heden ook nemen volwassenen volkomen genoegen met de almacht van schryvers, die zich niet schynen te storen aan de onverbiddelyke eischen der werkelykheid. De soort van onmogelykheden die gretig worden aangenomen, verandert by elke periodische *abschnitt* van litteratuur-smaak, maar die onmogelykheden zelf blyven gangbaar, en schynen zelfs niet wel gemist te kunnen worden. Onze grootvaders namen volkomen genoegen met 'n »eenzaam dal" waar zich de held of de heldin verborg met de noodige smart. Belastinggaarders drongen in zoo'n dal niet door, en ook by 't opmaken van bevolkingstaten sloeg men zulke schuilplaatsen heel goedig over. Hoe 'n eenzame romanheld het maakte, als de held uit 'n ander boek 't in z'n hoofd kreeg, *zyn* dal te kiezen tot herberg van z'n wereldhaat, of als er eens door 'n samenloop van velerlei gelyksoortige smart, al te veel eenzaamheden op één punt by-elkaar kwamen, weet ik niet. We willen hopen dat er ten-allen-tyde evenveel afgesloten dalen als ongelukkigen geweest zyn, en dat ieder 'n byzonderen smaak had.

't Is komiek te zien, hoe schryvers die zich tot taak stellen hun tydgenooten voortelichten, en die overigens somwylen blyk geven van liefde tot nauwkeurigheid, zich schuldig maken aan de grofste vergrypen tegen de eischen van het zyn. Dat er fouten bestaan in èlke teekening, spreekt vanzelf. Maar 't is ergerlyk, wanneer men naast beschouwingen die aanspraak maken op wetenschappelyke juistheid, eene schildering vindt van geheel onbestaanbare toestanden. Dat men ook nu nog zich zulke ongerymdheden veroorlooft, zou ik kunnen staven door talryke voorbeelden uit de hedendaagsche litteratuur. Doch om in WOUTER's tyd te blyven, en tevens by den gedachtenloop die me dat spotten met eenzame dalen in de pen gaf, haal ik liever hier iets aan van FEITH.

Ik beweer dat die schryver niet genoeg gewaardeerd wordt. Men heeft hoog geloopen met z'n verzen, en met z'n — na-

gemaakt-*werthersche!* — sentimentaliteit. Later inziende dat men op 'n verkeerd spoor was, moest die vergissing gewroken worden op den arme die zich niet zwaarder bezondigd had — hy, zèlf volgeling en någevoeler — dan *zyn* volgers. Dezelfde Feith die de allerzotste *empfindelei* ten-onzent byna populair maakte, heeft zeer goede stukken geschreven over litteratuur en kunst. Daar ik Wouter tot tydgenoot maakte van z'n opgang, zal ik wel genoodzaakt zyn op hem en de school waartoe hy behoorde, terug te komen. Nu alleen iets over die »dalen." In zeker verhaal — »*de Hermiet*" — wordt 'n jongeling die door den schryver is begiftigd met 'n »gevoelig hart, *schrander* oordeel en uitgebreide *kunde*, vooral in de fraaie Wetenschappen" behoorlyk ongelukkig. 't Spreekt vanzelf, dat-i oogenblikkelyk zich terugtrok op 'n »eenzame landhoeve, en wel in eene afgezonderde vallei, om daar, afgezonderd van de wereld, en buiten het oog zyner Natuurgenooten, een leven te slyten, dat"... enz. In die eenzaamheid — wie de boerdery bezorgde, wordt niet gemeld — vond-i 'n... graftombe. De vorige bezitter der landhoeve had die »op 'n eenzaam plekje gronds" laten vervaardigen. Op die tombe stonden allerlei zeer romantisch-godsdienstige opschriften, zoodat er iets als 'n gesprek kon gevoerd worden tusschen den levenden en den begraven liefhebber van de eenzaamheid. Terwyl de eerste hiermeê — overluid! — bezig is, wordt-i door 'n derden »eenzame" gestoord. Uit den donker treedt 'n gedaante te-voorschyn, die z'n spreek- en denkmanier oogenblikkelyk *à l'unisson* weet te zetten van dat grafgeseur. »Wie gij ook zijn moogt, sprak eene eerbiedäfdwingende stem tot Valcour — nooit heeten zulke luî Pieterse! — staak uwe klachten! De Voorzienigheid"... enz. 't Hier volgend gesprek is natuurlyk van gelyk allooi als de opschriften van de tombe. We vernemen daaruit o. a. dat de man die daar in 't donker ronddwaalde in de eenzaamheids-heerlykheid van den ander, ter-afwisseling een eenzaamheidszoeker was, die eigenlyk heel leelyk deed 'n kollega te komen lastig vallen. Want... de

man had z'n eigen »dal" en daarin had-i behooren te blyven. Na de noodige ongelukken, had hy zich »met het eenigste — pand dat hem van zyne Sophie nog — *eenigste* en *nog: sic* — was overgebleven naar een eenzaam afgelegen oord begeven, waar geen sterveling hem kende." Er waren dus stervelingen in die eenzaamheid, schoon ze gelegen was tusschen »hooge en nooit bezochte bergen."

Kan 't kinderachtiger?

Laat ons zien hoe de andere held z'n tyd doorbracht, de jongeling met »schrander oordeel en uitgebreide kunde." De lezer vergeve my, dat ik eenige regels letterlyk uitschryf. Hy bedenke by 't lezen, dat die nonsens: 1°. geschreven werd door 'n man die als mensch, litterator, geleerde, en zelfs naar gewone opvatting als *wysgeer* geenszins laag stond. 2°. Dat die onzin zonder protest geslikt werd door 't uitstekendste deel der Natie.

»Somtyds rees hy met de zon van zyne slaaplooze legerstede, beklom een nabygelegen heuvel, liet van daar zyn gezigt over de omliggende vlakten dolen, en zag de geheele Natuur ledig voor hem. Verzonken onder 't gevoel van zyn leed, zeeg hy op de beparelde graszode neder; vermengde zyne tranen met den dauw, en bleef in achteloos gepeins uren op den grond staroogen."

Uren achtereen? In die nattigheid? Maar ik onthoud me van kommentaar. Ziehier wat de ongelukkige eenzame jongeling verder uitvoerde:

»Dikwyls trad hy in den achtermiddag, mismoedig en in de volle houding der hopeloosheid (?) naar 'n digt bosch, dat aan zyne landhoeve grensde, boorde op de meest woeste plekken door takken en struiken heen...

Als 'n everzwyn!

... wierp zich overluid gillende van weedom — *overluid*

gillende: sic! — op de dooréëngevlochten en met mos bedekte wortels van eenen ouden beukenboom, die in den donkersten nacht van dit woud stond, neder, en noemde duizendmalen den door zuchten afgebroken naam van Adelaïde.

Meest echter bezocht hy in de schemering van den avond eene graftombe...

Dit is 't fameus monument waarvan ik reeds gesproken heb.

Wat zegt ge, lezer? De werken waarin zulke dingen voorkomen, of liever: de werken die byna doorgaande met zoo'n brutale miskenning van gezond verstand geschreven zyn, beleefden in WOUTER's jeugd een herdruk. De oplaag was van *tienduizend* exemplaren, en ook 't getal der inteekenaren bedroeg duizenden! Daaronder vinden wy de namen van al wat in Nederland aan 't hoofd stond van beschaving, of uitblonk in aanzien.

Mogen we 't dan ons WOUTERTJE wel zoo heel kwalyk nemen, dat-i zich niet opgewekt voelde tot het doordringen in de economische verhoudingen van Genoveva?

We zullen dien FEITH later weerzien, daar ik hem erger dingen te verwyten heb, dan schryvers-onbekwaamheid. Zeker is 't hem nooit in den zin gevallen, dat zyn afwyking van waarheid, eenmaal gebruikt worden zou om de onnozelheid van 'n knaapje te verontschuldigen. En z'n lofredenaars VAN HALL, DE VRIES en VAN KAMPEN ook niet! Toch behoorden deze personen tot de soort van voorgangers die by-uitsluiting met den naam »fraaie vernuften" werden getooid! En 't blyft de vraag, of we veel verder zyn in onze dagen. We hebben FEITH's mismaakt sentiment van ons geworpen, niet door ryping van oordeel zoozeer, als door veranderden smaak. Dit blykt hieruit, dat we evenzeer als toen 't geval was, genoegen nemen met onjuiste voorstelling der dingen. *Hy* teekende scheeve harten en kreupele karakters. *Wy* vervalschen en verdraaien de zaken van den dag, die van de ontbonden firma *Hart*, *Smart & Cie* de *vogue* hebben overgenomen. Politische

en sociale kwestiën spelen heden-ten-dage de rol die we honderd jaar geleden zagen vervullen door 't melankoliek everzwyn, dat *overluid* gillende door de digtste struiken boort, om zich neertewerpen op de dooréèngestrengelde met mos begroeide wortels van den ouden beukenboom in den donkersten nacht van 't eenzaam woud... hu!

Neen, we zyn *niet* vooruit gegaan!

---

666. De deugdzame Genoveva kwam er dus goed af. En SALOMO's Recht ook. Al had ons kereltje lust en bekwaamheid gehad tot kritisch onderzoek, van SALOMO zoud-i afgebleven zyn, omdat het hier 'n bybelsche zaak gold. Eene poging om naar aanleiding van dit vreemd geval, zekere beschouwingen te plaatsen over 't Beleid der Justitie in Israël, zou in 't huis PIETERSE niet vriendelyk opgenomen zyn. En daarmeê zou men nog heden in de meeste kringen z'n hof niet maken. Gelukkig dat WOUTER zelf deugdzaam en godsdienstig genoeg was, om SALOMO byzonder knap te vinden, en om niet te denken aan al 't onrecht dat gewis niet uitblyven kòn, in een land waar 't Recht scheen aftehangen van zulke kunstjes.

De laatste opmerking is zeer oprecht in den mond van iemand die zich, juist dertig jaren geleden nu, eenmaal 't genoegen veroorloofd heeft, SALOMO naar de kroon te steken. By-wyze van spreken namelyk, want de begeerte kwam nooit in my op, tot koning der Joden gezalfd te worden.

Die tusschen-geschiedenis wil ik even vertellen. Ze behoort in zoover tot de WOUTER-epopee, als... als...

Nu ja, al behoorde ze daarin niet. Ze zal er toe behooren, zoodra ik haar by 't behandelen van m'n studie-exemplaartje een plaats geef. Misschien heeft ook hy wel eens zoo-iets beleefd, en 't omineuse nummer van dit IDEE verlokt me tot 'n zonderlingen sprong. 't Is te hopen dat het »Beest" uit de Openbaring geen erger zonden op z'n geweten hebbe!

Ik was drie-en-twintig jaren oud, en »kommandeur" van

de provincie Natal. De officiëele Nederlandsche benaming van die betrekking is *civiel gezaghebber*, maar in de wandeling, en vooral tegen-over de inlanders, blyft die beambte sedert den »engelschen tyd" den naam dragen van »*commodore*."

De functiën van zoo'n gezaghebber zyn alleraangenaamst, en meermalen heb ik in later tyd me teruggewenscht op 't standpunt, dat ik uit onervarenheid niet genoeg waardeerde toen ik 't innam. Wie niet geleden heeft, of niet genoeg geleden, is altyd dom. 't Spreekt vanzelf dat ik hierby niet denk aan Feithsche tranen, die de romanhelden voor hun pleizier storten. Ik bedoel de pynlyke wryving met de wereld.

Doch ook zonder die wryving, de toestand van zoo'n *fetor* — dit is de by Maleiers der Sumatrasche kustlanden gebruikelyke arabische benaming — is inderdaad eenig. Men is op zoo'n plaatsje iets meer nog dan de eerste. Men is... alles, en menige Caesar zou daarmeê kunnen tevreden zyn. 't Is waar dat de hoogte waarop zoo'n gezaghebber geplaatst is, eigenlyk wordt te-weeg gebracht door zekere leegte om hem heen, daar hy veelal, op den militairen kommandant na, de eenige Europeër op de plaats is, en zelfs in de geheele provincie. Maar wie jong in Indië kwam, zoodat-i nog tyd had zich goed inteburgeren, voelt zich in de aanraking met inlanders weldra geheel op z'n plaats. De leegte van 't kluizenaarschap als blanke, wordt aangevuld door 'n soort van koninklyke waardigheid tegen-over de bevolking, die van haren kant de hoogheid van den gezaghebber zeer ernstig opneemt. Ernstiger gewoonlyk dan hyzelf. De oudste inlandsche hoofden behandelen hem met kinderlyken eerbied, en hy wordt »vader" genoemd door grysaards. Men meene vooral niet — 'n europeesch dwaalbegrip! — dat zulke verhoudingen geregeld worden naar de omschryving der Wet. De inlander kent noch begrypt onze finesses van gezagsverdeeling. Wie heer is, heeft het opzicht over alles, en byna onbegrensd. Ook vervalt by zulke gelegenheden de splitsing van officiëel en particulier. Een inlandsch hoofd zal even deemoedig de goedkeuring van den heer *fetor*

komen inroepen op 't voorgenomen huwelyk zyner dochter, als op den aanleg van nieuwe pepertuinen. Zoodanige hartelyke aartsvaderlyke verhouding bestaat op Sumatra en sommige andere buitenposten, in veel hoogere maat dan op Java. De Javaan is onderdaniger, maar kan in den omgang niet zulke aangename gegevens leveren als byv. de maleier, wiens aanhankelykheid, juist omdat-i meer karakter heeft, van grooter waarde is. En... op Java zyn sedert 'n paar eeuwen te veel Europeanen geweest — waaronder de rykworders! — dan dat de inlander niet schuw zou geworden zyn.

Dat men alzoo, in de meer onbedorven binnenlanden van Sumatra met gezag bekleed, veel goeds kan doen, ligt in de rede. Nog thans betreur ik het, daarvan geen ruimer gebruik te hebben gemaakt. Maar ik was jong, àl te jong!

De hoofdplaats der provincie, waar de kommandeur z'n zetel had, lag aan zee. De reê werd schaars bezocht, omdat ze by zeelieden een boozen naam had. Wat vaartuigen van Padang en Benkoelen uit het zuiden, van Atjin uit de Noord, ziedaar byna alles. En soms, doch zelden, kwamen er schepen van middelbare grootte van Makassar of van verder gelegen landstreken. De invoer bestond grootendeels uit lynwaden, aardewerk en snuisteryen, die de kooplieden verruilden tegen stofgoud en kamfer *). Als 'n byzonderheid van industrie, herinner ik my de vrouwenbroeken die te Atjin geweven worden, en — naar ik meen — nergens in den ganschen archipel dan in deze streken worden gedragen. Op Java althans heb ik ze nooit gezien. En in de Molukken ook niet.

By aankomst van een vaartuig was de schipper of *supercarga* verplicht z'n ladingslyst te vertoonen aan den civielgezaghebber die tevens Havenmeester en Ontvanger van de Inkomende Rechten was. Gewoonlyk verbond zoo'n schipper

---

*) *Kamfer*. Het woord is *kafoer*, *kapoer*, dat eigenlyk kalk beteekent. De beste kamfer komt van Baros, even benoorden Natal gelegen. De naam voor kamfer is alzoo: *kapoer-baros*, Baros-kalk.

hiermeê 'n beleefdheidsbezoek, waarby hy dan tevens eenige geschenken aanbood. Dit laatste ligt geheel in de Oostersche zeden, en men beoogt er niet altyd kwaad mede. Het is, of kan geacht worden te zyn, een bloote hoffelykheid. De waarlyk eerlyke beambte wyst die slechts af, wanneer het aangebodene door te hooge waarde schynt uittelokken tot onwettige bevoordeeling, of indien er byzondere redenen bestaan om een uitzondering te maken op den regel.

Zulke redenen bestonden er op Natal inderdaad, en ik had dus aan den stuurman der havensloep last gegeven alle *anachoda's* *) te waarschuwen dat er geen geschenken door den kommandeur zouden worden aangenomen.

Op zekeren middag zat ik in gezelschap van den militairen kommandant, in de boven-voorgalery myner woning, toen een deftig Arabier met eenig gevolg — »gevolg" behoort in Indië tot de kleeding — het erf kwam opstappen. Een der oppassers die beneden de wacht hadden, diende anachoda *Sjech Sjarief Alhabasji* aan, gezagvoerder van een schip dat zoo-even ter-reede was gekomen. De man kwam boven, maakte z'n *slamat* †) en bood de ladingslyst aan. Ik liep die even door, zeide hem een-en-ander over de te betalen rechten, en vraagde naar den prys van *pramedani's*.

Ik weet niet of ik 't woord goed spel. Waarschynlyk is 't arabisch, en ik schryf 't op den klank af, zoo-als ik me dien herinner...

Dertig jaren! En nooit na dien tyd, heb ik noch de zaak, noch 't woord weêrgezien. Profr. VETH zal kunnen beoordeelen of ik 't goed spel, en of m'n beschryving juist is. Een *pramedani* dan, is 'n stuk tapyt van de *point* die we smyrnasch noemen, maar vry grof. Zoo'n ding wordt door de mu-

---

*) *Anachoda* heet de gezagvoerder van een schip, die tevens gewoonlyk mede-eigenaar van de lading is. De oorsprong is, meen ik, arabisch.

†) *Slamat*, de maleische vorm van het arabische *salam* of *selam*: groet.

zelmans gebruikt als bidkleed. By de ochtend- en avend-gebeden, of hunne afwasschingen aan den oever der rivieren, nemen ze zoo'n kleed mede. Het behoort als de rozenkrans tot de uitrusting van den waren geloovige, en wordt zeer dikwyls den doode meegegeven in z'n graf, of ook wel daarop neergelegd. Hoe versletener dan zoo'n ding er uitziet, hoe beter. 't Geldt dan voor 'n vervallen wisselbrief dien men den profeet ter betaling aanbiedt: voor aan Uwe Heiligheid geleverde zooveel demonstratiën van vroomheid.

Maar... als zulke kleedjes nog nieuw zyn, kan men er ook 'n profaan gebruik van maken. Ze kunnen dienen als tapytjes voor ledekant en sofa, of onder de schryftafel. M'n vrind de kommandant had me reeds lang verzocht hem bygelegenheid 'n paar van zulke kleedjes te bezorgen. En ook ik bestelde 'n stuk of drie. *Sjech Sjarief* vertrok, en eenige uren daarna werd me door 'n matroos een pak gebracht, dat voorloopig ergens in 'n hoek van de voorgalery werd neêrgelegd.

Kort daarop verscheen er een andere Arabier, even deftig gekleed, bebaard en van gevolg voorzien als de vorige. We zullen hem *Sjech Awal bin Aidroussi el Maskat* noemen. Met niet weinig opgewondenheid kwam hy vertellen dat z'n kameraad *Sjech Sjarief* 'n indringer was, 'n overweldiger, een oproermaker, een valsche *anachoda*. Volgens *Sjech Awal* was *hy* zoowel eigenaar en kapitein van 't vaartuig, als rechtmatig bezitter van de goederen. Hy deed 'n uitvoerig en verward relaas van een oproer dat aan boord zou hebben plaats gehad, en waarby hy wederrechtelyk zou ontzet zyn van z'n waardigheid. Te-midden van z'n rede viel z'n oog op 't pak *pramedani's*. M'n vriend de kommandant had het opengemaakt en beschouwde de smyrnasche bloemen. De grofheid van 't weefsel deed er geen kwaad aan. Die ruw geschoren wol lag er zoo dik op! Men zou lust gekregen hebben er op te knielen...

— Betaal ze niet aan den schurk *Sjech Sjarief*, m'nheer! Hy is 'n hond, 'n schelm, 'n dief. De Heer God zal z'n vader

vervloeken, en z'n grootvader, en z'n overgrootvader! Om godswil, m'nheer, betaal den prys van die *pramedani's* niet aan den eervergeten *Sjech Sjarief.*

Ik riep de rechtbank by-elkaer. Dat heet, ik zette me aan m'n schryftafel, en begon vierschaar te spannen in m'n eentje. De zaak behoorde, omdat klager en eischer vreemdelingen waren, niet tot het ressort van de Natalsche *rappat*-raad, waarin ook inlandsche hoofden zitting hadden. *Sjech Sjarief Alhabasji* en *Sjech Awal bin Aidroussi el Maskat* troffen 't goed. Ze waren overgeleverd aan myn wyzigheid, en hadden waarlyk slechter kans kunnen loopen.

Och, die jeugd! Die lieve hartelyke, flinke jeugd!

En wat onze Wouter verkeerd deed, zoo weinig acht te slaan op Salomo's Recht! Wie kon hem verzekeren, dat ook hy niet eenmaal 't een of ander kind zou te verdeelen hebben tusschen twee arabieren?

»Kind" zeg ik nu om de locaalkleur te bewaren der Salomonische wysheid. De myne had met *pramedani's* te doen. Die Salomo had het drommels makkelyk. Een moeder is lichter te kennen dan 'n *anachoda.* En dan voor iemand die zoo ruimschoots de gelegenheid had zich te oefenen in de kennis van 't vrouwelyk geslacht! Ik kende ter-nauwernood het onderscheid tusschen 'n arabier en 'n klingalees *) om nu niet te spreken van 't verschil in tractement der behoorlyk gezalfde joodsche *fetors*, en van zoo'n armen koning van de afdeeling Natal! Eigenlyk had ik 't recht gehad, minder wys dan Salomo te zyn. Maar dat ik me veel moeite gaf dat recht ongebruikt te laten, is waar. Ik was niet eens in 't bezit van 'n hofschilder, en dien heb ik nog heden niet. 't Is wel jammer, want 'n be-

---

*) Klingaleezen zyn een handeldryvend volkje dat te Ceylon of op de Malabaarsche kust te-huis behoort. Ze zyn zeer zwart, doch vertoonen overigens den schoonen arabischen type. Ze gaan door voor zeer geslepen in den handel. Of die renommée gegrond is, weet ik niet. Van Chinezen wordt het ook gezegd.

hoorlyke schildery zou niet misstaan hebben by de zaak. Dan had een nieuw Woutergeslacht *Multatuli's eerste Recht* kunnen kleuren. Mochten er nog gravures van dit voorval in de wereld komen, dan geve men de twee *Sjechs* baarden, waarachter ik m'n heele tengerheid verbergen kon, en wenkbrauwen die myn baardje beschaamd maakten. Voorts: kaftan, wyde flodderbroek, tulband en verder toebehooren, precies als Vader JAKOB. Och, ze zagen er zoo deftig uit. Maar ik...

Ik zweette er van. Zeg nu niet te gauw dat ik onfatsoenlyk ben, lezer. Ik wou *U* wel eens zien tusschen twee kinderen Ismaëls, schreeuwende, vloekende, pleitende, zweerende...

En de getuigen! De helft der equipage was voor *Sjech Sjarief*. De andere helft bezwoer dat *Sjech Awal* de rechte man was.

Want ik had gedaan wat de andere SALOMO schynt verzuimd te hebben, ik had getuigen geroepen.

Maar 't hielp me niet. Uit overmaat van licht voerden ze my in 't stikduister.

De scheepspapieren? Daaruit kon ik evenmin wys-worden. Er was in geklad.

Ik bracht met het onderzoek den ganschen volgenden morgen door, en was beschaamd voor den *Toeankoe* *) van Natal, het hoogste inlandsch hoofd van de plaats, tegen-over wien ik gaarne de eer van m'n scherpzinnigheid wilde ophouden. Ook hy had, even als nog 'n paar andere hoofden, eenige *pramedani's* besteld en ontvangen. De rekening van al 't geleverde was vry hoog opgeloopen. En hy kwam me bezoeken juist toen ik, vermoeid van vruchteloos onderzoek, op 't punt

---

*) Op Sumatra is *Toeankoe* — letterlyk: myn heer — de hoogste inlandsche titel op één na, wanneer men althans de nog regeerende Sultans uitzondert. De hoogste rang van een in dienst van het Gouvernement staanden inlandschen hoofdambtenaar, is *Jang di Pertoean:* hy die heerscht.

stond den moed optegeven.

Op eenmaal schoot me een licht in de ziel. Ik zond de getuigen weg, en hield 'n schoone redevoering tot de beide arabieren, die me met gloeiende blikken de beslissing schenen te willen afpersen.

— *Sjech Sjarief Alhabasji*, hoeveel *pramedani's* hebt gy geleverd, en hoeveel kosten die *pramedani's?*

De man noemde het bedrag.

— *Sjech Awal bin Aidroussi el Maskat*, hoeveel *pramedani's* hebt gy geleverd, en wat kosten ze?

Ook *Sjech Awal* noemde de som die hy vorderde.

— Ik zeg u, *Sjech Sjarief Alhabasji*, dat ge een onbeschaamde man zyt, die schande brengt over 't hoofd van z'n vader. Zyn er meer zoo in 't groote land van Abyssinie? Schande over 't land Abyssinie! En aan u, *Sjech Awal bin Aidroussi el Maskat*, zeg ik dat ge slecht onderwezen zyt, en de manieren hebt van iemand die... geen manieren heeft. Ja, ge zyt een grove persoon. Uwe moeder moet bedroefd over u zyn, bedroefd en beschaamd. Is dat eer doen aan 't land van *Maskat?* Neen, dat is groote schande voor 't land van *Maskat.* *)

Wat hebt gy beiden gedaan? Ge gaat op-reis met 'n schip vol goederen. Dat is wel. Dat deed *Sindbad* ook, en hy werd 'n ryk man, omdat-i manieren verstond. †) Maar gylieden

---

*) De namen van m'n twee cliënten zyn me ontgaan. Niet kunnende zeggen hoe ze heetten, vond ik het goed optegeven hoe ze gevoegelyk kunnen geheeten hebben. Daarby deze opmerkingen. De woorden *Sjech* en *Sjarief* zyn titels, waarmeê de Arabieren nog-al gul omgaan. *Scheck* beduidde oorspronkelyk: koning, vorst of hoofd, en *Sjarief* is etymologisch verwant met ons: schryver, griffier, *sherif* en graaf. — De bynaam *Alhabasji* of *El Habesch* beduidt dat de man van 'n familie was, die beweerde in Abyssiniё thuis te hooren. Ik wees den ander 't ryk van Maskate als vaderland aan.

†) Namelyk Sindbad de aventuurlyke zeeman uit de »Duizend-en-een Nacht Arabische Vertellingen" die volgens eenige indiciën de landstreken schynt bezocht te hebben, waar het in den tekst verhaalde

verstaat geen manieren. Gylieden zult sterven, als honden zonder meester. Dat zeg ik u.

Als ik reizen ga, en zeevaren, en handeldryven, wat doe ik? Ik ben beleefd en manierlyk. Als ik te *Maskat* kom, wat doe ik? Ik groet den Sultan, en bied hem 'n geschenk. En wat doe ik, als ik kom te *Magdala*? Ik buig me voor den Negoes, en geef hem geschenken. Dat zyn de manieren van iemand die reist, en de zee bevaart, en handeldryft, en... behoorlyke manieren heeft.

Maar gy, *Sjech Sjarief Alhabasji*, en gy, *Sjech Awal bin Aidroussi el Maskat*, hebt geen manieren. Gy, *Sjarief* zyt geboren om 'n koppigen ezel te dryven. Gy, *Awal* verdient geschopt te worden door 'n dollen kameel.

Ik ben kommandeur van Natal, en gy hebt u jegens my gedragen, als-of ik 'n gering mensch was. Deze heer is kommandant van 't groote fort*) dat ge moet gezien hebben by 't invaren van de rivier ... ook 'n groot heer. En dat maleisch hoofd is... 'n voornaam hoofd. Het is de heer *Toeankoe* van 't heele land Natal. En de *datoes* dien gylieden uwe *pramedani's* gezonden hebt... zy allen zyn personen van gewicht en aanzien in dit land.

Hebt ge my behoorlyke geschenken gegeven? Neen. Aan den heer kommandant? Ook niet. Aan den *Toeankoe?* Neen. Aan *Datoe Sinara-pandjang?* Aan *Datoe Poetih?* †) Aan de andere *datoes?* Neen, neen, neen... dat hebt gy niet gedaan! Is dit

---

voorval plaats had. Ook Java en Ceylon. Of liever, er blykt dat de schryver der hem betreffende fabels, die landen kende. Sindbad komt op Sumatra by zekeren vorst MAHA RADJAH = groote koning. Dit woord is meer *appellativum* dan naam.

*) Het was inderdaad vry groot — 't was door de Engelschen gebouwd — en heette Marlborough. Maar de bezetting was pover.

†) De twee hier genoemde *datoes* — kleine inlandsche hoofden — waren speciaal belast met de zorg voor de pepertuinen te Taloh-Baleh. Zy waren 't, die my vergezelden op het tochtje waarvan ik melding maak in den *Havelaar*.

niet afschuwelyk? Zeer afschuwelyk... *astaga-perlah!* *)

Dus zyt ge mannen van slechte manieren.

Maar ik kan zulke slechte manieren niet verdragen. En ik zeg u, dat ge my en al die andere voorname heeren die *pramedani's* ten-geschenke behoort te geven. Wanneer ge wat verkoopen wilt, zoek dan uw heil op de passer, of by de chinesche handelaars... wy, heeren van aanzien betalen u die bidkleedjes *niet!* En zend me wat rozenolie, maar ze moet van de beste soort wezen. En nu, scheert je weg, allebeî.

Natuurlyk wilden ze weêr beginnen te pleiten. Er was reden toe, waarachtig! Maar ik liet ze wegjagen, en nogal ruw.

De *Toeankoe* keek me gek aan.

— En nu? vraagde hy.

Ik verzocht hem een zyner volgelingen naar de *passer* te zenden, d. i. naar de markt, en te doen »dienen van bevinding en rapport."

Och ja! Onze twee ware geloovigen waren aangeland by 'n chinees †) en hadden daar hun hart lucht gegeven met gelyk-

---

*) Arabische bastertvloek. Eigenlyk: *istagrafar-Allah*, iets als: by God, God zal 't weten!

†) Hoe de ware naam van dezen chinees was, weet ik niet, maar in de wandeling werd hy *Keh-Moeda* genoemd. Hy kwam me 't bericht omtrent de zoo uitéénloopende gemoedsstemming der beide arabieren bevestigen, daar ze in zyn toko en in z'n byzyn hun hart hadden uitgestort.

Oorzaak dat ik van dezen man melding maak, is de byzonderheid dat hy Napoleon gekend had. Zeker iets zeldzaams in 'n Chinees. Ruim twintig jaren vroeger namelyk dan het tydstip waarvan ik spreek, en dus nu meer dan vyftig jaren geleden, was-i op St. Helena als kleinhandelaar gevestigd geweest, en daar had-i den grooten balling meermalen gezien. Om 'n proef te nemen, legde ik eens 'n »*Histoire de Napoleon*" van *Laurent de l'Ardèche* op m'n schryftafel, en wel zoo dat hem 't plaatje moest in 't oog vallen, waarop Napoleon in planters-tenue naar den maleischen arbeider Toby (?) staat

soortig vuur, maar in verschillende richting.

De een had z'n mededinger bespot, en hem gesard met het bankroet dat-i aan z'n *pramedani's* leed.

En de ander?

»Dàt 's 'n infame behandeling, had hy geroepen! Op de reê vertelden ze my dat hier geen geschenken worden aangenomen, en aan wal stelen ze my m'n goed af! Ik ga me beklagen by den grooten heer te Padang!"

Daarop liet ik de beide vrinden roepen, en gaf... *suum cuique*. De één kreeg z'n geld, en de ander dwaalde in de gevangenis, waar-i met 'n paar van z'n aanhangers logeerde tot ik gelegenheid had hem »over de veeren" vergezeld van de noodige toelichting, terug te zenden naar den Golf van Perzië, waar 't schip te-huis behoorde. Hoe dáár de zaak beëindigd is, weet ik niet. En al ware dit anders, ik zou 't overslaan, omdat ik me stipt houd aan de geschiedenis van WOUTERTJE PIETERSE. En hiermeê neem ik afscheid van de litterarische saturnalie waaraan ik me overgaf onder de hoede van 't beest uit de Openbaring. **666** is uit.

---

te kyken. »*Tolat* — 'n uitroep van verbazing — riep hy, *toean* BONAPALTE!" Ik heb dien chinees altyd met onderscheiding behandeld. Het was me als-of CLIO hem door die ontmoeting had gestempeld tot iets byzonders. En dezen indruk heb ik nog.

De heer J. H. VAN MEERTEN, zoon der beroemde schryfster, die vóór my Gezaghebber was van Natal, moet *Keh Moeda* gekend hebben, alsmede den *Toeankoe* en de beide *datoes* die ik in den tekst noem.

Bevolking-statistiek van een onbekend Keizerryk. De geest van FEMKE *komt manen, en wordt in die functie welwillend bygestaan door* WOUTER'S *neus. We staan voor 't kleine te laag. Rehabilitatie van* PETRUS. OPHELIA *zonder vlekken... niet* warranted *voor de toekomst. Beschouwingen van* STOFFEL *en* LEENTJE *over dramatische kunst. Hoe* SALOMO *en* MOZART *veramsterdamd geworden zijn.*

667. Niets alzoo boeide onzen WOUTER zoozeer, als die zwygende ernstige peinzende, tot opheldering uittartende poppen. Als sfinksen drongen zy zich aan z'n verbeelding op, en schenen te eischen dat hy hen zou toespreken, en dwingen tot antwoord. Zonder dat hy zich reden wist te geven van z'n indrukken, kwamen die stomme beelden hem als spoken voor, die om zynentwil verschenen waren. Als geesten die hem iets te zeggen hadden, die hem kenden, en van hem wilden gekend zyn.

Met huivering en iets als schaamte hield hy lange gesprekken met de voorwerpen zyner vereering, en al verstond-i de antwoorden niet, toch voelde hy iets als voldoening. Al die

voornaam gekleede personen schenen het niet beneden zich te achten, in aanraking te komen met het kind dat zich zoo nederig voelde in z'n katoenen nachtpon, met 'n »bakkertje" op 't hoofd.

Toch waren de onderwerpen der gesprekken die hy voerde, stipt besloten binnen den grens der gegevens waarover hy in z'n herinnering te beschikken had, al zou dan ook menigeen, wanneer hy overluid had durven denken, telkens hebben uitgeroepen: waar haalt de jongen 't vandaan? Hy rangschikte. (**244**) En zelfs de onwillekeurigheid waarmeê dit geschiedde, had hare niet moeielyk aantewyzen oorzaken. Hoe nauwer z'n omgeving, hoe wilder de sprongen die hy wel maken *moest* om de leedjes zyner ziel uittestrekken, zoodra hy rondhuppelde op 't onbegrensd terrein dat hèm behoorde. O, die dolle Keizer Wouter in 't breed domein dat-i bezig was te veroveren! O, die onverzadelyke Alexander Philipse in z'n nachtjurk!

Maar dat domein was schraal bevolkt. Dit is waar. Hy moest zich vergenoegen met de gegevens die z'n eigendom waren, met de weinige personen die hy kende, en 't beetje dat-i beleefd had.

De helden zyner prenten bracht-i in aanraking met den dokter die hem zoo liefderyk had behandeld, of met de sujetten uit z'n nog altyd niet vergeten Glorioso. Ook die peruaansche geschiedenis leverde eenige onderdanen aan z'n Ryk. Hy huwde Telasco uit aan de min van Juliet, en de priesters van de Zon kregen 'n schitterende *revanche* op Elias en *1 Kon.* 18. Meester Pennewip ontving 'n splinternieuwe pruik, en wel van gouddraad, waartoe 't model werd ontleend aan den strooien krans van zekeren King Lear, die 'r heel verdrietig uitzag, en z'n leed scheen te willen verzetten door met 'n soort van arlekyn gehurkt in 'n hoekje te zitten. Leentje zei, die magere man met bellen was zeker 'n nar, want: »narresleden rinkelden ook zoo. Dat zou Wouter van den winter hooren, zoodra er sneeuw lag."

Waar onze kleine man verlegen was om sujetten die tot brug konden dienen tusschen weten en gissen, tusschen tastbaarheid en droom, maakte hy gebruik van de personen die hy zag voorbygaan onder z'n venster. Met zoo'n sober materiaal moest-i zich behelpen. Toch deed-i dit liever dan dat-i uit armoed aan bouwstoffen, zou hebben gebruik gemaakt van z'n onmiddelyke omgeving. Het scheen hem niet in den zin te komen, een zyner verwanten te kiezen tot paranimf van z'n gedachten. Zelfs LADY MACBETH, dier er toch niet vriendelyk uitzag, en zoo huiselyk haar handen waschte, scheen hem van hooger natuur dan z'n moeder of jufvrouw LAPS. Niets kwam hem aanzienlyker voor, dan daar als pop op zoo'n prent te staan.

En de kleeding! Kronen, diademen, *toques* en beretten! Helmen met fladderende vlerken, met 'n bos pluimen, met yzeren tralies als 't venster van 'n gevangenis! Zwaarden en dolken met kruisgevest! Lange sleepen, gepofte mouwen, gordels met afhangende *châtelaine*-keten... alles van goud zeker, en hy zou er dan ook braaf wat gittegom aan tekoste leggen! En wat aardige kereltjes waren die pages met 'n vogel op den kruk! Zelfs zoo'n vogel was byzonder, en gaf raadsels op. Want hy had 'n kapjen over z'n gezicht, als iemand die niet bekend wil zyn. Neen, neen, al die schoone zaken behoorden by WOUTER's omgeving niet! »Hoe is 't mogelyk, dacht-i, dat iemand die zulke prenten bezit, ze verkoopt? De dokter heeft ze zeker geërfd."

Al had-i geweten dat LADY MACBETH de gepersonifiëerde voorstelling was van misdaad, dan nog zoud-i 't heiligschennis geacht hebben, haar in aanraking te brengen of te vereenzelvigen met de draagsters eener deugd, die hem instinctmatig tegenstond door burgerlyke ordinairheid. De eerste inbreuk op deze richting was door dien strookrans van KONING LEAR veroorzaakt, en misschien zou 't daarby gebleven zyn, wanneer hy niet op-eenmaal in OPHELIA's gestalte iets ontdekt had, dat hem herinnerde aan... FEMKE. Zóó ook zou zy kun-

nen staan, meende hy, bloemen vernielend, en de blaadjes om zich heen strooiende...

Hy schrikte!

Wel had-i 'n flauwe herinnering dat er gedurende z'n ziekte iets met het meisje was voorgevallen, maar 't rechte wist-i niet. AZTALPA's moeielyke keus... staande en liggende regels van 't vers dat-i niet had kunnen maken... de bons van z'n val, toen-i in z'n ziekte FEMKE's stem gehoord had... de wilde bruiloft van 't bleekgoed... pater JANSEN met de zaligheid... alles was hem één verwarde klomp herinnering. En hy nam zich dit kwalyk, als iemand die door slordigheid iets kostbaars liet verloren gaan of bederven. Hy trilde by 'n onbestemd gevoel, en spande zich in, om terug te vatten wat ontglipt scheen aan z'n gemoed. Toen-i met 'n paar gemaakt-onverschillige woorden naar »dat meisje" gevraagd had...

O, die kleine huichelaar! Waarom noemde hy 't lieve kind niet by haar naam?

Als ik liegen mocht, zou ik bepleiten dat hy 't goed meende. FEMKE's naam was te goed voor de ooren van SERTRUDE, MINE en PETRÒ...

Neen, neen, neen! Zóó is 't niet geweest! De besten onder ons hebben iets van PETRUS, met z'n: ik ken dezen man niet! Juist de besten het meest. Ik zal trachten hiervan iets uitteleggen. Misschien verklaart dit het vertrouwen van JEZUS op den apostel die hem verloochende.

Och, de preek is te makkelyk. Ik vrees dat de lezer me begrypen zal voor ik gereed ben, en me de conclusie afsnyden met 'n: dat spreekt vanzelf, ik heb 't nooit anders ingezien.

Om PETRUS te leeren begrypen, den moedigsten van JEZUS' volgelingen, behoeft men zich slechts voortestellen dat er vóór 't verraad aan JUDAS gevraagd was: zyt gy ook niet uit zyne discipelen? JUDAS zou waarachtig niet neen gezegd hebben! Eene betuiging kost den laaghartige niets, maar den oprechte is zy 'n daad. PETRUS was niet gereed voor 'n offer,

vooral omdat het gevorderd scheen zonder dat het op 'n offer geleek. Voorzeker zou hy z'n heer niet verloochend hebben, indien hem de vraag ware gedaan door gewapende en dreigende krygslieden. Hy had z'n karakter niet by-de-hand, omdat de ondervraging geschiedde door 'n dienstmaagd, en... eens verloochend hebbende, struikelde hy over de geringe moeielykheid van 't terugkomen op z'n woord, hy die zich met moed en lust zou hebben te-weer gesteld tegen 't schrikkelykst gevaar. Waar 'n held zich klein toont, is 't by vergissing... het toonen niet, maar 't klein-voelen zelf. We kunnen dien toestand vergelyken by de penurie van den ryke die, ongewoon aan geringe geldelyke bezwaren, verzuimd heeft zich by zekere gelegenheid te voorzien van pasmunt.

Wel jammer, dat die pasmunt zoo'n groote rol speelt in de wereld! En heel onbillyk, dat lieden die *gewoon* zyn aan kopergeld, zich zoo vermeien in den nood van den millionair wanneer hy ten-gevolge van *hun* armoed, z'n bankpapier niet gewisseld kan krygen.

Waarachtig, onze Wouter zou Femke niet verloochend hebben, als men den dood gezet had op z'n... liefde! Nu, liefde was 't eigenlyk niet. Misschien ook was het dit wel. Maar dan moeten we 'n gansch ander woord zoeken voor de duizend-en-een aandoeningen die daarvoor gewoonlyk worden aan de markt gebracht in wereld en litteratuur.

Naar »dat meisje" alzoo had-i gevraagd. 't Was al veel dat-i z'n lippen niet kon dwingen tot de uitdrukking: »die meid" gelyk volgens anderen de ware lezing was in de huis-annalen der Pietersens.

En men had hem afgescheept met 'n paar onverschillige woorden, die hem deden voelen dat er in die omgeving geen plaats was voor z'n roman, al stelde hyzelf die zoo byzonder hoog niet. Hy nam zich voor, Femke te bezoeken zoodra hy 't huis zou kunnen verlaten, en klaagde aan z'n moeder, dat het »bakkertje" hem zoo kneep... omdat-i niet graag door Femke, als ze soms mocht voorbygaan, wou gezien wor-

den met 'n kinderachtige pluimmuts. Zoo'n ding paste niets by peruaansche brandstapels. En zelfs by »ivoren poorten" maakte het een ontwydend effect.

Al was er veel uitgesleten van de indrukken die hem overweldigden en neerwierpen op 't ziekbed, toch was-i braaf genoeg om iets als zelfverwyt te voelen, dat-i zich zoo lang had bezig gehouden òf met niets, òf met iets anders dan 't meisje dat hem zoo'n hartelyken zoen gaf, toen-i dapper geweest was. Dat wegwerpen van vernielde bloemen door Ophelia had wel iets van: zie Wouter, zóó hebje met my gedaan! Waren we niet afgesproken dat...

Wel neen, afgesproken was er niets. Toch kwam 't Wouter voor, dat-i 'n woordbreker was, en een gloed van schaamte overtoog z'n gelaat.

Die Ophelia... ja, ja, ze wàs het! Want zie, daar kwam Petrò met 'n bak hemden en sokken en allerlei ondergoed, dat zich in een der talryke stadiën bevond, die men 't vuillinnen laat doorloopen, voor 't geschikt is om weer op-nieuw te worden vuil gemaakt. Wasschen, spoelen, styven, rekken, mangelen, stryken... weet ik het! Het zoodje rook naar loog... zóó'n lucht was er ook by Femke's bleekgoed, en alzoo riep Wouter's neus hem toe: ja, ja, zy is 't wel, zy, de dame met de uit elkaêr gereten bloempjes... de heele kamer riekt er naar!

— Als je beter bent, moet je eens naar den dokter gaan, zei de moeder, en hem bedanken voor je beterschap... naast God. En me dunkt dat je 'm dan met-een wel 'ns kon laten zien wat je al zoo gekleurd hebt.

— Ja zeker, moeder, dàt zal ik doen! Ik zal haar den heelen prins van Denemarken geven... ik meen: den dokter!

— Ga je gang, jongen. Maar zorg dan, dat je 'r geen vlekken op maakt. En denk er aan, dat die geest van den ouden ridder heel bleek moet zien. Stoffel heeft het gezegd... omdat het 'n geest is, weetje.

— Ja, moeder. Ik zal 'm heelemaal wit maken.

— Goed. En als je nu eens die dame daar in 't geel zette? De moeder wees met 'n breipen op OPHELIA.

— Neen, o neen, riep WOUTER snel. Ze was in 't blauw!

— Ze was? Wie was?

— Ik meen maar, moeder, dat ik al zoo veel gelen heb. En daarom wou ik haar... deze... die — OPHELIA heet ze, 't staat er onder — nu eens blauw maken. De dame die 'r handen wascht, kan dan weer geel zyn.

My wel, zei de moeder. Als je maar zorgt dat er geen vlekken op komen.

De ontwikkelde lezer weet dat LADY MACBETH tamelyk bevlekt was, lang voor ze in prent werd gezet. Maar OPHELIA's beeld is rein uit WOUTER's handen gekomen. Wat daarmeê later geschiedde...

Helaas!

Ik zal nog veel moeten toenemen in menschkunde en schryftalent, voor ik dàt behoorlyk schetsen kan. Maar ik zal m'n best doen. Gelukkig dat we nog in lang zoo ver niet zyn. Er is ruim tyd tot oefening.

---

668. De slimme STOFFEL was te weten gekomen, wat dat dan toch eigenlyk voor prenten waren. Hy hing 'n tafereel op van zaken die, hoe bekend ook in andere kringen, door de Kinderen PIETERSENS voor nieuw werden aangezien. Een van STOFFELS kollega's was verwant aan de tooneelwereld, en had hem verhaald dat zulke afbeeldingen van kostumes 'n groote rol spelen onder de behoeften van acteurs. By deze zelfde gelegenheid vernam men nu een-en-ander over de stukken waaraan WOUTER's prenten ontleend waren, en over tooneelspelen in 't algemeen.

't Was voor WOUTER een geluk, dat het juist STOFFEL was, die deze kennis in 't huis bracht. Van elken anderen kant gekomen, ware ze misschien afgeweerd als onbehoorlyk, en

zeker onwelwillend nageplozen als iets verdachts. De woorden tooneel en schouwburg, hebben nog thans in de ooren van velen eene zeer onzedelyken klank, en dit was 'n halve eeuw geleden nog veel erger dan tegenwoordig. Maar 't genoegen van wysheid te verkoopen, noopte STOFFEL tot gunstiger voorstelling der zaak, dan-i anders had kunnen overeenbrengen met de bekrompenheid die by hem de functiën van 't geweten vervulde.

— Zieje, moeder, er is komedie en komedie. Uwe moet onderscheid maken tusschen 'n treurspel en... de vertooning van allerlei gekheid, waaruit 'n mensch niets leeren kan. Er zyn van die komedies, die... heel treurig zyn, en de menschen huilen er van... heel deftige menschen.

— Gut, zei jufvrouw PIETERSE.

— Ja, moeder! En dan zyn er weer anderen waar ze by zingen en muziek maken, en dat kan ook heel mooi en zedelyk wezen, en dat noemen ze dan by-voorbeeld... 'n *opera*. En heel veel fatsoenlyke menschen gaan daarheen. Uwe ziet, moeder, dat daarin niets onzedelyks is, en dat men niet zoo bekrompen moet zyn, en alles zoo terstond afkeuren. By de oude Grieken speelden ze ook komedie, en daarin studeeren nog tegenwoordig onze eerste professers.

— Is 't mogelyk!

— Ja, moeder. Al die prenten van WOUTER zyn genomen uit wezenlyke stukken, en 't zyn heele geschiedenissen. Ik kan nu zoo op-eenmaal niet alles vertellen, en wil maar zeggen dat er ook goede komedies zyn.

— Dàt moet je dan toch eens aan jufvrouw LAPS vertellen! Zy zegt altyd...

— Wat *zy* zegt! 't Mensch heeft nooit 'n komedie gezien.

Dit was wel waar, maar de heele PIETERSENS-familie was op dit stuk geen haarbreed verder. Slechts LEENTJE misschien...

— Daar heb je 't! riep de moeder. Ze zal dien donderdag avend in de komedie geweest zyn... want het was 'n donderdag... zoo zieje, hoe toch ten-laatste alles aan den dag komt!

De wereld is vol mysteriën, en wie op klassificeeren gesteld is, zou eigenlyk de menschen kunnen verdeelen naar de soort van geheimen die ze nasporen. De een wil weten wie de naakte jongeling was uit Marcus XIV vs. 50, en wat er van hem geworden is? Een ander zoekt de ware beteekenis van 't woord *sela* in de psalmen. Velen gaan gebukt onder de geheimzinnigheid van de Openbaring...

't Is niet onaardig optemerken hoe men zich over 't algemeen liever bezig houdt met iets abstracts, met iets boekerigs, iets wat in-verband kan worden gebracht met geleerdheid of dogma, dan met de dagelyksche zaken die zich aan ons opdringen. 't Lage is ons altyd te hoog geweest, en de kennisse Gods *inderdaad* het beginsel van alle wysheid. Ze ging namelyk alle andere kennis vooraf. Het schynt den mensch meer te hebben aangetrokken zich te verdiepen in de eigenschappen zyner goden, dan onderzoek te doen naar den aard der dingen die hy onder de oogen had. Om 'n schuit te maken had-i 'n dryvenden boomstam noodig die hem den weg wees, maar walhalla's, olympen, elyzesche velden en paradyzen vervaardigde hy kant en klaar zonder 't minste model. Dit wàs zoo, en *is* zoo. Een weddingschap, lezer?

Koop 'n vinkennet — iets grooter dan de gewone, en stevig geknoopt — span het aan weerszy van 'n druk bezochte straat — de Kalverstraat te Amsterdam, by 't aangaan van de Beurs byv. — en sla toe! Hoeveel vinken hebt ge gevangen? Honderden, hoop ik. Duizenden misschien! Des-te-beter. Hoe meer hoe liever voor de proef die ik u voorsla. Ik bied u honderd gulden voor elken vink die *nagenoeg* kan uitleggen hoe de magnetische telegraaf werkt, mits ge my één gulden betaalt voor elk individu die verzekeren durft dat God zoo byzonder »groot" is.

Wilt gy de proef anders inrichten? Vraag den eersten den besten naar 't een-of-ander ingewikkeld vraagstuk op het terrein van Psychologie, van Geschiedenis, van Staatkunde. Zelden zal zich iemand incompetent verklaren. Maar met ze-

keren trots zal de man die »in kouzen doet" z'n onwetendheid erkennen in 't vak van onderbroeken of slaapmutsen.

Deze lust in 't onëxacte zal wel ontstaan zyn uit kwakzalverige luiheid. Men tracht te pronken met zeker product dat saamgesteld is uit de factoren: *onderzoek*, en *belang der behandelde zaak*. Hoe hooger nu die laatste factor, hoe lager de andere wezen mag. God, Rusland of sociaal-kwestie *maal* 'n zeer geringe dosis inspanning, levert 'n slotsom die wèl heet optewegen tegen 't product van kleiner problemen met zorg uitgewerkt.

We vinden dit verschynsel overal. Een geneesheer die de tering niet geneest, staat hooger in rang dan de pedicuur die wèl 'n likdoorn snydt. Hooger ook dan de chirurg, wiens arbeid men met oogen zien kan. In de gewone zegswys: »God is groot, maar we begrypen hem niet" schynt 'n onjuiste conjunctie te zyn binnengeslopen. Men kan gerust aannemen dat die God z'n heele renommee juist aan dit niet-begrypen te danken heeft, en dat i dus ten-allen tyde zoo groot gevonden is, *omdat* men hem niet begrypen kon. 't Is opmerkelyk hoe de velen die hierover anders denken dan ik — 't woord: *denken* is gewaagd! — zich telkens verspreken. Zyzelf noemen gedurig de »onnaspeurlykheid van Gods wegen" onder de eigenschappen die ze zoo byzonder mooi schynen te vinden. Hoe ze 't, by zoo'n erkentenis, durven afkeuren dat 'n »onwetende" geen licht ontdekt in zaken die zyzelf ophemelen als zoo byzonder duister, vat ik niet.

De meerderheid zal altyd de voorkeur geven aan 't onbestemde, en hierin blyven gelyken op WOUTER die meer genoegen schiep in de poppen waarvan hy niets wist, dan in afgewerkte geschiedenisjes.

Maar WOUTER was 'n kind, en zal dit niet blyven. Mensheid en Maatschappy moesten verder zyn op hun leeftyd.

Dat de minachting voor 't gewone — zoo sprekend getuigende van lage opvatting — by de PIETERSENS vry onbepaald heerschte, was natuurlyk. Wat Jan Klaassen gezegd had

mocht vergeten worden, maar 't nietigst woord van dezen of genen man uit de Schrift, of al ware 't ook maar van 'n professer, was de moeite van 't onthouden of commenteeren waard.

Toch was hierop ééne uitzondering. Het huishouden, of wat daarmeê kon geacht worden in-verband te staan, deelde in den voorrang van heilighedens en officiëele autoriteit. Het is de vraag, of jufvrouw Pieterse een Engel des Heeren vriendelyk zou ontvangen hebben als-i haar was komen storen in de bereddering met keuken of wasch.

Een huishoudelyke zaak nu was 't geweest, dat Leentje eens 'n achtermiddag verlof had gevraagd wegens »schrikkelyke hoofdpyn" — by burgerluî is elke pyn terstond *schrikkelyk* — en... er was later gebleken dat ze den avend van dien dag niet by hare moeder thuis was gebleven. Den storm die hierdoor werd opgewekt, kan ik overslaan, omdat de goede Virgilius dien voor my beschreven heeft: *quos ego*... en *ite, deae pelagi!* Gut, wat de tritons zich weerden... Trui, Mina, Petrò! En Aeolus, de brave Stoffel! Alles blaasde braafheid, en 't Ryk der ondeugd sidderde.

— Als 't schepsel dan in-godsheerennaam maar zeggen wou waar ze geweest was, kermde de moeder. Ik kan toch geen *sichetten* over den vloer houden, die den nacht hebben doorgebracht... god weet waar!

Den nacht?

Dit stond jufvrouw Pieterse heel leelyk! Die vervloekte liefdeloosheid der hyperbolen! Den nacht?

Ze wist beter dan gy en ik, lezer — want ze had het van Leentje's moeder, die er niet om jokken zou — dat de stumpert »heel bedaard zoo tegen elven was thuis gekomen onder begeleiding van de kleermakers-jufvrouw van hier-naast."

Den nacht? Den nacht?

Wàt toch, om 's hemels wil had de onbehagelyke Leentje met haar nachten kunnen uitvoeren! 't Viel het onnozel meiske reeds moeielyk genoeg, niet groots te worden op de verdenking. Ach,

wat had er veel anders moeten zyn, voor ze 'r aan denken kon, iets te gebruiken van de massa deugd, die by haar braak lag! En dat wist jufvrouw PIETERSE ook wel. Ze schoof dien problematischen nacht maar tusschen de dithyrambes van hare verontwaardiging, om de delinquente te dwingen tot bekentenis.

Maar LEENTJE was taai, en verklapte niets. Ze had geheimhouding beloofd aan de kleermakers-jufvrouw, die zich »zoo in-acht moest nemen voor de menschen, omdat haar man een *nieuwlichter* was."

Deze zaak was verheven tot rang van mysterie. En de belangstelling nam toe, toen men in LEENTJE's naaidoosjen een afgescheurd stuk vond van 'n »personen-" lystje. Ook had men LEENTJE betrapt op 't neuriën van een lied dat voor 't eerst uit haar mond gehoord werd, en duidelyk heenwees op onbekende relatiën. Het was de roerende aria: »'k bèn vol eer, 'k bèn vol eer, ziet ik ben d'r 'n man vol eer!"

En nù was, na STOFFEL's bekeering tot het tooneel, het plechtig oogenblik aangebroken, waarop al die duisternissen zouden worden opgehelderd.

LEENTJE werd geroepen, en viel door de mand.

Ach ja, ze was »in de komedie" geweest, en wel by den befaamden JAN GRAS, den toenmaligen APOLLO van de *Elandstraat*.

Ik ben daar nooit geweest, maar wel herinner ik me, met welken eerbied ik sommige schoolmakkertjes aanzag, die wisten meêtespreken over dien tempel der Muzen.

't Spreekt vanzelf dat LEENTJE begon te schreien. Ze meende iets zeer verschrikkelyks geopenbaard te hebben, en wilde juist beloven dat ze 't nooit weêr zou doen, toen ze tot hare verwondering vernam »dat er volstrekt geen kwaad stak in zoo'n uitspanning, en dat de grootste professers wel eens daarheen gingen...

— Né, moeder, dàt heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd dat onze Grieksche professers...

— Nu, dat's hetzelfde, riep jufvrouw PIETERSE. Ik bedoel maar dat 'n mensch zich wel eens veramuseeren mag. En zeg me nu eens *fransiman* wat je daar zoo al gezien hebt.

LEENTJE aan 't vertellen. WOUTER legde z'n penseel neer. PETRÒ's strykyzer werd er koud van. En ook STOFFEL luisterde met de eigenaardige uitdrukking van iemand die heel nieuwsgierig is, en toch niet wil laten merken dat-i wat nieuws hoort. By elke zinsnede uit LEENTJE's mond, zette hy 'n gezicht als-of hyzelf dat zou hebben kunnen vertellen, als-i 't niet zoo druk gehad had met z'n pyp, en hy keek z'n moeder aan met blikken die haar sommeerden te erkennen dat-i dit alles vooruit had geweten. De wereld is vol STOFFELS.

Het spreekt vanzelf dat LEENTJE en de kleermakers-jufvrouw waren onthaald geworden op »De Onechte Zoon" van KOTZEBUE. Hoogstens was er kans geweest dat ze »*Menschenhaat en Berouw*" of »*De dood van Rolla*" als eersteling plukte op den akker van haar tooneel-ondervinding. Maar die »*Onechte Zoon*" gaat voor. Er is meestal een hysterisch element in de uitspattingen van burgerlyke styfheid, en de kleermakers-jufvrouw die aan nieuwlichtery getrouwd was, en sedert jaren op den sprong stond eens te snoepen van de wereld, had geen weerstand kunnen bieden aan de aanlokkelyke onechtheid van den titel. KOTZEBUE was 'n *faiseur* die z'n zaak verstond. Geen zyner stukken maakte dan ook zooveel opgang als dat fameuse »*Kind der Liebe.*" Of deze benaming aanduidt dat men de behoorlyk geregistreerde kinderen zou moeten beschouwen als voortbrengsels van haat of onverschilligheid, blyft de vraag.

Ziehier iets van LEENTJE's verhaal.

— Eerst was er muziek, jufvrouw, en ze speelden heel mooi, en toen 't scherm opging was er een groot bosch, en 'n vrouw zat te huilen onder 'n boom, en er was 'n baron die haar zoon gevangen nam omdat-i 'n jager was, en toen moest-i in de gevangenis, en hy heeft toen heel mooi gesproken, en de moeder ook, maar de baron zei dat-i heer

in z'n land was en de gauwdieven straffen zou, en hy was woedend van kwaadheid, en toen zei de moeder... neen, er kwam 'n ander die zei... neen, zoo was 't niet, maar toen viel de gordyn weer, en de kleermakers-jufvrouw kocht wafelen die rondgepresenteerd werden in de zaal door arme jongetjes, en we hebben chocolaad gedronken, omdat de kleermakers-jufvrouw zei dat 't alle dagen geen kermis was. En er zat 'n heer achter ons die alles uitleî, en die de kopjes van ons aannam toen ze leêg waren. Ook zeidi dat de menschen hier zoo mooi speelden, en dat er maar één komedie van Jan Gras was, en de kleermakers-jufvrouw heeft 'm 'n pepermentje gepresenteerd, maar hy zei dat we 'ns moesten kyken naar 't scherm, omdat daarop allerleî geschilderd was, groote beelden in een wolk, en bloemen, en een man die op 'n instrument speelde, en er vlogen engeltjes om-heen... snoepig! En de muziek speelde weer, maar begryp nu eens wàt, jufvrouw? Ze speelde: mooie meissies, mooie bloemen...

— Foei, riepen de drie gratiën. Zoo'n gemeene straatdeun!

---

669. Met uw verlof, Gertrude! Als gyzelf wat hooger stondt, zoudt ge uw neus minder hoog optrekken. Er is iets liefs in die *chanson de la rue*, door 't gemeene volk geïmproviseerd op noten van Mozart. Gedurende myn kort leven reeds, zyn we op dit punt zeer achteruit gegaan, en wanneer we de Volkspoëzie van tegenwoordig vergelyken by wat er van vroeger tyden tot ons kwam, is de slotsom treurig. En... 't beste is *niet* tot ons gekomen. Want schryfmenschen zyn ten-allen-tyde ongelukkige beoordeelaars geweest van wat *in hun eigen vak* kunstwaarde had. De oorzaak ligt voor de hand. Ze minachtten alles wat niet beantwoordde aan de schoolmeesterlyke eischen van 't *métier*. Kreupele rymen, maatverkrachting, dagelyksche woorden, straatgeboorte... hoe kon er poëzie voortkomen uit zulke Nazareths?

En 't fatsoen! Het zinspelen op verboden zaken... neen,

't verboden zinspelen op dingen die liefelyker klinken zouden, als men 't maar niet in 't hoofd gekregen had deugd te vervalschen tot preutsheid. De schryfletterkunde drong volkslitteratuur van de baan, en de deftigheid smoorde de natuurkapriolen van 't straatminnelied. Kapriolen... bokkesprongen, zeker! De door verzemakers van beroep vervaardigde »Volksliederen" gelyken àl zoo weinig op den waren geest van 't Volk, als 'n neurenberger-speelgoedschaapje op de huppelende jonge geit die te-viervoet van den grond springt, zonder zich te bekommeren over 't neêrkomen.

Die laatste vergelyking moge eenigszins passen wat de tuchteloosheid aangaat, waarmeê we in Wouter's tyd, maat en rym van straatliederen hoorden mishandelen, voor 't overige gaat ze byzonder mank. Hoe de stemming van 't Volk in vorige eeuwen moge geweest zyn — vroolyk misschien? — is my onbekend, maar in den tyd waarvan ik spreek, was die stemming melankolisch en zelfs treurig. Men zoeke daarvan den weêrklank niet in liederboeken. Op zeer weinig uitzondering na, laat 'n Volk zich geen gezangen voorschryven door deftige personen die altyd mistrouwd worden. Hoogstens neemt het wat over van den orgelman. Om in de dagen die ik bedoel, wèl toegerust te zyn, moest zoo'n erfgenaam der Frauenlobs, Eschenbachen en Tannhäusers eene vrouw naast zich hebben met 'n kind op den arm, en drie, vier andere wurmen die haar aan rok en voorschoot hingen. En op 't orgel lag 't vyfde of zesde dat, te oordeelen naar de gestalte der moeder, straks ophouden zou 't jongste te zyn. De echtgenoote hield 'n pak litteratuur in de hand, en galmde...

Waarachtig, de zaak is melankoliek! Een knip aan 't instrument... knik, knak, de cylinder schuift, stuit, wentelt, preludeert...

De stalen pinnen tokkelen tegen de tanden van den kam...

Maar dat moet *presto* gespeeld worden! *Prestissimo! Allegro!*

Beste Mozart, ge hebt niet gerekend op de tering van dien orgelsjouwer! Niet op de vermoeienis der arme vrouw,

bezaaid met kroost! Niet ook op den smaak des Volks, dat... graag dol vroolyk is, nu ja, hoe doller hoe liever, maar geen grooter vroolykheid kent dan 't smachtend sentimenteele.

Velen zullen dit vreemd vinden, en meenen dat de straatgalmen getuigenis geven van het tegendeel. Misschien is dit zoo, maar 't wàs eenmaal zoo niet, en ikzelf heb die verandering beleefd. Waren 't verdwaalde spranken van de o- en ach-poëzie? Lag 't in de politische tyds-omstandigheden? Was 't'n voorlooper van de hedendaagsche sociaal-kwestiën? Ik weet het niet. Maar zeker is het dat de ongeleerde muze der straten de vroolykste melodiën omzette in iets weemoedigs. En dat ook hier alweêr 't hysterisch element niet ontbrak...

Geen gedachte zonder fosfer? Eilieve: geen poëzie zonder wellust. En meer nog, zonder wellust geen schoonheidsgevoel, geen schepping op 't gebied van geest of gemoed.

't Mag waar zyn dat ondeugende toespelingen niet werden gespaard by die gelegenheden. Dat was de saus by 't gerecht! Maar toch... 't idyllische blonk door niet alleen, maar heerschte zelfs in den toon waarop men z'n verzen zette.

Of was 't niet idyllisch, 't gezang waarin een dwalend meisje haren beminde zocht, en krytend vraagde:

Och lieve schildwacht heb jy hem niet gezien?
Twee lipjes als een koraal
Twee oogjes als een kristaal.
Hy is myn troost en myn toevoorlaat...

't Rym is wat verwaarloosd, zou meester Pennewip zeggen, maar overigens...

Wel zeker, overigens is 't lief! Vooral wanneer men zich de smeltende melodie daarby denkt, die ik nu den lezer niet kan voorzingen, omdat ik te ver van hem af ben. Och, hoe de groente- mossel- en notenmeiden de sylben lang uithaalden, om toch zooveel ze vermochten getuigenis te geven van iets als gevoel. Dat ze valsch zongen, slecht, onwelluidend, tegen alle regels van de Kunst... wat gaven de stumperts

om Kunst? De bedoeling was maar dat de hoorder innig doordrongen zou zyn van de hartelykheid waarmeê die verdwenen beminde gezocht werd. Waarlyk, men kreeg lust om meetezoeken en 't vinden bytewonen, schoon het de vraag is of er grooter genot te verwachten ware van 't weêrzien, dan geleverd werd door de kittelende smart van 't zoeken.

En hoe kwam de liereman die 't eerst deze minneklacht opdeunde voor 't amsterdamsch straat-publiek, aan 'n tekst uit SALOMO's prachtig Hooglied? Dit is goden en lieremannen bekend. Treffend blyft het — en 'n aardige bydrage tot de hardnekkigheid, waarmeê zekere gegevens den *Streit ums Dasein* voeren! — hoe zoo'n aandoenlyke type, na veertig eeuwen doodslaap, zich op-eenmaal weder vertoont, ginds begraven onder het puin van Jerusalem, hier verryzend onder 't gepeupel eener gewezen groote stad.

Maar we waren by MOZART. Wie de muziek leverde op SALOMO's poëzie weet ik niet, en evenmin kan ik zeggen wie de woorden gedicht heeft op de melodie die LEENTJE zoo bekend klonk in den muzentempel van JAN GRAS. Maar wel herinner ik my een deel van die woorden — *caetera desunt*, helaas! — en ik leg me den moed op ze in druk te geven. Ziehier wat zoo afschuwelyk werd gevonden door de dames PIETERSE. Mocht een myner lezers het schoone gedicht in z'n geheel kennen, hy zou me verplichten door de mededeeling. Aan aanvulling door eigen maaksel, waag ik me niet.

Mooie meissies, mooie blomme,
Van een mooi meissie ben ik gekomme,
En een mooi meissie is myn hartedief,
Daarom...

De conclusie is stout!

Daarom heb ik alle mooie meissies lief!

Hier is, geloof ik, het couplet uit. En dit mag wel. Een flinke ritournel op 't orgel kan hier ruimte geven, om den

hoorder te doen bekomen van z'n schrik over zoo'n LOVELACE! *Alle... alle...* wel verbazend! Waar blyven hierby de arkadische Mirtyllen en Meliboeën? O, de heele VIRGILIUS zinkt weg, by wat er volgt. En TIBULLUS! En THEOCRITUS! En CATULLUS! En JANUS SECUNDUS met z'n »kusjes!" En JONCTYS met z'n »*Rosalyns Oochies!* En BELLAMY...

Kortöm, ik eisch 'n hekatombe van minnedichters op 't graf van den onbekenden poëet, die z'n weemoedig-verliefde *complainte* durfde in de plaats stellen van de woorden waarop MOZART 'n allervroolykst motet componeerde. Ze vormen de slot-aria der eerste acte uit »*Figaro's Hochzeit*" waar de aardige page CHERUBIN, die van-honk en naar 't leger wordt gezonden, omdat-i... te aardig begon te worden voor damespage, zoo grappig door FIGARO wordt geplaagd met z'n nieuwe betrekking van held.

In 't straatminnelied is geen spoor van plagery. Zelfs niet van scherts, al schynt het anders. Ook de tweede regel kan slechts ondeugend gevonden worden door 'n bedorven smaak. Ze is maar naïf. En 't vervolg!

Kon ik alle mooie meissies kryge...
Ik zou ze...

Die drie puntjes zyn van my. Niet omdat ik ondeugender wezen wil dan 't gedicht — ik zou er kans toe zien! — maar om den braafsten lezer tyd te geven tot overdenken wat de zanger zich al zoo voornam te doen — *in alle eer en deugd* te doen! — met al die »mooie meissies."

Met *alle!* Sapristi!

Ziehier 't naïve weêr, en zeg me of 'n kind aan de borst onnoozeler met zooveel meisjes zou kunnen omgaan, dan de larmoyante zanger!

Ik zou ze-n-an 'n touwetje ryge,
Ik zou ze kuipe-n-in een vat...

Vreemd is 't! Ongepast is 't! *Polizeiwidrig* is 't! Onpraktisch

is het! Maar onkuisch is 't niet. De heilige ALOYZIUS van Gonzaga kon de zaak niet delicater behandelen.

Op die moorddadige, doch overigens hoogst onschuldige kuipery volgt de verzuchting... ze is 'n gedachtenrym op al 't vorige:

Och, als ik alle mooie meissies had!

De strenge moralist moge hier zekere te ver gedrevene begeerigheid wraken, en den zanger afvragen of-i zich niet zou kunnen tevreden stellen met de helft... onzedelyk in gewonen zin, is de wensch alweêr niet. Dit blykt ten-volle uit het kiesch gebruik dat de troubadour van z'n slachtoffertjes maken wil.

Er is nòg 'n couplet dat me in 't geheugen bleef hangen, en waarmee het gedicht waarschynlyk werd besloten. De melankolie waarop ik gewezen heb, straalt er in door. Ze gaat over in het tragische, en wel op 'n manier die duidelyk aantoont dat er in de vorige regels geenszins jacht werd gemaakt, noch op *faublasserie*, noch op iets koddigs. Waar wy, in-weerwil hiervan, toch iets meenen te ontdekken dat op *farce* gelykt, moeten we denken aan de koddigheid die teweeg wordt gebracht door 't mislukt-verhevene, volstrekt niet aan opzettelyke grappen.

Als ik dood ben, zullen ze my begrave...
Ze zullen my...

Ze? Wie... ze?

Wel, *al* de »mooie meissies!" Is 't grandioos of niet, lezer, zich zóó'n uitvaart te bestellen?

Ze zullen my naar 't kerrikhof toe drage.
Ze zullen schryve-n-op myn graf:
»Hier ligt de jonkman die alle mooie meissies liefhad!"

Die laatste regel is te lang, meent PENNEWIP. Onnoozele PENNEWIP! Hy zou hem niet te lang gevonden hebben, als men ge-

zongen had: »hier ligt de oude eerwaardige verzemaker, wiens school om de goede zeden beroemd was tot op Wittenburg toe, en die met behulp zyner echtgenoote, les gaf in naaien, breien, stoppen, stikken, merken en de godsdienst." Maar zóó zyn die menschen. Altyd jaloers op alles wat omgaat buiten hun school...

Neen, jaloers was de brave PENNEWIP niet. Hy was maar bekrompen. Ook in hem vertoonde zich de tegenstrydigheid in 't verkeerd schatten van hoog en laag, die we zoo-even in de gelegenheid waren optemerken by z'n geestverwanten. Dat het een-of-ander dier uit 'n gezicht van DANIËL, meer klauwen of pooten had dan 'n dier betaamt, hinderde hem volstrekt niet. Maar 'n voet of wat te veel in 'n versregel maakte hem ongelukkig. Had-i er dan nooit op gelet, hoe handig 'n straatkoor de fouten des dichters bemantelde? Wie goed luisterde, vond het grafschrift van den universeelen jonkman LIEFDESTRIK nog veel te kort, en uit die dieren van DANIËL kan men met den besten wil niet wys worden.

Vervolg: Onechte Zoon, *gecompliceerd met 'n* echt *zilveren doosje*, onechte *eerlykheid*, echte *naïveteit van* LEENTJE, onechte *bravigheid der jufvrouwen* PIETERSE... *alles uitloopende op 'n verhandeling over watersnood.*

670. »Foei!" hadden alzoo de drie jonge dames geroepen, toen LEENTJE de onvoorzichtigheid had, gewag te maken van die *verpönte* melodie. Vóór ik de terechtwyzing schreef, die bestemd is eens-voor-al zoo'n preutsch miskennen van 't schoone den kop intedrukken, heb ik my nauwkeurig geïnformeerd of 't heele gezin der PIETERSENS wel wezenlyk overleden is, omdat ik me geen twist op den hals wil halen. De dood-attesten liggen voor me. Ik kan dus onbekommerd voortgaan met LEENTJE's relaas.

— En toen ging de gordyn weêr omhoog, jufvrouw, heelemaal vanzelf, maar de heer die achter ons zat, zei dat het gedaan werd door menschen die men niet zien kon, misschien wel door den onechten zoon, want zeidi, zoolang de gordyn neêr was, zat-i niet in de gevangenis, en mocht heen-en-weêr

loopen net als 'n ander. En toen presenteerde de kleermakers-jufvrouw hem weêr 'n pepermentje, maar hij zei: »Kyk nu naar 't stuk, jufvrouw, want je bent hier nu eenmaal voor je geld." We hadden twaalf stuivers betaald... twaalf stuivers de man, buiten de wafels en de chocola. En toen zei de baron... och, uwe begrypt, ik kan alles nu zoo precies niet vertellen. Ik wil maar zeggen dat die oude vrouw gedurig huilde, en niet tot bedaren komen kon, omdat ze zoo ongelukkig was. Want jufvrouw, begryp eens, die onechte zoon was haar eigen zoon, en hy was ook 'n onechte zoon van dien baron. Uwe begrypt hoe de menschen daarmeê in zaten... omdat-i 'n onecht kind was, weet u, die nergens te-recht kon. En papieren had-i ook niet, en de moeder ook niet. En daarom zoudi nu sterven... omdat-i zonder permissie gejaagd had. Gut, het was zoo mooi, jufvrouw! Maar toen viel het scherm weêr, en we namen nog 'n wafel. En toen zei die heer achter ons, dat er altyd zooveel slecht volk in de zaal was... zakkerollers, weet u? En 't was heel goed, zeidi, dat men stukken speelde met 'n gevangenis er in, om de menschen te waarschuwen tegen slechtigheid. Want, zeidi, eerlyk duurt het langst. En toen wou juist de kleermakers-jufvrouw hem weêr 'n pepermentje presenteeren, maar... och, ze schrok zoo, want haar doosje was weg. En we zochten in onze zakken, en op den grond, en in onze stoven, en we zochten overal, want ze had het van haar peetemoei... en dus, uwe kunt begrypen hoe 't mensch ontdaan was. En we vroegen aan den heer achter ons, of hy ons ook zeggen kon wie 't gedaan had? En hy vroeg of 't doosje van zilver was? Ja, zei de kleermakers-jufvrouw, 't was van echt zilver, en... dat ze 't van 'r peetemoei had. En toen vroeg-i of 't glad of geribt was? En de jufvrouw zei dat het geribt was. En toen zeidi dadelyk, dat het dan zeker gestolen was door 'n zakkeroller, maar hy kon niet zeggen door wien, omdat er zoovéél in de zaal waren, zeidi. Maar anders... 't was zeker door 'n zakkeroller gedaan.

— Hyzelf kan 't wel gedaan hebben! riepen 'n paar toehoorsters.

LEENTJE was verontwaardigd, en wees die verdenking met drift terug.

— Neen, jufvrouw SERTRUDE, zeg uwe zoo-iets niet! Dat's zonde! 't Was 'n allerfatsoenlykste man, dat kan *ik* u zeggen! Den heelen avend is er geen onvertogen woord over z'n lippen gekomen, en hy noemde my »jufvrouw" zoo goed als de kleermakers-jufvrouw zelf! En hy is zelf opgestaan om den dief te zoeken, en hy vroeg waar de jufvrouw woonde, en als-i 't doosje vond, zeidi, zoudi 't haar terugbrengen. Hy had 'n wit piqué vest aan, met paarse bloempjes... och, hoe kan uwe zoo iets zeggen!

— Nou, ga maar voort met je *Onechte Zoon*, eischte het Publiek.

— Gut, jufvrouw, de muziek was zoo mooi! En als ze speelden, was er 'n heer, die met 'n stok wees hoe de wys was. Maar er werden veel wyzen gespeeld, die ik nooit heb hooren zingen, en dus niet navertellen kan...

— Maar vertel dan toch van 't stuk!

— Ja, ziet u, dat 's zoo makkelyk niet! 't Was heel mooi, maar er zyn zoo van die dingen die men zelf moet gezien hebben om ze te begrypen, want ik kan niet alles zoo nadoen. De baron merkte dat die jager in de gevangenis z'n zoon was, omdat-i... in vroeger tyd... kennis had gehad... weet u...

Er heerschte een sterke spanning onder LEENTJE's auditorium. Al de hoorders hygden naar de door den titel beloofde onechtheid, en LEENTJE wist geen raad met 'r vertelling. Ze werd vuurrood.

— Hy had die oude vrouw vroeger gekend, en toen was-i met haar in... conversatie geweest, en ze zouden getrouwd zyn, maar... er was iets tusschenbeide gekomen... en... daarom heet het stuk de *Onechte Zoon*...

WOUTER luisterde met evenveel inspanning als de anderen,

maar z'n verbeelding was rustiger. De beurt was nu aan de meisjes, om de teugels lostelaten van hare fantazie. Ze keken voor zich. De nuchtere STOFFEL kende 'n paar boekefrazen van-buiten, die hy hier te-pas bracht.

— Juist! Hy had hare onschuld misbruikt — zoo wordt zulks genoemd — en daarna haar ten-prooie gelaten aan de schande. Ik kan u niet genoeg zeggen, moeder, hoe de jeugd zich daarvoor moet in-acht nemen. Ik zeg 't de jongens alle dagen op m'n school...

— Hoorje 't, WOUTER? Let daar 'ns goed op, en onthoud wat STOFFFL zegt.

Toen STOFFEL merkte dat z'n kommentaar in den smaak viel, ging hy voort:

— Juist, moeder! De deugd moet geëerd worden, dat is Gods wil, en wat God doet is welgedaan. Onder alle zonden is de wellust... 'n zeer groote zonde, omdat God het verboden heeft, en omdat alle zonde hier of hier-namaals gestraft wordt...

— Hoorje, WOUTER?

— Hier of hier-namaals, moeder! Gepaste vreugd màg wel, maar ongeoorloofd zingenot is... niet geoorloofd. Dat rukt alle banden van de menschelyke Maatschappy... uwe ziet wel, dat zoo'n komedie heel mooi wezen kan, als men 't maar goed opvat, en alles behoorlyk weet uitteleggen. Dàt is het maar!

— En hoe liep het toen af met dien baron?

— Wat zal ik u daarvan zeggen, jufvrouw! Hy heeft veel gesproken, en was erg bedroefd omdat hy... die oude vrouw...

— Verleid had, viel STOFFEL hulpvaardig in, daar LEENTJE 't ware woord niet vinden kon, of niet noemen durfde. Men noemt zulks verleiden.

— Ja juist, zoo zei dat mensch ook. En hy beloofde haar dat-i 'r nooit weer zoo-iets zou aandoen. En toen zeide hy tot den onechten zoon, dat men altyd op 't pad van de deugd

moet blyven, en dat-i met die oude vrouw trouwen zou. Ze was er erg meê tevreden...

— Dàt geloof ik, riepen de drie meisjes, als uit één mond, en met 'n snelheid die verklapte waar eigenlyk 't zwaartepunt ligt van sommige zedelykhedens. Dàt geloof ik graag, riepen ze, toen werd ze 'n ryke barones!

— Ja, zei LEENTJE, ze werd 'n groote dame. En de onechte zoon viel den baron om den hals, en toen speelden ze 't »*Kamertje van 'n Waschmeisje*" en de zoon was huzaar, en zong: »'k bèn vol eer, 'k bèn vol eer, ziet ik ben d'r 'n man vol eer!" Maar waar de oude baron gebleven is, weet ik niet. En toen zyn we naar huis gegaan, maar de kleermakers-jufvrouw had geen pleizier meer, omdat ze haar doosje kwyt was. Of die heer 't haar later nog thuis gebracht heeft, zou ik de jufvrouw niet kunnen zeggen.

Hier was de vertelling uit.

De meisjes dachten: barones!

STOFFEL: de deugd!

De moeder: twaalf stuivers »de man" buiten wafels en chocolade!

WOUTER: die jager! Ik zou wel zoo'n jager willen zyn in een bosch... in 'n heel groot bosch... heelemaal alleen...

Hy nam z'n penseel op, en zag OPHELIA aan:

... heelemààl alleen in 'n groot bosch, met... FEMKE!

...

Zoo had ieder z'n byzondere indrukken, die niet alleen onderling verschilden, maar ook in dezelfde persoon telkens verwisselden van kleur. KOTZEBUE zou vreemd hebben opgezien, als-i LEENTJE's verhaal gehoord had. Vreemder nog, wanneer hy had kunnen weten wat het achterliet in de gemoederen van haar hoorders. Deze verwondering zou trouwens

het deel zyn van èlken kunstenaar, die 'n blik sloeg in de gemoederen van z'n publiek. Gelukkig ditmaal dat er aan Kotzebue's fabrikaat niet veel te bederven viel. Of de uitwerking van z'n effectstuk op de gemoederen van Leentje's auditorium ook zoo onschuldig was, zou ik niet durven verzekeren. De meisjes berekenden dat het »verleiden" op zichzelf nu juist zoo heel erg niet wezen zou, als men maar zeker was dat zoo'n baron... ten-laatste... en niet àl te laat...

Er zou, meenden zy, een niet onaardige *carrière* te vervaardigen zyn uit 'n reeks van goed geëxploiteerde jeugdige misstappen. 't Mutsenmaken was er niets by.

Petrò vraagde met gemaakte onverschilligheid, hoe oud de huilende vrouw zoo ongeveer kon geweest zyn, en voelde zich versterkt in haar deugd, toen Leentje heel onnoozel antwoordde:

— Zoo tegen de zestig, jufvrouw...

Deze *Odyssee* der bedelende gewezen onschuld kwam Petrò wat lang voor. Maar 't »mutsen-maken" stond haar weêr erg tegen, toen Leentje voortging:

— Tegen de zestig, toen ze onder dien boom zat. Later, toen de baron terugkeerde tot de deugd, en haar trouwen wilde, fleurde ze erg op. Ze kan toen zoo-wat 'n goeie veertigster geweest zyn...

»Dat vervloekte mutsen-maken!" riep... geen van de diep nadenkende meisjes.

In één opzicht was de heele familie 't eens. Ieder wilde gaarne ook eens zoo'n »komedie" zien. Maar jufvrouw Pieterse zei dat de kosten haar »begrootten." En dit werd nog erger, toen Stoffel 'n booze tyding thuis bracht over den »troep van Jan Gras in de *Elandstraat*, waar geen fatsoenlyke familie zich vertoonen kon." Dit was hem verzekerd door iemand die 't wel weten kon, want hy was 'n bloedneef van den rol-uitschryver by den grooten Schouwburg op 't Leidsche Plein. Dàt was de ware komedie!

— Verbeeld u eens, moeder, die is van de stad, en de Burgemeester zelf zoekt de stukken uit... om de zedelykheid, weet u. En begryp eens, als er in zoo'n stuk staat: »o God!" dan verandert de Burgemeester dit in: »o hemel!" omdat het niet te-pas komt van onzen-lieven-heer te spreken in 'n zaal waar ook wel gedanst wordt. Want... gedanst wordt er ook, moeder. Maar als wy er eens heen gaan, kunnen we best 'n stuk afwachten waarin niet gedanst wordt, en dat heelemaal is nagezien door den Burgemeester...

STOFFEL had gelyk. De Amsterdamsche Regeering bemoeide zich met *haren* Schouwburg, en weerde alles wat beleedigend kon zyn voor God en Magistraat.

Dit was nog voor zéér korten tyd het geval. De inscriptie op 't scherm:

> Der kunsten God, aan 't Y met geestdrift aangebeên,
> Kweekt hier in 't heilig koor, verdienste en deugd alleen.

beduidde niet dat APOLLO in z'n eentje voor »Verdienste en deugd" zorgde — dit zou den wethouders in hun eer getast zyn — maar dat er onder zyn en hun beheer niets, volstrekt niets dan »Deugd en Verdienste" op de planken werd toegelaten. Hieraan hebben we dan ook al de uitmuntende stukken te danken, en tevens den bloei der tooneelspeelkunst, waarin onze eeuw zich verheugen mag.

De Amsterdamsche Regeering en aesthetiek!

---

671. De woorden waarmeê 't vorig nummer eindigt, bevatten in-zooverre een onbillykheid, als èlke Regeering onbevoegd is, optetreden als ambtgenoot van APOLLO. 't Is mogelyk dat nog hier-of-daar in de binnenlanden van Afrika, 'n negerkoning z'n onderdanen voorgaat in kunstzin, maar wy met onze parlementaire zeden, we hebben de kans op zoo'n fortuintje geheel afgesneden. Men vischt geen Medicissen

uit 'n stembus.

Wat dit aangaat, hebben wy alzoo de Regeering onzer Hoofdstad niets byzonders te verwyten, indien ze zich dan ook maar stipt hield binnen de grenzen der onbeduidendheid die 't noodzakelyk gevolg is van haren oorsprong. Hoe zou 'n standbeeld er uitzien, 'n muziekstuk, 'n heldendicht, 'n schildery, dat ter-wereld gekomen was op de manier die we thans gebruiken tot het voortbrengen der compacte massa wysheid, welke men 't recht heeft te vorderen van 'n verzameling menschen »die 't weten moeten" met hun allen?

Dat er onder de gekozenen nu-en-dan iemand wezen kan, die *persoonlyk* bevoegd wezen zou meêtespreken over Kunst, zal wel waar zyn. Doch dan juist is hy in 'n *Vergadering* misplaatst, gelyk ik in m'n stuk over »Specialiteiten" meen te hebben aangetoond. MICHEL ANGELO zou overstemd geworden zyn in eene vergadering van *épiciers*. Wel verre van zich door hem te laten leiden, ligt het in den aard der menschelyke natuur, dat ieder hunner hem telkens zou doen voelen, hoe conscientieus men z'n mandaat opnam, en dat-i zich nu volstrekt niet verbeelden moest den meester te kunnen spelen, omdat-i MICHEL ANGELO heette. Al was men nu eenmaal »in koffi of krenten of assurantie of spoorwegen" men wist óók wat schoon en goed is... enz.

Zou KUNST dan géén Regeeringszaak wezen?

Dit onderwerp is in den laatsten tyd dikwyls behandeld. En ook ik doelde er op in m'n nummer **459**, en vooral in de daarby gevoegde noot. *Grondig* behandeld, *afgedaan* werd voor zoover my bekend is, de zaak niet. Zelfs niet in het flinke stuk dat over dit onderwerp geleverd is door den heer WINTGENS, in de Kamerzitting van 4 December j. l.

Voor ik verder ga, hier eene correctie. Op blz. 351 van den vorigen bundel, haalde ik 'n paar door den heer W. gebruikte woorden aan, als bydrage tot de voorbeelden van plagiaat, waarover ik my beklaag. Die klachten houd ik

staande, maar 't daar geciteerd voorbeeld was verkeerd gekozen. Er is me gebleken dat de heer W. op den 4n December j. l., de noot by **459** niet gelezen had, en dat hy alzoo rechtmatig eigenaar was van de woorden waarmeê zyne zeer belangryke redevoering wordt besloten:

»Ik zou hier nog meer kunnen byvoegen, maar ik zal het by deze punten laten. Ik wil nog alleen aan de Regeering dit zeggen: wanneer het mogt blyven by die traditie...

I. e. de *Thorbecksche.*

... en ook gy mogt gaan huldigen de leer dat die zaken de Regeering niet aangaan — nl. dat Kunst geene Regeeringszaak is — wat zal het einde zyn? Dat iemand zal opstaan, en zeggen: ik draai de stelling om, en zeg: »*zulk soort van regeeren is geene kunst.*'

Zóó ook eindigde dat nootje in den laatsten druk myner Ideën, en vreemd was 't niet dat deze consonance me op het denkbeeld bracht van plagiaat. In hetzelfde kamersaizoen had ik de redevoering van 'n ander lid, *nota bene* over de begrooting van Oorlog, zien beginnen met 'n aanloop die ontleend was aan m'n verhandeling over Vrye-Studie. En ik ontwaar zulke *larcins* dagelyks, in en buiten de Kamer. Men meene nu niet, dat ik dit kwalyk neem *op zichzelf.* Ik maak daarop slechts aanmerking in-verband met het te-gelyker-tyd beoefende doodzwygen. Wie te arm is zich 'n eigen equipage aanteschaffen, mag mynenthalve met geleende paarden ryden — *ik* ging liever te-voet — maar hy handelt oneerlyk, indien hy die paarden uitgeeft voor zyn eigendom. In-weerwil alzoo myner vergissing ten-opzichte van 't slot der redevoering van den heer Wintgens, blyven myne opmerkingen hierover *in 't algemeen* van volle kracht, en wel te-meer omdat ik ondervind dat men *my* in 't byzonder zoo... *bogowontisch* behandelt. Zou ik hieruit mogen opmaken dat ik meer in den weg sta, dan sommige anderen die men wèl noemt?

Dat de heer WINTGENS niet noodig heeft epigrammen te ontleenen aan vreemd geschryf, blykt uit z'n geheel stuk. Het is alweêr te goed voor 'n uitgelezen Kamer en 'n ongelezen Byblad. Maar dit wist ik niet, toen ik daarvan slechts kennis droeg uit 'n kranterig verslag. Die redevoering zou stof leveren tot belangryke beschouwingen, vooral door de daarin behandelde plichten van ònze *Regeering* in-verband te brengen met de laagte waarop een zeer groot gedeelte van 't Volk staat. Ziedaar dan ook de reden waarom ik dit onderwerp vastknoop aan LEENTJE's zonderling verslag van haren eersten, en misschien eenigen, tocht naar »de komedie."

Eene eigenlyk gezegde *studie* over dit onderwerp, zou me verder leiden dan de economie der Wouter-geschiedenis gedoogt. Maar ik mag niet àlle opmerkingen terughouden. Al zy 't me dan waarschynlyk niet gegeven, het vraagstuk omtrent de *grenzen* der regeerings-bemoeienis optelossen, toch meen ik een-en-ander te kunnen in 't midden brengen, dat tot die oplossing kan meêwerken.

Wie m'n WOUTERTJE alleen leest om te weten »hoe 't toen verder ging?" wordt verwezen naar den verrukkelyken »*Onechte Zoon*" in de Elandstraat.

---

672. Nooit heeft 'n Zwitsersch staatsman gezegd: »het Loodswezen is geen Regeeringszaak." Hoogstwaarschynlyk zou men, indien 't loodswezen te Genève ware ter-sprake gekomen, de competentie hebben afgewezen te-gelyk met: de *opportuniteit*. Er ware al veel toegegeven aan wanbegrip, indien men 't *fin de non recevoir* geformuleerd had met de woorden: het loodswezen is geen zaak van *de* Regeering, d. i. van de Zwitsersche Regeering, omdat ons Volk ver van de zee woont en dus geen havens heeft. En wie niet gezind ware in onderhandeling te treden over zoo'n absurd onderwerp, zou

gezwegen hebben.

Al ware nu, concreet gedacht, de meening van THORBECKE gegrond, dan nog gaf hy door de manier waarop hy die uitte, bewys van z'n gewone oppervlakkigheid. Er bestaat namelyk geen onderwerp ter-wereld, dat niet in denkbare gevallen, wel degelyk eene Regeeringszaak worden kan. En hieruit alweêr blykt ons, dat die minister niet de minste aanspraak maken mocht op den titel van »staatsman." De Staat wordt door *menschen* gevormd, en alles wat menschen aangaat, gaat den Staat aan. Wie dit niet erkent, vrage zich af wat dan wèl van 't ressort eener Regeering wezen zou?

Het is juist deze onbegrensde *algemeenheid* van bemoeienis — 'n bemoeienis die zich zeer dikwyls openbaren moet in *beredeneerde onthouding* — waardoor 't Saatsmanschap 'n zoo zeldzame gaaf is. Wanneer we 't woord *genie* opvatten in den zin zoo-als dit gewoonlyk door de meest ontwikkelden wordt gebruikt, en dus zonder terugzicht op **626** — wie weet! — dan behoort de Staatsman een *genie* te wezen. Van hem vooral kan men eischen, dat niets menschelyks hem vreemd zy. Wel weet ik dat het besef hiervan zeer laag gezakt is, maar ik verkies niet meêtezakken, en blyf by de vordering dat 'n minister meer wete te doen — en iets anders vooral! — dan 't afwerken van de dagelyksche agenda met z'n Secretaris-generaal, en 't doorsleepen van z'n Begrooting by de Kamers.

Dat dit »meerdere" en dit »andere" niet te verwachten was van den bekrompen geest die zich veroorloofde een der werkzaamste factoren van Beschaving zoo plomp op-zy te zetten, spreekt vanzelf. En wat het ergste was, hy kòn dit doen! Z'n auditorium, in en buiten de Kamer, was er volkomen meê tevreden. De weinigen die, als de heer WINTGENS in 1863, protest aanteekenden tegen 't barbarismus dat de minister, onder toejuiching van z'n partygenooten, ten-beste gaf, waren... behouders, en hadden dus ongelyk. De heer

WINTGENS zegt dat ze nog van iets anders werden beticht, en wel — vreemd genoeg! — van *jacht op populariteit.* Op die beschuldiging heb ik twee aanmerkingen. Doch eerst de woorden van den heer WINTGENS.

»Toen voor tien jaren in deze Kamer de begrooting voor 1863 behandeld werd, is er door verschillende leden eene soort van kruistogt ondernomen tegen de bekende regeeringsmaxime van dien tyd, die ik veeleer een paradox zou noemen, uitgedrukt in de woorden: »*kunst is geen regeeringszaak.*"

Die stelregel had aanstoot gegeven aan hen die in den Staat nog iets meer zagen dan eene inrichting tot bescherming van persoon en goed, by hen die integendeel de Kunst beschouwden als eene zaak by uitnemendheid van het volk, als een publiek, een nationaal belang...

Deze kwalificatie van de tegenstanders der »paradox" — *my* komt dit woord te zacht voor — bewyst duidelyk dat hun afkeuring niet *per se* hoefde geput te zyn uit »behoudende" beginselen. We hadden toch conservatieve ministeriën by dozynen, die *feitelyk* blyk gaven even *liberaal*-minachtend over Kunst te denken als THORBECKE zelf. In z'n handelingen is hy dus op dit punt niet schuldiger dan anderen. De zaak is maar, dat-i door z'n onhebbelyke spreuk, 'n lichaam gaf aan het denkbeeld dat sedert onheugelyke jaren — altyd misschien! — by de verschillende Regeeringen van ons landje geheerscht heeft. Misschien zouden wy de eenige uitzondering op deze waarheid, by Koning LOUIS NAPOLEON moeten zoeken, die o. a. een jaargeld gaf — ik weet niet uit welke fondsen — aan BILDERDYK. Of LOUIS hieraan wèl deed, is 'n vraag die ik nu niet behandel. Welke andere souverein, al of niet fictief vertegenwoordigd door meer of min parlementaire majordomen, dergelyke bewyzen gaf: *Kunst te beschouwen als 'n Regeeringszaak*, is my onbekend. Misschien moeten we, om 'n tegenhanger te vinden, teruggaan tot KAREL V die aan de Nederlanders z'n hof maakte door 'n bezoek aan 't graf van den eminenten kunstenaar BEUKELSZ van Biervliet? Als 't waar is!

Hoe dit zy, om rechtvaardig te wezen, moet men erkennen dat de Kunst nooit warmer door Behouders dan door Liberalen gekoesterd werd. En dit is 'n groot geluk, omdat we anders de staatkundige partyschappen weldra zouden ontmoeten op 'n terrein, waar ze nòg minder thuis hooren dan in de Staatkunde zelf. We liepen dan gevaar, democratische tinten te ontdekken in landschappen by ondergaande zon, doctrinarisme in stillevens, klerikaal koloriet in historiestukken — nu, dit gebeurt soms! — aristocratische *tendenz* in woelende zeeën, enz. En de beeldhouwkunst! »De man voert 'n behoudenden beitel" zou 't weldra heeten. En de muziek! »Wat 'n echt-allerliberaalste symfonie!" En de litteratuur... nu ja, dáárop hebben reeds nu de politische wankleurtjes van den dag leelyk genoeg afgeverfd. We hebben hier een koddig *chassez-croisez* voor ons, van bevoegdheid en bemoeienis, natuurlyk ten-koste van grootsche conceptiën, en zelfs van correcte behandeling van 't middelmatige. De vernietiging van 't individualisme — oorzaak, gevolg en kenmerk onzer Staatsinrichting — maakt in Letterkunde tot *waarheid*, wat ik zoo-even als baroque onmogelykheid stelde in andere vakken.

Kunst was geen Regeeringszaak, meende men? Welnu, de litteratuur heeft het regeerinkje-spelen binnen den kring van hare Kunst getrokken, of althans dat gedeelte er van, wat heden-ten-dage in de plaats van regeeren gesteld wordt. De ouwerwetsche spanningsmotieven worden voor versleten gehouden. — Ten onrechte! Alles hangt van de manier der behandeling af. — Men meent dat er over ridderlykheid, heldenmoed, eerzucht, liefde, niets nieuws kan gezegd worden, en zoekt z'n heul in wel geconditioneerde verkiezings-koortsen. De voortbrengsels onzer letterkunde rieken naar 't muf parlementarisme. *Ça sent l'enfermé*, d. h. er is 'n kamer- of Kamersluchtjen aan. Hierover later meer. Ik keer terug tot den heer WINTGENS. Na alzoo gezegd te hebben, dat hy en sommige anderen de Kunst beschouwden als 'n zaak van »nationaal belang *by-uitnemendheid*" gaat hy aldus voort:

»Die kruisvaarders kwamen op met warme betoogen om hunne denkbeelden te staven, maar in dat debat bleef de glaciale stelregel — *de thorbeckery namelyk* — met de grootste koelbloedigheid gehandhaafd. En, het eerste wat van Regeeringswege werd vernomen tegenover die betoogen, was: dat zy eigenlyk niets anders waren dan POPULARITEITSBEJAG. Ik behoef niet te zeggen dat zoodanige tegenwerping niet geschikt was om verder met de Regeering dit terrein van gedachtenwisseling te betreden."

Ik had twee aanmerkingen op die beschuldiging van jacht op populariteit. Hier zyn ze.

De heer THORBECKE wilde niets uitgeven voor Kunst.

Misschien zullen sommigen beweren dat-i voor Kunst maar *weinig* wilde uitgeven, en dat hy slechts afkeerig was van *verhooging* der voor die overbodigheid op de Begrooting gebrachte posten.

Zy vergissen zich. Dit zal ik straks aantoonen.

Wie dit nog niet gelooft, zal toch erkennen dat zy die door den heer WINTGENS »kruisvaarders" worden genoemd — d. i. stryders voor 'n heilige zaak — wèl iets wilden uitgeven voor Kunst... of, wil men 't anders uitdrukken, dat ze daaraan méér wilden te-koste leggen dan THORBECKE en de zynen. In *rechtstreeksche* spaarzaamheid, hadden dus *zyne* »principes" den voorrang, en alzoo — by het tegenwoordig peil van den kunstzin der Natie — meer kans op populariteit, dan de verkwistende begrippen der Kruisvaarders. By de meerderheid der Kiezers zyn »goedkoope" Staatslieden zeer gewild. Hoe dus het aandringen op uitgaven, een middel zou kunnen wezen om by die Kiezers te geraken tot *populariteit*, is my een raadsel.

Welnu, zóó onzinnig was de beschuldiging niet! De bedoeling schynt geweest te zyn: »gy met uw Kunst... ge wilt u aangenaam maken by 't verlichter deel der Natie. Ge roept *ethica* en *aesthetica* te hulp...

Ei... zyn die bondgenooten zoo aftekeuren?

M'n tweede opmerking is deze. Mag men het bejagen van

populariteit 'n fout noemen? Me dunkt het moest juist in de oogen der acht-en-veertigsche liberalen, een oorbare en gewenschte zaak wezen. Is niet onze geheele Kieswet eene poging — 'n gebrekkige poging, maar dit verandert de strekking niet — om *door het tellen van stemmen* te weten te komen wie 't meest *populair* is? Ligt niet daarin, volgens de hedendaagsche begrippen, 't criterium van elke bevoegdheid? Is niet hy die de meeste stemmen op zich vereenigt, de beste, de bekwaamste, de verstandigste? En dan zou men niet mogen trachten by die stemmers in 'n goed blaadje te komen of te blyven?

Hoe rymt dit, liberalen, met uwe *principes?*

Is niet elk mandaat van Volksvertegenwoordiger, 'n getuigschrift van populariteit? Wel, ons heel Regeeringsstelsel is op die jagers-taktiek gegrond! Hoe men 't iemand verwyten kan — en *in casu* nog ten-onrechte bovendien — dat-i gebruik maakt van 'tzelfde middel, dat door de Wet geykt is tot officiëelen toetssteen van geschiktheid, gaat myn verstand te-boven. En dit verwyt ging hier uit van *dezelfde* personen die, met behulp van *'tzelfde* middel, *diezelfde* Wet invoerden als universeel geneesmiddel der staatkundige kwalen.

Sedert '48 is jacht op... *districts*-populariteit, 'n ware burgerplicht geworden. Een inwoner van Schiedam die zich liet aanwerven by 'n Matigheids-genootschap, zou zich schuldig maken aan districtsverraad, en werd geboren... nu, zoo heelemaal in 't zwartste van den nacht niet, maar toch — o Bellamy! — in de schemering.

Wie niet naar populariteit streeft, mag geen lid zyn van de Kamer die, volgens de thans heerschende begrippen, en *volgens de Wet*, het vereenigingspunt van 'n tachtigtal populariteitjes behoort te wezen.

't Is aardig, de zeloten van 'n stelsel zoo te betrappen op minachting voor hun eigen werk.

---

673. Dat de liberalen uit de school van THORBECKE, niets volstrekt *niets* voor Kunst wilden doen, is afteleiden uit den apodictischen vorm van de uitspraak des Meesters. De Regeering mag voor dingen die haar niet aangaan, evenmin een enkelen cent uitgeven, als tonnen of millioenen. Om consequent te zyn, behoort men dan ook 'n eind te maken aan 't onderhouden van de pakhuizen waarin hier-en-daar schilderyen geborgen zyn.

De heer WINTGENS spreekt van de uitgaven die van 1847 tot en met 1871 voor »kunsten en wetenschappen" gedaan zyn, en beraamt die op *f* 137.773 's jaars...

Ik erken, niet wel te begrypen welk aandeel hiervan op rekening der »wetenschappen" gebracht is. Doch dit behoeft ook niet. Al ware er van de genoemde som, of al werd er van de voor 't loopende jaar aangevraagde *f* 172.775, slechts één gulden voor Kunst besteed, dan nog zou dit juist één gulden te veel zyn, want: Kunst is geen Regeeringszaak.

Maar 't misdadig beschikken over 't »zweet en bloed der belastingschuldigen" gaat veel verder dan dien éénen gulden. Wie berekent het bedrag der winstderving aan verwaarloosde rente van zoo'n museum vol schilderyen? Dat bedraagt millioenen!

Ze behoorden sedert lang verkocht te zyn, en de opbrengst had kunnen dienen tot amortisatie van schuld, of tot het pantseren van oorlogschepen die... ook weldra geschikt zullen zyn voor 'n museum.

Daar de »wetenschappen" niet in den liberalen banvloek begrepen zyn, durf ik 't verkoopen der bibliotheken niet voorstellen. Doch wel zal 't noodig zyn, zich te ontdoen van werken waarin platen worden gevonden, omdat zulke uitwassen van beschaving niet behooren tot Regeeringszaken. En ook in litteratuur moet 'n zeer nauwkeurige schifting plaats hebben. *Us*, *a*, *um* kan blyven, maar verzemakery... weg daarmeê! Bellettrie... weg!

En wat al verandering in de bouwkunde! Een particulier

mag zich des-verkiezende, een paleis aanschaffen naar de italiaansche modellen uit de beste periode, maar officiëele gebouwen zullen volstaan met beantwoording aan 't stipt-noodzakelyke. De liberale Tweede-Kamer geeft het voorbeeld, en vergadert onder 'n tent of in 'n rotskloof. Een druïdische offersteen vervangt de ministertafel, en de Voorzitter opent de vergadering door 't blazen op 'n schalmei... te kunstig, o goden! 't Behoort 'n afgekloven beere-mergpyp te wezen. De beestenvellen waarin de heeren gekleed zyn...

Wel neen! *Zy* zyn immers niet de Staat? Ze hebben 't recht niet, zulke ouwerwetsheden te enten op quasi-nieuwe begrippen, en zullen voortgaan zich te gedragen als burgers van hun tyd. Er is immers niet gezegd, dat Kunst geen *menschelyke* zaak is? Slechts de *Regeering* eischt voor zich de praerogatieven der barbaarsheid.

Maar.... dan ontstaat er verwydering tusschen de burgers van den Staat en den Staat zelf?

Dit is juist wat ik bewyzen wilde.

Of, ook de ingezetenen bemoeien zich niet met Kunst, en dan is de Natie, eerst in beschaafd-maatschappelyken zin, weldra politisch: verloren... òf, zo bemoeien zich daarmeê wel, en dan ontstaat er 'n breuk tusschen Regeerders en geregeerden, die op gelyke ontbinding moet uitloopen.

Een historisch ontwikkeld volk is geen ten-onder gebrachte horde, die met kracht van wapenen in-bedwang wordt gehouden. Er is 'n zedelyke band noodig. En deze band wordt verbroken, wanneer er blykt dat de Regeering lager staat in levens-opvatting, dan de Natie zelf.

Heeft men niet ook in 't dagelyksch leven, eerbied voor den man *die wat kan?* Voor KUNST alzoo? Wat is er te wachten van 'n Regeering die 't versmaden der Kunst, het *niet-kunnen* dus, op haar vaandel schryft als staatkundig principe?

Dat de heer THORBECKE zich misschien anders uitdrukte dan hy bedoelde, kan waar zyn. Ik erkende dit reeds in de noot op **459**. Maar in dat geval ware het z'n plicht geweest,

die uitdrukking toetelichten. Hy had als »Staatsman" moeten voorzien, hoe heilloos de werking is van zulke machtspreuken. Waarom vereert niet een zyner volgelingen z'n nagedachtenis met eene rechtvaardiging van die uitspraak?

Ik voor my vrees dat daaraan geen redelyke zin kan worden vastgeknoopt, en dat de heele zaak neerkomt, òf op 'n ondoordachte effect-fraze, òf op 'tzelfde populariteits-bejag dat men in '63 den tegenstanders verweet. De beteekenis zou dan zyn: »gy winkeliers wordt verzocht voorttegaan met het afvaardigen van geestverwanten. Ik beloof u niets uittegeven voor schilderyen of standbeelden, en dus niet zwaar te drukken op uw krenten, gemaal en smeerkaarsen!"

Kunst geen Regeeringzaak?

Behooren bruggen en wegen tot de zaken waarmeê zich de Regeering mag bemoeien? Ik denk ja. Moet dan 't maken en onderhouden daarvan kunsteloos geschieden? Zelfs tot het vervaardigen der Amerikaansche hangbruggen van *rotan* is immers Kunst noodig?

En komt er geen Kunst te-pas by artillerie, by genie, by waterstaat...

Ik roer daar 'n teêr punt aan. De Hollander is nu eenmaal gesteld op rivierdykjes, en op de daardoor veroorzaakte hevige overstroomingen. Sedert eeuwen verhoogt-i de bedding zyner rivieren — straks zal hy ze op palen boven z'n hoofd laten loopen — en hy verwaarloost de aangeboden gelegenheid tot ophooging van z'n land, omdat hy 't beter vindt met de materie die de Natuur zoo goedig levert, z'n zeegaten te stoppen. De gevolgen zyn: natte bodem en droge havens. Wie zal ontkennen dat sommige kunsten verkeerd worden toegepast? Het zou juist de ware roeping der Kunst geweest zyn, hieraan een eind te maken.

In dit opzicht alzoo, zyn onze verschillende ministeriën — behoudende niet minder dan liberale — nog-al consequent geweest, dat ze 't artistiek besef der noodzakelykheid om vryen loop te laten aan de werkzaamheid der Natuur, nooit

hebben beschouwd als 'n Regeeringszaak. Het indyken der rivieren op groote schaal, getuigt van dezelfde burgerlyk-bekrompen opvatting als die des landmans, wien geen ander belang bekend is dan 't voor de hand liggende. 't Is *zyn* rechtstreeksch voordeel, dat z'n stukje land in de nabyheid eener rivier gelegen, beschermd worde tegen overstrooming. Dat die grond, *niet* ingedykt, sedert eeuwen reeds boven 't peil liggen zou der normale jaarlyksche overstroomingen, gaat hem niet aan. En even kinderachtig oordeelden ook de Regeeringen die elkander, sedert het betere systeem der terpen en vluchtheuvels, zyn opgevolgd. »Huis" van HOLLAND... »huis" van BEYEREN... »huis" van BOURGONDIË... »huis" van HENEGOUWEN... »huis" van OOSTENRYK... »huis" van DE WIT... »huis" van THORBECKE... och, wat al huizen die de Kunst niet maakten tot Regeeringzaak! 't Is waar, al die »huizen" hadden gedurig wat anders te doen, en moesten al wat er kunstigs in hen was, gebruiken om niet omtevallen. Dat noemden ze: STAATKUNDE!

Zoolang men niet durfde breken met het eeuwen-oude knoeisysteem van die dykjes, zou 't dan toch altyd beter geweest zyn, goede dan slechte dykjes te maken. Maar... ook zelfs daartoe zou eenige Kunst noodig geweest zyn, die alweêr geen zaak was van de Regeering. Het doorbreken van rivierdyken is even onverantwoordelyk als 't maken. By lagen waterstand doen zulke zandlaagjes geen dienst, en de drukking by hoog water, is — door Kunst, Mr. THORBECKE! — vry nauwkeurig te berekenen. Het doorbreken mag dus niet op rekening gesteld worden van onvoorziene toevallen of 'n even onberekenbare godsluim.

Het spreekt vanzelf, dat ik by dit alles slechts van rivierwater spreek. Even als Egypte een geschenk was van den Nyl, is ons land het bezinksel uit de watermassa die sedert onheugelyke jaarduizenden uit het bovenland naar de zee stroomt. Wie dus dat water indykt, wyst 'n geschenk af. Geheel Nederland zou sedert lang boven 't gevaar van over-

strooming verheven zyn, wanneer we den Ryn ongestoord z'n functiën hadden laten verrichten. Dat *thans* 'n overstrooming ten-gevolge van *doorbraak* noodlottig werkt, ligt in de rede. Hoe weinig ze zou te beduiden hebben als die dyken er niet waren, volgt uit de berekening der hoogte van den waterstand, wanneer men de geheele massa die nu geacht wordt door de zandlaagjes aan den oever te worden tegengehouden, zich verdeelen liet over 't gansche land. Die hoogte zou neêrkomen op onderdeelen van millimeters, en hoogstens voldoende zyn tot het verdrinken van mollen en veldmuizen. Maar menschen en koeien zouden er wel by varen. Na weinig tientallen jaren zou ook die geringe overstrooming waarschynlyk ophouden. We hadden dan al den duitschen grond, waarmeê we nu zoo gul *Banjert*, *Haaks* en *Bree-veertien* voeden, in 't land gehouden, of liever er òp.

Dat wy, Hollanders, onzen grond zouden »ontwoekerd" hebben aan de baren, is 'n leugen van verzemakers. We hebben juist andersom, al 't mogelyke gedaan om de Natuur die bezig was ons grondje bewoonbaar te maken, in haren arbeid tegen te werken. 't Gansche land is laag gebleven, omdat we met kleingeestige zorg de naast aan den vloed liggende weiden wilden bewaren. En... om de kroon op dit alles te zetten: er werd 'n krygskunde uitgevonden, die dezen ellendigen toestand durft aanpryzen als verdedigingsmiddel! Om de Pruissen uit het land te houden, wil men één deel weggeven, en 't ander deel bederven. Tegen dien tyd zullen we waarschynlyk met of zonder Kunst geregeerd worden door 't een-of-ander »huis" van 't verdronken land.

Divagatiën over ziellooze poli'iek. De uitgehongerde geest van LEENTJE, *spokend op 't graf van regeerders die 't beneden zich rekenen acht te slaan op de behoeften des Volks.* LAPS versus PENNEWIP. WOUTER'S *embryologische studiën.*

674. Het spreekt vanzelf dat onderwerpen als de in 't vorig hoofdstuk aangeroerde, beneden de aandacht zyn van »staatslieden" die hun bekwaamheid wyden aan bureauzaken: *kommiezery*, en Kamerdebat: *parlementarisme.*

Er blykt dus dat de voorgewende minachting voor 't zoogenaamd hoogere, volstrekt geen bewys levert voor zorgvuldige behartiging van de praktyk. Het is niet genoeg, zich boven of beneden schilderyen en standbeelden te stellen, om op de ware hoogte te zyn van den Nederlandschen waterstand. Ook in deze zaken kan men zeer wel, 't éène niet erkennende, 't andere verwaarloozen.

We ontdekken namelyk dezelfde slordigheid van opvatting, op velerlei gebied. Hier als elders heerscht dat »aanleggen

op 'n verkeerd gekozen doel" dat »misgrypen" waarvan ik eén-en-ander zeide in 't slot van m'n vorigen bundel. Een zelfstandig denker, 'n uitstekend mensch, 'n *werkelyk* staatsman, zou z'n denkbeelden noch willen noch kunnen pasmaken voor 't begrip van 'n kollegie. (**9** en overal!) Wie dus minister is, en dat blyven wil, moet zich wel voegen naar zoo'n heterogeen onding (**336**) en trachten het op deze of gene wyze aan zich te verbinden. Hiertoe is, by gebrek aan beter, noodig dat men van-tyd tot-tyd iets als 'n *maxime* tevoorschyn brengt, die op den klank af, gelden kan als leus.

Wat nu te kiezen? De Witte en Roode Rozen der Yorken en Lancasters hebben uitgediend. Schieringers en Vetkoopers, Heeckerens en Bronkhorsten, Hoekschen en Kabeljauwschen, Patriotten en Oranjeklanten... dit alles is vergeten. 't Zou moeielyk zyn, Welfen en Gibellynen, Montague's en Capulet's populair te maken in Nederland. Kruis en Halve-maan zyn versleten symbolen, en zelfs de bisschops-kwestie...

Kom-aan, we zullen iets klinkends zeggen over Kunst!

Ziehier 't schema eener nooit gehouden verhandeling:

»Ons principe, myne heeren, is...

Hear, *hear*, onze minister heeft 'n principe! Dat 's wat ànders dan die beginsellooze behouders!

»Ons principe is dat we ons niet bemoeien met Kunst...

Dat 's niets nieuws, roepen de tegenstanders. Uw grondbeginsel werd sedert lang beoefend door Hunnen, Vandalen, Vuurlanders, Irokezen, Chippaways en Nadowessiërs... en zelfs door ons, conservatieven. We betwisten u — wy en al die anderen! — allerplechtigst het prioriteitsrecht op die leus.

»Laat ons wèl onderscheiden, myne heeren! Dat m'n principe sedert onheugelyke tyden beoefend werd, en zelfs by vele volkeren en staatspartyen niet zonder vrucht, kan ik niet ontkennen. Doch... behoorlyk geformuleerd, benoemd tot leiddraad, aangenomen als punt van uitgang, bevorderd

tot hoeksteen, verheven tot levendmakende kracht, werd het nooit! Dit hebben noch Vandalen, noch Behouders gedaan!"

Dàt is waar, roepen de geestverwanten. De nieuwigheid zit 'm in den moed van 't proclameeren!

»Vergun my nu m'n stelsel te ontwikkelen. De Geschiedenis des Menschdoms bestaat in eene onafgebrokene opvolging van leuzen. Wie deze leuzen achter elkaêr weet opte-zeggen, kent de Geschiedenis. En wie 'n nieuwe leus uitvindt, heeft 'n brok Geschiedenis gemaakt. Daarmeê, myne heeren, ben ik op dezen oogenblik bezig. Ik verzoek u dus, my niet in de rede te vallen. Er was eenmaal zeker Volk dat zich in oogenblikken van geestvervoering vermaakte met het uitschreeuwen van 't refrein: *panem et circenses!* Deze galm heeft veel raddraaiers in 't leven gehouden. Maar... de tyden veranderen, d. i. de leuzen veranderen, en daarmeê de Geschiedenis. Deze verandering is noodzakelyk, omdat 'n stilstaande Geschiedenis eigenlyk geen Geschiedenis wezen zou. De eerste verandering nu, was, dat de hoogere Beschaving sedert lang dat geroep om *panis* heeft afgeschaft. Wat my betreft, ik geef den brui van *circenses*. Ziehier dus myn principe: weg met *circenses!*"

Hear, *hear!*

»Weg met Homerus, Phidias, Apelles, Sophocles!"

Hear, *hear!*

»Weg met de Muzen!"

Hear, *hear!*

»Weg met Pallas-Athene!"

Hier bromden sommige ontevredenen: *pallas*... PALLADIUM! Maar ze werden overschreeuwd door: *hear*, *hear!*

»Weg met Kunst alzoo!"

Precies!

»De eigenlyke oorzaak onzer ingenomenheid met dit principe, is veelsoortig. Ten-eerste zal ieder die wèl denkt, ons na deze verklaring aanzien voor 'n praktisch man. »Wie de Kunst veracht, zal stevige dyken bouwen." Zoo redeneert al wat... niet redeneert. Ten-tweede is Staatkunde 'n positieve wetenschap, zeer positief. Ze heeft met Kunst niets te maken, omdat Kunst van oudsher 'n zaak is van... droomery. Staatkunde, myne heeren, is onveranderlyk in haar principes, terwyl de Kunst by den dag verandert. De pyramiden zyn geheel anders gebouwd dan 't Binnenhof, terwyl de staatkunde der Faraonen...

»Over die staatkunde zou ik veel kunnen zeggen, maar ik weerhoud me, omdat ik den schyn wil ontgaan van bekendheid met archaeologie, een vak dat aan Kunst verwant is, en dus niet te-pas komt in 'n deftige Kamer.

»De Kunst dan, myne Heeren, is... als een der hulpmiddelen van poëzie... 'n stokpaardje van dwazen. De verstandige beoefent alleen de eenig-zaligmakende religie van... 't gekozen worden, en houdt zich ver van de gekken, die...

Kom aan, THORBECKE! Ik zal u afhelpen van uw speech die in 't riet loopt. Ziehier wat onze LANGENDYK er van zeide. Hy schynt uw zotteklap voorzien te hebben: dichtersplicht!

> 't Onnozel volkje houdt poëten
> Voor dwaaze hoofden vol van waan:
> Maar wilt gy de oorzaak daarvan weten?
> 't Ziet gekken voor poëten aan.

Dat velen die zekere kunsten tot hun beroepsvak kozen, zich alleen dáárom durven uitgeven voor kunstenaars... eilieve, waarom zou alleen dìt vak bevryd gebleven zyn van den alöm invretenden kanker der kwakzalvery? Dat de poëzie, de ware innige gemoedspoëzie, veel te lyden heeft onder den kwaden naam waarin ze gebracht is door verzemakers, spreekt ook vanzelf. En dat de Wysbegeerte, verminkt tot school-sys-

teempjes, *als zoodanig* 'n onbruikbaar werktuig werd, jazelfs 'n *beletsel* om te geraken tot waarheid... wie zal 't ontkennen?

Het zou juist de plicht van den »staatsman" THORBECKE geweest zyn, het echte te leeren onderscheiden van 't onechte. (**114**) Hiertoe was-i niet in-staat. We mogen aannemen dat hy ook WETENSCHAP en POËZIE in den ban zou gedaan hebben, en tevens — even als de oppervlakkige *Frédéric le philosophe*, die niet eenmaal de beteekenis van 't woord verstond (**33**) — de WYSBEGEERTE, wanneer slechts niet deze benamingen wat lang waren geweest voor 't apophthegmisch vormpje, waarin hy nu eenmaal z'n Regeerings-principe wou inkleeden om-den-wille van 't effect.

Geen KUNST? Dat noem ik: niet *kunnen.* *)

Geen WETENSCHAP? Dat noem ik: niet *weten.*

Geen WYSBEGEERTE? Dat noem ik: niet *willen* weten.

Geen *ποίησις*? Dat noem ik: niet *maken*, niet *scheppen*, niet *voortbrengen.* Dat noem ik *onvruchtbaar zyn.*

Heb ik over zulke leus- of party-regeerinkjes ooit iets anders gezegd?

Men meene in 's hemelsnaam niet, dat er *du temps qui court* iets zou gewonnen worden by 't verwisselen van liberale dorheid voor conservatieve droogte. In de beoefening van 't *niet weten, niet kunnen* en *niet doen*, steken onze Staatspartyen elkander naar de kroon. En dit kan niet anders. De uitstekendste mannen worden bedorven door wat ze gewoon zyn te noemen: »hun politieke loopbaan." Dat deze hen vertrouwd maakte met de *détours du sérail* op 't Binnenhof, baat het Volk niet. Dat Volk heeft zekere behoeften...

Zie alweêr LEENTJE's verslag van den »*Onechte Zoon.*"

---

*) Zelfs de *taal* protesteert tegen THORBECKE's plompheid. De woorden *Koning* en *Kunst* zyn na verwant.

675. Ik heb 'n scheepskapitein gekend, die nooit op-reis ging zonder zekeren voorraad damborden en dominospellen. Ook was-i gewoon by 't aanwerven van matrozen, z'n candidaten te vragen: of ze viool-speelden?

Ik hoorde kollega's van dien man zeggen — en ze zetten daar 'n heel wys gezicht by — »dam- domino- en vioolspel zyn geen marinezaken."

Met voordacht onthoud ik me van de ontwikkeling der redenen, waarom die zeer intelligente zeeman hierover anders dacht. De lezer moge ze zelf zoeken.

Wie precies weten wil wat naar stug-officiëel begrip »Regeeringszaken" zyn, moet de lyst inzien van artikelen die belast zyn by invoer. Hy zal daar allerlei dingen aantreffen, die zich verwonderen, in aanspraak op regeerings-bemoeienis boven KUNST te staan: wagensmeer, talk, afval van hoeven en hoorns, haarölie, foezel, gebroken glas, oud-yzer, lompen... altemaal zaken waarmeê elke regeering zich bezig houdt. En — nu eenmaal die Inkomende-Rechten aannemende voor minder nadeelig dan ze inderdaad zyn — dit is volkomen billyk. Er wordt niets in de natuur gevonden, dat niet onder zekere gegevens den Staat zou kunnen betreffen. We zouden al zeer ver moeten teruggaan, voor we in de Geschiedenis iemand ontmoetten die, aan 't hoofd van 'n Volk geplaatst, eenig onderwerp zonder voorbehoud uitsloot van de bemoeienis der Regeering. De heer TH. heeft dus, hiervan ten-laatste een voorbeeld gevende, 'n zonderlingen greep gedaan, door tot voorwerp van z'n byzonderen afkeer, juist iets te kiezen dat we wel beschouwd veel minder kunnen missen dan lompen en oud-yzer. Wat deden we met die lompen, als er geen Kunst bestond om ze te veranderen in papier? Wat met dat yzer, zonder *metallurgie?*

Welnu... de man heeft het zoo kwaad niet gemeend. Er is Kunst en Kunst. Hy bedoelde niet de soort van kunst die in-verband staat met nyverheid, maar... maar...

Hoe gaarne wilde ik deze zinsnede aangevuld zien door

iemand die party trekt voor 't banvonnis! Mag ik zeggen, dat de principes van onzen »staatsman" slechts gekant zyn tegen: *schoone* kunsten?

Zoo ja, dan vraag ik: waar de schoonheid ophoudt, om plaats te maken voor 't *utilitaire?*

Doch liever nog: of de ontwikkeling van 't *schoonheidsgevoel* zelf niet 'n zeer utilitaire zyde heeft?

En op veel lager terrein nog: er ligt, ook in strikt staatkundig-huishoudelyken zin, een diepe beteekenis in de wyze waarop 'n Volk zich vermaakt. Meenen de volgelingen van den zoo krankzinnig geprezen »staatsman" dat het geen invloed zou uitoefenen op budget en rechts-statistiek, indien 't oude kolven weer in de mode kwam? Indien alle Nederlanders 't schaakspel verstonden? Dan verwys ik hen naar m'n scheepskapitein met z'n damborden.

Geenszins beweer ik dat eene Regeering den ingezetenen 't kolf- of schaakspel behoort optedringen. Maar dat het achtslaan op de eigenschappen, wenschen, behoeften en fouten des Volks, niet tot hare »zaken" behooren zou, is 'n... ministeriëele *bêtise.* Moet ze misschien beduiden, dat men zich zoo gemakkelyk afmaakt van 't zoogenaamd minder-praktische, om zich geheel te wyden aan de stevige deftige voel- en tastbare werkelykheid?

Juist om deze bedenking te-gemoet te gaan, hield ik me 'n oogenblik by die zotte rivierdyken op. We worden telkens overstroomd, als-of Medicissen en Beiersche Ludwigs sedert eeuwen 't Land hadden opgeofferd aan tempels, pantheons, stanzen en muziek. Ik vraag, welke zoogenaamd *praktische* zaak behandeld wordt met 'n zorg, die 't verwaarloozen zou kunnen wettigen van 't vermeend-ongepaste?

Geen Kunst? Het zy zoo. Maar onvervalschte levensmiddelen dan! Geen Kunst? Goed, maar... vleesch! Geen Kunst? Een flink leger dan, eene goed werkende marine dan, 'n *nederlandsche* strafwet dan, behoorlyke wetten dan op den eigendom der voortbrengselen van den geest...

Ik vergis me. Waar 'n Regeering *de* Kunst ignoreert, kan ze over dàt onderwerp geen wet opstellen. Zyzelf heeft zich onbevoegd verklaard, en te-recht!

Geen Kunst? Welnu dan, wie zich op zoo'n standpunt plaatst, levere *stoffelyke* welvaart!

Niet *ik* stel deze zaken tegen-over elkander. Integendeel. Ik beweer dat zy zeer nauw verwant zyn. Doch wie vulgair genoeg is van opvatting, om 't *besef van het schoone* te stellen tegen-over de *werkelykheid*, behoorde te kunnen wyzen op de triumfen die behaald werden door hun dorre praktyk. (**500**) En dit kunnen ze niet, omdat deze tegenstelling valsch is.

We mogen niet concludeeren: de LEENTJE die zoo'n zonderling armoedig verslag gaf van den indruk, dien hare eerste aanraking met de kunstwereld op haar maakte, moet 'n flinke deern geweest zyn, 'n meid als melk en bloed...

't Lykt er niets naar. Haar lichaampje was even rachitisch als de ziel.

Ditzelfde heb ik van 't VOLK te zeggen. Dat de »staatsman" geroepen kan zyn, zich nu-en-dan intelaten met gebroken glas en oud-yzer, zal wel waar wezen. Maar hy vergist zich, als-i verdienste zoekt in 't miskennen der behoefte van 't Volk aan geestelyke ontwikkeling. Het was dan ook 'n treurig teeken des tyds, dat 'n minister z'n hof maakte aan de Volksvertegenwoordiging — en met succes! — door 'n betuiging die aan de Regeering juist het standpunt aanwyst, dat de dieren innemen tegen-over den mensch.

Het is er ver vandaan, dat ik de Schoone-Kunsten zou willen opgenomen zien onder de middelen waardoor de Politie zich gehoorzaamheid moet verschaffen. Maar dat de handhaving van *orde* gemakkelyker gaat onder 'n beschaafd Publiek, dan onder 'n woeste bende, zal toch wel erkend worden. Ook in dit opzicht is het dus 'n politische kettery, minachting of ignorantie voortewenden omtrent 'n beschavingsmiddel. Een minister die de beoefening der Kunsten buiten den kring plaatst van de eigenschappen eens Volks, waarop

hy te letten heeft, is reeds daardoor niet in-staat 'n behoorlyke Begrooting voor Justitie en Politie te ontwerpen.

En uit 'n industriëel oogpunt! De ontwikkeling van 't Kunstgevoel werkt op de wyze van wonen, op kleeding, op voeding, op handel en verkeer, op fabrieken, op de keus van vermaak.

Wat overigens de rechtstreeks-politische zyde der zaak aangaat, ieder zal 't verband inzien tusschen de Kunstwaardeering en de *staatkundige gezindheid* eens Volks. De gevolgen hiervan openbaren zich tot ver over de grenzen, en werken terug op de *achting die 't Buitenland zoo'n Volk toedraagt.*

Hiermede nu is 't op dezen oogenblik, wat ons landje betreft, allertreurigst gesteld!

Een minister die openlyk verkondigt geen acht te willen slaan op 't eenige middel dat eener kleine natie ten-dienste staat, om zich door omliggende mogendheden te doen eerbiedigen, begaat 'n aanslag tegen 't Volksbestaan, en noodigt uit tot *annexatie.* Hy gelykt de *fille de marbre* die zich aan den openbaren weg plaatst, en rinkelend met 'n geldbeursjen uitroept: eer is geen vrouwezaak!

Zoo'n schepsel zou zich vergissen op twee manieren. Vooreerst liegt ze. Dit is slechts onzedelyk, en zou er dus niet op aankomen zoolang ze kans zag de meerderheid der omstanders — háár kiezers! — op hare hand te houden. Maar... ze bederft haar industrie, en verliest die kans. Ze kan vorderen noch verwachten, dat men zal voortgaan iets te betalen voor wat zyzelf — zich roemend nog-al! — erkende wegtewerpen als onnut. Weldra zal zy gedwongen worden intezien dat het zoogenaamd-positieve niets te winnen heeft by de minachting van 't zoogenaamd-ideale, en de platheid van haar »principe" zal gestraft worden door de platheid van haar beurs.

Zoo ook is te verwachten dat in de Wereldgeschiedenis, de plompe leus van Thorbecke, al levere zy dan niet het voorwendsel tot de katastrofe die voor de deur staat — aan voorwendsels zal waarachtig geen gebrek zyn! — dat ze dan

toch zal kunnen dienen tot vergoelyking daarvan.

We hadden moeten zorgen dat onze inlyving iets te *betreuren* had gegeven aan Europa! Dit is een *myner* staatkundige ideën, die ik wel plaatsen durf naast de »principes" waarmeê sedert zooveel tientallen jaren de ministerzetels veroverd zyn.

Geen treuriger ziekte dan de zoodanige die zelfs de aanspraak op rouwbeklag uitsluit. En vooral wanneer juist uit het behouden van die aanspraak de hoop te putten ware op herstel. Dit noem ik: een *linie van defensie opgeven!*

---

676. Voor den »staatsman...

Het verveelt me, dit woord telkens te merken met aanhalingsteekens, waar ik 't gebruik in kranterigen zin. De definitie van wat *ik* 'n Staatsman noem, heb ik nog niet kunnen geven. Volgens de frazeologie van den dag, is 't iemand die op 't hoofd van een der Haagsche departementen is komen neêrvallen, na 't beschryven van een baan die met den lieven exacten parabool niets gemeens heeft. Ik zoek 'n woord, één woord, om Louise's omschryving uittedrukken: »Omhoog gevallen door gebrek aan zwaarte." En dat eene woord vind ik niet. De benaming: *luchtballon* is onbruikbaar, omdat we by zoo'n ding gewoonlyk alleen aan 't stygen denken. En bovendien... men weet waar het vandaan komt. Ieder ziet in, dat geen rechtgeaarde luchtbol zich 't *sobriquet:* »staatsman" zou laten welgevallen. Daar ik de verwarring tusschen den waren zin van 't woord, en de beteekenis die de kiezery-polemiek daaraan gegeven heeft, niet mag in de hand werken, ben ik dus wel genoodzaakt me tot nader beraad van die vervelende *guillemets* te blyven bedienen.

Voor den »staatsman" alzoo, die de Kunst niet wil opnemen binnen den kring zyner bemoeienis, schynen de beschouwingen waarmeê 't vorig nummer sloot, niets te beduiden. Doch, omgekeerd, is *zyn* politisch maxime wèl van beteekenis

voor den opmerker die de hedendaagsche »staatkunde" tot 'n onderwerp maakt van wysgeerig onderzoek.

De zoodanige redeneert aldus:

Om aan 't hoofd eens Volks te staan, en het in zekere richting te leiden, is *kracht* noodig. Men omschryve die kracht als: beroep op de Wet...

Dit beroep *op-zichzelf* is ydel. Er moet iets *achter zitten*.

... als: persoonlyke invloed...

Deze is voorbygaande, en levert nooit 'n staatkundig beginsel.

... als: uitvloeisel van zeker organismus...

Het organismus *regelt* de kracht, maar brengt ze niet voort.

Hoe men zich wende of keere, die kracht zelf kan niet gemist worden. Ze moge rechtstreeks werken, of langs omwegen...

In 't laatste geval gaat er veel verloren aan onnutte wryving.

... men moge ze concentreeren of verbrokkelen, altyd blyft *de behoefte aan kracht* bestaan. Even als in de werktuigkunde, komt alzoo hier de vraag te-pas: van welke soort die kracht is? Kan men op haar rekenen? Het voorbyzien dezer vraag, maakt alle andere berekeningen nutteloos. Ziehier dan ook de reden, waarom ik me dikwyls zoo minachtend uitliet over sommige dusgenaamde »kwestiën van den dag." Het was me niet de moeite waard, te onderzoeken of 2 × 2 *vyf* of *drie* wezen zou, nu ik eenmaal had zien vaststellen dat het niet *vier* was. Het punt van uitgang onzer hedendaagsche staatslieden — d. i. van de mannen die, ten-gevolge eener verkeerde mekaniek, van-tyd tot-tyd aan 't hoofd worden gesteld — was niet rationeeler, en kon dit ook niet zyn, dan de motieven-zelf die hen naar-boven stuwden. Eigenlyk zyn we THORBECKE dank schuldig, dat hy zoo kinderlyk onvoorzichtig den tekst leverde om dit aantetoonen. Z'n spreuk »Kunst is geen Regeeringszaak" is 'n *confiteor*. Gewoonlyk kent men den boom aan de vrucht, en ook deze kenbron

der waarheid werd ons sedert '48 nog-al gul toegankelyk gemaakt. Maar, als-of dit niet genoeg ware, TH.'s gezegde wyst ons bovendien op de soort van den boom, om ons voortebereiden op de vrucht die daarvan te verwachten is. Men verhaalt dat 'n oud grieksch wysgeer, als schipbreukeling zekeren oever betredende, waar-i geometrische figuren in 't zand beschreven zag, met vreugd uitriep: we zyn onder menschen! Vrage: wat zou de man geroepen hebben, als-i aangeland ware op 't Byblad waarin THORBECKE z'n ukase over Kunst proclameerde? Was 't niet om terstond hals-over-hoofd weêr in zee te springen? Vooral indien men hem gezegd had, dat de verkondiger van die dorheids-religie, de *gekozen* voorganger des Volks was! Zou hy zich nog den tyd gegund hebben te vragen: door wèlke middelen dan toch die man zich tot uitverkorene des Volks had weten te *maken?*

Er moet immers *iets* zyn vanwaar de onmisbare kracht eener Regeering uitgaat, niet waar?

Ieder heeft hiertoe zeker »beginsel" by-de-hand. Of liever, men sluit zich gemakshalve aan by zekere party, côterie, fractie of *clique* die verondersteld wordt zoodanig beginsel voortestaan. De *namen* dier partyen, côteriën, enz. zyn gewoonlyk slechts klanken, die even weinig beteekenis hebben als die beginselen zelf. Reeds in VORSTENSCHOOL liet ik een myner personen hierop doelen. Men zal misschien verbaasd staan over m'n onwetendheid, als ik betuig niet te weten wat de meeste *anen* en *ismen* beteekenen.

Deze of gene noemt zich *republikein.* Beduidt dit, dat anderen géén voorstanders zyn van de *algemeene zaak?* Wat is *democratie?* Is de bedoeling van dit woord, dat een Volk zichzelf regeere? Maar eilieve, dit is juist artikel één in den katechismus van elken tyran. Ook hy immers beweert de vertegenwoordiger van 't Volk te zyn? Ik hoor spreken van... *reactionairen* — niemand noemt zich zoo — en van *vryzinnigen*... zóó noemt zich iedereen. Doch in dit alles vinden we noch omschryving noch aanduiding van de *kracht* waarmeê men

de machine wil in beweging brengen of houden.

Die aanduiding ontbreekt evenzeer in landen waar men gewoon is, dynastieke sympathiën uittegeven voor »staatkundige" beginselen. Het al of niet aanhangen van een Bourbon, heeft met »STAATKUNDE" niets gemeen. Dit is 'n vooroordeel, uitgestrooid en levendig gehouden door de spelers die in 't kinderachtig dynastie-spelletje, hun *mise* op nummer *Oranje* of *Henriquint*, e. d. hebben gezet.

Eene Regeering is goed of slecht, naar-mate van 't *gehalte* der kracht waarop ze steunt, èn omdat daarvan hare duurzaamheid afhangt — zoowel vereischte tot wèl-handelen als gevolg daarvan — èn omdat hare handelingen met dat gehalte in overeenstemming blyven moeten. Wie zich opdringt met de bajonet, moet zich met bajonetten handhaven, en kan dus noch wèl handelen noch voortduren.

Waarop nu bazeert zich eene Regeering die niets weten wil van een der hoofdeigenaardigheden — oorzaak en gevolg tevens — van Beschaving?

Wat zou THORBECKE geantwoord hebben, indien men hem kategorisch had afgevraagd: wat hy dan wèl beschouwde als Regeeringszaak?

Hy zou daarop iets gemompeld hebben over ambtenary:

»Een provinciale gouverneur behoort Kommissaris des Konings te heeten...

Wel verbazend!

En over administratie, of zuinigheid van de nietigste soort, over *économie de bouts de chandelle:*

»Die koffi-partytjes in de stembureaux werken allervaderlandbedervendst!"

Nog verbazender!

En ten-slotte zou hy getracht hebben zich op parlementaire manier — daar zyn ze voor, die parlementen! — te onthouden van antwoord.

Maar ik zou, in zyne plaats, den lastigen vrager hebben te-woord gestaan, door hem te wyzen op 't boekske »*dat*

den lezer in-staat stelt, 'n blik te werpen op den POLITIEKEN *levensgang van den auteur.*" Dááruit inderdaad kan men leeren wat THORBECKE verstond onder 't woord: *Staatkunde.* Dááruit ook, uit welke bronnen hy de *kracht* meende te kunnen scheppen, om in 'n moeielyk tydsgewricht, met goed gevolg aan 't hoofd eens Volks te staan: kommiezery en bureau-subtiliteitjes!

Onöprecht was-i niet. De spichtige dorheid van z'n oordeel over Kunst als staatkundig gegeven, vinden wy in die politische geloofsbelydenis ten-volle terug.

De lezer herinnert zich hoe ik, nu tien jaren geleden reeds, tegen dit alles gewaarschuwd heb. (**451**, **452**) Daarop is 1866 gevolgd!

In '67 waarschuwde ik andermaal in m'n stuk »*over Pruissen en Nederland.*" Men heeft niet geluisterd. Zullen thans myne woorden ingang vinden, nu ook 't jaar 1870 ons is komen aansporen tot wat veerkracht?

Men bedenke wèl, dat er aan THORBECKE's dood niets gewonnen is. De dwaallichtjes die opflikkerden uit het door hem gegraven poeltje, warlen ons nog altyd voor oogen. En dit zal zoo blyven tot die poel gedempt is... een streven dat moeielyk kan uitgaan van die dwaallichtjes zelf. Om gelyke oorzaak is er geen bescherming van Kunst te wachten van eene Vergadering die haar oorsprong te danken heeft aan de àl te plompe fictie onzer Kieswet.

Ik behoud me voor, het hier gebezigde woord »bescherming" later te wyzigen, daar het te betwyfelen valt of er inderdaad bescherming noodig, jazelfs of ze *gewenscht* is. De behandeling der vraag: wat er dan ten-behoeve van de zoogenaamd-hoogere belangen des Volks kan gedaan worden door wezenlyke STAATSLIEDEN, moet ik voorloopig uitstellen. Eerstens omdat ik door ongesteldheid me op 't oogenblik niet in-staat voel, de zaak zoo grondig te behandelen als ze verdient. En vervolgens, omdat ik vooraf de geheele schoone redevoering van den heer WINTGENS in-handen myner lezers

wenschte te zien. Dit stuk namelyk levert een stevig punt van uitgang. De daarin voorkomende waarheden zyn treffend, en bovendien kan men er uit leeren, op welk soort van terrein zich iemand beweegt die 'n hooger beginsel huldigt dan àllernaast voor-de-hand liggende spaarzaamheid. De ware economie gehoorzaamt aan àndere wetten.

Voor 't oogenblik alleen twee stellingen en eene gissing:

Het schatten van Kunst door de Regeering is VOLKSZAAK.

Wie de materiëele beteekenis van 't ideale uit het oog verliest, is 'n slordig huishouder.

Misschien laten zich de grenzen der gepaste Regeeringsbemoeienis met Kunst en Wetenschap, bepalen naar de stoffelyke gevolgen — d. i. *finantieel* en *politisch* — die vermoedelyk van zulke bemoeienis te wachten zyn.

---

677. In N. Indië heeft men by benoeming van ambtenaren by 't binnenlandsch bestuur, de gewoonte zich o. a. de vraag voorteleggen, of de candidaat kennis heeft van inlandsche zaken? Dat er nu-en-dan wordt afgeweken van dezen regel moge waar zyn, regel *is* het.

Zou 't niet goed zyn iets dergelyks intevoeren in Nederland?

Indien we eens ministers aan 't hoofd stelden, die *Menschkunde* hadden beoefend in 't algemeen, en de kennis van den Nederlander in 't byzonder?

En zelfs dit laatste ware niet voldoende. De studie zou nog zeer uitdrukkelyk het deel des Volks moeten betreffen, dat niet in officiëele aanraking komt met mannen van de pen. De filantroop bestudeert den *arme*, of kan geacht worden dien te bestudeeren. De criminalist zamelt misdadigers-kunde. De romanschryver zoekt gewoonlyk z'n sujetten in de hoogere standen der maatschappy. En waar hy lager daalt, gebruikt-i slechts den àllerlaagsten uit behoefte aan tegenstelling.

De groote meerderheid des Volks, de kleine burgerstand, heeft geen geschiedschryver. Met haar bemoeit zich noch de

filoloog, noch de physioloog, noch de psycholoog, noch de schilder, noch de dichter, noch de filosoof, noch de staatsman. Ze staat voor politie en justitie te hoog, voor aesthetische beschouwing te laag: ze is *onpoëtisch*.

Ik zou geen kans zien deze meening te verdedigen, naar den zin dien *ik* aan al die benamingen hecht. Doch naar dagelyksche opvatting daarvan, zal ze waarschynlyk geen verdediging noodig hebben. Reeds in den aanvang der Wouter-geschiedenis zag ik de moeielykheid in, den lezer belangstelling inteboezemen voor 'n romanheldje dat, by-gebrek aan roman, naar veler meening eigenlyk geen behoorlyk heldje wezen kan. Wouter zelf zou dan ook de laatste geweest zyn, die zich voor zoo-iets uitgaf. En hy leed er onder. Hoe hy in z'n gedachten dat ondichterlyke van z'n toestand noemde, kan ik niet zeggen. Hy had er geen benaming voor. Hoogstens voelde hy iets ontevredens, iets benepens. Ook kwam het hem niet in den zin, zich aftescheiden van z'n omgeving, veel minder nog zich daartegen-over te stellen.

Behalve z'n zeer onbestemde begeerte iets meer te weten van al die poppen, voelde hy de eigenaardige ontevredenheid die hem kwelde, het smartelykst als er diligences of reiskoetsen voorby z'n venster reden. Dat *vice-versa* en *sauve-garde* — zóó stond er op de postwagens in zyn tyd — kwamen hem voor als tooverspreuken die hy wel niet begreep, doch waarachter gewis iets zeer belangryks schuilen moest. En die reizigers! Hoe voornaam, zoo van-verre te komen, van héél ver, misschien wel van Rotterdam! En zouden nu al die personen permissie hebben van hunne moeders, om zoo maar de heele wereld doorteryden? En zou ieder nu precies weten waar-i wezen moest, en wat-i daar te doen had, zonder broêr Stoffel? Zoo'n koetsier, en de man die naast hem zat met 'n trompet... och, die menschen waren toch ook eenmaal kinderen geweest! Hoe hadden ze 't toch aangelegd om 't zoo ver te brengen? En hoe konden zy zoo precies in 't heele land den weg weten? En hoe

of ze 't wel maakten met de roovers? Of zouden die alleen in Italië zyn? Dat zou jammer wezen!

Hy was nu geheel hersteld, en wachtte slechts op den nieuwen broek en de verdere nieuwigheden die z'n moeder voor hem liet vervaardigen uit de afgelegde kleedingstukken zyner broeders, om 't voorgenomen bezoek by den dokter te maken. Te-gelyk met de nieuwe plunje kwam jufvrouw LAPS. Ze was zeer verontwaardigd, dat men op 't punt stond: »den medicynmeester meer eer te geven dan den Heere." WOUTER moest eerst z'n kerkgang doen, zei ze. Dat stond in de Schrift! En als-i 't niet deed, zou de Heer z'n koninkryk vàn hem nemen. Jufvrouw PIETERSE kon er vast op rekenen.

— Gut, ik heb er niet tegen dat-i naar de kerk gaat ook, zei de moeder, maar... we zyn ver van zondag, en omdat nu de blauw-lakensche broek van LAURENS zoo netjes »ingenomen" is...

— Dat zyn juist de wereldsche dingen die 'n mensch van 't ware pad leiden, betuigde jufvrouw LAPS.

— Maar zou dan nu 't kind vyf dagen thuis moeten blyven, alleen omdat-i nog niet in de kerk geweest is?

— Wat beteekenen die vyf dagen, jufvrouw PIETERSE! De Heer is wel veertig dagen in de woestyn gebleven, en veertig nachten... denk eens! En al dien tyd zonder eten... dat's wat anders! Geloof me, jufvrouw PIETERSE! je moet je niet van je weg laten brengen door LAURENS z'n broek. Maar 't is netjes gedaan, dat moet ik zeggen. Wat vraagt de man er voor?

Gedurende 't nu volgend gesprek over de handigheid van den kleermaker, zat WOUTER te peinzen over die woestyn. Hy had er wel zin in. Het kwam hem zeer byzonder voor, en daarom belangwekkend. Eensklaps vroeg hy aan jufvrouw LAPS, hoelang *zy* in de woestyn geweest was?

— Heb je van z'n leven... zoo'n kwaejongen! Waar haalt-i de ondeugendigheid vandaan? Neen, mannetje, ik ben nooit in de woestyn geweest, en dat hoeft ook niet, omdat ik m'n godsdienst thuis doe, weetje, en... om de andere tyden, zieje. De Heer leefde in 't Heilige Land, en... 't is lang

geleden. Jy met je malle vragen zoudt 'n mensch verlegen maken. Ik blyf er by, jufvrouw PIETERSE, dat je verdriet van den jongen hebben zult. 't Is je eigen schuld. Je had 'm al lang z'n wyzigheid moeten verleeren...

— Maar 't kind heeft niets miszeid...

— Zoo? Vindt uwe dat? Nu, *ik* vind dan op myn beurt...

We schenken haar met koninklyke mildheid de uitlegging harer verstoordheid. De zaak was, als in veel gevallen van die soort, dat grof bedrog zich niet op z'n gemak voelt tegenover naïveteit. Jufvrouw LAPS was minder bevreesd voor STOFFEL's rhetoriek dan voor WOUTER's eenvoud.

En zie, daar kwam ook die andere vyand aanrukken, en nog wel met het beraamd plan haar eens duchtig onderhanden te nemen. STOFFEL zou de komedie-veldtocht openen! De slimmert had zich van een bondgenoot voorzien: hy trad de kamer binnen met... meester PENNEWIP.

Na de gewone begroetingen werd het gesprek al zeer spoedig op 't onderwerp gebracht, dat dienen moest om jufvrouw LAPS ten-onder te brengen. Ze liet zich niet onbetuigd, en lokte zelfs den aanval uit, door flinkweg al wat naar 'n schouwburg geleek, tot zaken van de hel te verklaren.

— Uwe verkeert in de soort van dwaling die ik rangschik onder de zeer algemeene, zei meester PENNEWIP, en wel van de allerbekrompenste klasse. Myn jonge vriend hier — hy wees op STOFFEL — heeft my uw vooroordeel op dit punt kenbaar gemaakt, of... te kennen gegeven. En het is juist hierom dat ik...

— Dat moet je nu niet zóó opnemen, riep de moeder, als-of de meester expres daarom hier gekomen was. 't Is maar, ziejе, dat STOFFEL by-toeval...

— Neen, jufvrouw PIETERSE, ik kom voorbedachtelyk hier, om over die zaak te spreken.

Als om deze betuiging kracht bytezetten, haalde hy z'n neusknyper voor-den-dag, en begon eene verhandeling over allerlei soorten van vermaak. Hy verdeelde de genoegens in

geoorloofde en verbodene. De »zinnelykheid" kreeg er duchtig van langs, en WOUTER had zoo gaarne de beteekenis van dit woord willen vragen, maar de ruwe wys waarop hy zooeven berispt was, had hem schuw gemaakt. Hy zou 't onderzoek naar die afschuwelyke zonde dan in 'shemelsnaam maar uitstellen tot-i groot was...

— Maar, meester, uwe zal toch niet ontkennen dat zoo'n komedie 'n wereldsche zaak is, riep jufvrouw LAPS.

Dit woord »wereldsch" heeft 'n booze klank, en PENNEWIP moest al z'n onderscheidingsvermogen te-hulp roepen, om niet z'n thema prys te geven aan zoo'n aanval.

— Zekerlyk... zekerlyk! De zaak is wereldsch, maar... ook wereldsche zaken laten zich onderscheiden in behoorlyke en onbehoorlyke, in dezulke die Gode welbehagelyk zyn, en andere zaken, die... die...

— Dàt's niet waar, meester! Wat wereldsch is, is verdoemd... dat zeg ik maar! 't Staat in de Schrift!

Het doet me leed voor PENNEWIP, maar ik moet erkennen dat-i by deze gelegenheid niet zeer dapper op den vyand insloeg. En ook STOFFEL durfde den ingeprenten afschuw van dat vreeselyke woord niet aan.

Het ontzag voor 'n klank speelt in de geschiedenis der dwalingen, een zeer groote rol, ja de hoofdrol. Zoodra het aan de verspreiders van een wanbegrip gelukt is, hunne theses te stempelen met 'n eigenaardige benaming, zal die naam langer leven dan 't oorspronkelyk geloof aan de redeneering waaruit ze voortsproot. De afgezaagde tegenstellingen van zoogenaamd-verheven begrippen met woorden als: *wereld*, *zinnelykheid*, *vleeschelyke begeerten*, enz. heeft die uitdrukkingen tot spoken gemaakt, waardoor nog altyd menigeen zich laat verschrikken, al zoud-i dan ook overigens ontwikkeld genoeg zyn tot nagenoeg zuivere redeneering. De oorzaak hiervan is, dat men na lang gebruik van die klanken zich 't denken heeft afgewend. — Zie over DRUTNI-deunen in Bundel III! — Dit is ook van toepassing op heel andere kringen dan die waarin

Woutertje op dit oogenblik met open mond zat te luisteren.

Pennewip stamelde, en nam 't eene snuifje voor, 't andere na. De goede man bedacht niet dat hyzelf zoo druk bezig was met offeren op 't altaar der vervloekte zinnelykheid. En ook z'n vyand dacht er niet aan. Gelukkig! Want de minste aanmerking zou Pennewip op den weg geholpen hebben de zinnelykhedens te gaan verdeelen in klassen, en haar te wyzen op de vreeselyke zonde die ze beging aan haar sterk gesuikerde thee.

Wat overigens dat »wereldsche" van den Schouwburg aanging, de man scheen er niet aan te denken dat ook z'n school toch wèl beschouwd 'n wereldsche zaak was. En z'n pruik! En z'n dyvest! En z'n neusknypertje! En... de heele jufvrouw Laps zelf immers ook? Wat ànders?

Ach, hy kwam zoo ver niet! De argumenten uit de wapenkamer der geloovery hadden z'n kracht gebroken. Z'n tegenvoetster begreep dat ze aan de winnende hand was, en om hem te vervolgen tot in z'n uiterste schuilhoeken:

— Neen, riep ze, van de komedie moet uwe niet spreken, meester! Al zulke dingen zyn verlokkingen des duivels... dat zeg ik! Daar heb je nu by my in de straat, de jufvrouw boven den spekslager... die heeft ook op 'n komedie gespeeld — althans zoo zeggen de menschen — en ze is getrouwd... laat zien... verleden Maart... zes maanden... reken maar na, meester — uwe ziet dat ik de waarheid zeg! — zes maanden, zeg ik, en wat gebeurt er? Ze ligt in de kraam, meester, zoo zondig als ik hier voor je zit... dat komt van dat vervloekte komedie-spelen!

O, O, O, onze Wouter! Wat al ooren had-i open, om zooveel belangryks optevangen! Zooveel kittelende geheimenissen! Wel wist-i niet of de ware knoop van de zaak in de spekslagery zat, of in de maand Maart, of in de komedie, of in dit alles te-gelyk, of in een-èn-ander uit dit alles, maar... prikkelend wàs het! Er was 'n kindje geboren omdat de moeder komedie-gespeeld had! Ziedaar dan eindelyk één

der vraagpunten beantwoord, die hy zich sedert 'n jaar zoo gedurig voorlegde. Helder was de zaak nog niet, vooral daar-i de zoo gretig afgeluisterde inlichting in nauw verband bracht met LEENTJE's relaas over den »*Onechte Zoon.*" Ook daaruit was hem zekere verwantschap gebleken tusschen de geboorte van een kind en komediespel, en omdat nu deze beide onderwerpen gelykelyk schenen te deelen in den afschuw dien jufvrouw LAPS ten-toon spreidde voor wereldsche zaken, lag het in de rede dat hy ze vry onbepaald vereenzelvigde. Hoe dan ooit z'n moeder er toe gekomen was zich aan zoo-iets overtegeven, begreep-i niet. Maar... ook dat probleem werd bewaard voor de toekomst. Intusschen was hy zeer benieuwd naar 't stuk dat hèm had voortgebracht. Een treurspel? Of 'n komedie met zang en muziek... 'n *opera* zoo-als STOFFEL dat genoemd had. Die muziek-geboorte kwam WOUTER zoo heel verwerpelyk niet voor. Hy voelde inderdaad iets in zich dat naar 'n synfonie geleek. Maar 't benauwde hem, omdat-i te ongeoefend was om 't stuk te spelen.

Jufvrouw LAPS ging voort:

— Ik vraag uwe, meester, wat kan er om Krrristis-wil terecht komen van zoo'n kind? In zonde ontvangen en geboren, hè?

WOUTER werd angstig. De meester trok verlegen aan z'n pruik, en mompelde iets van Christelyke liefde en Gods byzondere goedheid...

Maar jufvrouw LAPS was slecht te spreken op dat stuk. Liefde... goedheid... nu ja, voor de uitverkorenen. Maar men mocht niet nederzitten met de goddeloozen. En dàt had de jufvrouw boven den spekslager gedaan! En daarom zei zy maar dat zoo'n komedie...

— Maar, mensch, de meester is toch ook geen man van gister of eergister, viel jufvrouw PIETERSE in.

— Dàt's mogelyk, maar ik houd me aan de Schrift. En daarin staat van geen komedie...

Men ziet dat jufvrouw LAPS nog altyd geen kennis droeg

van de kritische nasporingen die vry zeker hebben uitgemaakt dat het HOOGLIED 'n drama is. En, al had ze daarvan iets geweten, ze zou die gissing hebben verworpen als wereldsch."

Het is zoo gemakkelyk niet, de zielkundige redenen te ontwikkelen waarom 't schepsel dat de liederlykheid zelf was — de lezer zal 't weten op z'n tyd — iets onfatsoenlyks zou gevonden hebben in de erotische tint van dat prachtwerk, zy die 't onäanstootelyk vond, en verheven zelfs, zoolang ze zich opdrong dat de lieve Sulamite de bruidelyke Kerk van den Heere JEZUS beduidde. En — zonderling! — deze afkeer van natuurlyk-eenvoudige opvatting was alweer geen volstrekte huichelary. De personen van hare soort zyn te verkerkt om iets schoons te vinden in de naïve schildering van aandoeningen die zy in zichzelf slechts te beschouwen kregen als gniepige uitspatting. Zoo'n HOOGLIED, waarvan zy de majestueuze oprechtheid voorbyzien of miskennen, schynt hun precies te gelyken op de walgelyke pekelzonden die zy in alle stilte beoefenen om wat bezigheid te geven aan Gods onuitputtelyke genade.

En, omgekeerd, ze zouden de wanhopig ver gezochte toespeling van dat stuk op *Kerkleer*, niet zoo met hand en tand vasthouden, indien niet juist het erotisch element dat ze negeeren, de zaak zoo aantrekkelyk maakte. Het zoeken — en 't vinden vooral! — eener christologische beteekenis in dat prikkelend drama, is 'n voorwendsel om — heel, héél in den geloove, en dus onzondig — te snoepen van 'n vrucht die tot de verbodene zou behooren, zoodra men ophield den boom waarvan ze geplukt werd, te doopen met den naam van *dogmatiek*.

Hoogstwaarschynlyk is deze redeneering zoowel van toepassing op de geschiedenis van den bybel, als op individuen. Kerkvaders en Bisschoppen, die in conciliën — en dus met de zeer efficace hulp van den H. Geest — van-tyd tot-tyd uitmaakten wat beschouwd moest worden als volkomen heilig,

en aan welke geschriften maar zoo eenigszins 'n geurtje van heiligheid mocht gevonden worden, hebben SALOMO's HOOGLIED nooit onder de apocriefe boeken geplaatst. Hoogstens gaf men toe, dat het misschien van 'n anderen auteur was — 'k wou dat ik 't geschreven had! — maar kanoniek verbindend is 't altyd gebleven. De menschkundige godsdienstberedderaars hebben ten-allen-tyde ingezien dat ze in hun industrie 't hysterisch element niet missen konden, en dus den bybel niet mochten berooven van zoo'n vermakelyk Hoofdstuk. Liever alzoo dan het om de zinnelykheid te brandmerken en te bannen als »onecht" verhieven ze, zonder schaê voor de bruikbare prikkeling, die zinnelykheid zelf tot 'n heilig symbool. 't Had er iets van, als-of de man die vasten wil en vleesch-eten te-gelyk, z'n patrys 'n luchtvisch noemt. Met zulke handigheden is veel te bereiken.

Maar och, aan dit alles dacht Jufvrouw LAPS evenmin als zoo'n patrys. Misschien ook waren die Kerkvaders niet zoozeer menschenkenners, als wel in 't bezit der onbewuste geslepenheid die we dikwyls aantreffen by de domste personen. Men hoeft immers geen genie te zyn om de menigte te foppen die... geen genie is?

Hoe dit zy, onze geloofsheldin wist veel minder dan ik van de oorzaken die haar beletten zouden de gissing aantenemen dat er in 't HOOGLIED maar wereldsche zaken worden behandeld... als ze van die gissing iets geweten had. Het ware haar te staan gekomen op haar stichtelykste lectuur. Dus... RENAN zou ongelyk hebben, 'n jaar of veertig daarna.

Wat PENNEWIP aangaat, hy durfde zelfs hare begrippen omtrent gewone komedies niet aan, toen zy de zaak op zoo'n verheven terrein bracht. Toch was de man zoo byzonder dom niet. Maar: geloof, schoolmeestery en verzen... welke hersens zyn bestand tegen zoo'n cerberus van biologie?

Lapsen-triumf. Galgebrokken. Weldadighedens in extremis. *De roem van* FLORIS V *gestaafd door de verhevenheid van 'n komma. Letterkundige oefeningen onder de leiding van meester* PENNEWIP. Idem... *van den auteur. Halsbrekende psychologische studiën in 'n koffihuis.* WOUTER'*s arglistig gebed.*

679. — Maar hebje dan wel ooit 'n komedie gezien? vraagde PENNEWIP, schoon hy 't antwoord wel raden kon.

Het mensch betuigde hare verontwaardiging over 't veronderstellen van zoo'n mogelykheid, en riep daarby duchtig haren Heer aan.

— Of gelezen?

— Né, meester! Wat *ik* lees, lees ik in de Schrift... dàt lees ik!

— Voorzeker behoort de H. Schrift tot de klasse der alleruitstekendste boeken... jazelfs, men kan zeggen, Gods Woord *is* het alleruitstekendste boek. Dit zal niemand betwisten, juffrouw. Doch het is den mensch geoorloofd, of... vergund...

De meester haalde hier een boekjen uit den zak, dat-i voor de gelegenheid had meêgebracht, en betoogde dat men

niet terstond ieder als verdoemd behoefde te beschouwen, die... nu-en-dan... met mate... onder opzien tot hooger...

— Wel zeker, riep STOFFEL, by my op school ook! De jongens lezen in 'n *Chrestomathie* van 't Nut...

— In wàt voor 'n ding? snauwde jufvrouw LAPS.

— In 'n *chres...to...ma...thie*, jufvrouw. *C.h.r.e.s... kres!*

— Of, volgens sommigen: *gggres*, commenteerde de meester. *Kristus* of... *Ggristus*...

— Dat zyn allemaal heidensche nieuwigheden! Ik zeg maar: Kristisss... want zóó heet de Heer, en niet anders! Jelui zult me toch m'n geloof niet willen afnemen?

— Maar jufvrouw...

— Ik wil er niets van weten! Dat komt van al die wereldsche geleerdhedens! Wat zegt Paulis... of neen, wat zeiën ze tegen Paulis? Ze zeiën dat-i gek was van geleerdheid. En zóó is het! Want ik zeg: Kristisss is Kristisss, en daar ga ik niet af, al ging jelui op je hoofd staan met je beîen. En voor WOUTER is 't ook niet goed, jufvrouw PIETERSE, dat-i zulke praatjes aanhoort. 't Kind is pas ziek geweest, en als de Heer hem niet gespaard had, zoud-i nu al voor 't Gericht staan... zoodat ik maar zeggen wil, dat ik vasthoud aan m'n geloof. Maar als-i uitgaat, moet-i 'ns by me komen, dan zal ik hem eens onder-handen nemen, want met z'n cathechisatie zit het er dun op. Dat heb ik al lang gemerkt. En nu, dankje voor je koppie thee, jufvrouw PIETERSE... né, meester, geen woord meer... 't is zonde! Verlokken laat ik me niet... ik blyf by den Heer... nou, stuur 'm eens by me... WOUTER meen ik... als-i uitgaat.

Onder dit gerammel was 't schepsel opgestaan, en ze vertrok, met overwinnaarsblikken 't slagveld overziende, waarop ze zooveel roem meende behaald te hebben.

Jufvrouw PIETERSE was niet tevreden met den uitslag van den veldtocht. Ze had van haar beide maarschalken meer verwacht. PENNEWIP en STOFFEL beweerden dat jufvrouw LAPS

te dom was voor 'n behoorlyk debat. Wie zal dit ontkennen? Maar 't was de eenige reden niet. Ze vond in haar steil *entiérisme* zekere kracht, die haar tegenstanders niet konden putten uit het al te flauw bewustzyn dat er iets kon bestaan, wat naar gezond verstand geleek. Ze zou dan ook met behulp van hare frazeologie, de overwinning behaald hebben op veel ontwikkelder vyanden nog, dan ze zoo-even uit het veld sloeg. De eerste pogingen tot overgang van volstrekt geloof tot onafhankelyk nadenken, werken verlammend, en het is niet te verwonderen dat zoo weinigen de kracht bezitten, zulke pogingen doortezetten tot het uiterste toe. Zeker is het, dat die kracht niet kon gezocht worden by den ouwerwetschen PENNEWIP en den bekrompen STOFFEL.

En had die LAPS wel zoo geheel-en-al ongelyk? Inderdaad, wat doen we met wereldsche geleerdheid, als wy de hemelsche voor 't grypen hebben? Het dilemma van Sultan OMAR was zoo dwaas niet. De Koran is 'n volmaakt boek. Daarin staat al wat goed is, en: wat daarin niet staat, is niet goed. Weg dus met de bibliotheek van Alexandrië! Jufvrouw LAPS zou er ook den brand in gestoken hebben... hm, wie weet! Als men 'n ronde som geboden had voor 't behoud?

Il est avec le ciel des accommodements!

Was ze dus 'n huichelaarster? Dit is niet zoo gemakkelyk te zeggen. Een zeer slecht mensch was ze zeker, maar we doen de geloovery te veel eer, wanneer we zulke kwalificatie onvereenigbaar beschouwen met *werkelyk* geloof. Halve en kwart vrydenkers begaan dikwyls de fout, zekeren steun voor hunne beweringen te zoeken in de afdwalingen van lieden die voor vroom doorgaan. Zien ze niet in, dat men hierdoor aan de »godsdienst" een geheel onverdiend compliment maakt?

Dat 'n geloovige een braaf mensch kàn zyn, stem ik toe, al begryp ik niet dat en hoe hy al de inconsequentiën slikt, die z'n overtuiging hem oplegt. Maar de slechte daden die

we dagelyks van de meeste vromen te zien krygen, staan geenszins tegen-over hun geloof. Ze gaan daarmeê hand-aan-hand, en vloeien er uit voort. Een vrome die *niet* slecht is, zou eigenlyk dubbelen lof verdienen, omdat-i goed bleef *ondanks* z'n onzedelyk stelsel. En de goddiener die 'n booswicht is, handelt niet tégen z'n godsdienst, hy toont daarin juist méér consequentie dan iemand die gelooft, en tòch geen schelm is.

Is niet het leerstelsel over schuldvergiffenis na contritie, 'n verfoeielyke premie op 't zondigen? In 't dagelyksch leven noemen we dat: galgeberouw. En, als ware het om die benaming tot 'n waarheid te maken, we vinden *byna zonder uitzondering* de meest onbepaalde geloovery by galgebrokken. Er werden ten-allen-tyde weinig luî gehangen, die niet aan God geloofden. De hemel moet vol slecht volk wezen.

Andere, meer deftige, modellen van handige exploiteurs der genade-leer, worden ons geleverd door de testamenten. Het pleit niet voor scherpte van blik, dat we dagelyks deze soort van weldadighedens *in extremis* zoo hooren ophemelen. Begrypt men dan de strekking niet van die omkoopery? God moet al zeer goedig zyn, of weinig verstand van zaken hebben, om 't minste stukje zaligheid wegtegeven voor zoo'n valsche munt. *Over 't geheel* reeds is de zoogenaamde WELDADIGHEID 'n maatschappelyk euvel, maar dat goochelen met *posthume* mildheid... nu ja, 't bewyst dat er galgeberouw bestaan kan zonder galg.

Ieder kent het oostersche sprookje van den Kadi die de duizend *Sechinen* waarmeê 'n misdadiger hem had willen omkoopen, als zoovele getuigen tegen hem te-voorschyn haalde. Zoo behoorde PETRUS ook te doen, by 't keuren der aanspraken van hemelcandidaten. En de verhouding is nog niet eenmaal gelyk. Die oostersche misdadiger gàf iets, hy toonde metterdaad bereid te zyn tot het derven der waarde van z'n geschenk. Wat wordt er geofferd door vrome testateurs? Bestellen ze niet hùn zaligheid ten-koste der erfgenamen?

Indien dan deze of gene Kerk, een-of-ander Genootschap, zekere Propaganda, of de Armen behoefte hadden aan uwe gaven, o stervende vromen, waarom dan uw mildheid uitgesteld tot den stond waarop 't geschonkene voor u alle waarde zal verloren hebben?

De Geschiedenis der *Stichtingen van Weldadigheid* e. d. zou 'n vry nauwkeurige statistiek leveren van misdaad en zedenbederf.

Toch is ook daaruit alweder te leeren dat huichelary 'n veel kleiner rol speelt dan men gewoonlyk meent. Wie zoo goedkoop den hemel tracht te bereiken, is 'n falsaris, 'n smokkelaar, maar... 'n huichelaar is hy niet. Er blykt dat-i aan dien hemel *gelooft*, al zy dan z'n geloovery niet sterk genoeg om de kosten van 't omkoopen voor eigen rekening te nemen.

---

680. — En wat heeft uwe daar dan voor 'n boekje? vraagde jufvrouw PIETERSE.

— Het is 'n voortbrengsel, of anders gezegd: een werk van een onzer eerste vaderlandsche dichters, sprak PENNEWIP met plechtigheid, ja zelfs... ik zou durven zeggen van den eersten. Het is van 'n man, jufvrouw, die in godzaligheid voor niemand behoeft uit den weg te gaan. In den vollen zin des woords zou ik hem durven rangschikken onder de Belyders. Dit boek, jufvrouw, bevat eene komedie, en wel van de soort die wy gewoon zyn treurspelen te noemen... omdat er iemand in sterft...

— Zieje, moeder, precies wat ik uwe altyd gezegd heb reclaamde onze STOFFEL.

— Ja, jufvrouw, daar wordt in gestorven. Ziehier op 't laatste blaadje zekere Machteld... »*dank*, *Hemel*, *ik bezwyk*" zegt ze, en ze stort neder op 't lyk van Floris... ah ja, die Floris zelf is ook dood. 't Is 'n treurspel...

Zie slechts hier. Hy overleed vier regels vroeger aan de gevolgen van een groot verraad... en... en...

Meester bladerde.

... op deze bladzyde, of pagina, sterft er ook een. »*Graaf, vaarwel! Gedenk my met gebeden! (hy sterft.)*" staat er. Uwe ziet dus wel dat het 'n treurspel is...

— Net wat ik zei, moeder!

— Ja, 'n treurspel! En wel van 'n dichter, jufvrouw, 'n dichter... hoor eens:

WOERDEN *(de hand aan den degen slaande).*
Zoo straff' de Hemel mij...!

VELZEN *(hem weerhoudende en op Floris toeschietende).*
Laat mij hem 't hart doorstoten!

DE EDELKNAAP *(tusschen beiden schietende met uitgetogen' degen, en Velzen een' stoot op het harnas toebrengende).*
Sta, Moorder, neem den proef...!

VELZEN *(dezen den opgeheven' dolk in de borst dryvende, die er in zitten blyft).*
Lig daar, vermeetle wulp!

— Wat zegt uwe dáár van? vraagde de meester.

Alles was 'n oogenblik stom van verbazing.

— Ja, zei eindelyk STOFFEL, en alles zoo krek met staande en liggende regels. »Wulp" staat weêr, zieje WOUTER?

't Kind had den moed niet, te vragen wat 'n *wulp* was. Gelukkig!

In 't voorbygaan hoop ik dat de lezer aandachtig genoeg is om 't me kwalyk te nemen dat ik aan STOFFEL 't woord: *krek* in den mond leg, omdat het alleen by boeren, en dan nog slechts in sommige streken van ons landje gebruikelyk is. Welnu, dit is niet altyd zoo geweest. In den tyd van m'n verhaal was de uitdrukking: »*Correct*" wel reeds gedaald tot de sfeer der PIETERSENS, maar nog niet voor-goed naar 't land verhuisd.

Over dit beteekenisvol afzakken der woorden, verwys ik naar de noot op blz. 55 van den IIn bundel, 1e deeltje.

Pennewip keurde Stoffel's opmerking volkomen goed, en zei dat men zóó de voortbrengselen der letterkunde moest genieten...

— Let daar dan goed op, Wouter, vermaande de moeder.

— En méér nog, jufvrouw, ging de meester voort. Om de ware grootheid van zoo'n dichter goed te beseffen, moet men vooral bedreven zyn in... de taal. De kunde van zoo'n man is verbazend. Al wat ik aan myne voedsterlingen leeraar, of... onderwys, of... inprent — want leerären is zooveel als onderwyzen, jufvrouw. Ik zoude ook vryheid gehad hebben te zeggen: alle zaken waaromtrent ik mynen leerlingen onderricht mededeel — nu, jufvrouw, dat alles is hem tot in de fynste byzonderheden bekend. De man kon gerust 'n school opzetten... niet dat ik hem dit aanraad — de verdiensten zyn gering, jufvrouw! — doch ik bedoel slechts dat dezelve de daartoe noodige bekwaamheid wel bezitten zoude. Zoolang ons Vaderland zulke personen in deszelfs boezem draagt...

Het heele gezelschap was één poging tot verbaasdheid. Stoffel knikte tevreden, als-of er nu eens eindelyk wat verkondigd werd, dat de moeite van 't aanhooren waard was. Al de anderen, op Wouter na, steunden op elkaêr. Zoo gaat het meer. We hebben hier 'n vry juist model voor ons van 't *profanum vulgus.*

Toch verstoutten zich de gelaatstrekken van Pennewip's publiekje, iets vragends uittedrukken. Een beetje opheldering scheen niet ongewenscht. Het was als-of men stilzwygend beloofde dat de bewondering er niet onder lyden zou. Men scheen niet te vragen: waarom moeten we dat zoo mooi vinden? De bedoeling was: mooi-vinden zùllen we... help ons maar aan 'n reden!

Nu, die reden zou Pennewip leveren:

— Zie eens hier, jufvrouw! Ik weet wel, of liever, ik kan gissen of... veronderstellen — volgens sommigen: vóór-

onderstellen, omdat het 'n. onderstelling is die de zekerheid als 't ware voorafgaat — ik kan dan als nagenoeg uitgemaakt aannemen, dat uwe zich in den regel of... gewoonlyk of... wat men zou kunnen noemen dagelyks en... uitsluitend, niet bemoeit met declinatiën?

— Gut né, meester!

... ook wel genoemd: verbuigingen. Maar uwe zult toch wel begrypen, of... inzien, dat alles om 't zoo eens uittedrukken deszelfs eischen heeft, niet waar?

Jufvrouw Pieterse betuigde met 'n hoofdknikje dat zy de gegrondheid dezer meening volkomen inzag of... begreep. Pennewip scheen dit zeer verstandig te vinden, en ging voort:

— Ziet uwe daar die komma wel, of... juister gezegd die... *apostrofe?*

— Jawel, jawel, meester, riep jufvrouw Pieterse, o zeker, zeker, ik zie 'm heel goed. Kyk jy ook eens, Trui!

— En dáár staat er nog een, ging Pennewip voort. Laat de andere jufvrouwen ook eens zien.

't Boek ging rond. Jufvrouw Pieterse was bly dat de inspanning tot begrip, die weldra van haar zou geëischt worden, 'n beetje verdeeld werd over 't heele gezelschap. Om de verantwoordelykheid nog wat verder afteleiden, betrok ze ook Wouter in de zaak.

— Laat het kind toch ook 'ns zien! Kyk nu goed, Wouter! Een jongen als jy moet altyd probeeren wat te leeren. Zieje 'm nu wel, die... die... hoe heet het ook, meester?

— Wat de gedaante aangaat, jufvrouw, zoude men het eene komma kunnen noemen, doch ten-gevolge der eenigszins verheven plaats waarop de zeer kundige schryver dat teeken zettede, ontvangt hetzelve de kracht...

Wouter tuurde in 't boek, en was verdrietig over z'n domheid. 't Mocht hem niet gelukken iets schoons te zien.

... de kracht of de beteekenis of de strekking...

Wouter wreef z'n oogen uit, en kon maar niet aan 't

genieten raken. Hy was te eenvoudig-oprecht om verbazing te toonen die hy niet voelde.

— Het ontleent aan z'n verheven plaats de strekking, ging meester voort, om de hoofdeigenschap diens uitgetogenen degens te verklaren. Die degen is vierde naamval, jufvrouw! En dit is almede de eigenschap des opgehevenen dolks.

— Precies! riep STOFFEL.

— Vierde naamval! De kundige dichter...

— Kyk dan toch in 't boek, WOUTER, en luister goed. Zieje 't nu?

— 't Is 'n afsnydingsteeken, riep PENNEWIP. En waarom? Wat doet de Edelknaap? Hy schiet tusschen beiden.

— Zie je 't nu eindelyk, WOUTER!

't Kind staarde op het boek, en werd bleek van verdriet, en begon te beven. Och, het was dan wáár, wat men altyd zeide, dat er van hem nooit iets zou te-recht komen! Hy voelde zich wanhopig.

— De Edelknaap schiet tusschen beiden... waarmeê? Waarmeê, jufvrouw?

— Juist! Waarmeê... waarmeê... kom-aan, WOUTER, zeg jy nu eens, waarmeê die... hoe heet-i ook?

— De Edelknaap. De vraag is, gelyk ik u reeds zeide, waarmeê schiet hy tusschen beiden? Waarmeê, waarmeê?

Alles zweeg.

— Ik zoude myne vraag ook aldus kunnen inkleeden: waardoor wordt »uitgetogen degen" taalkundiglyk gesproken... geregeerd? Welnu? Door... mê... mê... mê...

Al blatend monsterde hier onze PENNEWIP z'n auditorium op eigenaardige wys. Reeds by 'n vorige gelegenheid bemerkten wy dat hy 'n byzondere manier van ondervragen had. Daar 't van hoog zielkundig belang is, dat de lezer zich die manier goed voor den geest brenge, of liever dat-i zich rekenschap wete te geven van de stemming waaruit die methode voortsproot...

---

681. De goede LAFONTAINE — ik bedoel AUGUST, den romanschryver, dien we later weer zullen ontmoeten, omdat-i deel nam aan 't opvoeden van onzen WOUTER, en dus 'n belangryke rol speelt in z'n leven — de *duitsche* LAFONTAINE dan, geeft 'n aardig middel aan de hand om menschen te leeren beoordeelen. Probaat is 't niet, maar we mogen 't ook niet geheel-en-al verwerpen. In de toepassing evenwel is zekere voorzichtigheid noodig.

De student in menschkunde en menschenkennis moet zoo nauwkeurig mogelyk, houding, stem, blik en bewegingen nabootsen, van de exemplaren die hy beoordeelen wil, en daarby letten op de aandoeningen die deze poging by hemzelf te-weeg brengt. Ze zal hem een gezichtsveld leveren, waarop zich 't onderwerp zyner nasporingen vry zuiver afspiegelt, of althans silhouetteert. Dat er op meer dan eene wys nauwkeurigheid verloren gaat, spreekt vanzelf. Zoowel het nabootsen als de schatting der daardoor voortgebrachte indrukken is altyd eenigszins incorrect, maar... we moeten arbeiden met de werktuigen die we hebben. En 't gevaar van mistasten is zoo heel groot niet, wanneer we ons oefenen in 't berekenen der vermoedelyke tarra.

LAFONTAINE ging voor *sentimenteel* door. Dat-i tot de school behoorde die aldus genoemd werd, is waar. Zelfs was hy een der voorgangers van die school, en hoofdeigenaar van al de »eenzame dalen" en »graftombes" waarmeê onze FEITH zoo'n mirobolant effect maakte. Sommige Nederlandsche schryvers namelyk waren in vroeger tyd niet zeer oorspronkelyk. In de o- en ach-periode stalen ze 't sentiment uit de bovenlanden, en in andere perioden...

Maar dat is veranderd. Tegenwoordig kiezen de schryvers geene andere modellen dan de lieve ryke natuur, en wel uit vaderlandsliefde. Ze vreezen, en te-recht, dat BISMARCK geen eerbied hebben zou voor 'n land dat niet eens in 't bezit is van eene *inderdaad oorspronkelyke* letterkunde, en daarom...

Wel zeker, 't annexeeren van hollandschen grond zou redelyk wel kunnen worden gerechtvaardigd uit het annexeeren van duitsche denkbeelden. Daarom ook worden er in Holland nooit vreemde boeken aan 't Volk gegeven. Men vreest te zeer dat dit den nationalen smaak zou voorbereiden op zwart-wit-rood of... andere kleuren die ons niet passen. Vanhier ook de zorg der Regeering voor Nederlandsche Kunst. Zy ziet in dat de eigenaardigheid eens Volks moet gehandhaafd worden, en dat de ware kracht...

Och, over die kracht heb ik al gesproken op blz. 86. Ik wil maar zeggen dat BISMARCK woedend is over de zorg die wy besteden aan onze oorspronkelykheid.

Zelfs FEITH en consorten verloren dit, by al hun krabbedieven, niet uit het oog. Ze lieten hun ongelukkige minnaars als veldmuizen sterven, maar om aan Duitschland het voorwendsel te ontnemen tot klachte of... verovering, besloten zy in een concilie van letterkundigen, zich nooit te vergrypen aan *humor*. HELMERS, LOOTS, TOLLENS... zy allen beloofden — en hielden woord, waarachtig! — de wereld nooit anders aantezien dan uit 'n versächtig oogpunt.

Een paar verraders zyn er geweest! De jufvrouwen WOLF en DEKEN, LOOSJES — eventjes! — BILDERDYK... heel eventjes, en met God.

STARING was byna 'n booswicht. Dit moet ik tot z'n eer erkennen.

Waar ik sommige anderen plaatsen moet, die wèl humoriseerden, maar... hoe zal ik 't zeggen? Hen die toch kans zagen te stelen ook, en 't gestolene nog te vervalschen...

Nagevolgde humor is *altyd* valsch.

... en als men dan bovendien nog modellen kiest, die reeds zelf zoo bitter lyden aan wurmstekigheid, JEAN PAUL, CLAUDIUS den Wansbecker bode... och!

En den zoeterigen HEBEL met z'n *schwäbisch*... en HÖLTY...

Wie de duitsche litteratuur wil leeren kennen van 1760 af, tot... hm, hm... toe, moet zich 'n compleet stel hol-

landsche Letteroefeningen en Muzen-almanakken aanschaffen. Daarin vindt men alles — neen, byna alles — zoo ongeveer tegen den tyd toen men 't in Duitschland begon te vergeten.

Alles... op 't oorspronkelyke na. Op den van de Natuur afgekeken *humor* na.

Apol bewaar me dat ik de Duitschers zoo ryk zou vinden in dit opzicht! Maar toch is 't opmerkelyk hoe conscientieus zich de hollandsche schryvers onthielden van stroopen op dat gebied. Was 't medelyden met armoed? Neen, neen, 't was inderdaad vaderlandsliefde, gelyk ik reeds poogde uitteleggen.

Een voorbeeld van die kiesheid? Men heeft nooit dien »overgevoeligen" Lafontaine nagevolgd in z'n zoo goed gelukte grepen in 't dagelyksch leven. Of men niet inzag dat hy hierin de officiëele helden van den dag, Göthe en Schiller. ver te-boven ging — moeielyk was 't niet! — of dat men 't by al die tranen en hysterische gevoelskitteling van andere soort, niet deftig genoeg vond, waag ik niet te beslissen.

Welnu dan, Lafontaine was *humorist*. 't Is hem gelukt hier-en-daar de natuur te betrappen op ondeugendheidjes die meer waard zyn dan 't eenzaamste dal vol kerkhoven en gebroken harten. Dat z'n Publiek er niet op lette, en volstrekt schreien wilde, kon hy niet helpen. Misschien leverde hy al die tranen om den broode, en wat waarheid als toegift voor eigen liefhebbery.

---

682. Een zyner helden had van z'n »*hofmeister*" de bedoelde methode om menschen te doorgronden, ten-geschenke gekregen, en daaraan eene droevige ervaring te wyten, die ik verhalen wil uit christelyke belangstelling in 't lot myner lezers. Ik ben namelyk van plan hen straks uittenoodigen Pennewip natebootsen, op 't oogenblik toen hy bezig was aan z'n hoorders de accusatieve werking van 'n voorzetsel begrypelyk te maken, en *mé*... *mé* riep, ten-einde ieder instaat te stellen zich te vereenzelvigen met 's mans school-

meestery. De hiertoe vereischte oefening kan noodlottige gevolgen hebben, wanneer ze zonder oordeel des onderscheids wordt toegepast.

Lezer, beproef 't in 's hemelsnaam niet op-straat! Niet op de Beurs! Niet in de Kerk! Kies tot schouwplaats uwer gymnastic 't geheimste vertrekje van uw huis, en tracht daar...

Ziehier wat den held van Lafontaine bejegende. Hy trad de wereld en 'n koffihuis in. Daar zaten eenige dozynen studie-exemplaren te schaken, te rooken, te drinken, te praten. Onze nieuweling, vol vertrouwen op z'n methode, wilde terstond met z'n studiën beginnen. De eerste persoon dien hy in zichzelf trachtte natedrukken, keek hem gek aan. De tweede gekker. Onze student beantwoordde dit met 'n spiegelverschyning, eenigszins vervalscht door sporen van de ontevredenheid die z'n eerste exemplaar op hem had afgedrukt. De derde zette 'n dreigend gelaat, dat door den menschen-student zorgvuldig werd nagebootst, en wel zoo nauwkeurig dat de vierde hem 'n oorveeg gaf. *Principiis obstans* haastte zich de leergierige jongeling ook dit gebaar te conterfeiten, en wel met 'n juistheid die z'n model ontevreden maakte. Er volgden nieuwe gebaren met handen, voeten en billardstokken, die allen weder zooveel frissche modellen leverden ter navolging. Het experiment werd gedurig belangryker, en zelfs pynlyk. De jonge held werd overladen door psychologische gegevens welker stoffelyk gewicht zich zoo duidelyk begon te openbaren, dat hy weldra te-kort schoot in 't naschetsen van al de stompen, stooten, slagen en schoppen, die men aan z'n menschkundige analyse onderwierp. Toen-i eindelyk met vereende kracht z'n studeerkamer was uitgegooid, en op de straat zich trachtte te verplaatsten in de houding zyner modellen, voelde hy als weerslag zyner gelaatstrekken en bewegingen, allerduidelykst dat ze bezield waren geweest door zekere verstoordheid.

Of Lafontaine z'n vertelling sluit met 'n behoorlyk *fabula*

docet, zou ik niet kunnen zeggen. Voor scherpzinnige lezers is 't niet noodig. En de anderen heb ik reeds gewaarschuwd.

Wie alzoo by benadering iets weten wil van de schoolmeestery die in de Pennewippen spookt, begeve zich naar z'n binnenkamer. Daar zet men zich aan 'n tafel die verondersteld wordt omringd te zyn van heilbegeerig gezelschap. De neusknyper wordt te-paard op z'n troon gezet, en wel zóó dat het vlak der glazen 'n hoek maakt van 45° met de lyn die, langs 't voorhoofd door de neus heen, naar de kin loopt. Dit is van hoog gewicht. Waartoe zou 'n bril dienen, als men er niet overheen kon zien? Hierop stelt men een gedeelte der spieren waarmeê zich het hoofd beweegt, buiten werking. Van schudden of knikken is geen spraak meer, maar 't kan nog altyd rechts en links zich naar een der schouders nygen. Alle voorwaartsche beweging moet uitgaan van 'n lager geplaatste scharnier, zoodat de heele ruggegraat in onverstoorbare rechtlynigheid te-pas komt by wat in gewone omstandigheden 'n eenvoudig hoofdknikje wezen zou. Deze evolutie wordt met behulp eener pivoteerende zwenking op den stoel, zoo menig maal herhaald als de redenaar goed vindt te verwisselen van toegesproken persoon. Hy zit dus voortdurend ver genoeg voor-over, om z'n lyder over 't dan horizontaal liggend oogglas heen, in het oog te krygen, in het éene oog. Dit huist in de zyde van 't hoofd die den schouder nadert, en die schouder zelf wyst de aangesproken persoon aan. Wanneer deze zich links tegen-over den betoog-machine bevindt, vervult de rechterhand de rol van verstands-wegwyzer, en omgekeerd. Deze functiën bestaan in 't voorzichtig omhoog steken van tegen elkaêr geklemde duim en wysvinger die, om elk voorkomend geval begrypelyk te maken, zich moeten aanstellen als-of ze zoo-even met veel moeite 'n vloo hadden gevangen. Wel zeker! De beteekenis van 't signaal is: ik vattede! Dit wil dus hier zooveel zeggen als: »vat ook!" of »vatje?"

Zoo ziet men hoe alles in de wereld »deszelfs eischen heeft"

om met PENNEWIP te spreken, tot wien ik nu terugkeer.

De lezer weet nu precies hoe hy zich den man moet voorstellen op 't gewichtig oogenblik toen-i de hooge waarde van zeker treurspel bedemonstreerde.

— Mê... mê... wel nu, jufvrouw, weet uwe 't nog niet?

— Is 't iets van... 'n schaap, meester?

— Geenszins, jufvrouw. Het woordje *met* behoort tot de klasse der voorzetsels...

— Precies, betuigde STOFFEL.

... en regeert alzoo — let wel op! — den vierden naamval. Die komma of die apostrofe is, gelyk ik u zeide, een afsnydingsteeken. Wat dèn opgehevenèn dolk aangaat... besef wel, jufvrouw, dat ik op dezen oogenblik my niet bezig houde met het vervaardigen van... poëzie, en dus geene aanleiding vinde iets aftesnyden. Ge begrypt dit immers wel?

— Ja, ja, meester. Zie je 't nu eindelyk, WOUTER?

Met tranen in de oogen bleef 't kind verklaren dat-i niets van de zaak gewaar werd. Het gebluf van de anderen op snel begrip, had hem in den waan gebracht dat er in dat boekjen iets van die uitgetogen of opgeheven moordtuigen te zien was, iets tragisch, iets heldhaftigs, of iets van dien edelknaap althans, en nu de meester bovendien van afsnyden begon te spreken:

— Ik zal nooit iets leeren, jammerde hy.

— Dan moet je maar beter luisteren, als de meester of STOFFEL je wat uitlegt, zei de moeder. Ja, meester, hy is altyd zoo achterlyk geweest. *Senie* in leeren heeft-i volstrekt niet, en ik kan 't er maar niet in krygen.

Dit kon den meester nu minder schelen, als hy maar mocht voortgaan met onderwyzen. Z'n bewondering over die fameuze afsnydingsteekens was nog niet uitgeput.

— Het zal u voorzeker bekend zyn, jufvrouw, dat de

woorden verdeeld worden in mannelyke, vrouwelyke en onzydige?

— Ja, meester, dat heeft STOFFEL ook gezegd.

— Juist! »Degen" is mannelyk, en »dolk" ook, dit begrypt u?

— Wel zeker, dat 's heel duidelyk.

En al de meisjes riepen: zeker, zeker!

De meester had met welgevallen die gulle betuigingen aangehoord, en z'n stoel gepolyst door wenden en keeren, om ieder op z'n beurt gelukkig te maken met 'n blik van goedkeuring. Z'n tevredenheid scheen eindelyk domicilie te kiezen by de vrouw des huizes. Met schouder, oog, duim en wysvinger trachtte hy haar in de ziel te grypen:

— Mannelyk alzoo! Declineer uwe nu eens »uitgetogen degen" jufvrouw, of... indien u dit misschien gemakkelyker mocht voorkomen... beproef eens het te verbuigen.

— Ja, ja, juist! Dat moet jeluî nu maar 'ns doen met je allen, riep ze. En jy, WOUTER, doe ook meê, dan leer je wat, niet waar, meester? En ik moet abseluut na de keuken, anders laat ze weêr de gort aanbranden... want we eten gort, meester, en we hebben 'n nieuwe meid. 't Schepsel weet van toeten noch blazen... 't is 'n gedoe!

Onder dit voorgeven trok zich jufvrouw Pieterse magnificentelyk van 't slagveld terug. Met veel gehaspel trachtte nu PENNEWIP de rest van z'n auditorium aan 't verstand te brengen hoe inkunstig de auteur van het treurspel de uitgetogenheid van dien degen had weten te knotten, zonder de minste schaê voor de ware taalkunde. Dáárin zat 'm 't fyne van de zaak, zeide hy, en al de meisjes waren 't weer volkomen met hem eens. Maar WOUTER had 'n gevoel als iemand die op distelen kauwt, en dan nog verzekeren moet dat ze hem byzonder goed smaken. 't Ergste was dat-i by voortduring de oorzaak van dat verschil met de anderen, bleef zoeken in zyn verregaande stompzinnigheid.

— Ook in conjugatiën is de man een eerst meester, in conjugatiën of... vervoegingen! De jufvrouwen kennen toch de aanvoegende wys?

De jufvrouwen knikten.

— Aanvoegende, byvoegende, ook wel genaamd de byvoegelyke wys?

»Zeker, zeker, heel particulier!" schenen alle blikken te antwoorden.

— Welnu dan, zie eens hier. Wat staat daar? »Zoo straff' de Hemel my!" Ook daar heeft de schryver met veel oordeel een afsnydingsteeken geplaatst, en gy ziet wel...
— Daar wordt zoo-waar gescheld, riep TRUI, en LEENTJE is er niet om open te doen.

Aldus retireerde zich jufvrouw GERTRUDE.

— Uwe dan, jufvrouw. Dat ik straffe, dat gy straffet... dat hy, of dat de Hemel...
— Precies, zei STOFFEL. Zeg jy 't nu eens, PETRÒ! Dat de Hemel... welnu, hoe is 't verder?
— De Hemel? Wel... de hemel? Daar gaat de groentevrouw voorby... ze heeft me gister 'n zesthalf voor 'n schelling in de hand gestopt...

Weg was PETRÒ. Ze verzaakte den »hemel" voor vier aardsche duiten, want zooveel bedroeg 't verschil tusschen de twee muntstukken die ze noemde.

En ook MINA wist middel te vinden om haar gebrek aan taalkundig schoonheidsgevoel te bemantelen onder 'n overhaaste vlucht.

WOUTER torschte nu de les alleen. En hy spande zich trouwhartig in om te begrypen wat PENNEWIP en STOFFEL

bedoelden. Dit gelukte redelyk wel wat hun taalkundery aangaat, maar z'n begrip bleef steken in 't verband daarvan met de treurspelkundige schoonheid die er uit voortvloeide, naar 't zeggen van z'n meesters.

Hy droomde dien nacht heel angstig, en werd telkens met schrik wakker. De onmogelykheid eens eindelyk ook iets te begrypen van wat allen anderen zoo duidelyk voor oogen scheen te liggen, pynigde hem vreeselyk. Hy bad God om vergiffenis voor z'n domheid, en beloofde z'n best te doen om even knap te worden als PETRÒ, als TRUI, en zelfs als STOFFEL of PENNEWIP. Maar, als dit mislukte, of als 't te veel gevergd was... dan verzocht-i God hem toch asjeblieft maar bekwaam genoeg te maken voor bleekersjongetje. Dàt zou dan toch met eenige inspanning wel gaan, meende hy. En als God z'n wensch niet al te onbescheiden vond, zou hy van zyn kant dapper meêwerken om 't zoo ver te brengen... dat ik straffe... dat gy straffet... dat hy... en dan 't afsnydingsteeken, precies 'n komma, maar wat hooger. God kon nu zelf zien hoe hy z'n best deed... straffe... straff'... komma in de lucht... 'n bleekersjongetje...

Zoo sliep-i in. Maar kort daarop kwam weêr 't een-of-ander teeken z'n slaap afsnyden. PENNEWIP had eer van z'n taalkunde!

De schrandere lezer heeft opgemerkt hoe kunstig de kleine deugniet alle toespeling op FEMKE in z'n gebedjes oversloeg. God mocht eens denken dat-i om harentwil zoo bescheiden was. En ook hyzelf moest erkennen dat-i liever koning was geworden — om FEMKE prinses te maken! — of conducteur van zoo'n diligence — om haar ver, vèr weg te brengen naar 'n vreemd land! — of roover... om z'n dame te omhangen met 'n snoer van diamanten, en... op haar schoot te zitten in 'n grot.

Nu ja, maar omdat dit nu eenmaal niet kon, door z'n verregaande domheid...

Neen, neen, hy zei van dit alles aan God niets in z'n gebedjes. De Heer zal zeker gemeesmuild hebben over de arglistige poging van den kleinen huichelaar, om hem te foppen in de waarde van 't gevraagde. Zoo'n aanstelling tot bleekersjongen zou geen zware post geweest zyn op 't budget van 't heelal, maar als de zaak dreigde uitteloopen op de schoot van Femke...

Gelukkig dat de Heer van oudsher aan onöprechte gebeden gewend is, en wel weten zal waaraan hy zich by zulke gelegenheden te houden heeft. Hy begrypt byv. dat het bidden om vergiffenis voor 'n vyand, niet... *krek* is, omdat juist de zachtmoedigheid van 't slachtoffer de schuld der beulen verzwaart, en daar de slachtoffers dit weten...

't Is te hopen dat alle gebeden daarboven worden overgezet in *waarheid*, en dat er voor Wouter iets beters moge weggelegd zyn, dan de ruwaardy van 'n bleekveld.

Maar dat-i veel van Femke hield is waar, al zeid-i er niets van in z'n gebedjes. God zal 't wel begrepen hebben, want menschkunde is godenplicht.

Een lang hoofdstuk met korten titel: »waarom Louis-Napoleon koning van Holland is geworden?"

683. Pennewip had de fameuze »komedie waarin driemaal gestorven wordt" in den huize Pieterse achtergelaten. De juffrouwen stelden zich aan of ze 't lazen, maar Wouter deed meer nog dan lezen. Met den ernstigen wil om te begrypen, bestudeerde hy 't stuk. En dit gelukte hem ten-deele, maar hy slaagde volstrekt niet in de voorgeschreven opgetogenheid. Hy bleef Glorioso schooner vinden. En 't peruaansch geschiedenisjen ook. En zelfs dat arme Roodkapje.

Om rechtvaardig te zyn jegens den auteur van dat sterfstuk, moeten wy erkennen dat de manier waarop men hem by 't kind had ingeleid, niet zeer geschikt was om de schoonheden te doen uitkomen, die sommigen gewoon zyn de *dichterlyke* te noemen. De meester had door z'n taalkundige opmerkingen 't genieten vry moeielyk gemaakt, en aldus in dezen kleinen kring vry nauwkeurig de rol vervuld die onze

scholen spelen in de klassieke litteratuur. We zouden van de antieken meer geleerd en genoten hebben, wanneer ze ons niet waren vergald geworden door scolastiek.

Toch beweer ik niet dat het boekske waarmee men voorgaf WOUTER's hongerige ziel te spyzigen, heel veel verloor aan dat vooröp-stellen van komma's in de lucht en dergelyke merkwaardigheden. De auteur verdiende niet beter. PENNEWIP zou 'n lofwaardig werk hebben gedaan, indien hy met verontwaardigd sarkasme dezelfde zotternyen had voor den dag gebracht, die nu de uitvloeisels waren van z'n nuchtere schoolmeestery.

De lezer kan reeds weten dat het werkje waarmeê onze WOUTER zich moest bezig-houden de meer of min bekende »*Floris de Vyfde*" van BILDERDYK was.

Van BILDERDYK!

Die man behoorde gedurende zeer langen tyd onder de voornaamste voorgangers des Nederlandschen Volks. Tydgenooten en zelfs mededingers noemden hem: de meester. Hoe hoog hy aangeschreven stond, blykt niet het onduidelykst uit de tegenwerking die hy ontmoette. Hy werd vervolgd en gesmaad, uitgestoten, afgesneden, veroordeeld — of gedwongen althans — tot ballingschap en gebrek-lyden. Wat wil men meer?

Hy heeft dan ook »school" gemaakt.

BILDERDYK oefende alzoo invloed uit op het Volk, een invloed die nog voortduurt.

Even als 'n rechtvaardig rechter onderzoek doet naar de opvoeding die den misdadiger ten-deel viel — of onthouden werd — behooren wy ons tot taak te stellen, de bronnen optesporen, waaruit het verkeerde voortvloeide dat we dagelyks voor oogen zien. Vraagt ook niet de arts die by 'n kranke wordt geroepen, welke spyzen deze onlangs gebruikt heeft, om te kunnen beoordeelen of daarin misschien iets kan geweest zyn dat de ziekte veroorzaakte?

Eenige jaren geleden was 't m'n voornemen eene analyti-

sche schets te leveren van de Nederlandsche Letterkunde in de eerste helft der 19e eeuw, en 'n betoog van den verderfelyken invloed dien ze op het volkskarakter heeft uitgeoefend. Bezig met het verzamelen van bouwstoffen, werd ik door de omstandigheden waarop ik in den vorigen bundel doelde, daarvan beroofd. De gevolgen van 't bedrog dat Nederlandsche »vrienden" aan my pleegden, noodzaakten my 'n vry belangryke bibliotheek wegtegeven voor minder geld dan de kisten gekost hadden, waarin ze gepakt was geweest. In de hoop dat God me niet aan m'n woord houdt, bid ik hem vurig om vergiffenis voor die »vrienden."

En ook de lezer heeft reden tot zoo'n gebed. Want hy heeft er schade by, dat ik nu niet in-staat ben zoo nauwkeurig als anders het geval zou geweest zyn, de hoofdoorzaken aantewyzen van de verstandelyke, zedelyke en politische nederlandsche volkomenheden, waarop heel Europa zich blind staart. Even als de scheikundige uit 'n vrucht of plant besluit tot de bestanddeelen van den grond, en omgekeerd, had ik willen aantoonen hoeveel deelen Helmers, Feith, van der Palm of Bilderdyk er waren noodig geweest, om voorttebrengen wat men, beleefd sprekende, zou kunnen noemen het hedendaagsche volkskarakter.

Daarom ook alleen betreur ik 't verlies van die boekverzameling. Overigens houd ik niet van boeken, en sedert vele jaren lees ik zoo weinig mogelyk.

Bezig met het nasporen der grondstoffen die de bestanddeelen leverden voor Wouter's ziel...

Ik druk me hier gebrekkig uit, doch zal dit later herstellen.

... in verband daarmeê, neem ik me voor, van-tyd tottyd 'n enkel stuk te behandelen van de schryvers die invloed hadden op zyn ontwikkeling, en op die van z'n tydgenooten.

Niet zonder doel koos ik ditmaal dien »*Floris de Vyfde*" van Bilderdyk, en wel omdat ik daarin, naast de letterkun-

dige... waarde, tevens bydragen vind tot de *zedelyke*... hoogte waarop zoo'n verzemaker staat. Bovendien... BILDERDYK was 'n zeloot in den geloove. Wel dringt zich z'n misselyke genade-leer van een »vrymachtbren" God, in dit stuk niet zóó op den voorgrond, als in z'n meeste andere werken — op ridder Sox na! — maar toch, geheel-en-al ontbreken de sporen van dortrechtery niet. Schoon God niet onder de *dramatis personae* genoemd wordt, speelt hy in 't stuk meê niet alleen, maar vervult zelfs daarin de hoofdrol. In 't vyfde bedryf namelyk, draagt FLORIS hem eenige politische werkzaamheden op, die zeer lang na 't vallen van de gordyn behoorlyk zyn ten-uitvoer gelegd.

En ook in andere opzichten heeft de auteur zich niet onbetuigd gelaten in staatkundige theologie. Hy doet ons 'n blik slaan in de reglementen der hemelsche Rechtsbedeeling. Met de voorgeschreven christelyke zachtmoedigheid verzoekt hy de »hardheid van de slagen" waarmeê Holland moet gestraft worden, te »matigen." Meer schynt hy niet te durven vragen:

»want ik weet, Uw recht gedoogt het niet
Dat strafloos Vorstenmoord en Staatsverraad geschied'.

PENNEWIP was opgetogen over dat afsnydingsteeken. En ik ben het over de zeer eigenaardige verplichtingen van 't Opperwezen omtrent Vorsten en Staten. Een paar dozyn burgerlyke laagheidjes zoud-i met wat goeden wil door de vingers mogen zien, maar op politiek terrein schynt z'n recht van gratie nog-al beperkt. 't Zal wel waar zyn, want de auteur legt de vermaning in den mond van iemand die 't officiëel weten kon, van een »Vorst." 't Was zoo dom niet van FLORIS, z'n praerogatieven by deze gelegenheid eens uitdrukkelyk en *a governo* ter-spraak te brengen. Met de bekende goddelyke menschkunde zal de Heer wel begrepen hebben aan wien die *avis au lecteur* eigenlyk geadresseerd was. En met behulp van *myn* menschkunde zal de lezer dit straks ook weten. Heel diep zit de zaak niet, maar toch schynt ze

de aandacht van de meesten der beoordeelaars van BILDERDYK ontgaan te zyn.

Hoe de vromen dat misbruiken en mismaken van hunnen »Heer" kunnen rymen met den eerbied dien ze voorwenden, mogen zyzelf verantwoorden. Van hun eigen standpunt beschouwd, zyn ze godslasteraars. Wat is dat voor 'n God, die zich door graaf FLORIS laat voorschryven wat-i doen en laten moet? En, let wel, BILDERDYK stelt hem voor, als by-uitstek gehoorzaam. Maar we zyn nog zoo ver niet.

Het geheele stuk zou eigenlyk in allen opzichte beneden kritiek zyn — d. i. niet vatbaar voor ernstige beoordeeling — indien niet juist dáárin de eigenaardigheid van die kritiek gelegen was. M'n tekst is: met zùlke vodden hebt ge u gevoed, o Nederlanders, en even als TRUI of PETRÒ riept ge: »zeker, zeker, meester, 't is mooi, heel mooi!"

In *alle* opzichten beneden kritiek?

De *taal* is slecht.
De *versificatie* is slecht.
De *historische voorstelling* is slecht.
De *ontwikkeling der karakters* is slecht.
De *knoop* is slecht.
De *ontknooping* is slecht.
De *strekking* is... infaam.

Heel veel meer opzichten zyn er niet. Ik zal waarschynlyk genoeg bewezen hebben, als ik die zeven punten toelichtend behandel.

---

684. Vóór ik die pleiade van beroerdheid aantast, iets ter verschooning voor de keus van 't in dit hoofdstuk behandeld onderwerp. Sommigen meenen dat gispen my 'n uitspanning is. Deze meening is ongegrond. Veel liever richt ik m'n aandacht op iets schoons. Of 't zoo'n BILDERDYK ver-

maak gaf leugens te verspreiden, weet ik niet. Maar zeker is 't, dat *ik* geen genoegen schep in 't verkondigen van bittere waarheid. Sedert honderd jaar — en langer! — is 't gemoed des Volks bedorven door ongezonde litteratuur. Er had kans bestaan dat de natuurlyke smaak die hadde afgewezen, wanneer ze niet ware gesausd geweest met 'n goddienery die den zelfstandigen denker walgt, maar by de overgroote meerderheid geldt voor 'n certificaat van zedelyke bruikbaarheid. In later studiën zal ik voorbeelden geven van de verregaande *liederlykheid* die, zóó toebereid, met graagte geslikt werd. Ook dáároan heeft BILDERDYK zich schuldig gemaakt — en ik zal 't aantoonen — maar hy was in dit opzicht de gevaarlykste niet. Bovendien, z'n nu behandeld werk is er vry van, of nagenoeg.

Doch de geslachtelyke onzedelykheid die aan 't Volk werd ingeënt, is op verre na 't schadelykst element niet van die litteratuur. Het voortdurend verkrachten van gezond verstand...

Door 't opdringen van tastbare onmogelykheden, als waarheid.

... dat gewoon maken aan leugens. Dat vermoorden van 't zedelykheid-gevoel...

Door 't leelyke voortestellen als schoon.

... dat verdooven van natuurlyk gevoel, om daarvoor 'n spookerige godsvrees in de plaats te stellen. Dat uitblusschen van 't heilig vuur waaruit de onbedorven mensch z'n sterkte put. Dat verlammen van wilskracht. Dat aandringen op berusten. Dat toezeggen van bovenaardsche hulp, belooning en vergiffenis. Dat ontmannen van de karakters...

Wat toch is de Godsdienst ànders dan dit?

... zie, dit alles heeft me bedroefd en verontwaardigd. En even als JEZUS roep ik den voorgangers des Volks die zich daaraan schuldig maken, toe: wee u, adderengebroedsel!

Ik neem 't de Bilderdyken niet zoo-zeer kwalyk dat ze leelyke verzen maakten »met God", maar ik verwyt hun dat

ze »met God" het Volk bedrogen en bedierven. En waar ik 't geschryf van dezulken »uitkleed" geschiedt dit niet omdat ik 't wroeten in die nietigheid zoo vermakelyk vind, maar om den lezer wakker te maken, en te doen acht-slaan op heel andere zaken dan gebrekkig auteurschap. Dit immers zou van al te ondergeschikt belang wezen, indien 't niet den sleutel leverde tot erger dingen. Ik verzoek den lezer hieromtrent blz. 163 vlgg. van den IIIn bundel nateslaan.

De litterarische zotternyen liggen voor 't grypen in de werken van zoo'n grootmeester Bilderdyk! Juist anders-om dan van hem gezegd wordt, had hy niet de minste heerschappy over de taal, waartoe dan ook *gemoed* noodig is. Telkens ontwaren we dat-i veel achterlyker was in 't bereiken van harmonie tusschen indruk en uitdrukking, dan zelfs in den leerling zou mogen geduld worden, en hy staat in dit opzicht ver beneden de meesten die in zyn tyd heetten te huisvesten op den »Zangberg" zoo-als ze dat vry stereotiep noemden.

Het aantoonen hiervan is 'n gemakkelyk maar vervelend werk. Toch moet ik het doen, om den weg te banen tot andere opmerkingen, of liever tot de mogelykheid dat men die opmerkingen de aandacht waard keure. We zyn zoo vastgeroest in vooroordeel — 't ophemelen van Bilderdyk en dezulken wàs 'n vooroordeel! — dat er zekere taktiek noodig is, om de boeien te doen vallen. Ziehier eenige toelichting van die taktiek. Ik hecht er sterk aan, dat men die goed begrype.

Ik beweer...

De *zeer* oplettende lezer zal bemerken dat het thema: Kunst is geen Regeeringszaak nog geenszins is afgehandeld!

Ik beweer:

Dat de toestand van ons Volk ongunstig is.

Dat de oorzaken hiervan voornamelyk, en misschien uitsluitend, moeten gezocht worden op *zielkundig* gebied.

Dat de verschynselen op dat gebied voor 'n groot deel

zyn toeteschryven aan de zaden die sedert 'n eeuw — en langer misschien, maar zóó ver mag ik niet teruggaan — in de gemoederen der bevolking gestrooid zyn door de Voorgangers.

Onder die Voorgangers bekleedden de *dichters*, de *letterkundigen*, een voorname plaats. Ze kunnen beschouwd worden als de Opvoeders van het Volk.

Door te wyzen op de fouten die deze Opvoeders begingen, baan ik den weg tot herstel. Of althans ik poog daardoor dien weg aantewyzen, om 't herstel *mogelyk* te maken. Het ontmaskeren van valsche profeten...

Ziehier iets uit de Schrift. Jufvrouw LAPS zou er schik in hebben. En dat heb ik ditmaal ook. De passage die ik aanhaal, is 'n prachtstuk van beschryving, van naïveteit en vooral van sarkasme.

Koning ACHAB had ELIA verweten dat-i Israël »beroerde." De profeet wees die beschuldiging van zich af, en beweerde dat de koning zelf oorzaak was van moeielykheden waarin 't volk verkeerde. ACHAB »had de geboden des Heeren verlaten, en de Baäls nagevolgd."

ELIA vergiste zich. Baäl, Bel, beduidt zoo goed »Heer" als de benamingen waarmeê hyzelf gewoon was 't Opperwezen aanteduiden. De twist had er dus iets van, als-of men 'n franschman uitmaakte voor 'n afgodendienaar, omdat-i God aansprak met den naam van *Dieu*. En wat het meervoud van die *Baäls* aangaat, ACHAB had zich met grond kunnen beroepen op de even meervoudige zeer schriftuurlyke *Elohim* uit Genesis. In theologie en taalkunde schynen die beide voorgangers van Israël, zoo ongeveer op één hoogte te hebben gestaan. Maar in de praktyk gaf de clericale woordvoerder doorslaande bewyzen van grootere behendigheid. Hy noodigde ACHAB uit »het gansche Israël te doen by-eenkomen op den berg Karmel, en de vierhonderd en vyftig profeten van Baäl, en de vierhonderd profeten van het bosch, die van de tafel van JEZEBEL eten." ACHAB deed alzoo. Ziehier wat er

verder geschiedde:

»Toen naderde Elia tot het gansche volk, en zeide: hoelang hinkt gij op twee gedachten? Zoo de Heer God is, volgt hem na, en zoo het Baäl is, volgt hem na!

Maar 't volk antwoordde hem niet een woord...

Bogowontisch!

Toen zeide Elia tot het volk: ik ben alleen een profeet des Heeren overgebleven, en de profeten van Baäl zijn vierhonderd en vijftig mannen.

Dat men ons dan twee varren geve, en dat zij voor zich den éénen var kiezen, en denzelven in stukken deelen, en op het hout leggen, maar geen vuur daaraan leggen; en ik zal den anderen var bereiden, en op het hout leggen, en geen vuur daaraan leggen.

Roept gij daarna den naam van uwen God aan, en ik zal den naam des Heeren aanroepen; en de God, die door vuur antwoorden zal, die zal God zijn. En het gansche volk antwoordde en zeide: dat woord is goed.

En Elia zeide tot de profeten van Baäl: kiest gijlieden voor u den éénen var, bereid gij hem eerst, want gij zijt velen; en roept den naam uws Gods aan, en legt geen vuur daaraan.

En zij namen den var, dien hij hun gegeven had, en bereidden hem en riepen den naam van Baäl aan, van den morgen tot op den middag, zeggende: o Baäl, antwoord ons! Maar er was geene stem en geen antwoorder. En zij sprongen tegen het altaar, dat men gemaakt had.

En het geschiedde op den middag, dat Elia met hen spottede, en zeide: roept met luider stem, want hij is een God; omdat hij in gepeins is, of omdat hij wat te doen heeft, of omdat hij eene reize heeft; misschien slaapt hij en zal wakker worden.

En zij riepen met luider stem, en zij sneden zich zelven met messen en met priemen, naar hunne wijze, totdat zij bloed over zich uitstortten.

Het geschiedde nu, als de middag voorbij was, dat zij profeteerden, totdat men het spijsoffer zou offeren; maar er was geene stem en geen antwoorder, en geene opmerking.

Toen zeide Elia tot het gansche volk: nadert tot mij. En al het volk naderde tot hem; en hij heelde het altaar des Heeren, dat verbroken was.

En ELIA nam twaalf steenen, naar het getal der stammen van de kinderen Jakobs, tot welken het woord des Heeren geschied was, zeggende: Israël zal uw naam zijn.

En hij bouwde met die steenen het altaar in den naam des Heeren; daarna maakte hij eene groeve rondom het altaar, naar de wijdte van twee maten zaads.

En hij schikte het hout, en deelde den var in stukken, en leidde hem op het hout.

En hij zeide: vult vier kruiken met water, en giet op het brandoffer en op het hout. En hij zeide: doet het ten tweeden maal. En zij deden het ten tweeden maal. Voorts zeide hij: doet het ten derden maal. En zij deden het ten derden maal;

Dat het water rondom het altaar liep; daartoe vulde hij ook de groeve met water.

Het geschiedde nu, als men het spijsoffer offerde, dat de profeet ELIA naderde en zeide: Heere, God van ABRAHAM, IZAK en Israël! dat het heden bekend worde, dat Gij God in Israël zijt, en ik uw knecht; en dat ik al deze dingen naar uw woord gedaan heb.

Antwoord mij, Heere! antwoord mij; opdat dit volk erkenne, dat Gij o Heere! die God zijt, en dat Gij hun hart achterwaarts omgewend hebt.

Toen viel het vuur des Heeren, en verteerde dat brandoffer, en dat hout, en die steenen, en dat stof, ja lekte dat water op, hetwelk in de groeve was.

Als nu het gansche volk dat zag, zoo vielen zij op hunne aangezichten, en zeiden: de Heer is God, de Heer is God!

En ELIA zeide tot hen: grijpt de profeten van Baäl, en dat niemand van hen ontkome...

Ik bewaar vierhonderd negen en veertig man voor 'n latere gelegenheid, en vergenoeg me voor 't oogenblik met het aanwyzen van BILDERDYK. Hy is tot belhamel gekozen, en moet de lasten dragen van de bate zyner beroemdheid.

... en zy grepen ze...

Wat 'n *dociel* auditorium! 't Is om jaloers te worden op den redenaar.

... en ELIA voerde hen af naar de beek Kison...

Ik heb »*Floris de Vyfde*" afgevoerd naar m'n schryftafel.

... en slachtte hen aldaar.

Iets dergelyks wil ook ik beproeven.

Met moeite weerhoud ik me van eenige op- en aanmerkingen omtrent de executie van die vierhonderd en vyftig valsche dichters in Israël. Misschien kom ik by 'n later gelegenheid daarop terug. 't Zou jammer wezen den indruk te verzwakken dien ik wilde te-weeg brengen: het besef dat men zich uit plichtgevoel kan gedwongen zien tot schynbare wreedheid. Moge dit dan al niet van toepassing zyn op den aangehaalden tekst — Elia had beter gedaan, z'n antagonisten 't verschil tusschen *God* en *Dieu* begrypelyk te maken — toch hoop ik dat men 't zal ten-bate brengen van de daarop gegronde toepassing. Ik breng Bilderdyk naar de »beek Kison" omdat ik dit voor m'n plicht houd omtrent het door hem en de zynen bedrogen volk.

---

685. Ik zal zoo vry zyn de zeven »opzichten" die ik noemde, te behandelen in eenigszins andere volgörde, dan waarin ze op blz. 122 voorkomen. We hadden daar iets als climax in-acht te nemen, en moesten van de gebrekkigheid der *taal* opklimmen tot de »infame strekking." Vreezende dat men uit die volgörde 'n verkeerd model mocht putten voor litterarische kritiek, moet ik daarvan afwyken. Onze recensenten hebben waarachtig geen gebrek aan modellen van scheele boekbeschouwing.

Toch is het my om 'n byzondere reden niet vergund, geheel-en-al correct te-werk te gaan, en met het oog op Idee **30** in de eerste plaats te vragen: *wat beoogde de schryver?* Het antwoord op die vraag behelst de afdoening van... 't zevende opzicht, en daarom moet ik haar bewaren voor 't slot.

»*Floris de Vyfde*" schynt 'n *treurspel* te zyn. We vernamen

reeds van PENNEWIP »dat er in gestorven wordt." 't Is daar-en-boven een *historisch* treurspel, d. h. de in 't stuk voorkomende personen worden ook in de geschiedenis genoemd. En, eindelyk, het is 'n *vaderlandsch* stuk: 't speelt in Holland.

Dat ik in de laatstvoorgaande regels de aan BILDERDYK'S gedicht toegekende benaming en praedicaten niet voldoende gerechtvaardigd heb, zal wel waar zyn. Doch by hoogere opvatting van de woorden: *treurspel*, *vaderlandsch* en *historisch*, zou alle kritiek 'n onmogelykheid worden.

BILDERDYK verzekert in een opdracht van z'n werk, die 't eigenlyke voorbericht »aan den — *gewonen?* — lezer" voorafgaat, dat: het treurspel ten-allen-tyde is beschouwd geworden als de school en de uitspanning van Vorsten en Volken." Of dit in 't algemeen juist is, laat ik daar. Doch dat er voor Vorsten en Volken uit BILDERDYK'S »*Floris*" veel te leeren valt, is de zuivere waarheid. Als uitspanning beduidt de lectuur niet veel. Maar... leering? 't Is een van de nuttigste werken die ooit geschreven zyn. (**58**)

Voor ik overging tot de analyse, besteedde ik eenige uren aan 't lezen der inderdaad belangryke verhandeling van FEITH: *over het treurspel.* Dit is 'n zeer volledig stuk, en al zy men 't dan dikwyls niet met den kundigen schryver eens — of liever met al de autoriteiten die hy aanhaalt — ieder zal erkennen dat het, na die handleiding, onze eigen schuld is wanneer goede treurspelen niet goedkooper zyn dan alle andere inrichtingen van onderwys of uitspanning. Vormleer en touwtje-springen hadden sedert lang moeten verdrongen zyn door tragedie. En wanneer Vorsten en Volken sedert tachtig jaar — zoo oud is de verhandeling — soms dom waren of zich verveelden, moet dit 'n gevolg zyn geweest van eigenaardige liefhebbery.

Volgens FEITH dan hebben:

»de vijf Bedrijven ieder hunne eigen regels, wier waarneming van het uiterste belang is, indien men behagen wil."

Wel zeker! Wie zou niet willen behagen?

»Het eerste dat de Ouden *protasis* noemden, dewijl het de voorstelling van het onderwerp behelst, moet de zaak daar het op aan komt duidelijk aan den aanschouwer mededeelen."

Ik heb er niets tegen. En ook BILDERDYK wist behoorlyk met zoo'n *protasis* omtegaan. Dàt zullen we zien! HERMAN VAN WOERDEN geeft aan GYSBRECHT VAN AMSTEL te kennen dat men 't met dien FLORIS niet langer kon uithouden. Die graaf beschermt de boeren, en verzet zich tegen de particuliere vechtpartyen der edelen. Natuurlyk: *jalousie de métier!*

Schoon de ware oorzaken van den wrevel tegen FLORIS niet volledig bekend zyn, mag men deze voorstelling niet afkeuren. Er komen in de kroniekschryvers genoeg zinspelingen op zoo-iets voor, om den dichter 't recht te geven de gissingen daaromtrent aantenemen als zekerheid. Maar vreemd is het dat dit alles verteld wordt aan AMSTEL die 't weten kon, dunkt me. Z'n vriend WOERDEN vergeet er by te zeggen: ik doe dit om de *protasis*, begrypje? De rol die AMSTEL hierby speelt, is zonderling. Maar dit behoort by de behandeling der karakters.

Als bydrage tot de *protasis*, komt GERARD VAN VELZEN insinueeren dat »z'n bed onteerd is." Bovendien beweert hy dat z'n broeder ten-onrechte door FLORIS was ter-dood verwezen. Volgens den *Spiegel Historiael* geschiedde dit niet ten-onrechte, en zou die broêr wel beschouwd een neef geweest zyn.

Een toegiftje tot de *protasis* komt zekere MACHTELD brengen, eene zeer zonderlinge persoon. Ze was de dochter van VAN WOERDEN, en VELZEN's... vrouw? Ja... neen... wèl z'n vrouw... niet z'n vrouw...

Lezer, 't is zeer moeielyk den burgerlyken staat van die MACHTELD te bepalen. De schalke auteur bereidt den toeschouwer eene verrassing voor, waarover MELIS STOKE, WILHELMUS PROCURATOR, de »*onbekende Klerk*" BEKA, de schryver van den *Spiegel Historiael*, SCRIVERIUS, en allen die zich ooit met het mensch bemoeid hebben, zeer verbaasd zouden staan. Zyzelf waarschynlyk ook.

Myn protase brengt nu meê, den lezer in spanning te

brengen over de ware natuur van die MACHTELD. Men make zich gereed — treurspelstyl — iets zeer fyns te vernemen. 't Is een der schoonheden van 't stuk.

Die... vrouw dan van den aanstaanden hoofdmoordenaar, komt »te-viervoet aangevlogen" om FLORIS te waarschuwen. Schoon 't haar onbekend is, dat haar vader en... echtgenoot in 't complot zyn, mag VELZEN toch volstrekt niet weten wat ze komt doen: hy is zoo jaloers! We zullen zien dat de man hiertoe niet de minste reden had... ja, toch wel... neen... ja... weer 'n mysterie!

MACHTELD wil den graaf waarschuwen. Maar ze komt er niet toe, omdat ze 't zoo byzonder druk heeft met die drommelsche *protase*. Ze houdt namelyk 'n protasiaal gesprek met AMSTEL, dat geen mug in 't leven houden kan, laat staan 'n graaf op z'n »stoel." Lokaal-tintuitdrukking voor troon. Wat we tegenwoordig hyperbolisch de »kroon" noemen, heet in de vaderlands-historische taal uit het grafelyk tydperk: *hairband*, De overzetting van »scepter" is: *staf*. Dit laatste woord vooral, geeft aanleiding tot zonderlinge *quiproquo's*. De lezer heeft telkens moeite om niet te denken òf aan 'n tooverstaf, òf aan 'n *état-major*.

Na AMSTEL's vertrek — hy schynt heen te gaan uit discretie, om MACHTELD den tyd te geven niet te doen wat ze voorhad — verzekerde ze aan 't publiek, dat haar lust om den graaf te redden...

Maar *doe* 't dan, schepsel!

... geenszins voortspruit uit:

»heimelijke drift die in den boezem slaat"

Ook heeft ze zich die taak — ze vervult hem volstrekt niet — geenszins opgelegd omdat ze 'n afkeer heeft van haren... echtgenoot, van den man liever:

»wiens wrevel en verachting
In my met de echtkoets spot."

De ware dryfveer is:

»zuivre plichtsbetrachting.
'tIs de inspraak van die plicht, van die onkreukbre trouw
Die 't hart bezielen moet van elke Edelvrouw.
En (ondanks zelf — *zelf: sic* — den spijt, dien VELZEN's inborst voedstert)
Die VELZEN-zelf in 't hart voor zijnen Meester koestert."

Die, *die*, *die*, *dien* en nog 'ns *die!* Eigenlyk spyt het me, dat de lezer reeds nu 'n staaltje te aanschouwen krygt van *taal*, *versificatie* en *zinbouw*. Ik wilde alleen doen zien wat die MACHTELD voor 'n braaf edelvrouwtje was. Maar 't zou moeielyk zyn vier regels uit het stuk aantehalen, zonder telkens 'n paar van m'n zeven »opzichten" te-gelyk te staven. De Meester is waarlyk al te gul met voorbeelden hoe men niet schryven moet!

Dat »spotten" van GERARD VAN VELZEN met het echt-rytuig is 't *non plus ultra* van alle welbegrepen *protasialiteit*. Als bewys zou ik me op WOUTERTJE kunnen beroepen, die al had-i overigens 't boekje geen aandacht waard gekeurd, nu wel genoodzaakt was regel voor regel aandachtig te ontleden. Er mocht eens 'n oplossing in liggen van dat raadseltje!

Ik ben overtuigd dat elke lezer en toeschouwer deze nieuwsgierigheid met hem deelt. We mogen veronderstellen dat MACHTELD het stuk van FEITH gelezen had, en op-grond daarvan reeds by haar eerste optreden 't redden van den graaf uitstelde, om aan 't parterre dat raadseltjen optegeven. Ze stak hierin MELIS STOKE met z'n »over spel" den loef af. »Hoe, moet de lezer denken, MACHTELD is vervuld van allerlei onschuld — ze klaagt er gedurig over — er blykt verder dat ook FLORIS gebukt gaat onder 'n vermoeiende jozefs-natuur, en tòch is er 'n steekje los aan 't huwelyksgeluk van 't Velzelyk edelpaar? Hoe drommel zit dit in elkander?"

Het te-weeg brengen van zóó 'n spanning is de triumf des dichters, en 'n stempel op de verdienstelykheid der protasemethode.

Historische waarheid? Onze FLORIS een tweebeenige lelie van kuisheid? De kronieken zeggen anders, al behooren STOKE's »over" en »spel" niet geschreven te worden in één woord, dat dan ook in-verband met wat er voorafgaat en volgt, geen zin geven zou.

Volgens WAGENAAR leest men in BEKA »dat de graaf waarlyk genegen tot de vrouwen was." Ik neem 't hem volstrekt niet kwalyk. Hy zegt dat er in een oud handschrift der Egmonder Rymkronyk, deze regels worden gevonden:

»Al dede Gherrydt van Velzen quaet,
Dat quam alleen bi sulker daet,
Dat syn wyf was jammerlike verkraft,
Daertoe dede de Grave syn macht."

Dìt zou ik FLORIS wel kwalyk genomen hebben. Maar... die regels zyn apocrief. Ze staan niet in den *tekst* van STOKE, en schynen door 'n vreemde hand ingesmokkeld te zyn.

Volgens den *Spiegel Historiael* *) liep er een gerucht dat men den graaf van-kant geholpen had *»omdat hy de vrouw van eenen zyner baroenen verkragt hadt.*" De onbekende commentator die de zoo-even aangehaalde vier regels in 'n exemplaar van STOKE's kroniek schreef, schynt 'n naschryver van dat »gerucht" geweest te zyn. »Geruchten" en »naschryvers van geruchten" zyn onklassieke getuigen. Dus: weg daarmeê!

Er is niet *bewezen* dat FLORIS zich meer dan de gewoonte van mannen en graven meebrengt, bezig-hield met galanterie — zoo'n vreeselyke zaak niet! — noch met verkrachten: misdaad!

Maar... nòg minder zeker is 't, dat de man zoo'n vervelend-brave Hendrik zou geweest zyn als BILDERDYK ons schynt te willen wys-maken. We zullen later zien *waarom!*

---

*) Zoo zegt WAGENAAR. Ik bezit den *Sp. Hist.* niet, en kan dus niet beoordeelen of hy de plaats juist aanhaalt. De spelling komt me voor *niet* van den *Spiegel* te zyn.

Nog-al onvoorzichtig legt hyzelf een van z'n personen woorden in den mond, die hem logenstraffen. AMSTEL — volgens den scherpzinnigen HUYDEKOPER »een der sterkste dryvers" van 't verraad — wordt door BILDERDYK voorgesteld als... ja, als wat? Geen zielkundig onderzoek kan uitmaken welke rol die AMSTEL in BILDERDYK's treurspel vervult. Hy is 'n onding. Op zeker oogenblik schynt rym, maat of wie weet welke andere exigentie der komedie-mekaniek te eischen dat GYSBRECHT party trekt voor den graaf. Hy verzekert dat VELZEN's eer »ongekrenkt bleef van — *van: sic!* — FLORIS." VAN VELZEN beantwoordt dit met ironie, en zegt o. a.

»Zyn Kuischheid is volkomen,
En Haamstede is de vrucht van onverstandig droomen!"

Op 't stopwoord »onverstandig" na, is de persifflage aardig. De vraag blyft, hoe ver poëtische licentie — zegge: de onbehelpelykheid van zulke verzemakers! — gaan mag? Of FLORIS die MACHTELD verkracht heeft, kunnen we dáár laten. Maar we mogen vragen of CLIO niet verkracht werd door BILDERDYK, wanneer-i stoutweg en ondanks den door VELZEN zoo juist ter-snee geciteerden HAEMSTEE, z'n held proclameert tot hermelyntje? En zelfs dit zou er niet op aankomen, indien de meer of mindere vlekkeloosheid van FLORIS tot de byzaken behoorde. Maar dit is zoo niet. Want juist op de bovenmenschelyke deugdzaamachtigheid van den »VORST" wordt het heele stuk gebazeerd, van de *protase* af tot het opruimen der lyken toe. We zullen byv. later zien dat FLORIS met God omgaat als 'n kameraad.

Dat VELZEN zich die toespeling op HAEMSTEE laat ontvallen, staat hem dan ook, hovelings gesproken, leelyk genoeg. En 't zou niet gebeurd zyn, als de auteur zich niet genoopt had gevoeld, heel zuinig omtegaan met z'n voorraad van pikante uitdrukkingen. Ze zyn in 't gansche stuk zoo dun gezaaid, dat iedere huishoudster begrypen kan, hoe jammer 't zou geweest zyn dat sprankje geestigheid ongebruikt te la-

ten verglimmen onder de asch. Maar... de integriteit der zeer *monarchistische* strekking van 't stuk lydt er onder. VAN VELZEN is dan ook behoorlyk geradbraakt. Dat komt er van als men graven vermoordt uit minnenyd, en *tendenz* van monarchistische treurspelen uit gemiskraamd sarkasme!

We hebben gezien hoe MACHTELD die »te viervoet" was komen »aanvliegen" om den graaf te redden, zich uitsloofde om hem volstrekt niet te redden. Dit was van haar kant zeer verstandig, omdat anders FLORIS niet by-tyds van *staf*, *stoel*, *hairband* en... leven zou beroofd geworden zyn, om BILDERDYK stof te leveren tot 'n *Vaderlands-historisch* treurspel. Maar voor toekomstige graven die op 't vermoord-worden staan, is het te hopen dat »Edelvrouwen" wier »hart" behoorlyk — d. i. lands-opperheerlyk — »bezield" is, wat meer haast maken met waarschuwen. Men kan van onschuld en kuisheid alleen niet op 'n »stoel" en in 't leven blyven! Wel beschouwd, is alzoo FLORIS DE VYFDE overleden aan MACHTELD's *protase*, en dit heeft onze FEITH op z'n geweten. Ziehier alzoo reeds éene leering voor Vorsten, historie- of treurspelschryvers, Edelvrouwen en Volken.

Summa: de eerste acte van BILDERDYK's stuk is komedieachtig ONWAAR. Ook ik houd zeer veel van kuisheid, maar toch had ik liever alle vyftig Danaïden tot onecht kroost, dan dat ik me zou schuldig maken aan zulke leugens. De licentie van den verzemaker komt me — vooral om de laaghartige bedoeling die later blyken zal — erger dan *prozaïsch* voor. Ze is gemeen.

---

686. Eer we nu verder gaan met onzen »*Floris*" — ik meen 't boek — willen we aan FEITH vragen wat er nu in 'n wel geconditioneerd treurspel behoort te volgen. Ziehier:

»In het tweede, derde en vierde Bedrijf moet zich de knoop gedurig meer toetrekken, en de ontroering en ongerustheid van den

aanschouwer gestadig vermeerderen. Maar dewijl een en dezelfde aandoening niet onafgebroken toenemen kan, zonder eenige verademing te ontvangen, zoo moet men haar door andere aandoeningen verpozen. Men geeft hierom het hart aan vrolijke en hoopvolle uitzigten voor oogenblikken over. Deze verheffen de ziel, om haar vervolgens des te dieper te doen nederzinken."

BILDERDYK heeft al die... kunstjes stipt uitgevoerd. De lezer meene niet dat hy zich verwaardigde iets te willen leeren van FEITH, een schryver dien hy ver beneden zich stelde. Maar hy ontleende z'n schoolkennis — meer was 't niet! — aan dezelfde bronnen. Even als-i uit 'n paar rympjes van de Egmonder kroniek de historische grondstof voor z'n treurspel putte, nam hy de zoogenaamde »regels van de Kunst" kant-en-klaar over uit de schryvers die lang vóór FEITH dat onderwerp behandeld hadden. En hy gaat verder dan deze, als 't vèr gaan heeten mag dat men zich niet beweegt. BILDERDYK scheen de aristotélische eenheidsregels — waarvan FEITH zich schoorvoetend eenigszins durfde losmaken — zoo byzonder mooi te vinden, dat-i FLORIS laat ombrengen in 't bisschoppelyk slot te Utrecht. Dáár was nu eenmaal de fameuze *protase* gespeeld, dáár ook moest »gestorven worden."

De lieden die Kunst en Poëzie beoefenen als ambachten van *geleerdheid*, noemen dit *éénheid van plaats*. Brekebeenen en geniën bekommeren zich daarover niet, maar de echte schoolman zou zich op de bres van z'n éénheden laten doodslaan. Al wat de natuur der dingen aangaat, is hem vry onverschillig, maar... deze of gene: *ἐφή!* De verdienste wordt dan niet zoozeer — of volstrekt niet! — gezocht in de waarde van 't voortgebrachte, maar in 't pronken met de wetenschap dat zoo'n deze of gene 't een-of ander gezegd heeft. Armzalig streven! We ontwaren dit trouwens overal. Zie de advokaten eens! Of de *zaak* die ze behandelen helder wordt, schynt er minder toe te doen, wanneer slechts de hoorder erkennen moet: wat is die man thuis in oude spreu-

ken en sprookjes!

FEITH maakt over de, volgens sommigen in tooneelspelen onmisbare, eenheden van tyd en plaats zeer verstandige opmerkingen. Hy toont aan, dat de *decoratiën* waarmeê wy de illuzie te-hulp komen, en het *verdeelen in Bedryven* die ruimte verschaffen aan de verbeelding, ons gedeeltelyk ontslaan van de regels der Ouden, die deze hulpmiddelen niet schynen gekend te hebben. Toch heeft hy den moed niet, àlle schoolregels in den wind te slaan. Hy vergoelykt echter z'n beschroomde kettery met deze woorden:

Over 't algemeen kan men zeggen, dat de ontdekking van deze beide gebreken — het verwaarloozen nl. der eenheden van *tijd* en *plaats* — indien het altijd waarlijk gebreken zijn, oneindig veel afhangt van het belang hetwelk buitendat in een stuk heerscht. De Ondervinding heeft mij geleerd...

BILDERDYK, luister!

... dat men noch aan tijd noch aan plaats denkt in tooneelspelen, die van het begin tot aan het einde interesseren, en ik zou er bijna stellig bij durven voegen, dat het een zeker bewijs is dat een stuk buitendat gebrekkig is, zoodra men onder het spelen of lezen van hetzelve over de geschonden eenheid van tijd of plaats struikelt.

De auteur van »*Floris de Vijfde*" schynt de kans geschuwd te hebben, 't verwaarloozen van 'n kunstregel te bedekken met Kunstverdienste. Hy schreef op lyntjes. En daarom wordt FLORIS zeer correct te Utrecht vermoord.

Ik reken hem die historische onjuistheid geenszins als fout aan, en zou er niet van gesproken hebben, indien hy dan ook tevens in àndere »opzichten" blyk had gegeven van nauwkeurigheid en tucht. Het is karakteristiek dat zoo'n schryver 'n geheel onnoodigen en verouderden schoolregel eerbiedigt, en overigens zoo brutaal de wetten van eer, goede trouw, gezond verstand en zedelykheid in 't aangezicht slaat. Het verplaatsen der *actie* van Utrecht naar 't Muiderslot durfde BILDERDYK niet op z'n litterarisch geweten nemen,

maar wel mocht hy *met 'n vaderlandsch* treurspel boelen om de gunst van 'n vreemdeling! Want dat doet hy.

In 't tweede Bedryf ontwaart de lezer duidelyker dan ooit, dat het stuk wel inderdaad: *historisch* is. Voor den toeschouwer die geen boekje heeft, is de zaak iets moeielyker. De schryver deelt ons meê, dat onder de Stichtsche Edelen die op 't tooneel verschynen, de »Heer VAN ZUYLEN" te zien is. Oppervlakkig beschouwd is de man daar, om door FLORIS verzoend te worden met eenige Hollandsche Edelen: die 'n »*oude Maagschaps veet op z'n stam voedden.*"

Zóó staat er! In 't voorbygaan: het woord »stam" speelt 'n zeer voorname rol in BILDERDYK's pseudaristische woordenkraam. De ware beteekenis is: *Teisterbant!* Dat kleedt 'n mensch.

De »Heer VAN ZUYLEN" dan... buigt tweemaal. Dit is alles wat-i in 't heele stuk te doen heeft. Alles? Neen. Eigenlyk is hy daar om getuigenis te geven van 't *historisch* gehalte der zaak. »Zieje wel, moet de toeschouwer uitroepen, daar staat VAN ZUYLEN ook, precies als in de kronieken! 't Stuk is geschiedkundig wáár. Wat zoo'n dichter toch alles precies weet!"

De voorgeschreven:

»knoop, waarvan 't gedurig meer toetrekken, de ontroering en de ongerustheid van den aanschouwer gestadig moet vermeerderen"

wordt gelegd en geleverd door VAN AMSTEL, door de ons eenigszins bekende maar nog altyd zeer geheimzinnige MACHTELD — zyzelf is 'n klein epizodisch knoopjen in den knoop — en door 'n »Edelknaap."

We mogen dien »Edelknaap" niet onöpgemerkt laten. Even als VAN ZUYLEN helpt hy den schryver aan 't opsmukken van z'n stuk met 'n *faux air* van historie. STOKE verhaalt inderdaad dat een der dienaars van den jonker VAN AVENNES 'n poging deed om FLORIS te-hulp te komen. Een »edelknaap" was 't niet, want de kroniekschryver verzwygt z'n naam.

Hy hield zich alleen op met lieden van »stam" gelijk we by schryvers meer zien. Dat AVENNES en nog 'n ander neefje van FLORIS — de jonker VAN VOORNE — stamächtig-snel weggliepen, spreekt vanzelf. Ze waren dit aan hun ridderlyke geboorte verplicht.

Van den ongestamden dienaar echter — STOKE noemt hem »cnape" en zegt dat-i »met Janne (van Avennes) daer was comen" — van dien knaap maakt BILDERDYK zich meester, en dit is dichtersrecht. Ook dat hy hem voorstelt als »edel" vind ik in zekeren zin geoorloofd, al zy 't dan niet noodig en zelfs minder gepast. Een dichter van talent, smaak, en hart, d. i. 'n *wezenlyke* dichter, had waarschynlyk dien »cnape" eenvoudig knaap gelaten, zonder »edel." Juist uit de tegenstelling immers met al de stammenschen die niets uitvoerden dan verraden, niemendal doen, lamenteeren en hard wegloopen, ware er 'n schitterend effect te putten geweest. De knaap namelyk, de ware, die van STOKE:

»wort daer ghewont sere,
En sijn paert ten selven kere,
Wort ghesleghen inden hals."

Ook BILDERDYK's page sterft, maar... zonder dat de dichter daarin 't karakter legt, dat de historie zoo duidelyk aanbiedt en als 't ware opdringt. Juist in het offer van den *onadelyken* knaap lag, by de ware of voorgewende democratische beginselen van FLORIS, een krachtig dramatisch moment, dat door den kortzichtigen schoolman geheel over 't hoofd is gezien. Om »historisch" te zyn, scheen 't hem voldoende eenige personen op de planken te brengen, die in *de* Geschiedenis genoemd worden, zonder dat hy zich in 't minst liet gelegen liggen aan de *wysgeerig-artistieke* waarheid, die alle mogelyke kronieken verre te-boven gaat in belang. De *logica der feiten*, met zienersblik opgedolven, met oordeel geschift, met kracht saemgevat uit den warboel der slechts *beschreven* Geschiedenis — 'n armzalige bron anders! — is 't

ware materiaal van den dichter. Wie niet meer weet dan uit 'n kroniekschryver te leeren valt, deed beter te zwygen.

Ik zou 't BILDERDYK niet kwalyk genomen hebben indien hy van dien knaap 'n oud man had gemaakt, of 'n weduw of 'n meisje. Niet dáárdoor zou hy verder dan hem vrystond, zyn afgeweken van de »historie." Maar hy had de grootmoedigheid van die persoon behooren te gebruiken als fataal gevolg van 't voorafgegane, als noodzakelyk complement van 't geleverde. Had hy die geheele persoonlykheid over 't hoofd gezien...

Waarom niet? STOKE noemt immers zoo veel namen, die BILDERDYK in z'n »historisch" stuk, en met recht, overslaat. We vinden onder de *dramatis personae* noch Aernt van Benscop, noch Gheraert van Vorne, noch Gheraert van Craienhorst, noch Willem van Teilinghen, noch Willem van Zaenden... 'n dichter is geen notaris!

Zeker, hy had het recht den »cnape" geen plaats te geven in z'n treurspel, maar... hem eenmaal daarin opnemende, mocht hy de beteekenis zyner verschyning niet verwringen om-den-wille van valsche voornaamheid. Het adelen van dien jongeling, kinderachtig en onnoodig, schryverlyk-klein en historisch-onjuist, is niet zoo-zeer 'n vergryp tegen de *historie*, als 'n blyk van onbekwaamheid en smakeloosheid des *treurspeldichters*. Al had STOKE van 'n edelknaap gesproken, 't ware BILDERDYK's roeping en recht geweest, *in dit byzonder geval* dien eenigen vertegenwoordiger van 't goede te veranderen in 't kind van een der burgers of »huusluden" door welker begunstiging FLORIS mag verondersteld worden zich den haat der edelen te hebben op den hals gehaald. Hierin lag 'n beter »knoop" dan nu met zooveel moeite werd saemgeknutseld uit AMSTEL's katechiseerig geseur en 't nooit gemotiveerd sammelen van MACHTELD. Dezen »knoop" leverde de Geschiedenis, zy de hoofdonderwyzeres van Vorsten en Volken. Zy stempelde, onbewust dichterlyk — dat moet ze wel, zy: Natuur! — *zy* stempelde dien jongeling tot drager van 't logisch rym op

Floris' lotgevallen. Is 't niet 'n armzalig dichter, die zich in poëzie laat achterhalen door 'n kroniek-monnik? Door de kroniek althans, want de monnik zelf schynt zoo min als Bilderdyk geweten te hebben, welke *zin* er lag in den heldenmoed van den »cnape" wiens naam we niet eenmaal weten mogen, juist omdat hy was wat-i wezen moest: géén ridder! By gelegenheid zullen we Romeo zien optreden als hermafrodiet, en Attila als jonge-jufvrouw.

Niet om zùlke onwaarheden bekreunt zich onze treurspelman. Hy zoekt z'n knoopjes elders, hoe kleiner hoe liever. De byzondere bravigheid van Floris, en de nog miraculeuzer kuisheid van Machteld... *parle moi de ça!* De scherpzinnigste lezer weet nog altyd niet *hoe* ver die gaat... mysterie: *myn* knoop!

---

687. Knoop... knoop... wat is eigenlyk — op die kuisheid na — de hoofdknoop? Na de bekende *protase* vragen zich lezer en toeschouwer af, of graaf Floris »staf, stoel, hairband" en leven verliezen zal? De saemgezworenen willen hem van dat alles berooven. Van de drie eerste artikelen althans, daar 't oorspronkelyk plan slechts was, hem gevangen te nemen en naar Engeland overtevoeren. De »edelknaap" en Machteld willen hem behouden zien, en op z'n »stoel." Wat Amstel aangaat, hy wilde wel... hy wilde niet... en toch weer wel. Ook hy scheen Feith's verhandeling bestudeerd te hebben, en intezien dat men in 't tweede, derde en vierde Bedryf zich moet bezig-houden met den reglementairen »knoop." Aan dezen treurspelplicht offert hy alles op. Ziehier hoe de zeer openharte man over zichzelf denkt:

»En ik, lafharte...

De lezer heeft waarschynlyk reeds meermalen opgemerkt hoe gaarne ik de gewone uitdrukkingswys voor 'n betere verruil, zoodra 'n taalmeester my den weg wyst. Onleerzaam ben ik niet.

»En ik, lafharte prooi en speelpop van mijn Magen,
Sluit de oogen toe, en volg waar mij verraders jagen,
Maar 't zy zoo!"

Dit: »het zy zoo!" is eenig, niet waar? Er behoorde nu eigenlyk te volgen:

»Maar 't zy zoo! Hemel... hel... krankzinne woede... zwyk!
O, treurspelknoopery van Meester Bilderdyk!"

Amstel geeft dan ook wel eenigszins iets van dien aard te kennen, maar vergenoegt zich, iets minder openhartig dan gewoonlyk, en om Bilderdyk's meesterschap over de taal te doen uitkomen, met den hik-nabootsenden uitroep:

»'k Kan — lees: *kikkan* — alleen den stormwind niet weerstaan!"

Waarom niet? vraagt de eenvoudige die geen verstand heeft van treurspelen. Hy kon immers Floris waarschuwen? Toch niet, want hy had 'n »eed" gedaan. Wel is waar deed hy dien — *protasiaal* — tegen z'n zin, en al betuigende dat-i er niets van meende, en hy schold wel de saemgezworenen uit voor verraders — en zichzelf er by — maar... hy moest dien eed houden... om den »knoop." Ook aan Floris had-i eeden gedaan, nu ja, maar... daarvan stond niets in Feith's knoopenleer. Die telden dus niet mee.

Het »ontroeren en ongerust maken van den toeschouwer" wordt nu, voor zooveel Amstel aangaat, te-weeg gebracht door 'n reeks van onbegrypelykheden die den menschenkenner wanhopig maken. Hy spreekt als 'n berouwvol zondaar, zoodat men telkens verwacht dat de samenzwering door hem zal verklapt worden. Ook moedigt hy Machteld aan, van haar kant het »naar geheim" — *sic!* — te ontdekken. Maar er komt weer niets van. Het verwondert me, dat er slechts drie knoop-toehaalbedryven in 't stuk zyn. Met zùlk laveeren had de dichter dozynen kunnen vullen. Wanneer Machteld zich by Amstel informeert: of-i een verrader is, antwoordt de goede man — als had men hem gevraagd of-i veel van augurken

hield — »*ja, Mevrouw!*" Niet zeer correct in die hoedanigheid, raadt hy haar aan, z'n »verraad" aan den dierbren Vorst te gaan verklappen. Er bestond 'n gemakkelyk middel, meende hy, om — zonder schaê voor de »knoop" — allen tevreê te stellen:

»Hy legge 't Staatsgezag, hy legg' zyn tytels af,
En sier' zijn eedlen Zoon met d'opgedragen staf!
Nog eens! In 's Hemels naam, zoo beden iets vermogen,
Ontsluit den dierbren Vorst zijn nog begoochelde oogen!"

Machteld vindt het voorstel om 'n »eedlen zoon met 'n staf te sieren" zoo byzonder onaannemelyk, dat ze Amstel uitscheldt voor: »*Hoofd der Huichelaren.*" Ten-onrechte. Want met eene in de annalen der menschkunde ongehoorde oprechtheid vertelt hyzelf aan 't heele publiek dat-i 'n allergemeenst sujet is. Op uitdrukkingen als:

»Barbaarsche ziel, bezoedeld met verraad!"

of:

»Gij siddert niet uit deugd maar lafheid, voor 't volvoeren,
Als lage moorders past!"

antwoordt-i dan ook met 'n beminnelyke berusting:

»Vaar voort, Mevrouw, vaar voort! Ontlast uw lydend harte!
'k Verdien het!"

By 'n andere gelegenheid klaagt-i over:

»de ontembre (!) zielsverschrikking
Des snoodaarts...

Dat is hyzelf. Nederiger kan het niet!

»Des snoodaarts in het net des Staatsverraads bekneld."

Dessndrts hètnètdès sttsvrrds... prachtig! Wie zou geen meely hebben met 'n man bekneld in 't net van zooveel consonan-

ten? Nu, hy is dan ook terdeeg wanhopig, en neemt 'n onbescheien voorschot op z'n berouw. Dit is wel niet menschkundig, maar als model der *eenheid van handeling* mogen we dien greep in de vermoedelyke toekomst, kolossaal noemen. Er moet 'n nieuwe naam worden uitgedacht voor de psychologische kunstfiguur die z'n carrière begint met galgenberouw. AMSTEL speelt z'n rol 't achterste-voor. Als 't stuk zes bedryven had, zouden we hem by 't vallen van de gordyn in de wieg vinden. Ziehier hoe hy de toekomst discompteert. Na verzekerd te hebben dat-i niets aan de zaak doen kan, redeneert hy aldus:

»Wat dan? Wat vordert de eer? Ach! eer eens eedverbrekers!
Dus dondert me door 't hart de ontwaakte stem des wrekers
Die voorzit in 't gemoed."

Een stem die voorzit.

»Ja, eerlooze AMSTEL, ja,
Die stem vervolgt...

'n Voorzitttende stem die vervolgt... al voorzittende.

»Die stem vervolgt me alom, en rust niet...

Al voorzittende.

... en rust niet waar ik ga!"

Wel te onthouden dat er nog niets geschied was, en dat-i eenvoudig FLORIS hoefde te waarschuwen. In-plaats daarvan:

»Ik hoopte op MACHTELD. Ach, waar toeft zij? Zal zij spreken?

Wel neen! Zoo min als hy. Om van haar kant meetewerken aan den »knoop" had ze by 'n vorige gelegenheid AMSTEL voorgesteld... haar in 't bisschoppelyk paleis 'n plekje te wyzen:

»Om vrij en ongestoord mijn tranen uit te plengen!"

Om dus haar tranen *uit* te plengen, was ze »te-viervoet

komen aanvliegen."

AMSTEL, zonder de minste aanmerking te maken op hare byzondere manier van schreien en knoop-toehalen, wyst haar allervriendelykst 'n localiteit aan, die hem tot uitplengende bezigheden geschikt voorkwam:

»In 't Koninklijk (?) verblijf ter zijde 't trapportaal."

De toeschouwer komt niet te weten of de goede MACHTELD het juiste plekje tydig gevonden heeft, en of 't onbezet was. We hopen 't beste daarvan.

By elke gelegenheid zien we dat de door-en-door kundige schryver 't *métier*... wel volstrekt niet verstaat, maar dat-i òver 't *métier* een-en-ander gelezen heeft. Hierin staat hy eenigszins boven SHAKESPEAR, en ver boven SOPHOCLES en EURIPIDES. Nog verder boven AESCHYLUS. Byna allerverst boven THESPIS, en onnoemelyk ver boven den samensteller van 't Bacchisch bokslied, van de eerste ᾠδη τραγου. Al die wildzangers hadden nooit 'n behoorlyk reglement op 't »ontroeren" der toeschouwers in handen gehad. De stumperts zochten waarheid in natuur. *)

Onder BILDERDYK's leiding werken alle personen dapper meê aan 't toehalen, of althans heen-en-weêr trekken, van den »knoop." De »Edelknaap" die 'n briefje vindt — het was door WOERDEN verloren — en die daarmeê FLORIS tracht wakker te maken, wordt beleefd afgewezen. Zoo slecht is geen rechtgeaard »Vorst" dat-i door 't lezen van 'n briefje zich zou bezondigen aan 't ontydig losmaken van BILDERDYK's »knoop." De onnoozele »Edelknaap" minder thuis in Feithsche

---

*) Ik beweer volstrekt niet dat ze die altyd vonden. Ook de antieken offerden op 't altaar van de »School." Doch daar deze by hen bestond in traditioneele conventie, ontliepen zy 't gevaar der fouten die thans worden gemaakt omdat men wil doorgaan voor geleerd, d. i. *bedreven in de reglementen.* De onwaarde der stukken als 't hier behandelde, vloeit juist hoofdzakelyk voort uit de zucht om kennis aan den dag te leggen van de zoogenaamde *regelen der Kunst.* Dat dit aan *de* KUNST den hals breekt, spreekt vanzelf.

reglementen, veroorlooft zich eventjes, heel eventjes, aantedringen op die lectuur:

»Dierbre Vorst, uw leven...

Wat geeft 'n treurspelvorst om z'n leven! De »knoop" gaat voor, denkt FLORIS. En hy uit die overtuiging in de volgende schoone woorden:

»IJdel beven!
Door geen oneedle daad behield ik my het leven.
Maar ga: ik ben gerust in 't midden van mijn Hof,
En WOERDEN is mijn vriend. Daar is geen vreezensstof."

De page scheen geen verstandsstof genoeg te hebben, om hem te zeggen dat...

't Is waar ook, wat zou er dan van den »knoop" geworden zyn?

En zie, ook hier alweêr is 't stuk *historisch*, d. w. z. er is 'n brok historie in 't stuk. Ook de kronieken spreken van zekere geheimzinnige waarschuwing, die door FLORIS zou in den wind geslagen zyn. Het doet er nu niet toe, dat zulke vertellingen *altyd* worden vastgeknoopt...

't Woord: *geknoopt* verklapt den oorsprong. 't Zyn stereotiepe stoplappen, als 't gerust slapen van veldheeren voor den slag... 'n onverantwoordelyke fout, *en parenthèse!*

... geborduurd dan, op èlken vorstenmoord. De *Idae Martis* hebben 'n groote nakomelingschap, en 't is er ver vandaan dat zyzelf de stammoeders wezen zouden van haar geslacht. Vreemd is 't dus niet dat BEKA van 'n oud vrouwtje spreekt, dat *volgens sommigen* den graaf zoude gewaarschuwd hebben. De geestelyke schryvers laschten gretig hier-en-daar brokken in van hun schools weten, en lieten om dat te doen uitkomen, iets verzekeren door onbekende »sommigen" dat dan eigenlyk beduidde: ik ken m'n SUETONIUS op m'n duimpje.

Hoe dit zy, BILDERDYK had volkomen 't recht die waarschuwing optenemen onder de factoren van de beoogde »ont-

roering" des toeschouwers. Er staat geschreven:

»de auteur moet... de aandoening... door andere aandoeningen verpoozen. Men geeft hierom het hart aan vrolijke hoopvolle uitzichten voor oogenblikken over. Deze verheffen de ziel, om haar vervolgens des te dieper te doen nederzinken."

De page verheft dus de ziel door 't opwekken van hoop op redding. En Floris, om »haar vervolgens des te dieper te doen nederzinken" weigert het briefje te lezen, waaruit die redding zou voortvloeien. Graaf Floris van Holland is discreet. Hier ziet men allerduidelykst hoe men, gebruik makende van 'n historisch *feit*, het *karakter* der historie kan misteekenen. Want, even als de onmenschelyke kuisheid die den held wordt te-laste gelegd, past die salon-discretie noch by z'n persoonlykheid, noch by 't behandeld tydvak, noch by de omstandigheden. De auteur had met evenveel recht z'n held kunnen voorstellen als bedreven in de electrische telegrafie, of als zoo byzonder handig in 't wollenaaien. Bilderdyk zou woedend geworden zyn, wanneer 'n onkundige *régisseur* aan van Zuylen — de stomme die: *historisch!* uitschreeuwt — 'n balk in-plaats van de kolom in 't wapen had gegeven, maar de wankleur van 't gansche stuk, 't verbroddelen der karakters, de onbestaanbaarheid der toestanden, het... koddige der treurspeltaal — de menschen spreken als-of ze elkaêr voor gek houden — het volstrekt gemis aan zielkundige juistheid... al *die* leugens zyn beneden de aandacht van den Meester, of liever boven z'n conscientie.

Dat knutselen met »historische" waarheidjes in zulke stukken door 'n geaffecteerd op den voorgrond dringen van fragmentarische feiten, ten-koste der integriteit van 't geheel, is boerenbedrog. De uitkomst heeft geleerd dat er onder Bilderdyk's publiek veel boeren geweest zyn. Hy is geslaagd, tot by z'n vyanden toe. Men bestreed hem uit *côterie*-geest en partyzucht — volgens sommigen bestonden er zulke dingen in vroeger dagen — maar men tastte hem niet aan in de

onwaarde van z'n prulwerk. Voor allen was hy de Meester, de prins der dichteren, de grootvorst van de Nederlandsche Letterkunde, de *heros* in verzemakery en... poëzie, zaken die vry lynrecht tegen-over elkander staan, en die men dus voor 't zelfde hield. Hy ook. Want zelfs waar-i in malle geestdrift zich aanstelt als 'n voorvechter van 't ware dichterschap — het thema is van-ouds zeer versächtig: »*van hier gy, die*... enz. — zelfs dáár geeft juist hyzelf blyk, dat-i wel degelyk behoort onder de velen die »van hier!" moeten gejaagd worden.

Bilderdyk was 'n kwakzalver. En te verachtelyker, naarmate hy luider schreeuwde. Een onware dichter staat beneden andere falsarissen, omdat-i zich meer aanmatigt.

Ik sprak eenige bladzyden geleden van *wysgeerig-artistieke* waarheid. De vraag blyft of ik me daar goed uitdrukte. Dit is zoo gemakkelyk niet. Vooral daar ik hier 'n onderwerp behandel, dat zelden in oprechtheid ter-tafel gebracht is, en omdat ik stellingen verdedig welker triumf door 't gros der boekeschryvers niet gewenscht wordt.

Aan de uitdrukking: *wysgeerig-artistiek* wil ik dus niet gehouden zyn. Ik geef ze om beter. Eigenlyk bedoel ik eenvoudig: *dichterlyke* waarheid. Maar dit zou aanleiding gegeven hebben tot misverstand, omdat men zoo gewoon geraakt is aan 't vereenzelvigen van dichters en leugenaars, dat het veel moeite kosten zou de menigte aan 't verstand te brengen hoe juist het dichterschap iemand *belet* 'n leugenaar te zyn.

Het *tant bien que mal* inlymen van feiten die door 'n beroep op kroniekschryvers kunnen gestaafd worden, en 't gebruik daarvan als zegel der waarheid van 't geheel, herinnert aan den marktschreeuwer die beweerde dat z'n grootmoeder driehonderd jaar oud was geworden door 't gebruik van zyn middelen. 't Bewys? »Ziehier 'n tand van 't mensch... haar laatste! Ze gaf hem my, te-gelyk met haar jongsten snik, juist op 't derde eeuwfeest van haar bestaan. Wie durft beweren dat ik lieg, en dat dit niet de echte allerlaatste tand

van m'n grootmoeder is? MELIS STOKE was er by...

Ei? Ook by de *discretie* van FLORIS? Ook by dat onnoozel vertrouwen op z'n »Hof?" Ook by z'n vriendschap voor WOERDEN?

Ziehier eenige bydragen — óók *historisch!* — tot de kennis van die »vriendschap" van dat »vertrouwen" en van die »discretie." Ik ontleen ze aan WAGENAAR die uit dezelfde bronnen schepte welke BILDERDYK gebruikt heeft, omdat er geen andere zyn. Ja, toch misschien... in de Engelsche archieven. Maar die kennen we niet, of maar zeer gebrekkig.

»Niet eenerlei waren egter de redenen, die deeze edelen hadden, om op den Graave misnoegd te zyn. JAN, neef van GERARD VAN VELZEN, was, om eenen manslag aan eenen met wien hy verzoend was begaan, volgens een Vonnis des Graaven, te Leiden onthalsd."

We zagen reeds dat de auteur dien Neef tot Broeder maakte. Dit houd ik voor geoorloofd. Minder fraai is 't, dat hy de door JAN VAN VELZEN verslagen persoon tot 'n »boer" degradeert. Met boeren behoefde 'n edelman zich niet te verzoenen. Doch ook dit is van ondergeschikt belang. Ik zoek naar waarheid in de schildering van FLORIS' omgeving, en van z'n verstandhouding met dat »Hof."

»En hierin — *d. i. in die te-rechtstelling van z'n neef* — meende GERARD reden van misnoegen tegen den Graave te konnen vinden: waarby, zo anders het gemeen gevoelen grond heeft, nog kwam, dat de Graaf, die waarlyk genegen tot de vrouwen was, VELZEN's Huisvrouw, eene dogter van HERMAN VAN WOERDEN, schandelyk verkragt hadt: 'twelk VELZEN, zo 't gebeurd is, met meer regt, tegen den Graave ontsteeken moest."

Dit wat den vriendschapsband met VELZEN en WOERDEN aangaat! Wat zyn we ver van kuisheid, gemoedelykheid en discretie! Maar er is meer!

»GYSBRECHT VAN AMSTEL hadt verscheiden' jaaren in 's Graaven gevangenis gesleeten."

Zulke ervaringen zyn dunkt me geschikter om kennis dan om vriendschap te maken.

»Aan HERMAN VAN WOERDEN was, door 's Graaven toedoen, 't Land ontzeid."

Opmerking als voren.

»Beiden — *d. i.* AMSTEL en WOERDEN — waren niet dan op harde voorwaarden...

In 't Bilderdykiaansch zou dat zeker: *vriendschapsstof* moeten heeten.

... met hem verzoend. En schoon zy, zowel als VELZEN, die met FLORIS opgevoed was, tot 's Graaven Raaden verheeven waren, en, naar 't gebruik dier tyden 's Graaven kleederen droegen, *scheen de nieuwe gunst de gedachtenis van 't oude leed niet te hebben konnen uitwisschen.*"

Ziedaar de taal van iemand die waarheid zoekt! In 't geheele stuk van BILDERDYK is geen enkele regel die uit de verte kan vergeleken worden by deze menschkundige slotsom van WAGENAAR. Er is *tint* in die zinsnede, en men voelt hoe de door BILDERDYK zoo geminachte »amsterdamsche klerk" aan de eerlykheid van z'n streven een styl ontleende, die z'n hovaardige berisper te-vergeefs zocht te bereiken door zoogenaamd-geleerde *Kunst.*

WAGENAAR haalt nog andere redenen aan, die aanleiding kunnen gegeven hebben tot den moord, of beter misschien: *die het in Engeland beraamd plan in de hand werkten.* Wat men in de politiek: *oorzaak* noemt, is gewoonlyk slechts de naastliggende *aanleiding* die aan verder liggende oorzaken 't gevolg verzekert, of dat gevolg mogelyk maakt. Ook HEUSDEN, vernemen wy:

»was op den Graave gebeeten, omdat deeze zyne Dogter geschonden, of tot eene Byzit misbruikt hadt."

Met achtenswaardige onpartydigheid voegt WAGENAAR hierby

dat deze assertie onbewezen is. Men mag dus te dezer zake geen vonnis slaan tegen FLORIS. Maar geeft dit het recht zyn beeld in de leerschool voor »Vorsten en Volken" aan den wand te hangen als kuisheidsmodel?

En, over 't geheel, wat hebben wy te denken van den waarheidszin des leeraars in die school, wanneer hy tenbehoeve van z'n »knoopen" — en om iets ergers nog! — zoo onbeschaamd de werkelykheid verwringt?

Lezer, 't is me hier niet om de fouten van den *schryver* te doen, dan voor zoover ik die gebruik om den *mensch* te ontmaskeren. Het voorgoochelen van 'n paar feitjes — grootmoeders laatste tand! — om den lezer in den waan te brengen dat-i hier 'n zuivere schets voor zich heeft van 't gebeurde... nu, ook dàt is slecht. Maar men zou zich bedriegen, als men BILDERDYK's *félonie* uitsluitend zocht op litterarisch terrein. Ze is aantetoonen zonder 't minste beroep op WAGENAAR. Hiervan zal ieder overtuigd zyn, als ik gereed ben met de behandeling van z'n prullig stuk. Waarlyk, in hoedanigheid van letterkundig voortbrengsel verdient het zoo 'n uitvoerige *analyse* niet. De rechtvaardiging van m'n aanval ligt in de behoefte aan waarschuwing tegen gemeene *strekking*.

Toch keer ik voorloopig weer tot dat stuk *als stuk* terug. Om den *mensch* te leeren kennen, is 't nuttig te doen zien wie de *schryver* is, de »gevierde" schryver... met God.

Ik verzoek overigens by dit alles niet uit het oog te verliezen wat ik zeide in **547**.

---

688. Het *tant bien que mal* te-pas brengen, *zonder meer* — *te-pas* is wat veel gezegd — van eenige personen die in de Geschiedenis genoemd worden, is 'n kinderachtig kunstje dat met het Zienerschap van den poëet niets te maken heeft. Reeds in de school — in de kinderschool bedoel ik nu — oefent zich de knaap in 't maken van opstelletjes, waarin zekere opgegeven woorden moeten voorkomen. En ook by 't

invullen van eindrymen speelt men 'n dergelyk spel. Vóór *smart* en *hart* zet de vindingryke kunstenaar: *ik voel*, en: *in myn*... klaar is 't vers! DROOGSTOPPEL is volkomen in z'n recht, wanneer hy zulke kinderachtigheden lager stelt dan zyn beurszaken.

En heel veel anders toch doet zoo'n BILDERDYK niet. Hoe is 't in-godsnaam mogelyk, dat *die* man met z'n walgelyke armoed van geest drie geslachten heeft kunnen foppen! Om binnen de grenzen te blyven die ik my vaststelde, houd ik me ditmaal aan den »*Floris*" doch als 't noodig blyken mocht, zal ik later z'n andere werken behandelen, en daarin dezelfde valsheid aantoonen, hetzelfde *bedrog!* Niemand zou 'n stuk brood willen eten, waarin zóó weinig meel was, als er geestelyk voedsel zit in zulk geknoei.

Dat onze »Dichtervorst" zekere handigheid had — hy bluft er op — in 't maken van verzen, is heel natuurlyk. Men kan zich 't krompraten aanwennen, als 't gapen of scheelzien. Z'n verzen zyn slecht. Daar bluft-i niet op. Het eeuwige gejingel met maat en rym is 'n *tic*, niets meer. Wie inderdaad denkbeelden heeft, wie ernstig *bezield* is, tracht zich van dien *tic* te genezen, ook al zag hy kans beter waar te leveren dan BILDERDYK z'n hoorders in de hand stopte.

Maar aan de soort van z'n verzen zyn we nog niet. Toch was 't onmogelyk ook dáárvan geen staaltjes te geven, by 't aanhalen van passages die me dienen moesten tot betoog van iets anders. 't Is moeielyk in z'n werken 'n greep te doen, zonder fouten te vinden van *allerlei* soort te-gelyk.

Nog altyd zoek ik naar de juiste omschryving van de eigenaardige *waarheid* die ik beweer in zulke voortbrengselen te mogen vorderen. De zoo-even aangehaalde door my onderstreepte regel van WAGENAAR, levert ons 'n voorbeeld. Daar is menschkunde in, schildering, kleur, *concisie*. En, by dit alles, 'n onwillekeurige door de goede trouw ingegeven voorzichtigheid die 't effect versterkt. »*Scheen*" zegt de DICHTER, en onbewust dwingt hy den lezer, met het oog op al 't

voorafgaande, tot den uitroep: zóó *is* 't! WAGENAAR doet meer gevoelen dan hy zegt, juist andersöm dan de verzemaker die na veel gezegd te hebben, niets gevoelen doet. Kan iemand ontkennen, dat de zinsnede waarmeê 't natuurlyk gevolg van al de opgesomde feiten wordt saamgegrepen — ook 'n gerucht is *feit!* — 'n dramatisch effect te-weegbrengt, waarby BILDERDYK's *harte*, *smarte* niet halen kan, noch zelfs z'n *koestert*, *voedstert*, of andere nog prachtiger kreupelrymen?

Waarlyk, in dien enkelen regel van WAGENAAR ligt 'n model van gemoeds-logica, en tevens de eenig mogelyke bevrediging van de nieuwsgierigheid des lezers, die weten wil *waarom* dan toch al die edelen zoo vreeselyk op FLORIS gebeten waren? Men voelt dat daar *gewerkt*, *gedacht*, *onderzocht* moet zyn. Dat de historieschryver zich DICHTERLYK in de geschetste toestanden heeft moeten verplaatsen, om te geraken tot die slotsom en om aan 't gevondene zoo'n vorm te geven. De ZIENER heeft altyd iets in zich van den wiskundige, van den chemist. Als deze velt hy, na omslachtige moeielyke analyse van 't lyk des vergiftigden, het bondig, maar verpletterend vonnis: ziehier *arsénic!* Als gene vat hy den hoofdinhoud der meest uit-eenloopende vertoogen in één greep saam, en levert het vereischte *Q. E. D.* in 'n klemmend epigram: *Toulon est là!*

Ik stel WAGENAAR zéér hoog. BILDERDYK bleef volkomen in z'n rol, door hem te verkleinen en uitteschelden, want de yverige, conscientieuze schryver der »*Vaderlandsche Historie*" was z'n natuurlyke tegenvoeter. Ook als auteur in meest gewonen zin, heeft WAGENAAR zeer schoone stukken geleverd — zie o. a. z'n beschryving van den dood der DE WITTEN — doch bovenal blinkt ons uit elke bladzy z'n *eerlykheid* tegen. Geen wonder dat BILDERDYK hem niet kon uitstaan.

Maar hoe treffend me 't voorbeeld van de door my bedoelde *waarheid* toeschynt, dat ik aan WAGENAAR ontleen, het is nog altyd geen definitie. Kon ik er op rekenen dat

men 't woord »*dichterlyk*" begreep, dan ware de zaak afgedaan. Maar... by de kleinzonen der vereerders van BILDERDYK kan ik vry zeker staat-maken op het tegendeel. Dat hebben de lieden van zyn soort op hun geweten! Ze stelden zich zoo dwaas aan, dat men er aan gewoon is geraakt — LANGENDYK wist het wel! — elken verzemaker voor 'n gek aantezien...

Nu, dit gaat nog!

... en elken gek voor 'n poëet.

Om myne bedoeling duidelyk te maken, zou 't nuttig zyn ons de werkzaamheid van den schryf-artist voortestellen als overgebracht op 'n ander terrein van Kunst.

Wat is byv. WAARHEID in *Muziek?* De belangstellende lezer wordt verzocht nateslaan wat ik hierover zeide in m'n IIIn Bundel op blz... neen, àlles wat in dat deel over Kunst voorkomt. Maar... ook daar is de kwestie niet afgehandeld. Is de komponist die kattegemauw of kikkergekwaak weet natebootsen, 'n waarheids-profeet? Hoe hoog moeten we dan wel opzien tegen kikkerts en katten zelf, die nog precisiger kwaken en mauwen dan hy?

Is 't voor den schilder voldoende, dat-i al de personen die verondersteld kunnen worden by zeker voorval tegenwoordig geweest te zyn, 'n plaatsje gaf op z'n doek, om daarvoor den rang te vorderen van *historiestuk?*

»Zeker niet! Maar... de houding!"

Goed, de houding. Meer niet?

»Het koloriet."

Ook goed. En niet meer?

»De uitdrukking van 't gelaat, het kostuum...

Zeker, en veel meer nog! Er zou 'n lange lyst van *desiderata* te maken zyn: de Kunst is moeielyk! Maar... al die vereischten, hoe onontbeerlyk op zichzelf, en al ware men verzekerd de lyst compleet te maken, worden beheerscht door éene noodzakelykheid, door éene voorwaarde... door...

Ach, ik ben op 'n verkeerd spoor. Dat komt er van, als men redeneert zonder eerst de conclusie vasttestellen! Ik

zocht, ik zocht naar dat éêne...

Anders dus!

In-plaats van schildery, muziekstuk of treurspel, willen we een mensch maken. 'n Ondankbaar werk zeker, maar 't is nu eenmaal noodig voor m'n betoog. We nemen zóóveel kalk, zóóveel water, zóóveel metaal. We vervaardigen spieren, zenuwen, aderen, bloed, gal, hart, lever, milt, armen, beenen, hoofd... alles naar de eischen der »school."

Deze of gene FEITH zal wel 'n verhandeling hebben geschreven, waaruit men precies kan te weten komen welke ingrediënten er voor zoo'n treurspel op twee beenen noodig zyn. Stel dat wy de daarin aangeprezen regels met bilderdyksche nauwkeurigheid hadden opgevolgd. Wat zou er altyd aan ons kunststuk blyven ontbreken?

De ZIEL!

Wel zeker immers!

Dàt, of zoo-iets — en 't voornaamste dus! — zal ook altyd ontbreken aan elk voortbrengsel op 't gebied van Kunst, dat z'n oorsprong verschuldigd is aan iets anders dan de NATUUR. Zy alleen kan *zedelyk* bevruchten, *technisch* den waren vorm aanwyzen. Zy, de scheppende, lokt tot scheppen uit, noopt er toe, dwingt er toe. Wie haar wenken veronachtzaamt, wie ziel meent te leggen in z'n werk door 't volgen van beschreven regeltjes, wie — erger nog! — z'n edele roeping dienstbaar maakt aan vulgaire nevenbedoelingen... nu ja, zoo-iemand rymt 'n »*Floris de Vyfde*" vaderlands-historisch treurspel met *protase* en nog vier andere bedryven, maar... zonder de DICHTERLYKE waarheid die inderdaad het tooneel — en alle Kunst, nu zeg *ik* het — maken kan tot 'n leerschool voor Vorsten en Volken!

De door BOILEAU aan sommigen gegeven onvriendelyke raadgeving, dat ze moesten trachten metselaar te worden, komt me verwerpelyk voor. Ook in 't bouwvak is behoefte aan bekwame en eerlyke lieden.

---

689. Het aantoonen van alle vergrypen tegen menschkunde, die 't boek... doorwemelen — *style* Bilderdyk — zou me te ver leiden. Ik meen den lezer den weg te hebben gewezen tot analyse. Hyzelf zal nu wel in-staat zyn de opmerking te maken hoe zot het is, dat de handelingen der personen gedurig afwyken van hun woorden. De als herculisch dapper geschilderde Floris werpt, zoodra 't op vechten aankomt, z'n degen weg. Amstel »de voornaamste dryver van 't verraad" preekt als 'n katechizeermatres. Op 't laatste oogenblik nog, verzoekt hy God »die donders voert...

»*Voert.*" Zoo staat er. Ik zeide reeds dat het byna onmogelyk is, 'n zinsnede aantehalen, die niet in *allen opzichte* tegen de waarheid zondigt, al zy 't dan maar tegen de grammaticale.

Hy bidt dien God »hem, den booswicht, te verpletten, en de braafheid te redden."

Is dat niet 'n zonderlinge verrader?

En Machteld! Ze doet niets. Ze redt geen vlieg... om de »knoop." Eindelyk, als de graaf, wel eenigszins ook tengevolge van haar sammelen, dunkt me, »aan handen en voeten geboeid" in de gevangenis zit, komt ze hem een zeer eigenaardig voorstel doen. Ze raadt hem aan, wegteloopen. De *modus quo* blyft in den aanvang 'n geheim, en Floris schynt bevreesd de verdenking van natuurlykheid op zich te laden, door er naar te vragen. Maar hy bedankt voor de uitnoodiging, waarschynlyk om Melis Stoke niet tot 'n leugenaar te maken, en om Bilderdyk niet in den steek te laten met z'n treurspel. Ziehier hoe hy de weigering inkleedt:

»Neen, geen onedel vliên, myn redding hangt aan 't staal."

Machteld zou 't recht hebben gehad deze woorden niet te begrypen in den mond van iemand die geen »staal" had, en die 't wegwierp toen 't zou te-pas gekomen zyn. Ook verzekert Floris dat-i niet wil wezen: »*balling 's Lands*" waaruit z'n lust verklaard wordt om te blyven: gevangene 's muiters.

Het is duidelyk dat de auteur hier iets heeft willen schetsen dat naar zielegrootheid gelyken moet, waarin hy niet slagen kòn, om de zeer eenvoudige reden dat-i van zoo-iets geen model vond in z'n gemoed. By-gebrek aan beter zoekt-i dus — 'n zeer algemeene fout! — z'n heul in 't ongewone, vreemde, zonderlinge. Elk burgerman, op 't punt staande vermoord te worden door gauwdieven, zou wegloopen indien zich daartoe de gelegenheid aanbood. Een »eedle Graaf" blyft dus doodbedaard zitten wachten tot-i gekeeld wordt. Ook MACHTELD heeft het besef niet, hem de nog-al voor de hand liggende opmerking te maken, dat z'n vyanden hem waarschynlyk 't verlangde »staal" niet zullen komen brengen in z'n gevangenis, en dat hy alzoo juist in-verband met z'n zeer byzondere heldhaftigheid, moest wenschen handen en voeten vry te krygen. Aan zulke burgerluîs-redeneeringen bezondigt zich de dichter van 't hoogere treurspel niet.

FLORIS blyft weigeren. Hy vindt dit eervol, edel, enz. Maar my komt de zaak anders voor. Ik beweer dat hy zoo koppig is, om pleizier te doen aan ARISTOTELES, FEITH, BILDERDYK en den engelenbak. De kunstregels zyn niet in de wereld voor niemendal, *que diable!*

Me dunkt, ik hoor hem zeggen...

Kom-aan, lezer, 'n brok variant op 's treurspelpoëets »*Floris.*"

FLORIS. MACHTELD.

FLORIS *bladert aanvankelyk in een* »Floris de Vyfde van MR. WILLEM BILDERDYK" *doch weldra opgewonden door kunstbesefs-overstelpingsstof, declameert hy buiten 't boekje. Ook* MACHTELD, *ofschoon den geest des teksts naar behooren blyvende eerbiedhuldigen, houdt zich niet zeer stipt aan de letter.* GRAAF FLORIS *alzoo spreekt, en wel met 'n* anstrich *van vreeselyke verontwaardiging en gemoedelykheid. Zoodra hy overgaat in zeker door kunstkuisheidsbeoefeningsvertoon ingehouden geestvervoeringsstemming, zal ik den lezer daarvan by-tyds kennis geven.*

— *Act* V... en *scène* II! Mevrouw, waar zyn je zinnen?
We kunnen dit bedryf niet met 'n vlucht beginnen!

Wie waarborgt my dat ik, by 't vallen der gordyn,
Hier op m'n treurspelpost by-tyds terug zou zyn?
De *régisseur* is streng! Beboet... ik zou je danken!
Straks verft myn graaflyk bloed — kyk hier: »*hy sterft*" — de planken.
En wat uzelf betreft, staak dat gelammenteer,
En val...
hy bladert
in 't... achtst tooneel behoorlyk op my neer.
De ware treurspelplicht van Graaf en Edelvrouwe,
Leer, MACHTELD, dit van my... welnu, het *Stichwort?*

MACHTELD.
— OUWE?

FLORIS.
— Perfect, Mevrouw! 't Is onbeleefd, maar... 't rymt. Ziedaar
De roeping van een Treurtooneelgraaf-kunstenaar!
Wat leert hier onze FEITH? Het is aan u... hoe verder?
Kom-aan, het eenheids-rymwoord... hè?

MACHTELD.
— Gelerder? Herder?
Wat dunkt u, eedle Graaf?

FLORIS, *in z'n boeiens klappende.*
— Het rymt weer. Opperbes!
Eén letter mist hier, vatje, om...

MACHTELD, *geleerd, en niet zonder jacht op emancipatie.*
— ARISTOTELES?

FLORIS, *in historische houding.*
— Wel neen, om 't rym. Van hier, kreuzdonnerwetter...
ter-zyde *tot Machteld*
Locale-kleurvloek... die zich kommert om 'n letter!
En nu, hoe staat het met je eenheid? Mollig? Schraal?

MACHTELD, *zich beblozende.*
— Van plaats?

FLORIS, *notariëel.*
— Ook die!

MACHTELD, *niet zonder herinnering aan Amstels' vriendelykheid.*
— Ik was ter-zyde 't trapportaal,

'k Ben in m'n eentje daar zòo-even neergezegen.

FLORIS, *met verborgen menschkunde.*
— En de eenheid van je tyd?

MACHTELD, *op haar toekomst-horloge ziende.*
— 't Is circa hallef negen.

FLORIS, *inquisitoriaal en beminnelyk.*
— In ééns?

MACHTELD, *kunstgeroerd.*
— In ééns!

FLORIS, *met 'n lichten tint van wulpsheid.*
— Dat 's wèl. Uw treurspelvaardigheid
Verrukt de schim van ARISTOTELES en FEITH,
Tot leer van Vorst en Volk. Maar nu je handelingen?
Zyn die wel éénig?

MACHTELD, *onbezonnen maar forsch.*
— Alleréénigst... mandelingen!

FLORIS, *kuisch en verwonderd.*
— Hè? Wat?

MACHTELD, *de oogen ten Hemel slaande.*
— Het rymt!

FLORIS.
— Dat 's waar. Ga voort met je eenigheid.

MACHTELD, *haar nagels tellende.*
— 'k Heb naast dat trapportaal... heel eenig...

FLORIS, *indiscreet.*
— Uitgeschreid?

MACHTELD, *in 't volle besef dat ze Hollandsch spreekt.*
— O neen, doorluchte Vorst! Uw goedheid zal my hengen
Dat ik daar — éénig, éénig, by Jupyn! — heb zitten...

FLORIS, *snel en hartstochtelyk.*
— Plengen?

MACHTELD, *met waardigheid.*
— Je brandt je! Raad nog-eens. Je bent er haast. *Ui... ui...*

FLORIS, *vorstenstammelyk.*
— Zyn 't *uilen?*

MACHTELD, *met treurspellige vastberadenheid.*
— Neen!

FLORIS, *toenemend stamvorstelyk.*
— Is 't Uitert?

MACHTELD, *met de vorige, doch zeer sterk aangroeiende, treurspellige vastberadenheid.*
— Neen!

FLORIS, *in matige wanhoop verzwolgen.*
— Ik geef den brui
Van 't raden. Zeg maar op!

MACHTELD, *alsof ze iets zeer gewoons zeide, doch overigens met 'n onbezwaard geweten.*
— Met kuisheid neergezeten,
Heb ik daar... uitgeplengd.

FLORIS, *heldhaftig en kunstgevoelend.*
— Nu, dat mag éénig heeten!
Zyn FEITH en de andren met zóó'n eenheid niet te-vreê,
Dan, dan... let op je *Stichwort*, MACHTELD!

MACHTELD.
— Heerejé?

FLORIS, *met landsvaderlyke ingenomenheid.*
— Alweêr geraden... krek! Ga heen nu... neen, een woordje!
Zeg VELZEN, dat-i straks me niet te ruw...

MACHTELD, *teeder en scherpzinnig.*
— Doorboortje?

FLORIS, *hoogstfatsoenlyk.*
— O, eeuwigdierbre vrouw... vergun me dat ik zwym
Van wondring over uwe kuisheid en uw rym!
Hoe keurig weet je 'n woord, ten-spyt van vitzuchtszotten,
In letterstaatskunststyl te lengen, te beknotten!
Des treurspelkunstgevoels elastisch hoekkanteel,
Zyt gy...

Hy zwygt eenige oogenblikken, met de grafelyke bedoeling Machteld tyd te geven tot botvier harer historisch-bescheidene verlegenheid. De voorzichtige Edelvrouw maakt hiervan een niet onmatig blozend gebruik, hetgeen door

Floris met genoegen wordt opgemerkt, omdat hy anders bevreesd zou zyn haar te doen zwyken onder de vleiende nederigheidsaanranding die hy in petto *hield:*

... de ware *gutta percha* van 't tooneel! *)

MACHTELD, *als opduikende uit den afgrond van hare nog-al moeielyk gemaakte zelfverkleining.*

— O, schoon myn zedig, Graaf!

FLORIS, *inschikkelyk, doch zonder consequentie voor den vervolge.*

— Heel wel, ik schoon ze. Luister!
De taak die onzer wacht, eischt handlingseenheidsluister.
Ge weet, we worden straks gestorven?

MACHTELD, *tragisch.*

— Met pleizier.

FLORIS, *niet onvoldaan, en zich de schoone lessen herinnerende die Meester* PENNEWIP *in den huize* PIETERSE *met zooveel vuur verkondigd heeft.*

— 't Is treurspel, weetje? 't Staat in MELIS, en...

bladerende

... ook hier
In 't boekje des poëtenvorsts...

hy verkucht twee sylben.

hm... hm... historisch!
Denk om je rym- en steekwoord, Machteld.

MACHTELD, *uit innig schokkende rym-overtuiging.*

— Kwakzal... florisch!

FLORIS, *tevreden maar nog altyd eenigszins bezorgd dat ze niet voldoende*

---

*) Ik zie geen reden waarom ik FLORIS minder krom zou laten spreken dan onze geangliseerde winkeliers. Daarom laat ik hem: *gutta percha* zeggen. De ware benaming is echt maleisch: *getàh Pertjah*, d. i. Sumatrasche boomgom. Ik bedoel hiermeê niet, dat die stof alleen van Sumatra komen zou, noch zelfs hoofdzakelyk van-daar. Maar: *poeloe Pertjah* (ook: *Indaloes*) — die malle hollandsche *o e!* — beteekent SUMATRA. 't Woord *getàh* is een der zéér weinige maleische woorden, die den klemtoon niet op de *penultima* hebben. Ik ken er maar 'n stuk of zes. Met het oog op de maat myner kennis, zouden er dus 'n twintigtal kunnen wezen. Ik denk, minder.

doordrongen is van 't echte tooneelbesef.

Heel wel! Ons klaver-lykblad zal wel schikken, maar
Wy, stamluî, vallen niet als boeren door elkaêr!
Hier lig *ik*... en jy zóó... de page dáár...

op zeer klassieken toon.

... aeschylisch!

Dat 's eenheid met ons drieën, vat;e?

MACHTELD, *kunstbeseffelyk.*

— Perfec... tilisch!

FLORIS, *niet zonder aandoening.*

— Op-nieuw verrukkingsstof!

met eenige aandoening.

O, dierbre gaê van VELS,

aangedaan.

Ver...

zeer aangedaan.

gun...

met byzonder veel aandoening.

my...

alleraangedaanst.

dat...

verruktelyk ylende, doch zonder koorts.

ik...

MACHTELD, *met eigenaardig graaf-intoomend gebaar.*

— Kuisheid!

FLORIS, *historisch-maagdelyk terugtredende.*

— Juist... u niet omhels.
Dat doet geen soenlyk Graaf. Hy moet zyn stam ontzienen,
Z'n stoel, z'n staf, z'n hairband...

Hy maakt 'n zeer deftige beweging.

MACHTELD, *met zeer ongemakkelyke berusting de schouders ophalende, en hare edelvrouwelyke teleurstelling verbergende voor ieder die dezen avend niet in de komedie is.*

— Zeker!

FLORIS, *treurspeltakelyk.*

— Bovendienen,

Dat: *zal-ik*... *zal-ik niet*-gekoos... en in 't publiek...
Vermakelyk *is* 't...

MACHTELD, *zonder 't minste blyk van dynastisch-hysterische extase, en zelfs op-eenmaal publiekig deugdzaam.*

— O ja!

FLORIS,

— Maar niet... paedagogiek.
Het mocht de Vorsten en de Volken eens bederven!
met vaderlyke tooneelkennis, en professoraal
Ga heen nu! Denk er aan, *mit Anstand* straks te sterven.

Machteld vertrekt nygende en verdrietig. In haar gang openbaart zich zekere wrevel tegen fâcheuse Vorsten en Volken, die door Floris uit rugzicht voor 't aanwezig Publiek geschoond wordt.

FLORIS *alleen.*

Hy nadert met wyde stappen den voorgrond, en wendt zich op onderwyzend-vermakenden toon, tot Volken en Vorsten.

— Zóó koestren, hartbezield met kuisheidskunstzinsvuur,
Zich Graaf en Edelvrouw aan 't voorbeeld der...

... der... der... Feithsche kunstverhandelingen, had de man waarschynlyk willen zeggen. Maar 't kon niet, om 't rym. Dat drommelsche rym! Bovendien... MR. WILLEM BILDERDYK koesterde zich »met God" aan nog heel iets anders!

Myn treurspelproef is voor heden afgeloopen. We keeren nu tot het stuk van dien anderen Meester terug, waarin we *kuisheid*, *taalfouten* en *laaghartigheid* zullen te beschouwen hebben, alles van zeer eigenaardige hoedanigheid.

Thesis: m'n parodie is te zachtmoedig!

Vervolg van des auteurs staatkundige beschouwingen over de ware echte onvervalschte oorzaken der troonsbeklimming van Koning LOUIS *van Holland*, *benevens eenige opmerkingen over de even ware echte onvervalschte taal*, *zoo-als die door de niet minder ware echte onvervalschte dichters in dat Koninkryk gesproken wordt. Alles met bloedige doch niet onvermakelyke voorbeelden opgehelderd.*

689. Het is den lezer niet zeer kwalyk te nemen, als hy meent dat ik hem in 't vorig Hoofdstuk te-kort deed. Sommigen zullen beweren dat ik nog niet volkomen duidelyk heb gemaakt, waarom LODEWYK NAPOLEON Koning van Holland werd. Ik vergeef die kortzichtigheid, indien men slechts gelieft in 't oog te houden dat ik gewoon ben redelyk wel te weten wat ik zeg. Ook dit Hoofdstuk zou 'n voorwendsel kunnen leveren tot vittery, maar... ik zal me verantwoorden.

We zyn aan BILDERDYK.

Het is te verwachten dat velen zich zullen verwonderen over 't hoogst ongunstig oordeel dat ik uitsprak over een man die by velen zoo byzonder hoog wordt gesteld als Voor-

ganger des Volks. En meer nog. Juist deze verwondering zal sommigen beletten myn oordeel te billyken. »*On ne veut pas être étonné*" zei JOSEF LE MAISTRE, een denker!

»Het zou dan toch wel zonderling wezen, dat iemand wien duizenden zoo vurig vereerden als taalkenner, schryver, dichter, wysgeer en... mensch, zoo'n onwaardig *sujet* wezen zou!"

Zoo, dunkt me, hoor ik spreken. En heb ik iets daarby te voegen dat de gegrondheid dezer opmerking versterkt.

Want... gegrond *is* ze!

»Duizenden" meent ge? Men mag zeggen dat BILDERDYK door *millioenen* geëerd werd en wordt. Z'n »bloei" als publiek persoon is ouder dan de eeuw. Als student reeds werd hy tot feniks uitgeroepen, en de vereering van z'n naam is van geslacht aan geslacht als 'n schildwachts-consigne overgegeven. Hy had — en heeft! — vrienden, bewonderaars, leerlingen, adepten, zeloten. Men dweepte — en dweept! — met hem.

De stelling dat *die* man zoo weinig beteekende, is dus wel inderdaad zonderling!

't Moet 'n groote gemeente geweest zyn die *vierhonderd-vyftig* priesters in 't leven houden kon, met »den aankleve van dien" waaronder 't Hof van ACHAB! De ongunstige opinie van ELIAS over 't voorwerp hunner vereering, behoorde dus óók tot de klasse der zeer zonderlinge theses.

En de millioenen die onzen BILDERDYK bebrandofferden...

Met eigengemaakt vuur altyd. Van-boven kwam 't waarachtig niet!

... zy behoorden tot de besten, tot de meest verlichten van de Natie! Ze vormden het »Hof" van den Nederlandschen geest.

Dit maakt m'n stelling nog zonderlinger. Ik zie in, dat er eene groote overwinning moet behaald worden op de bekende traagheid *qui ne veut pas être etonnée*. Ik zal niet alleen de juistheid myner meening moeten staven, 't zal noodig zyn

aantetoonen: *waarom* men drie, vier, geslachten lang daarover anders gedacht heeft.

Dit laatste 't eerst. De bewysvoering is kort. BILDERDYK schermde met »God." In de Schrift staat: »wie den Heer vreest, zullen alle dingen meêwerken ten-goede." Dit is volkomen juist. »Met God" kan men een Volk krankzinnig maken. Ik beroep me op de vierhonderd-één-en-vyftig getuigen uit *I Kon.* 18. De inschikkelyke lezer zal me vergunnen ditmaal ELIAS zelf meêtetellen.

»Met God" dus, en wat daarby behoort. Want er is nòg 'n artikel dat ik voorloopig oversla, omdat het eenige toelichting vereischt, die me nu te veel plaats nemen zou. Bovendien, de hier door my bedoelde byhang is minder uitsluitend bilderdykiaansch. We zullen die zaak ophelderen by 't behandelen van andere schryvers die aan WOUTER — en de Natie! — werden ingegeven »tot veredeling van verstand en hart." Om reeds nu eenigen afbreuk te doen aan m'n vyandin *Verwondering*, verzoek ik den lezer zich voortebereiden op 't vernemen van vreemde dingen. Ze zyn in zeer letterlyken zin: ongehoord, en gaan dus in zonderlingheid m'n afkeuring van 't dykenstelsel te-boven. Deze namelyk is meer geuit, en wel door onzen vriend BILDERDYK zelf, maar... »met God." Men mocht »den Heer" geen perken stellen, vond hy. Watersnood en pokken behoorden tot de onschendbare hemelsche liefhebberyen, tot de privatieve *menus-plaisirs* des »vrymachtbren Scheppers."

Durft iemand beweren dat ik 'n onnut werk verricht, door 't afbreken der »School" waarin zulke zotteklap werd — en wordt! — geleeraard?

A la rescousse, slachter ELIAS!

Ik zal BILDERDYK aanvallen in z'n karakter. Naar myn opvatting van dit woord deed ik dit reeds, omdat schryven my 'n gemoedszaak is. (**399**, **400**!) Doch wetende dat dit door 'n overgroot gedeelte van m'n lezers nog altyd niet begre-

pen wordt, moet ik de laagheid van zyn ziel betoogen op andere wyze.

Volgens sommigen immers zou dit 'n zaak van *opinie* kunnen wezen, en aanleiding geven tot debat.

Gelyke opmerking geldt het dichterschap.

Vóór ik alzoo de zaak overbreng op zulke terreinen, wil ik een-en-ander behandelen dat *niet* onderworpen wezen kan aan verschil van meening.

Gaf Bilderdyk zich *al* dan *niet* uit voor 'n kenner der Hollandsche taal? Werd hy als zoodanig *al* of *niet* vereerd?

Ik wil 'n paar dozyn staaltjes geven van z'n taalkennis *in allerlaagsten zin.* Van filologie, van wysgeerige taalstudie, van *styl* spreek ik nu niet. Ik kies voorbeelden welker beoordeeling reeds byna onder 't bereik viel... van den kleinen Wouter.

't Kind heeft het volgend lystje gemaakt uit den éénen »*Floris de Vyfde!*" Och, hy deed het zonder erg, en om zich te oefenen. Meester Pennewip, z'n moeder en Stoffel hadden immers gezegd dat er zoo veel te leeren viel uit dat boekje!

De tusschengevoegde opmerkingen zyn... niet van Wouter.

Twee personen worden: »*met 'n overmoed, tot dusverre ongehoord, na 't hopeloost gevecht... aan 's Bisschops paard gekneveld*" ergens: »*binnengevoerd.*" Door wie? Door wien? Door: »*een keten.*" 't Staat er!

Wat men zou kunnen noemen: meer zachtmoedige regeeringswyze, heet by den dichter: »*leniger gebied.*" 't Staat er.

»*Hun*" wieken zyn: »*gefnuikt.*" Die gefnuikte wieken van »hun" zyn de wieken: »*des Adels.*" 't Staat er.

Moordrenrot, *beulenrot*, *muitrenrot*... ik doe deze smaakvolle dingen in één greep af. Ieder verzemaker begrypt dat er om-den-wille van *lot*, *spot*, *mot*, *tot*, *kot*, *God*, *zot*, enz. 'n groote consumtie is van al die dichterlyke rotten.

De uitdrukking: »dit of dat mag men den souverein niet

wyten" heet in 't zuiver bilderdyks: *»men zoeke 't aan geen Vorst."* Het staat er.

't Woord: *»stam"* in den zin van »geslacht" vereerde ik reeds in de parodie met m'n aandacht. 't Is me daar niet gelukt die uitdrukking zotter te-pas te brengen dan de »dichter" zich veroorlooft, in de meening misschien dat-i *niet* parodiëerde.

Ook 't woord: *»veet"* — rymwoord: *leed*, *heet*, *weet*, enz. — is zeer gewild. AMSTEL heeft met ZUYLEN 'n: *»overoude veet"* elders 'n: *»oude Maagschaps veet."*

»Staf" *»stoel"* en *»hairband"* kregen 'n plaatsjen in de parodie. De zotternyen die de »dichter" met deze artikelen weet uitterichten, zyn legio. FLORIS verzekert, by 't afdoen der *veet*-zaak, dat voortaan de veiligheid — dichterlyk en germaansch: *»zekerheid"* — niet langer zal afhangen van staal of grendel, noch van eindloos: *»slotensterken"* maar van 't: *»ontzag der Wet, en 't aanzien van*... nu ja, van den ons bekenden *Staf."*

M'n onderstrepen van 't woord *slotensterken* beteekent niet dat ik dit woord — als 't gekke: *»ontzag der wet"* — onhollandsch vinden zou. By 't aanhalen van historische-kleurfouten of van vergrypen tegen karakterkundige mogelykheid, kòn ik niet vermyden tevens staaltjes van gebrekkige uitdrukking te leveren. En hier, waar 't my in 't byzonder om *taal* te doen is, worden we telkens... niet verrast door 't stuiten op *historische* leugen. FLORIS, die zoo'n afschuw voorwendt van *slotensterken*, was juist 'n kasteelbouwer van den eersten rang. Het schynt dus met z'n vertrouwen op 't: *»aanzien van den Staf"* en op 't: *»ontzag der Wet"* sobertjes gesteld te zyn geweest, waarin hy groot gelyk had.

Doch terug naar *taal!*

In byzondere gunst des dichters mag zich 't woord: *wulpsch* verheugen, en wel zonder 't minste verband nu met het gekke: *»wulp"* waaruit reeds WOUTER niet kon wys-worden, toen de meester de sterfhistorie declameerde. »De Edelknaap" werd daar tot wulp benoemd, omdat er straks 'n regel op

»hulp" eindigen zou, en z'n promotie had dus niets te maken met de *wulpsheid* die den »dichter" telkens 'n voorwendsel aan de hand doet tot prachtige onbegrypelykheden.

Hy laat byv. iemand optreden met het doel: »*om hier, de wraak ten zoen, in 't wulpsche bloed te smooren!*" Het staat er.

AMSTEL verzoekt WOERDEN — »(*met aandoening.*)" Het stáát er! — zyn: »*hart te doorstooten, eer het helle om gruwlen goed te keuren.*" Wat heeft WOUTERTJE zitten tobben met dat: *eer het helle om!*

De menigvuldige *kikkans* van den dichter sla ik over.

Booswichten die zich de uitspanning willen verschaffen, op »*vaderen*" te rymen, noemen zich — *zichzelf!* Een hunner spreekt — »*gruweldaderen.*" 't Staat er.

De deugden van die vaderen heeten in één woord: »*edelmoed.*" 't Komt zoo uit met de maat, en dus moeten de hollandsche vaderen met die duitsche kwaliteit tevreden zyn.

HERMAN VAN WOERDEN had niet voldaan aan AMSTEL's vriendelyke uitnoodiging om hem te doorstooten voor-i helde om goedtekeuren. Hy begon werkelyk, ondoorstooten nog, te hellen om goedtekeuren. Tevens helde hy om dit op 'n zonderlinge manier te kennen te geven. »*Fne, fle* — ik oefen me in 't nazeggen — *fnuik Floris!*" roept hy. En, om WOERDEN te helpen in dat fraaie *fne, fle*, belooft-i: »*'k sta met u!*" *Met iemand staan* is de dichterlyke vertaling van... enz. De lezer zal wel genoeg bedreven zyn in 't hollandsch, om nu-en-dan BILDERDYK's verzen in die taal te kunnen overzetten, al zy 't dan dat er by deze bewerking eenige schoonheden verloren gaan. *Traduttore, traditore*, helaas!

Eén bladzy verder is AMSTEL volkomen met het *fne-fle*-plannetje verzoend. Men heeft hem verzekerd dat FLORIS' Zoon JAN, die in Engeland was, de zaak goedkeurde, en: »*waar de Zoon aan 't hoofd des opstands staat*...vernemen wy:

»Daar wordt het zwygen plicht...

Dit is iets nieuws, niet waar?

... en 't spreken zelfs verraad."

Ik houd me overtuigd dat de meeste lezers deze gevolgtrekking zonderling vinden. Hierom dan ook geeft AMSTEL een ongewone vorm aan z'n acte van toetreding. Waar minder excentrieke moralisten — vooral dezulken die hollandsch trachten te spreken — zouden gezegd hebben: nu goed, ik doe meê! Of: ga je gang maar met *fne fle!* roept hy: »*ik stem het!*" En iets verder: »*ik trad uw aanslag toe.*" Het staat er.

Hy verzekert aan VELZEN: »*Uw eer bleef ongekrenkt van* FLORIS." 't Staat er.

De door VELZEN's broeder — zegge: neef — begane manslag, heet — en geenszins met vergoelykende bedoeling, maar om het tegen dien bloedverwant geslagen vonnis te rechtvaardigen: — »*moedwil.*"

De: »*jeugd van edel bloed is*, naar we vernemen: *ingenomen van fierheid.*" Het staat er.

Samenzweerders heeten — denk aan rym en maat, MACHTELD! — »*verbondgenooten.*"

»Wie d' opstand wederstreef, wordt redloos...

Wat denkt ge, lezer? De vorige regel eindigt met *gebroeid.* Dus: »*uitgeroeid*" als 'n moluksche nagelboom. Zóó bedoelt het dan ook de taalbeheerschende dichtervorst. In den volgenden regel spreekt hy van: »*uitdelgen.*" Och, 't moest wel, er volgt iets van: »*telgen.*"

Gesteld eens dat de aanslag ontdekt werd, wat zou er dan geschieden? De zin dezer woorden wordt in 't bilderdyks aldus uitgedrukt: »*Mislukt men?*" 't Staat er zoo.

AMSTEL: »*deelt de wraak.*" 't Staat er. En hy: »*zwoer Graaf* JAN." D. w. z. trouw. Maar die trouw staat er niet.

Hy zegt dat er niets aan de zaak te doen is:

»Alschoon...

't Staat er.

»Alschoon men zelfs den Graaf met wapens mocht verweeren."

Den Graaf verweeren? 't Staat er alschoon.

De zonderlinge samenzweerder tracht zich: »*te ontslaan van 't schelmstuk van verraad.*"

MACHTELD's: »*viervoet*" is ons reeds bekend. AMSTEL drukt z'n verbazing over den spoed dien ze schynt te maken, uit met de woorden: »*Dus verhaast!*"

»De Graaf is nog niet aangekomen" heet: »*nog wordt zyn komst verwacht.*" MACHTELD: »*ontrust zich fel.*" 't Staat er.

Ze wil hem redden: »*van 't verraad dat toelegt op z'n hoofd.*" 't Staat er.

En dit wil ze doen, al: »*kost*" het: »*myns levens vloek, den haat van myn Gemaal.*" Vloek en haat zou ze dus kunnen verliezen by die zaak. 't Is heel erg, maar... 't staat er.

Volgens AMSTEL's theologie — waarvan nader! — weet alleen de Hemel: »*wat zich ontdekken zal.*" 't Staat er.

Om te weten te komen of MACHTELD meent den Graaf te kunnen redden door... enz., vraagt hy: »*zult gy zyn lyf bewaken, indien*... enz. Zonderlinge vraag aan een »Edelvrouw" die juist om hare byzondere kuisheid op 't personenlystje gezet is, maar... 't staat er.

Nog vreemder klinkt haar antwoord. Eenigszins plompverloren — maar rymend! — zegt ze: »*O, dat ik 't mocht.*"

Om aanteduiden dat iemand vertrokken is — rym: *spreken*, *teeken*, *steken* of zoo-iets — bezigt de dichter de woorden: »*hy is geweken.*" 't Staat er.

MACHTELD noodigt haar »*hart*" uit: »*hier zyn kieschheid... neerteleggen.*" Te vondeling zeker, maar dit staat er niet by.

Het woord: waarschuwen...

»Wat geeft een............ enz. om 'n letter?"

Waarschuwen heet: »*schuwen.*" By 'n allerprachtigste *sortie* roept MACHTELD zegevierend uit:

»Zijn — VELZEN's — ziel is bruischend, woest, hy haat my: Maar ze is braaf,
'k Vermij zijn argwaan dus, en schuw en red den Graaf!"

By 't ophalen der gordyn voor het tweede Bedryf, wordt de toeschouwer onthaald op: »*vreugdegeroep van binnen*, *met gejuich doormengd.*" Zoo staat er.

De historisch-karakter- en taalkundige dichter legt aan FLORIS' »*onderdanen*" schoone woorden in den mond. Ziehier hoe 't Volk — zegge: '*t Volk* in 1296! — gewoon was zich uittedrukken, en erken met my dat onze hedendaagsche straatmenschen in fleurigheid van geschreeuw niet halen kunnen by de »vaderen." De lezer wordt verzocht vooral den luchtigen optatieven vorm te bewonderen. Men ziet alweer: *greift nur hinein in 's volle... strassenleben!* De ware artist schildert naar de Natuur, al vond-i ze maar op-straat.

»Lang leve Hollands Vorst! De Vorst van Holland leve!
En bloeie, en heersche in vreugd! En 't woedende oproer beve!"

De intelligente toehoorder begrypt dat er in 't minst geen spraak was van oproer. Maar: *leve*, *beve*... Er moest dus gebeefd worden. Och, 't rym is zoo verleidelyk voor straatluî die hun vreugdegeroep doormengen met gejuich!

En... ze méénden het! WOERDEN die zich verstout dat geschreeuw uittemaken voor: »*vleierij*" wordt op z'n plaats gezet door den »Edelknaap." Deze noodigt den pessimist uit, de tranen der tooneel-straatmenschen te zien: »*leken.*" En, zegt hy, de wangen: »*biggelen.*" 't Staat er zoo. WOERDEN'S scepticismus was dus ongegrond. Na 't kunststuk van die wangen, behoort men àlles te gelooven.

Toch blyft hy verstoktelyk beweren dat zulke zaken volstrekt niet: »*beslissen van riddertrouw.*" 't Staat er.

Iets verder noemt FLORIS een tal van Ridders: de »*hoekkanteelen van z'n... zetel.*" Zoo staat er.

Hy verzekert dat z'n: »*boezem zich in zooveel Ridders streelen mag.*" Hoe die boezem 't aanleî om gebruik te maken van de vreemde vergunning, weet ik niet.

Hyzelf: »*mag den Franschen throon by zyn beschermers tellen.*" Maar hy houdt niet van »*belgzieke*" Edellieden. Na eenige

politieke beschouwingen, eischt hy dat men z'n: »*bevelen zal staven*" en om duidelyk te maken dat er geen gekscheren meê is, besluit hy z'n verhandeling met: »'*k Begeer het op u!*" Zoo staat er.

Toch is hy 'n allerjoviaalst Vorst. Om byv. WOERDEN wat optevroolyken, verzoekt hy hem: »*den wolk die door zijn oogen wemelt ter zijde te schuiven, en zijn voorhoofd optehemelen.*" Waarachtig, het staat er! Is 't vreemd dat WOERDEN niet zoo terstond kans zag dit bevel te staven? Tot zulke dingen is oefening noodig.

Iets verder ontmoeten we FLORIS: »*in eene bedenkelijke houding.*" Zoo staat er. Ergdenkende lezers zullen misschien meenen dat de »dichter" hier — en elders! — m'n parodie heeft nageschreven. Van-hier gy die... enz. verwaten, U schuldig maakt aan zulk... enz. praten! Ik heb m'n parodie eerst gistren voortgebracht. De »dichter" schreef z'n... enz. in 1808. Ge hadt uw schuldiging den... enz. moeten sparen. Ze past slechts in den muil van... enz. Wagenaren. *) Enz.

Ja, ja, poëzie is aanstekend! *A*... enz. *libera nos*, *Domine!*

We zullen een nieuw nummer beginnen. Misschien brengt het ons weêr in nuchtere prozastemming.

---

690. Tekst alsvoren: *taal!*

't Zal waarschynlyk den lezer aangenaam wezen iets te

*) De diserte lezer weet, en de niet-diserte wete, dat in de bilderdyks-litterarische zoölogie, het woord »ezel" met dezelfde letters gespeld wordt als de naam van den *eerbiedwaardigen* schryver der »*Vaderlandsche Historie.*"

Het is my niet onaangenaam aan deze herinnering een plaatsje te geven, ter handleiding van sommigen die niet in-staat zyn iets goedtekeuren, voor men hen op 'n precedent wyst. Wat my betreft ik zou over BILDERDYK's arbeid oordeelen als nu, al had hy WAGENAAR de eer gegeven die den conscientieuzen man toekomt.

vernemen over minnenyd. Ziehier wat die aandoening al zoo weet uitterichten. Ze: »*knelt met gloënde zweepen.*" Knellen, gloeien, geeselen... 't is te veel. Voor minnenyd niet, maar voor litterarischen smaak, en correctheid van uitdrukking. OTHELLO zelf staat verlegen met de taak die hem de taal- en zielkundige »dichter" hier oplegt. En de zweepen ook.

Een woord dat zich verheugen mag in BILDERDYK's byzondere genegenheid, is: »*echtkoets.*" Hy pronkt er meê in tal van gedichten, en wel by-voorkeur in z'n...

Ik zoek 'n kwalificatie. Helaas!

... in z'n »huwelykszangen" en »bruiloftsverzen" dan... zonder kwalificatie voor ditmaal. Misschien zien wy ze by-gelegenheid wel eens terug.

Die echtrytuigen spelen in veel van z'n stukken 'n vervaarlyke rol. Men zou 'r 'n flinke stalhouëry meê kunnen opzetten. Dat deze voerwerken ook in den »*Floris*" niet ontbreken, spreekt vanzelf. WOERDEN: »*schonk z'n dochter* MACHTELD *aan* VELZEN'S *echtkoets.*" We hoorden reeds hoe MACHTELD zich beklaagde...

Ik hoop dat de lezer intelligent genoeg moge geweest zyn, haar by die gelegenheid niet begrepen te hebben. 't Zou me anders m'n zeer kostbaren »knoop" kosten. 't Is ons nu slechts om 't *woord* te doen.

We weten dus reeds dat VELZEN zich veroorloofde: »*met de echtkoets te spotten.*" Zóó zeide MACHTELD.

Dus: echtkoets! *Va!* 't Is leelyk, 't is onsmakelyk, 't is — vooral wanneer men zoo'n woord door herhaald gebruik tot *scie* gemaakt heeft — eenigszins... och, och, die moeielyke kwalificatie!

't Is al wat men wil of niet wil. Maar... we zyn er nog niet. Gegeven zoo'n... echtkoets die de deur niet in kan, d. i. die te breed is voor de *remise* van 'n versregel. Wat dàn, o goden?

De *porte-cochère* vergrooten? Dat mag niet, by APOL! De wetten der verzemakery... men kent ze! Men is niet voor

niemendal bard, pegasus-ruiter, poëtenvorst!

Eilieve, men hakt in zoo'n geval de helft van de: »*echtkoets*" af, en spreekt van de: »*koets*" zonder *echt*. *Vivent les gens d'esprit* en... de »Edelvrouwe" MACHTELD die onder BILDERDYK's leiding, dit amputatiekunstje alleraardigst heeft tenuitvoer gelegd. Ik vraag 'n oogenblik uitstel voor 't leveren van 't citaat. Het zou m'n »knoop" bederven. *Anch io sono* effectberekenaar, en 't is wel lief van me dat ik zoo trouwhartig den lezer schuwde en nog-eens schuw dat er »knoopen" zyn. Maar dat ik ze buiten'styds zou... neen, neen!

Van schuwen gesproken. We weten nu eenmaal dat dit woord *poëtice* »waarschuwen" beteekent. Zou niet de lezer meenen onzin te lezen als ik schreef:

»MACHTELD wilde den Graaf schuwen, doch VELZEN, hierover zeer verstoord, gelastte haar den Graaf te schuwen?"

Dezen schynbaren onzin levert ons de taalmonarch BILDERDYK. Het tweede schuwen beteekent: *myden*, *ontwyken*. 't Is voor de onderwezen en vermaakt wordende Vorsten en Volken te hopen dat ze 'r uit wys-worden. Men moet weten waar de »dichter" de vryheid nam *zin* te offeren aan maat en rym, en hoe ver dit ging. Wie z'n proza leest, zal tot de overtuiging komen dat z'n offers nooit byzonder groot waren.

Pergamus! De taak is vervelend, maar de goede ELIAS had ook wel afterekenen met 'n gansche schare. Laat ons taaiheid putten uit zyn verheven schriftuurlyk voorbeeld.

VELZEN vergunt FLORIS: »*dat hy zijn spotzucht ketele.*" Denk aan je rym, MACHTELD: »*vermetele.*" Bravo!

Een razende drift geeft aan VAN WOERDEN den wonderschoonen optatief in: »*beef hy!*" De ellendeling AMSTEL — ik beroep me, wat het praedicaat betreft, op 's mans telkens herhaalde allerliefste confessiën — antwoordt hierop: »(*met waardigheid.*)" Het staat er.

En wàt zegt de waardige schelm? Eerst *ik:*

Hoort, Vorsten, Volken, hoort! Vermaakt u... toegestaan!
Maar... leert wat, Keizer, Prins, Groothertog, onderdaan!

Vermaakt u... goed, nog-eens! Maar wilt by 't zinlyk blaken, uw hooger roeping — let op AMSTEL! — niet verzaken. Hoort hoe de »dichter" — en »*met waardigheid!*" — u schuwt, opdat gy — en »*met waardigheid!*" — van de ondeugd gruwt. De man wil leerend — let op AMSTEL! — u vermaken, en u »*(met waardigheid)* !" vermakend, wyzer maken. Geen waar vermaak is waardig zonder *waard*...igheid. Wat zegt de man tot WOERDEN?

»denk bedaard!"

Dat's taal, hè? Taal! Karaktertaal voor Vorsten... en Volken, die naar... 't een-of-ander dorsten. Myn dichtvuur...

Weg met m'n eigen dichtvuur! We zyn aan BILDERDYK.

»*Denk bedaard!*" zóó staat er: »(*met waardigheid.*)"

Ook WOERDEN geeft byvoortduring blyk van ingenomenheid met zonderlinge uitdrukkingen. Ik weet niet of hy ooit 'n treurspel geschreven heeft — iets byv. als: »*Bilderdyk van Teisterbant de Eerste*, *letterkundige foppery in vier geslachten met* TREURIG NASPEL" — maar zoo ja, ik ben zeker dat het op »*Floris*" gelyken zal. Dezelfde vreemdsoortige kunstvaardigheid echter vertrouw ik àl de personen toe, die onzen FLORIS om-hals brengen... en hemzelf ook, met MACHTELD er by. 't Verwonderlykste is dat al die menschen elkaêr zoo grif verstaan.

WOERDEN dan, om te kennen te geven dat-i niet meer op z'n horens neemt dan hy dragen kan, verzoekt AMSTEL, niet te denken dat hy: »*te moedig draaft.*" AMSTEL begrypt hem alweer terstond, doch zegt dat hy volstrekt geen lust heeft om 'n: »*argloos lam te kelen.*" Zoo staat er.

Die argelooze lammigheid van FLORIS is alleraardigst, vooral in den mond van AMSTEL die nog-al te lyden heeft gehad onder de argeloosheid van dat lam. Maar... *sic voluere* de *fata* van 't rym. Er is dus niets tegen intebrengen.

Hy zegt dat Holland tot één lichaam moet gemaakt worden...

Hier komt iets te zien van myn... hoofdknoop. De voorbarige staatkunstkundige toespeling van AMSTEL is... voorbarig. Ik verzoek den lezer haar niet te begrypen. Maar... voor m'n knoopen sta ik in. Staatkunde... één! Kuisheid... twee! Neen, neen, ik verklap niets! Maar spannend is 't, niet waar? Nu, dàt wilde ik juist.

Holland moet »één lichaam" worden, en wel: »*ontzaglyk buiten af.*" *Af, af, af*... 't rymwoord, MACHTELD!

»beschermd door 's Graven Staf."

Natuurlyk! Dan, zegti, zullen wy: »tot aanzien... *steigeren.*" De rym- en *manége*-kundige lezer riekt hier immers 't »*weigeren*" wel?

VELZEN drukt den overgang van scepticismus tot zekerheid, door de betuiging uit: dat z'n twyfel »*verbroken*" is, en verzoekt WOERDEN: »*uw woeden by het mijn te voegen.*"

De onëer van WOERDEN'S: »*spruit*" — weerslag op »stam." 't Heele personeel is in de *Försterei* — die onëer moet hem, den vader: »*'t kalme bloed verheffen.*" 't Staat er.

WOERDEN antwoordt op de uitnoodiging: »*waak op, 't is tijd, en wreek uw' en mijnen hoon*" heel lakoniek: »*ja, 'k sta versteend.*" Deze antediluviaansche positie belet hem evenwel niet: »*al uw woeden te wettigen.*" Het woeden is dus voortaan behoorlyk gelegaliseerd. Als blyk van z'n versteening belooft-i een kunststuk te verrichten. Hy zal, als er inderdaad wat hapert aan z'n »spruit"...

O goden, 't Is zoo niet! Dit zeg *ik.* Er hapert niets aan MACHTELD! Niets, niets, niets! Veel minder dan de onschuldigste lezer in z'n alleronschuldigste bui onder kerktyd zou kunnen gissen. Och, m'n ééne »knoop" bezwaart me zoo! De domme WOERDEN wist niet wat *ik* weet, omdat hy niet als ik den heelen »*Floris*" heeft uitgelezen. Ik certificeer by dezen dat die MACHTELD... *chut!*

Hy dan, onze tragische petrefact, wil: »*'t zwaard in haar eerloos ingewand... wringen.*" Zoo staat er.

Ik kan op m'n eer betuigen dat het me zeer dikwyls gelukt is, zoo ongeveer te begrypen wat BILDERDYK trachtte te zeggen. De lezer weet echter dat me dit by zekere reeds aangehaalde zinsnede over: »*wulpsch bloed smooren*" niet gelukt is. En zie, hier stuit ik weêr op 'n regel die den kleinen WOUTER veel hoofdbreken gekost heeft. Gelukkig dat-i geen Vorst is, die z'n vermakelyk onderwys in BILDERDYK's treurspel hoeft te zoeken. Maar ook in z'n onvervreemdbare hoedanigheid van volksfragmentje, was 't wel eenigszins jammer voor den jongen.

Om 't genot van 't niet-begrypen voor den lezer toegankelyk te maken, moet ik 'n paar regels teruggaan.

AMSTEL had gevraagd of HEUSDEN ook 'n: »verrader" was, d. w. z. een lid van de bende waartoe hyzelf »(*met waardigheid*)" behoorde? WOERDEN, zonder de minste bevreemding te toonen over de kwalifikatie der vennootschap, antwoordt:

»Beleedigd is hy in 't gevoeligst van zijne eer."

Ik houd dit voor 'n... onhistorische leugen, en gis dat HEUSDEN redelyk wel in z'n schik was met het grootvaderschap over HAEMSTEE, die 'n pronk beloofde te worden voor de familie.

Er schynt namelyk spraak te zyn geweest van een by FLORIS bestaand plan, om z'n onechten zoon WITTE te doen aannemen als z'n opvolger. Dit beviel EDUARD van Engeland niet, die »*jonkheer* JAN" opvoedde tot schoonzoon en werktuig.

Zonder nu te spreken van den *politieken* invloed dien hy zich door middel van dien kwaejongen op 't continent wilde verzekeren, behoeft men slechts de huwelyks-contracten te lezen die gesloten waren — ook 'n dochter van FLORIS zou geleverd worden aan 'n engelschen prins! — om intezien:

1°. hoe infaam de eedle Graaf omging met de belangen van z'n »onderdanen."

De ellendeling verkonkelde z'n graafschap *met onderdanen en al*, by kwarten te-gelyk of 't niets was.

2°. Dat-i later toch, wèl beschouwd, de voor z'n kroost beoogde deftige plaatsing wat duur betaald vond.

3°. Dat het met Frankryk gesloten verbond wel inderdaad het doel hebben kon zich tegen EDUARD's klacht over contractbreuk te wapenen.

4°. Dat de verheffing van HAEMSTEE wel degelyk in z'n plannen kon liggen, omdat z'n grafelyke spruit JAN geheel verengelscht was.

5°. Dat alzoo EDUARD — de ware *is cui prodest* van 't *crimen!* — kan beschouwd worden als de hoofdaanlegger van 't stuk.

Romanschryvertjes en dichtervorsten spinnen hun *ficelles* by-voorkeur uit onkuizigheidjes en dergelyke zaakjes die in ware HISTORIE niet meêtellen. We zien veel Vorsten onöntroond sterven.

Doch dit daargelaten, in den mond van onzen tooneel-WOERDEN beduidt de aangehaalde regel: »HEUSDEN *moet* zich wel by ons aansluiten. *Il est payé pour cela.* De man is woedend op FLORIS. Hy zal dus... enz. Er is inderdaad eenige zin in die woorden, al zy dan de beteekenis onwaar.

AMSTEL is er niet meê tevreden. Hy antwoordt:

»Beleedigd; maar verzoend. Hy nam hem aan tot Heer.
Bedriegt ge uzelf of my? Neen, HEUSDEN is rechtschapen!"

D. i. 'n heel ander man dan gy en ik. Maar op zoo'n klein scheurtje in karakterkundige mogelykheid komt het — vooral in AMSTEL's mond — niet aan. Ziehier nu wat WOERDEN antwoordt, lezer, en sta me by in 't niet begrypen. Er moet betoogd worden waarom HEUSDEN van de party is.

»Zoo weiflen zweeren was, ik toonde u 't Kleefsche wapen,
De luipaarts van VAN VEEN, heel 't huis van TEISTERBANT,
Meê borgen, nevens ons, in 't bond met Engeland.
Of zouden we, elk, dier kroon verbond en eeden breken,
Om FLORIS wulpschen aard en Walsche Staatkunsttreken?"

Hier wordt den toehoorder 'n heel grootmoederlyk gebit

als historischen hagel in 't gezicht geworpen, maar... overigens? Wie begrypt de redenen waarom HEUSDEN behoorlyk meêverraden zal? Wie? Wel, AMSTEL! Hy schynt volkomen overtuigd, en vraagt niet verder. Tooneelmenschen hebben 'n begrip *sui generis*. Maar... de arme Vorsten en Volken!

De uitvoering van een plan heet in 't bilderdyks-tooneelige: »*uitvoer*." 't Staat er.

Om te kennen te geven dat alle toegangen bezet zyn, verzekert WOERDEN:

»'t Is alles hier omzet...

De kleeren? Met kant? Met passement? Met fluweel? O, neen. De bisschoppelyke burgt. En — zonderling effect van 't omzetten! — die burgt is daardoor:

»van allen toegang vrij."

AMSTEL vraagt of: »*'t dankbaar Volk*" dat zoo gelukkig is: »*by zijn wetten*" geen voet voor: »*hunnen Heer zal verzetten?*" Maar WOERDEN stelt hem gerust met de verzekering dat het: »*log Gemeen hunn' nieuwen Heer aanbidden zal.*" Zoo staat er. 'n Ware Hunnenslag!

AMSTEL'S: »*boezem*... niet van dykgraafschap of Waterstaat, lezer! Neen de »boezem" van den allergodvruchtigsten booswicht GYSBRECHT, z'n *pectus:* »*acht* VAN KUIK *hoog.*"

MACHTELD is van FLORIS: »*de aanbidbre Nicht.*" Ziehier hoe hy met natuurtrouwen eenvoud z'n vreugd uitdrukt over haar viervoet-bezoek:

»Te meer nog streelt mijn hart de gunst van haar begroeting,
't Verrassend heeft een zoet, dat... enz.

MACHTELD mag dan ook: »*onverschrokken*" nader treden, zegt FLORIS. Vooral zeker, omdat ze hem vindt: »*verzelschapt van uw vader.*" 't Staat er.

Hy verzoekt haar te: »*dulden*...

't Woord is goed gekozen. Er komt hier inderdaad »dulden"

te-pas. Hy stelt haar iets voor, dat... dat...

Ieder weet dat ik in m'n hoedanigheid van genie, alle goddelyke en menschelyke wetten... enz. Ik schryf deze regelen uit het tuchthuis, waar ik opgesloten zit omdat ik gistr'avend de inwoners van 't gewezen Hertogdom Nassau verraderlyk heb uitgeroeid... op één na, dien ik wel sparen moest omdat ik te genialig lui ben om in eigen persoon m'n gevangenis toetegrendelen. Ik heb my bovendien verstout onlangs 'n stukje te schryven, dat iets minder lamlendig is dan 'n krant. Och, wie telt de misdaden van 't genie!

Welnu, ik, genie, ik die tot alles in-staat ben, ik zou me schamen aan 'n dame die... gehoor heeft, het voorstel te komen doen, dat Floris zich veroorlooft ten-aanhoore van al die Vorsten en Volken. 't Moet 'n onkuische lampist wezen, die by zoo'n gelegenheid de gas niet half-stok laat waaien!

Machteld moet: »*dulden*" dat Graaf Floris... de g s t r c h t p l c h t b t r c h t. Met de hulp slechts van vyf onnoozele klinkers voert hy dezen aanslag uit, en... leeft daarna nog twee Bedryven voort. Zy ook. Wat onze voorouders taai waren!

Nu krygt hy lust naast haar te gaan zitten. Deze begrypelyke wensch...

In alle eer en deugd, lezer! Geloof me, er zit 'n fameuze »knoop" in de kuisheid van die twee... neen, van die ééne... neen, toch van allebeî, maar... verklappen wil ik niets.

Bovendien, we zyn niet aan de kuisheid. We zyn aan *taal.* Om Machteld te schuwen dat-i naast haar zitten wil, zegt de elegante Floris: »*vergun my middlerwijlen*, *dat ik uw zij bekleed*'." Het staat er.

Machteld, nu eenmaal de bende consonanten van zoo-even overleefd hebbende, was in de wol geverfd, en laat haar zy geduldig bekleeden.

Floris beklaagt zich: »*van de eenzaamheid.*" Het staat er.

Nu komen we tot 'n uitdrukking die ik in bescherming neem. Ze is leelyk. Ze is incorrect. Ze is oudmodisch-tooneelspelachtig miserabel. Maar... ik neem haar in bescherming.

En wel in 't belang van m'n zoo trouw opgespaarden »knoop." Want, helaas, vóór 't me eigenlyk schikt, word ik hier getrokken op het terrein dat ik in 't halfdonker laten wou, omdat — om met onzen prins der dichteren te spreken — 't verrassend z'n zoet heeft.

Floris — zybekleedend, doch overigens niet geheel krankzinnig — spreekt:

»Ge kent dit hart, Mevrouw; ge kent zijn' vroeger gloed.
Die vlam waarvan ik eens voor uw verdienste blaakte,
Bedwong ik, toen ze uw Echt misdadig, wraakbaar maakte."

»Vroeger gloed" is leelyk. Die — fransche! — »vlam" is leelyk. Dat »blaken voor de verdienste" van 'n dame, is... ook fransch, en leelyk. Die wraakbaarheid nà misdaad, is... misdadig, en misschien wraakbaar, jazelfs volgens strenge *critici* eenigszins onbehoorlyk, maar...

By alle goden, lezer, ik zweer u, ik verzeker u... ja, ik zou misschien byna durven gissen...

O, Floris, Floris, wat laat ge u taalkunstiglyk-onvoorzichtig uit! Man, wat hebt ge weinig nut getrokken van de treurspelen die door taalbeheerschende dichterprinsen tot onderricht van Vorsten geschreven zyn! Luister naar 't Volk op de straat, met z'n byvoegelyke-wyssigheid, opdat ge iets leeret, en u beteret, en levet, o Floris!

Moeten niet alle Vorsten, Volken en lezers meenen dat ge met uw »vlam" Machteld's echt misdadig en zelfs wraakbaar maakt? Och, Floris, of gy leerdet welke taalkennis er noodig zy tot het omzetten der kuisheid eener Edelvrouwe, opdat alle toegang vry mochte blyven voor accusatieve verdenking!

Nu dan, *ik* zal m'n plicht doen. *Ik* zeg den lezer, dat Machteld's echt hier noch misdadig is, noch wraakbaar, maar integendeel eerste naamval.

De uitdrukking is dus onberispelyk, en de schuld van denkbaar misverstaan ligt aan Floris die zich niet verwaardigde z'n expectoratie toetelichten met wat kommentaar. Wat

hebben de Volken wel moeten denken van MACHTELD's echt!

Uit droefheid over de mogelyke gevolgen dezer grafelyke onvoorzichtigheid, sluit ik m'n nummer.

---

691. Zelfde tekst: BILDERDYK's *taal*.

FLORIS zegt dat hy niet onverschillig is voor: »MACHTELD's *Noodlot, in den prang van dees uw' huwlyksband.*" Het staat er.

Hy beweert VELZEN's: »*minnenijd te zien, hoezeer gy 't wilt verzaken.*" Denk aan 't rym, MACHTELD! »*Blaken.*" Zeer wel.

Zy is, volgens hem, 'n ware curiositeit. »*Een parel* namelyk *in een krans, die in de laagste hut een Rijkskroon blind zou schitteren.*" Het staat er.

FLORIS heeft VELZEN: »*opgehoopt met eer, met weldaân, met genoegen.*" 't Staat er.

De tirade waarin dit voorkomt, eindigt met het zonderling voorstel, om hem — FLORIS — »*een middel integeven*" en wel omdat VELZEN's: »*kwaal toeneemt.*" Het staat er.

MACHTELD spreekt van »*haar deugd*"... *chut!* Maar toch beklaagt ze zich by FLORIS niet: »*van 't hart van mijn Gemaal*" waarschynlyk omdat Hollanders — met uitzondering altyd van de zeer speciale taalmonarchen — niet gewoon zyn zich »van" iets te beklagen.

Van taalheerschappy gesproken, ziehier hoe imperatorig onze FLORIS zich aanstelt:

> »'k Verban eene achterdocht die u en Velzen hoont,
> En die 't u licht zal zijn dat ge ongegrond betoont."

Zóó staat het er.

MACHTELD jammert: »*de zorg dreef my naar herwaart aan.*" En, zegt ze: »VELZEN *zal mijne onschuld weten.*" 't Staat er.

VELZEN beweert...

Geheel ten-onrechte, want FLORIS was 'n byzonder kuische Graaf. De grootste dichter dien Nederland ooit bezat, heeft over z'n kuisheid 'n heel treurspel geschreven.

Geheel ten-onrechte dan, is die VELZEN van meening dat er: »*door den boezem*" van FLORIS een: »*vlam dartelt.*" En wel 'n vlam die... die...

Maak u gereed lezer, tot het aanschouwen van 'n rare vlam!

»Die uit zijn wulpsch gelaat, in zichtbre vonken...

Denk aan 't rym, MACHTELD!

in zichtbre vonken... spartelt."

Het staat er zoo.

By 'n verdrietige gelegenheid belooft MACHTELD dat ze zich, onder zekere voorwaarden, met niets meer zal bemoeien. Dit heet in dichterlyke taal — de stumpert moet rymen op: *ééne* — »*dan zwijge ik*, *en versteene.*" 't Staat er.

Maar, meent ze, VELZEN's leven is in gevaar. Ze wil hem, haar echtgenoot... neen, ja toch... nu 't doet er niet toe, ze wil VELZEN behoorlyk schuwen, en roept alzoo: »*wacht*, *wacht uw leven!*" 't Staat er.

Neen, beweert VELZEN, 't is u niet te doen om my m'n leven te doen wachten, uw toeleg was tot den Graaf te gaan: »*om 't wulpsche vuur te boeten.*" 't Staat er.

Arme WOUTER!

»*Men dreigt het hoofd*" van FLORIS. Maar MACHTELD, waarschynlyk omdat ze deze uitdrukking niet zeer nauwkeurig vindt, wil hem: »*'t licht hoên.*" 't Staat er.

Om zich te verantwoorden over zeker briefje, verzekert zy dat ze 't ontvangen heeft van: »*mijn Maagd.*" En, zegt ze:

»Ik achtte 't U bestemd, wanneer ik d'inhoud zag."

VELZEN is: »*'t getroost.*" Het staat er.

»*Echtbreuk paalt aan moord.*" Het staat er.

Om VELZEN eens ter-deeg op z'n plaats te zetten, noemt ze hem by zekere gelegenheid in 'n paroxysme van akeligheid — er moest gerymd op: »voedde" — »*verwoede!*" En... by-uitzondering had ze ongelyk, want juist deze keer scheldt-i

haar veel zachtzinniger uit dan gewoonlyk. 't Is waar dat z'n rym hem dit genadig veroorloofde. MACHTELD was ditmaal 'n: »*onnoozel wicht*" omdat ze hem gebracht had: »*een hoofdeloos bericht.*" Maar hy beweert dat ze haar »*minnaar was toegevlogen*" en ook dat er iets onbehoorlyks geschiedde: »*wanneer ik binnentrad.*" Het staat er.

MACHTELD laat hemzelf beoordeelen: »*uit wat bron die aandracht zij geschept.*" Ze kan maar niet begrypen hoe: »VELZEN's *aadlijk bloed met vuige Vorstenbeulen tot muichelmoord en* — climax! — *eedverbreking kan heulen.*" Ook ik begryp niet hoe men met iemand tot iets heulen kan. Maar... 't staat er.

Ze gelast nu haar: »*verdwaasde hersens*" te: »*beven.*" Haar ziel was o. a. niet gevormd voor: »*misvertrouwen.*" Er »*faalt weinig aan of ze bezwalkt haar grijzen Vader als Staatsverrader.*"

In-weerwil van dit alles beroemt zy zich...

En ze heeft volkomen gelyk, lezer, al kunt *gy*, nog altyd m'n éénen »knoop" niet kennende, haar de daarvoor verschuldigde zeer byzondere eer niet geven. Wacht maar!

MACHTELD roemt er op dat ze niet: »*door* VELZEN's *bed... met zijn geest van achterdocht is besmet.*" De allerzuiverste waarheid! Geen Vorst of Volk weet nog ten-halve hoe treurspellig-onbesmet die BILDERDYK's MACHTELD is.

Raad er niet naar, lezer. Spaar u de onnoodige vermoeienis. Ze was... o, die ééne knoop! Ik bezwyk onder m'n knoop. En 't is nog niet eens de ware, de groote, de eigenlyke!

Neen, MACHTELD, ge waart niet »besmet" door »VELZEN's bed!" Jammer dat ge hier, geperst door 't tiranniek rym, dat meubel by den waren naam moest noemen. Hoe burgerlyk! Het ding heet eigenlyk koets, weet ge, of... diligence. Maar... besmet door dat bed zyt ge niet, o MACHTELD van MR. WILLEM BILDERDYK! De onbesmetheid van uw... bedtyd is — op één na! — de schoonste schoonheid van z'n stuk... op 't rym na! Mensch, houdje daaraan! En ga voort:

»*Het Hof van* FLORIS *verstrekt geen val voor vrouwen van mijn staat.*" By herdruk stel ik voor, hier in-plaats van »val" een

knip te verstrekken. 't Heeft beter houding voor: »*Vrouwen van mijn staat*" zich by vogeltjes dan by muizen te vergelyken. Tevens zou hier dan kunnen worden opgegeven welk soort van vrouwen — naar de zedelykheidsbegrippen des godvruchtigen auteurs — wèl mochten geknipt worden in 't »Hof" van zoo'n byzonder eedlen Graaf?

't Is: »*op mijn eeuwigdierbre Nicht*" dat AMSTEL: »*de hoop mijns levens* — 't rymwoord, MACHTELD! — *sticht.*" Het staat er.

Het meer bekende: wacht in 't geweer! en: *sauve qui peut*, luidt in den mond eener dichterlyk geconditioneerde Edelvrouw: »*mijn Maagden! dat ik vlied'!*"

Iets beschermen, verdedigen, heet: »*veiligen.*"

AMSTEL beweert dat zyn dood: »*baten noch herstellen zou voor 't hem gepleegd verraad.*"

Wat beteekent — let wel: na 'n punt — »*Ontdekken daar hy rijst?*" Deze alleraardigste uitdrukking is de dichterlyke overzetting van: »zou 't ook misschien goed zyn, hem straks by z'n ontwaken de zaak meetedeelen?" Dit had de lezer zeker niet kunnen raden. Men moet dan ook om den auteur in z'n taalvlucht te volgen, zoo knap zyn als ik, of als 'n lid van het treurspelpersoneel. AMSTEL byv. valt zichzelf volstrekt niet in de rede, om te vragen: wat zou ik daar eigenlyk hebben willen zeggen?

In-plaats hiervan, overweegt de deugd- en godvereerende gauwdief, of 't in dit geval zou te-pas komen FLORIS te: »*smeeken dat hy lafhartig worde*, *om my*, *om laffen moordenaren te wettigen?* 't Staat er.

FLORIS: »*wist vorstelijk 't edel hart haar liefde te ontrukken.*" Een beetje vertaling is hier alweêr niet overbodig. De bedoeling van den hoogzedekundigen schelm — 't is weêr AMSTEL die spreekt — schynt te zyn, dat FLORIS, vorstelyk deugdzaam als immer, in zyn hart de liefde voor MACHTELD onderdrukt had.

Doch hoe men de zaak wende of keere: »*daar is geen uitkomst aan.*" En zelfs: »*geen beraân.*" Het — dortsche? — »*Lot*"

heeft FLORIS' val: »*bestemd en bezegeld.*" Dat dan ook dit »*Lot*" hem: »*den band ontslaak*" en:

»zoo 't mooglijk is...

Heel lief van den innig godsdienstigen verrader, het »Lot" zooveel speling te gunnen:

»Zoo 't mooglijk is, herstelle, en voor zijn welzijn waak."

Dit moet, volgens AMSTEL, het »Lot" doen. Hyzelf echter moet 'n rymwoord gereed maken voor »nader." »Wanneer 't »Lot" zoo krek z'n plicht doet als hy, is FLORIS gered. Want: »*dat ik mijn kracht vergader'!*" zegt-i zonder bedenken.

KUIK is 'n allerbraafste ridder. Hy heeft o. a. »*geen eedgespan onderschreven.*" Dit prouveert voor z'n taalkennis. Wel komt-i: »*als vijand hier*, *maar waardig aan z'n stam.*" 't Is aan AMSTEL bekend, zegt hy, dat men op hem wachtte: »*eer de aanslag werken mocht.*"

By de *scène* van den Geerteminnebeker — historisch hoekkanteeltandje van grootmama! — toont de kuische FLORIS dat-i ook huishoudelyk, zindelyk en ordèntelyk is. »*Geef acht om niet te plengen*" zegt-i. Het staat er.

Het: »*paleis waagt van 't schandaal.*" Toch moet MACHTELD: »*dit vreezen staken*" en, volgens KUIK, behoort FLORIS: »*die fierheid vrij te verbannen.*" Hiertoe was te-meer reden, omdat-i: »*in zijn Hof verradersch wordt aangerand.*" 't Staat er.

Maar FLORIS — die z'n degen heeft weggeworpen — is 'n model-held. »*Meent ge*, zegt-i, *dat ik 't licht van een verraâr zou bedelen?*" Dit doet hy niet. Misschien wel uit vrees dat de verraâr meenen zou dat-i om 'n bougie vroeg. By deze gelegenheid: »*vervalt de Staf.*"

Het woord: »*dartel*" wedyvert met: »*wulpschheid*" in kluchtige frequentie.

FLORIS is 'n: »*dartle Koningszoon.*" Hy is schuldig aan: »*dartle drift.*"

»Maar, 't waakt verschriklijk op uit zulk een dartlen droom."

Met de vlammen die door den boezem dartlen, en daarna — haar leven beterend zeker — uit het gezicht spartelen, hebben we reeds vereerende kennis gemaakt. Het spreekt vanzelf, dat al deze beschuldigingen van verregaande dartelheid in den mond der verraârs gelegd worden, en dat ze ongelyk hebben. Wel bezien is onze treurspel-FLORIS nog-al houterig, en 't komt me voor dat z'n dartelheid wel de laatste reden zou opleveren om den man doodteslaan. Maar z'n verraârs zyn met dit motief volkomen tevreden.

De nog-al bruikbare imperatief: zwygt! luidt in 'n behoorlyk treurspel: »*men legg' de tong van wederzijde in toom.*" Toom, zoom, droom... 't rymt!

Over 't geheel wordt er 'n ruim gebruik gemaakt van verheven optatieven. De ridders schynen jaloers op de taalkennis van 't gepeupel, en zelfs militaire orders vinden we in dezen zeer praktischen vorm gegoten. Eene verbetering die ik aanbeveel in de attentie van de Specialiteiten die zich bezig houden met defensie-wanhoopsverhandelingen. »*Men hou den wal bezet!*" kommandeert generaal WOERDEN. »*De wachter op den Dom geef seinen...*

Van wat? vraagt de domme lezer die geen dichter is.

Leer dit van BILDERDYK, een fatsoenlyk treurspeldomwachter geeft geen seinen »van" iets. Hy: »*geef seinen wat er nadert!*" Zoo staat er, en zoo *is* het.

»*Dit stemde en nam ik aan*" zegt KUIK. Het staat er.

Ziehier weer 'n paar staaltjes van onze MACHTELD, waaruit men leeren kan hoe de kuisheid zich soms behelpt met niet zeer gekuischt hollandsch.

De: »*Hemel*" weet dat zy zich nooit 'n: »*zucht veroorloofde, die voedsel was van...*

By de hedendaagsche vervalsching van levensmiddelen, en duurte van brandstof, is 't niet onbelangryk eens optemerken wat men in de middeleeuwen voor voedsel gebruikte, en van wat?

Een: »*zucht*" dan, die: »*voedsel was van 't vuur...*

Hier volgt 'n allerzonderlingste eigenschap van »vuur." Waarschynlyk 'n gevolg van de rare voeding.

»vuur, hetgeen mijn plicht verdoofde."

Ik heb dezen keer geen lust dat »hetgeen" te benoemen tot vierden naamval. Er komt 'n eind aan alles, en de rol van Newfoundlander begint me te vermoeien. Als laatste poging dan: de dichter bedoelt dat MACHTELD's plicht haar vuur verdoofde, en niet omgekeerd.

Hierop maakt ze haar sterfplan voor de vyfde Acte gereed, en roept er God by: »*Gy*, *Hemel*, *stem het*, *gy!*"

FLORIS: »*geboren tot den Staf*" houdt 'n zeer belangryke politiek-theocratische redevoering. Maar we zyn aan *taal.* Hy verhaalt aan God, dat 'n: »*Wees*, *die 't gezag aanvaardt na 't uitgaan der Voogdij*" een: »*vreesselijken stand*" heeft. Hy spreekt van: »*'s Lands ontzagbre toomen*" en van de: »*slapheid van de vuist die... een ijdlen naam bewaart voor 't rijpend Vorstlijk kind.*" God zal wel begrepen hebben wat FLORIS eigenlyk bedoelde. En zelfs *ik* zie nagenoeg kans uitteleggen wat de dichter hier, tot onderwys en vermaak van Vorsten en Volken, aan God herinnert. Maar... ik blyf 't ongepast vinden, iets te doen bewaren door »*de slapheid van een vuist.*"

Prachtig, majestueus en... goddelyk, zyn in dat monologisch colloquium, de beide volgende regels. Ziehier wat het rypend Vorstlyk kind uitvoert:

»Het grijpt de teugels, ja; maar machtloos om de rossen
Te dwingen die in 't wild met kar en voerman hossen."

Tirons l'échelle, meent ge, na zoo'n dichterlykheid?

Neen! Ik moet m'n taak afwerken, ten einde toe. Ik ben zoo omstreeks aan nummer vierhonderd en twintig. Er staan nog maar 'n paar dozyn profeetjes te wachten. Geslacht worden zùllen ze...

't Is m'n PLICHT!

Tweede vervolg op de staatkundige beschouwingen der oorzaken die geleid hebben tot de troonsbeklimming van Koning LODEWYK-NAPOLEON. *En ook iets over Hollandsche taal.*

692. Alweder zullen zekere bekrompen betweters het opschrift boven m'n vorig Hoofdstuk afkeuren. De vitzucht gaat zoo vèr!

Maar ik... ik ga voort. Gezegd, geslacht... tot er de dood op volgt!

Heeft de lezer by ongeluk geen staatkundigen blik, 't is myn schuld niet.

Engeland had in de dertiende en veertiende eeuw vreemde gewoonten. Het beklaagde zich niet »over" iets, en zelfs niet — als MACHTELD en de hollandsche ridderschap — »van" iets. Het beklaagde zich: »*op dien voet.*" En dit deed het by-voorkeur als 't rymen wilde op: moet, zoet,, gemoet, toet, enz. Zoo 'n klacht maakte dan ook in die dagen 'n zeer byzonderen indruk op likdoorns.

Om terugtekeeren tot onzen tooneelheld, hy verzekert aan God, dat hy aan EDUARD zyn: *»recht op Schotlands kroon verbleven heeft.*" Wat kan men meer verlangen? Ik ken er weinigen die kans zouden zien tot zoo'n kunststuk.

FLORIS veroorlooft zich in dat gesprek meer zonderlingheden. *»Hy is der dood getroost.*" 't Staat er.

Toch blykt er dat de man al deze taalmoorden niet beging zonder eenige inspanning, want wy lezen dat-i, kort na die verzekering, in: *»eene soort van verbijstering valt.*" De dichter heeft verzuimd de bedoelde soort te omschryven, 't geen voor den schouwspeler die FLORIS voorstelt, 'n eigenaardige moeielykheid te-weeg brengt. Als hy zich in de soort vergist, valt de heele *»Floris.*" Ik meen 't stuk.

Ei, hier zien we op-eens onze MACHTELD weer, de vrouw van... neen, de vrouw niet, maar toch... iets als... de vrouw van: *»vloekbren* VELZEN." Ze is ditmaal in manskleeren, en — ik moet het wel bekennen — iets minder kuisch dan gewoonlyk, indien ik althans de hollandsche vertaling mag raadplegen van hare uitdrukking: *»ik ben aan u.*" Misschien beteekent dit iets anders.

Ze zal: *»quarreel noch speerschoot duchten.*" De historische kleur van die dingen is verblindend.

AMSTEL, die zes regels vroeger met de oprecht-godsdienstige bescheienheid die dezen schelm kenmerkt, FLORIS verzocht heeft hem: *»te vertrappen*" — *»'k ben het waard!*" zegt-i — spreekt nu twee regels uit, die ik niet wèl vertalen kan. Misschien is de lezer gelukkiger:

»Vergeef me, zoo ik 't uur, het kostlijk uur niet spill'
In eerbetooning of betuiging slechts verloren
By blijkbre misdaad."

Geeft hy hier, uit wrevel over 't mislukt solliciteeren om vertrapt te worden, aan FLORIS 'n sarrig raadseltjen op? Wie peilt de diepten... enz.

Arme FLORIS! Hadt ge den man maar liever z'n zin gege-

ven! Dat heeft men van die tirannen. Nooit willen zy iemand 'n pleiziertje doen.

Tot z'n straf verneemt FLORIS dan nu ook dat het: »*uit*" is met z'n: »*gebied.*" Maar hy kan zich met deze opinie niet vereenigen. Volgens hem staat die zaak: »*by 't Lot.*" AMSTEL beweert dat z'n leven gevaar loopt van — rym, MACHTELD, rym! — van 't: »*muitrenrot*" alzoo.

Na vernomen te hebben dat men hem naar Engeland wil voeren, waar z'n: »*hoede* — dat noemden ze: hoede! — *den kerkermuur zal worden betrouwd*" vraagt de goeie FLORIS heel gemoedelyk: »*voor eeuwig?*"

Uit 'n begrypelyke en geenszins onvorstelyke nieuwsgierigheid, zou 't hem aangenaam wezen iets meer van de zaak te vernemen. »*Weet ge iets meer*, *dat my hun*...

Er is volgens de maat nog plaats voor drie sylben. En... er moet gerymd op: *trouwd.* Genieten wy den heelen regel in al z'n schoonheid:

»Voor eeuwig? Weet ge iets meer dat my hun moedwil brouwt?"

Ziedaar hoe 't delict van die saemgezworen fielten aan versmaat en rym 'n veel zachter kwalificatie te danken heeft, dan de eisch en conclusie is van ongerymde en matelooze HISTORIE niet alleen, maar wel degelyk van onzen verzemaker zelf. Te groote inschikkelykheid voor »vuige muitrenrotten" was waarlyk BILDERDYK's hoofdfout niet! En nog bestaan er onverlaten die beweren dat men met dat gevèrs z'n gemoed verdraait, en taal verkracht, en waarheid schent... foei!

Doch zie, nog is deze pronkregel niet geheel afgehandeld. By: »*eeuwig*" staat 'n sterretje. Wie dit renvooi volgt, komt te weten dat: »(AMSTEL *zucht*...

Zeer wel! KEAN, TALMA, SNOEK en dergelyken, die de eer zullen hebben den bilderdykschen AMSTEL op de planken voortestellen, moeten by deze passage...

»De *régisseur* is streng. Beboet.*.. ik zou je danken!"

Ze zullen zuchten. En dan?

Wat meer nog?

Onnoozele! Ziehier wat ze volgens den uitdrukkelyken wensch van den auteur, ter leering van Vorsten en Volken te doen hebben. AMSTEL *zucht*, ja, maar... hy zucht: »*in plaats van te antwoorden.*)" Zóó staat er, en wie er wat afdoet wordt beboet door den *régisseur*.

De uitdrukking: huis- en rytuigschilder is bekend. Ziehier 'n nieuwe betrekking van die cumuleerende soort. AMSTEL is: »*verraad- en oproersmeder.*" Zoo betitelt hem FLORIS, en hoogstwaarschynlyk heeft de man z'n visitekaartjes in dien geest doen veranderen. Misschien ook z'n smidswapen.

FLORIS weigert het snood ontwerp te: »*wettigen.*" Hy wil: »geen afstand doen van: »*d'aangeboren Staf.*" En waarom ook zou hy dit? Immers niet:

»Om gruwbren moordenaren
Den vloek van 't Nageslacht, den beul van 't hart, te sparen?"

Waarachtig, ik weet ten-naaste-by wat BILDERDYK hier heeft willen zeggen. Jazelfs ik zou kans zien het eenigszins begrypelyk te maken aan Vorsten en Volken. Maar er staan nog altyd eenige paren profeten te wachten op de executie... de belhamels, lezer! »Vloek" en »beul" mogen dus voor myn deel »gespaard" blyven. Vooruit!

AMSTEL spreekt:

»Zie, zie mijn wroeging, zie mijn ijslijke angst. Mijn bloed
Wenscht, wenscht te stroomen voor uw redding...

Denk aan 't rym, MACHTELD!

... word behoed!"

Is dit perfectilisch-kwakzalflorisch, of niet, lezer?

Deze beide regels van AMSTEL geven my gepaste aanleiding tot 'n korte verhandeling over stoplappen. De leergierige lezer heeft niet onöpgemerkt gelaten dat FLORIS driemaal »zien" moet, en dat AMSTEL's bloed twee keeren, en wel

kort achter elkaêr, iets verricht wat aan 't bloed van gewone menschen zwaar vallen zou éénmaal te doen, al ware 't na wat voorbereiding. Dit zyn schoonheden van 'n niet gemakkelyk te bepalen soort. Wie ze maar dichterlyk vindt, vergist zich. Ze staan hooger, veel hooger.

Onze dichtervorst en taalbeheerscher betoont zich overal, ook in maatvulsels van meer gebruikèlyk allooi, 'n ware monarch. Doch op 't gebied der stoplappige verdubbeling waarvan AMSTEL ons hier zoo gul 'n paar voorbeelden levert, regeert hy met byzondere autocratie. 't Is 'n privatief domein van den man.

Voor leerling en gezel in de verzemakery kan 't z'n nut hebben hierop acht te geven. Zoodra de maat wat hinkt...

Weg, weg van hier, die zich om zond stand kommert!

... zoodra men verlegen is om 'n voet, of al ware 't maar om 'n duim of wat... POËZIE, dan behoeft men slechts 'n lettergreep — ja, twee of drie des-noods — tweemaal te doen verschynen op den sterktestaat zyner dichterlyke verrukking, en... klaar is de godentaal! Weerspannige hersens en verstopte dichtaders die 't kunstje nu nòg niet vatten, moeten maar 'n voorbeeld nemen aan den rekruut die op 't appèl »present!" roept voor z'n gedrosten broêr.

Wie 't wèl vat, moet zich niet terstond gaan inbeelden dat-i nu hierom alleen 'n dichter wezen zou. Volstrekt niet. Ook op andere manieren behoort hy telkens blyk te geven dat-i niet recht weet wat-i zegt, of althans dat hem de ware beteekenis der woorden onverschillig is. Wie dit uit het oog verliest, deed beter zich te houden aan gemeen menschelyk proza.

M'n verhandeling over stoplappen is uit.

Na 't pronkrym: »*word behoed!*" valt AMSTEL op z'n knieën, 't geen FLORIS aanleiding schynt te geven hem byzonder brutaal te vinden. De nederige AMSTEL meende zeker dat-i de zaak niet lager behandelen kon. En wat is z'n dank?

»*Laat af, Vermeetle!*" roept FLORIS. Wat zou de eedle Graaf wel gezegd hebben, als AMSTEL by deze gelegenheid op 'n stoel geklommen was, of 'n menuet had gedanst?

Als vervolg op z'n vermetelheid belooft de man: »(*met schaamte oprijzende*)" dat hy de vlucht van FLORIS zal: »*bedekken*" en dat hy voor hem sterven wil, met...

Raad eens met wat, lezer?

...met: »*wellust!*"

Où diable la volupté va-t-elle se nicher!

't Spreekt vanzelf dat er niets van komt. Wy weten dat FLORIS 'n kuische Graaf is, en zulke onbehoorlykheden niet zou aanmoedigen.

Wat Vorsten en Volken aangaat, is AMSTEL's voorstel vol leering en vermakelykheid. Ze ontvangen hier zoo'n genoegelyk-afschuwelyken indruk van wellust, dat die roman- en tooneelhebbelykheid nu wel eens-vooral kan beschouwd worden als behoorlyk uitgeroeid.

Maar... onze WOUTER heeft lang over dien regel zitten tobben. Wel besloot hy ernstig, zich aan AMSTEL te spiegelen — en aan de jufvrouw boven den spekslager! — doch... begrypen, wat men zou kunnen noemen: *begrypen*, deed-i AMSTEL's voorstel niet. En ik ook niet. Maar 't staat er.

»FLORIS *verwijderde zich*...

De gewone lezer vindt dit onbescheiden in een Graaf die: »*aan handen en voeten geboeid*" 'n gevangenis bewoont. De zin is evenwel niet uit. Hy verwydert zich en: »*zet zich neder.*" Dit kàn. Maar weinigen peilen de diepte van de dichterlyke fantazie, waaruit die »verwydering" is »opgedonderd." Tot m'n smart vind ik het laatste woord niet in dit treurspel — de eenige schoonheid dan ook, die er aan ontbreekt — maar bilderdyks is 't wèl. De voortreffelyke rymvatbaarheid valt ook den onkundigste in 't oog.

Uit die »*verwydering*" dan van FLORIS is 'n fameuze correctie opgedonderd voor de HISTORIE. Ik kan den lezer verzekeren dat CLIO's »staf" finaal is komen te vervallen.

Ziehier hoe de zaak in elkaêr zit.

Naar de opvatting van gewoon denkende menschen was FLORIS 'n gemeene kerel. — Daar ik niet hoef te rymen, lezer, vraag ik vergunning me eenigszins duidelyk uittedrukken. — Over z'n gesjacher met »Engelands Vorst" sprak ik reeds. Lees voorts — in òngerymde stukken, ja al ware het in den vergoêlykenden MELIS! — hoe hy altyd bezig was met gevangen nemen en houden: ridderlyke losgeld-industrie! Met het grissen van sterkten en sloten, om die te bewaren als pand. Hoe hy, na 't innemen van kasteelen, de bezetting uitmoordde. Hoe hy z'n moei ALEID, aan wie hy in z'n jeugd zooveel te danken had, behandelde zoodra hy meende haar hulp te kunnen missen. Enz. Enz.

CLIO zegt dat de eedle Graaf 'n allergemeenst heer was.*)

*) Ik noemde STOKE: vergoêlykend. Misschien is dit woord wat al te zacht. Ziehier 'n paar staaltjes:

FLORIS had 'n jaar lang WOERDEN'S slot te Montfoort belegerd. Toen 't zich eindelyk moest overgeven, bad de bezetting om lyfsgenade die ze wel verdiend had, dunkt me, na zoo'n dappere verdediging. Ridder FLORIS oordeelde hierover anders:

»Die Grave ne woudse niet ontfaen,
Hine mochter mede sinen wille
Doen, beide lude en stille.
Het verghinc alst wesen zoude,
Hi deder mede aldat hi woude."

Hy »deed er z'n wil meê." En wat was die wil? De oogendienende kroniekschryver slaat het over. Onze deugdlievende FLORIS liet al de burchtzaten om-hals brengen: *op twee na.* Dit wordt ons meêgedeeld door BEKA die niet kroniekte onder den invloed van 'n eedlen Graaf.

Het verbannen van Vrouw ALEID beschryft STOKE aldus:

»So verdreef hi uten lande
Siere Moeyen, en dede haer scande,
En haer kinder alte male." *)

Doch zie, STOKE zelf *moest* dit wat erg vinden, omdat hy wel ge-

*) Ik volg den tekst van den kundigen HUYDECOPER, schoon ik die hier niet voor correct houd. Het woordje: „alte male" kan STOKE niet zóó hebben afgebroken. En ik heb meer aanmerkingen, maar ze doen nu niet ter-zake.

Welnu, CLIO loog.

Ze loog. Want... hy: »*verwijderde zich*... en: »*zet zich neêr*" nu ja, maar... »*hy verwijdert zich*."

Hieruit alleen reeds kan de menschkundige lezer de onwaarachtigheid van die CLIO bewyzen

't Is op psychologische gronden onmogelyk, dat dezelfde man een woesteling kan geweest zyn, dien we hier — onder BILDERDYK's dichterlyke leiding — zoo prettig betrappen op 'n inschikkelykheid, als waartoe 'n onlangs uit godvreezende ouders geboren lid van 'n christelyke jongelings-vereeniging zich te barbaarsch voelen zou in z'n onschuldigsten middagslaap.

Ziehier wat FLORIS deed, en waarom?

De hoogvorstelyke intelligentie die in alle treurspelen samengaat met stamgoedhartigheid, deed hem inzien dat booswicht AMSTEL nu wel weer eens 'n apartje te rymen zou hebben met z'n God. De eedle Graaf had in 't livret gelezen hoe 't *rendez-vous* zou plaats hebben: »(*Voor op 't tooneel*)." Zou hy dit storen? Neen! Een *fâcheux troisième* zyn? Neen! Zou hy Vorsten en Volken berooven van de allerverwonderlykste alleen-samenspraak die z'n rymkollega gereed maakte voor God en 't voetlicht! Neen! Dit alles doet geen eedle Graaf uit 'n treurspel van Mr. BILDERDYK.

»*Aan handen en voeten geboeid*" — denk eens, lezer! — »*verwijdert*" hy zich.

---

noodzaakt was geweest haar zeer te pryzen, gedurende den tyd toen ze in FLORIS' jeugd het gezag in-handen had. Hy redt zich uit de verlegenheid, door — en heel flauwtjes maar — de schuld op de raadgevers van den Graaf te werpen. Men had hem dit niet moeten aanraden, rymt-i.

»De dat riet en dede niet wale."

Ziedaar wat men noemt: *ménager la chèvre et le chou!* Er blykt alzoo dat reeds die rymende monnik dit kunstje verstond. Is het niet treurig dat we uit zulke bronnen onze Geschiedkunde moeten putten?

Als dàt niet grandioos is, en delicaat, dan...

AMSTEL is wel 'n schelm en zeer vroom, maar toch te-gelykertyd nog-al onbeleefd. Hy bedankt FLORIS niet eens. Met onbesuisde godsdienstigheid werpt hy den »Hemel" die hem zoo trouw geholpen had aan al z'n schelmery, de volgende ontevreden rymen op 't lyf:

»ô Hemel, laat Ge op de aard dan enkel gruwelstukken...

Men begrypt immers dat de man hier van z'n eigen zaken spreekt?

... en mag rechtschapenheid geen enkle daad gelukken!
De stugge WOERDEN blaast...

Ik denk dat de »Hemel" dit bericht eenigszins vreemd zal gevonden hebben.

... blaast den meineed en 't verraad.
Verwoede VELZEN, moord —!

Zóó staat er:

... moord —! en — redding wordt versmaad!
Verberg ik my voor 't licht! voor 't menschdom! voor my-zelven!
En, Hemel! mocht me uw val het schuldig hoofd bedelven!"

De wensch is billyk. Maar 't zal den »Hemel" verwonderd hebben dat hyzelf zoo aandringt op die executie, omdat andere fielten gewoon zyn zulke verzoeken overtelaten aan hun slachtoffers. Men houde echter in 't oog dat AMSTEL om vele redenen 'n schelm was van zeer byzondere soort. Zeer met den »Hemel" bevriend, en lid van 'n bilderdyksch treurspel-personeel, was hy wel eenigszins gerechtigd tot 'n eigenaardige behandeling van zaken. We maakten reeds vroeger de opmerking dat hy z'n godsdienstige tooneelcarrière begon met het stichtelyk galgeberouw dat door andere booswichten — en treurspeldichters — voor 't slot bewaard wordt. Alle beoefenaars van zielkunde zyn hiervoor aan den auteur grooten dank schuldig, wyl hy uit die schynbaar averecht-

sche opvatting de gelegenheid put, ons te onthalen op allerliefste godebehagelyke verzuchtingen. Men zou er 'n gestudeerden dominee voor laten staan.

Wie met deze opheldering der oorzaken van AMSTEL's *qui perd gagne* nog niet tevreden is, bedenke dat elk welgeschapen mensch zondig ter-wereld komt, en dus eigenlyk reeds in de wieg moest beginnen zich te oefenen in zaligmakende schavotsstemming. Wel beschouwd alzoo scheen AMSTEL's geweten eer nà dan vóór te loopen.

En... er bestaat nog 'n reden voor z'n ongewoonheid. De auteur was zoo dom niet! Dit zal terstond blyken.

Na dat laatste gebed bleef de »Hemel" waar-i was. Er viel niets, en AMSTEL's hoofd bleef onbedolven. Heel verdrietig hierover — misschien ook om FLORIS te verlossen uit z'n al te discreete »verwydering" — verlaat hy de gevangenis en het tooneel. We zien den allergodvruchtigsten schelm niet terug, daar onze schryver hem geen deel laat nemen aan den moord. Juist hèm niet, dien hyzelf toch genoodzaakt was by-gelegenheid van den JUDAS-dronk voortestellen als den laaghartigsten der verraders. Juist hèm niet, die dan toch volgens de HISTORIE òf »hoofddryver van 't stuk" was, gelyk HUYDECOPER hem noemt, òf althans de yverigste onder de beulen die door EDUARD van Engeland gehuurd waren. Hoe komt het dat dit weggoochelen van 'n hoofdpersoon nooit in 't oog viel? Ieder toch zou 't vreemd vinden BRUTUS te missen by CEZAR's dood, niet waar? De reden van dit zonderling verzuim...

Lezer, 't is geen verzuim! Het is opzet. Het is bedrog. Het is 'n laaghartigheid van onzen rymelaar. Hy schreef z'n stuk met de bedoeling dat het zou worden opgevoerd... *te Amsterdam!* Vanhier dan ook, wat dien AMSTEL betreft, het geknoei met godsdienst. Geheel-en-al kòn de schurk niet achterwege blyven. Het werd dus de eisch der »Kunst" z'n schelmery zóó toetesuikeren met 'n theologischen »Heer" dat het *amsterdamsch* Publiek »met God" de schande zou kunnen

slikken van z'n edelen voorzaat uit de Dirk-van-Hasselt-steeg.

Is het niet treurig dat kunstjes van dit allooi altyd gelukt zyn? Wordt het niet tyd ons te wapenen tegen zulke bedriegeryen »met God?" En begint de lezer 't analogisch verband te beseffen, tusschen kreupele rymen, verdraaide zinsneden, om-hals gebrachte taal en... verkrachte zedelykheid?

»*Taal?* We zyn byna gereed. Men meene echter niet dat ik 't onderwerp heb uitgeput. Er ware uit den éénen »*Floris de Vyfde*" zeer gemakkelyk een nieuwe lyst optestellen van bilderdyksche schooljongensfouten, langer nog dan deze! Ik was wel genoodzaakt *meer dan de helft* overteslaan!

Na 't vertrek dan van den huilenden biddenden preekenden AMSTEL, verschynt nu ter afwisseling de Edelknaap: »*van bevoorens.*" Zoo staat er.

Men ziet *en parenthèse* hoe 't gevangeniswezen is achteruitgegaan. In den goeden ouden riddertyd waren die etablissementen voor ieder toegankelyk. Of de cipiers patent betaalden als ondernemers van publieke vermakelykheden, weet ik niet, maar 't was er heel gezellig.

De eedle Graaf maakt aan den Edelknaap »van bevoorens" zeer beleefd z'n excuses, dat-i 'n paar bedryven geleden weigerde dat omineuze briefje te lezen. Maar, zegt-i: »*ik moest mijn deugd bewaren.*" Dàt was de reden. Z'n »deugd" ach ja, en... den treurspelknoop! Om den page »van bevoorens" geheel tevreden te stellen, onthaalt hy hem op 'n paar prachtige rympjes:

»Thans sterve ik rein van hart...

Hoe fyn schildert hier de dichter de hooggrafelyke vlekkeloosheid! Reken maar na, lezer. *Als* FLORIS de indiscretigheid begaan had, het levenreddende briefje te lezen, zou dàt z'n eenige, héél eenige, zonde geweest zyn. Maar... hy heeft het niet gedaan. De Edelknaap van bevoorens kan 't by God getuigen! Alzoo... enz.

De topografie van 't Sticht moet sedert de 13e eeuw zeer veranderd zyn. 't Getrouwe Volk bestormt onder kommando van den auteur, een : »*ravijn.*" 't Staat er. *Avis* aan aardrykskundige woordenboek-schryvers die zeker niet weten dat er ooit zulke dingen in Nederland geweest zyn. Ook uit 'n militair oogpunt heeft het: »*bestormen*" van 'n *ravyn*, al 't betooverende der nieuwheid.

Eindelyk begint hier de krygshaftige WOERDEN *imperativo modo* te kommandeeren. Hy gebruikt deze taal- en soldaatkundige verandering om FLORIS' voeten te doen: »*los boeien.*"

Een »Wapenknecht" wil den Graaf aangrypen, maar schynt onthutst door de zonderlinge manier waarop deze hem die gemeenzaamheid afraadt. De kerel heeft geen verstand van rym, en begrypt dus niet dat de benauwde FLORIS niet anders zeggen kòn dan: »*sta af*, *Verwaten!*" Het staten.

Men »*wederried mijn doel.*" Het stoel.

FLORIS had groot ongelyk zich zoo vreemd uittedrukken, want: »*het staat aan Englands Vorst*" — zoo verzekert WOERDEN — »*om van uw lot te schikken.*" Hy moet dus, volgens de opinie van dien spreker, de: »*dierbare oogenblikken niet aan ons* — d. i. aan de schelmen in wier naam WOERDEN 't woord voert — *ontrooven.*" Dit zou FLORIS heel leelyk staan.

Hy blyft altyd ontevreden, en: »*zal geen England zien.*" Ook wil hy niet: »*met een beulenrot ontvliën.*" Dit... enz. *rot* is schuldig aan: »*vuigen Vadermoord.*"

Ter belooning van z'n halsbrekende taalkunsten — en om 't nageslacht te schuwen tegen germanismen — wordt de stervende Graaf door 'n Wapenknecht: »*ondervangen.*" Uit dankbaarheid en: »(*bezwijkende*)" geeft-i nog 'n paar optatieven ten-beste, waarvan één met het afsnydingsteeken versierd is, dat PENNEWIP in den zevenden hemel bracht, maar my den indruk geeft van sarkastische toespeling op 't snoeien van z'n leven. »*Men legg' my neêr!*" en: »*men woede op geen misleide.*" Juist! Zóó spreekt 'n doode... naar 't leven geteekend.

Z'n allerlaatste tooneeldaad zou van groot effect zyn, als

we maar acteurs hadden, die haar aanschouwelyk wisten te maken. Ik zou er alweêr geen kans toe zien. »*Hy drukt haar* — onze MACHTELD — *de hand.*" Het staat er.

De Wapenknecht die hem ondervangen heeft, toont aanleg. Sedert zoo-even toen-i niet begreep waarom men hem aansprak als flankeur VERWATEN, heeft de man groote vorderingen in de kunst gemaakt. Hy rymt als de slagen van 'n klok. Men moet dan ook erkennen dat MACHTELD hem braaf op den weg hielp. Ziehier hoe ze 't aanleî:

»Vorst, o mocht ik met mijn leven
Het uwe...

FLORIS
't Is vergeefs.
(*hy sterft.*)

WAPENKNECHT.
Hy heeft den geest gegeven!

Zóó rymden in 1296, de zoo-even ondervangen hebbende wapenknechten. Zie nu eens daarby de militie van ònze dagen! Ja zelfs de schuttery, of de mannen van de Weerbaarheid! Is 't niet bedroevend? Ja, 't is bedroevend.

MACHTELD neemt heel alleen 't laatste rympje voor haar rekening. Maar 't schynt haar niet makkelyk te vallen. Het mensch is uitgeput. Toch vervult ze haar edelvrouwelyke tooneelplicht. Met kunstvaardiglyk-regisseur-ontevredenheid-vreezende boeteschuwende stiptheid, herinnert ze zich de schoone regels:

»Wy stamluî vallen niet als boeren door elkaêr:
Hier lig ik... en daar jy... de page dáár...

en:

»Zorg in het laatst Bedryf fatsoenlyk straks te sterven!"

Ze doet het! Waarachtig... krek! »*En ik*, zegt ze:

»En ik! Ik sterf niet meê op 't dierbaar Vorstenlijk!
Ik leef en adem nog...

Wel zeker, mensch! Je rymt zelfs. Luister maar:

»Dank Hemel! Ik bezwijk!"

Zoo was haar laatste snik een rym op BILDERDYK!

Hy had het wel aan haar verdiend.

De dichter heeft verzuimd ons te zeggen, aan welke soort van dood ze zich eigenlyk schuldig maakte. Zoo als 't er stáát, zouden we moeten aannemen dat ze gestorven is aan verwondering dat ze nog leefde. Maar 'n behoorlyke schouwing van 't lyk schynt in de pen gebleven te zyn. We mogen dus eenige speelruimte gunnen aan veronderstellingen, mits ze niet al te bar indruischen tegen de historische onmogelykheid van 'n wel toegetakeld treurspel. Is het wat veel gewaagd te gissen dat het mensch na haar bezwyken nog iets heeft willen zeggen, en aan 't rym gestikt is?

Mocht dit juist geraden zyn, dan keur ik haar sterven volkomen goed. Er is leering in. En... vermaak ook. 't Is 'n amusant *caveat* voor de verzemakende jonkheid.

Overigens?

Och, dat heel Nederland uitriepe by zeker soort van verzen die zich aan de pers wisten te... ontzwachtelen:

»*Vriendelyk dank! We zyn godlof mondig, weetje, in 't jaar O. H. achttienhonderd drie en zeventig, en verkiezen ons niet langer door zottepraat te laten...*

O goden, 'n rym! Drie vellen druks voor 'n rym!

... BEMACHTELEN, ziedaar!

Met het zeer ernstig doel hiertoe het myne bytedragen, getroostte ik my 't schryven van deze hoofdstukken.

De belangstellende lezer komt eindelyk te weten waarom LODEWYK NAPOLEON *Koning van Holland is geworden.*

693. Ik heb bewezen dat het ellendig geschapen staat met BILDERDYK's *taal* en versificatie. Hy was hierin geen meester niet alleen, maar staat zelfs ver beneden 't gewone peil van verzemakers.

Met de aantooning dáárvan moest ik beginnen. En... ik had geen keus in de methode van bewysvoering.

Wie in de analyse waaraan ik z'n »*Floris de Vijfde*" onderwierp, eene eigenlyk gezegde recensie meent te zien, 'n leerzame Boek- of Kunstbeschouwing in goeden zin, zou zich vergissen.

Het prul is beneden KRITIEK.

In-plaats — en tevens ten-bewyze daarvan — moest ik 'n *lyst van fouten* leveren, die tot KRITIEK staat als 't policiedossier van een vagebond tot 'n plutarchische levensbeschryving of 'n karakterkundig ESSAY.

En daarom ook is de lyst zoo lang.

Ik had niet te bewyzen dat ook zelfs de groote Bilderdyk wel eens 'n foutje maakt. Ik moest aantoonen dat de schryver Bilderdyk een knoeier is van de ergste soort.

Met meer of min »verwondering" — dit is me onverschillig geworden — zal de lezer wel genoodzaakt zyn deze stelling aantenemen, en de buitenwerken der vesting: »*qui ne veut pas être étonnée*" zyn in m'n macht. Ik kan nu verder gaan zonder me langer om die verwondering te bekommeren.

Niet grondig en uitputtend, maar voldoende toch naar ik meen, heb ik tevens opgewekt tot het beoordeelen van de manier waarop hy omspringt met *menschkunde* en *historische voorstelling*. Juist door de opmerkingen daaromtrent als 't ware te vermengen met de staaltjes van z'n *taal*, mocht ik me onthouden van dieper onderzoek of verdere ontwikkeling. Misschien zou ik me hier mogen beroepen op **269**. Het ligt immers in de rede, dat de man die niet in-staat is de allereenvoudigste gedachte behoorlyk intekleeden, tevens alle bevoegdheid mist tot het schilderen van toestanden, waarvan de beoordeeling iets meer vordert dan àllerlaagste schoolkennis. Waar deze zoo ten-eenen-male ontbreekt, mogen we noch litterarische bekwaamheid verwachten, noch historischen blik, noch zielkundige scherpzinnigheid, noch aesthetische ontwikkeling. En... er is nog iets — het voornaamste! — dat men by den zoodanige altyd te-vergeefs zal: de integriteit.

Ziehier alzoo weder de stelling die ik meermalen behandelde, omdat ze my voorkomt van hoog belang te zyn: *de wyze van uitdrukking een kenmerk der moraliteit.*

Geenszins om deze stelling, wat Bilderdyk aangaat, te staven — hyzelf levert de bewyzen, en ik zal die aantoonen — doch om de analogie te doen in 't oog vallen, beroep ik my op blz. 164 vlgg. van den III[n] Bundel. Ook myne opmerkingen over Thorbecke's »*Historische Schetsen*" (**452**) en van der Palm's hofredenary (**516**) kunnen, naar ik meen, met vrucht worden geraadpleegd. In **516** vooral dringt zich

een ziekteverschynsel op den voorgrond, dat zeer nauwkeurig overeenstemt met de onzedelykheid die ik aan BILDERDYK en aan *zeer veel* andere schryvers ten-laste leg.

Doch eerst nog 'n enkel woord over de gebrekkige uitoefening van 't schryvers-ambacht *als zoodanig*.

Wie werkt, maakt fouten. Om géén fouten te maken, zou men niet moeten werken. Wie veel werkt, loopt gevaar veel fouten te maken. Dwalen is menschelyk. Enz. enz. Niemand is van al deze waarheden meer doordrongen dan ik, die ze ken by treurige ondervinding.

Doch er is verschil tusschen het maken van fouten, en *doorgaande slordigheid*. Het bekende *quandoque dormitat* mag niet worden ingeroepen door iemand die slechts by uitzondering wakker is.

Om 't nauw verband tusschen moraliteit en de wyze van uitdrukking te doen in 't oog vallen, beroep ik my op voorbeelden uit het dagelyksch leven. Zou men een wisselbrief voor echt houden, die van taalfouten krioelt? Zou men vertrouwen stellen in de financiëele soliditeit van iemand die zich in kleeding, gebaren en taal doet kennen als 'n straatlooper? Zou men te-biecht gaan by iemand die zich aanstelt als 'n dronken matroos? De behandeling eener rechtszaak opdragen aan 'n gemachtigde die niet schryven kan?

»Die niet schryven kan." We zyn er.

Op zichzelf zou dit, even als die andere min loffelyke eigenschappen, slechts grond geven tot 'n beschuldiging van *negatieven* aard. Doch wanneer zulke personen zich als advokaat, als geestelyke, als mannen van zaken, als rechtmatige trekkers of houders van 'n wisselbrief *voordoen*... wanneer zy pogen zich meester te maken van de uit die hoedanigheden voortvloeiende winsten en onderscheiding, dan levert hun onkunde of linksheid wel degelyk grond tot de verdenking dat ze *positieve* bedriegers zyn.

Om van deze verdenking te geraken tot zekerheid, is slechts één stap noodig.

Wie 't Bilderdyk vergeeft dat-i niet behoorlyk schryven kan, mag toch geen genoegen nemen met de oneerlykheid waarmeê hy zich als schryver opdringt. En dit deed hy. In al z'n werken heerscht de eigenaardige toon van iemand die meent iets belangryks te zeggen, van 'n wegwyzer, van 'n leeraar, van 'n Ziener. In een stuk dat straks volgt, noemt hy zyn gerymel: »goede verzen."

Wist hy niet beter? In dit geval ware hy alleen schuldig aan onjuiste schatting zyner gaven, en z'n vergissing zou slechts getuigenis geven van scheef oordeel, niet van bedrog. Maar hy levert te-gelyker-tyd zulke doorslaande blyken van opzettelyke valsheid, dat wy 't recht hebben hem te veroordeelen als oneerlyk. We betrappen hem op 't uitgeven van valsche munt. Dit kòn *op zichzelf beschouwd* in onwetendheid geschied zyn. Er blykt echter:

1°. dat-i *coutumier du fait* is, en:

2°. dat hy die munt tracht aan den man te brengen in eene transactie, even schandelyk als de muntvervalsching zelf.

»*Floris de Vijfde*" namelyk zou 'n slechte daad blyven, al werd het stuk overgezet in behoorlyk Hollandsch.

Het is my zeer wel bekend dat de verplichtingen van iemand die zich op publiek terrein beweegt, zeer verschillend worden opgevat. Wat my betreft, ik blyf er by de roeping van een schryver zeer hoog te stellen. Dit blykt, naar ik vertrouw uit al m'n werken, en nu weder uit het verband dat ik meen te vinden tusschen den toestand eens Volks, en de litteratuur-periode die dezen toestand voorafging. De dwalingen der kleinkinderen zyn de digestie-verschynsels van de denkbeelden waarmee de grootouders gevoed werden.

Het hoofdbestanddeel der letterkunde die het tegenwoordig tydperk voorafging, was Leugen.

Het is — in-weerwil dan van 't opzettelyk verknoeien der figuur van Amstel — nog altyd mogelyk, dat sommige lezers deze verregaande onzedelykheid niet bemerkt hebben in

het stuk dat ik tot staal koos. Me dunkt ik hoor zeggen: »nu ja, als voorbeeld van slechtschryvery kan die »*Floris*" dienen... de taal is ellendig...

Dit is nu toegegeven, niet waar?

... de karakterkundige ontwikkeling is slecht...

Toegegeven, niet waar?

... maar... *onzedelyk?*

Ja, lezer. Bilderdyk's moraal staat op één laagte met z'n *kikkans* en de rest. Ik hoop dat ge nu den afkeer van verwondering eenigszins moogt te-boven zyn. Doch al ware dit zoo niet, met of zonder verbazing zult ge wel genoodzaakt wezen te erkennen dat onze door byna vier geslachten geprezen schryver zich niet schaamde in een ethisch opzicht even valsche munt te slaan als met z'n taal.

Er is *tendenz*, er is 'n *oneerlyke strekking van eigenbaat* in 't schoonwasschen van dien Floris. De verdraaide opvatting van 't karakter des dommen woestelings, was in Bilderdyk geenszins 'n fout tegen historische, menschkundige óf aesthetische waarheid alleen, ze was 'n welberekende gauwdievenstreek: hy maakte daarmeê z'n hof aan 'n »Vorst."

De beschuldiging is zwaar. Ik zou ze dan ook niet inbrengen, indien het bewys niet voor de hand lag. Slechte menschen zyn altyd dom, en dom wàs onze verzemaker! Hy erkent z'n felonie met 'n plompheid...

Of moeten we 't *finesse* noemen dat-i blyk gaf z'n Publiek te kennen? Rekende hy er op, dat de menigte altyd genoegen neemt met bedrog mits 't maar behoorlyk grof is? Gedurende de vyf-en-zestig jaren die er sedert de verschyning van z'n prachtstuk verliepen, heeft niemand hem z'n laagheid voor de voeten geworpen.

Men heeft Bilderdyk vereerd met tegenwerking op alle terreinen. Er is gekibbeld over z'n spelling — de hoogstbelangryke *y*- of *ij*-, *ch*- of *g*-kwestiën, e. d. — over z'n praedestinatie-leer, over z'n juridische meeningen, over z'n behandeling der Vaderlandsche Geschiedenis... maar nooit heeft

men hem de walgelyke vleiery verweten, waarmee hy — de Vaderlander by-uitnemendheid! — de gunst trachtte te winnen van... LODEWYK NAPOLEON.

Want aan dien Koning is 't »*vaderlandsch historisch*" stuk opgedragen! Ten-behoeve van dien vreemdeling moest de *hollandsche* Graaf FLORIS worden omgeknoeid in 'n kraamkind van onnoozelheid! Om LODEWYK genoegen te doen, haalt het middeleeuwsch potentaatje de artikels aan uit het goddelyk Wetboek van Strafrecht, die *irremissibel* straf bedreigen tegen: »Staatsverraad en Vorstenmoord!"

Ziehier de misselyke opdracht van 't vod:

»SIRE,

De tout temps la Tragédie a été considerée comme l'école et l'amusement des Princes et des Peuples, parce qu'elle réunit le mâle caractère de l'histoire aux agrémens de la poésie."

Mannelyk. Karakter. Geschiedenis. Poëzie. We noteeren die woorden voor memorie.

»La pièce que j'ai l'honneur de mettre à Vos pieds, SIRE...

»*A Vos pieds.*" Zegge: mannelyk! Zegge: karakter! Zegge: historie! Zegge: poëzie! Dit is de mannelyk-historische-karaktertaal van 'n DICHTER!

...intéresse la Majesté du trône que Vous occupez. Le sujet que je traite, est...

De aanbeveling die nu volgt, kan sommigen eenigszins vreemd voorkomen. Om te behagen aan 'n *Korsikaan* die door de verdiensten van z'n broeder carrière had gemaakt in *fransche* dienst, verzekert 'n *hollandsche* dichter in *vreemde* taal, dat het door hem behandeld onderwerp was:

...national. C'est la chûte de l'ancienne maison des Comtes de Hollande; c'est la gloire de notre nom ternie par un lâche attentat; c'est l'envie et l'orgueil des Grands, ligués contre un Prince aimable, rempli de vertu, et l'amour de son Peuple...

Wat zegt hier de edele dichter? Was FLORIS: *l'amour de son Peuple?* Het staat er. Een Volkskupidootjen alzoo. Precies als »lamme Louis" zeker. Aan hèm immers zyn al die aardigheden geadresseerd.

...c'est la lutte de ces petits tyrans du moyen âge, oppresseurs par principe comme par intérêt, avec la magnanimité, la douceur et la bienfaisance d'un maître adoré."

Adoré! De hollandsche FLORIS? De fransche LOUIS? FLORIS èn LOUIS? Om 't even. De lezer ziet wel dat we hier in de buurt komen van den ouden heer BAÄL uit *Koningen* zóóveel? Er wordt geadoreerd.

»Souffrez, SIRE, que je retrace les malheurs de ces temps ou la vie du meilleur des Princes fut à la merci de quelques Barons sanguinaires, ne respirant que le désordre et l'anarchie."

Hier volgt het hoogzedelyk politisch *fabula docet* tengebruike des VOLKS... naar de hof-exigentie van den jare *achttienhonderd en acht:*

»Instruit par de semblables tableaux, que le Hollandais sâche apprécier la tranquillité d'un règne paisible...

Paisible! Zoo staat er!

... d'un pouvoir légitime et juste...

Légitime et juste! Zoo staat er. Men vergelyke deze uitdrukkingen met BILDERDYK's pedant-juridische beschouwingen over 't *droit divin* in z'n »*Geschiedenis des Vaderlands.*" Dáár byv. waar hy 't erfrecht der ongelukkige JAKOBA op zyne wyze aantast! Het: »*pouvoir légitime et juste*" van LOUIS is, volgens hem:

...assis sur les lois, affermi par les bienfaits, soutenu par la force prépondérante du sceptre."

Dit alles behoort »*le Hollandais*" te beseffen! *Et*, volgt er:

»Et, qu'en jouissant des avantages d'une constitution monarchique,

il se pénètre bien de cette importante vérité, qu'après les excès de la licence démocratique, rien n'est plus détestable que la puissance aristocratique des Grands, et qu'il n'y a de bonheur assuré et durable que sous la royauté.

Je suis avec le plus profond respect,

SIRE,

DE VOTRE MAJESTÉ

le très-humble, très-obéissant, très-fidèle et très-dévoué serviteur et sujet.

BILDERDYK."

Leyde, ce 1 Juin 1808.

Zóó schreef de auteur van de »*Vaderlandsche Oranjezucht*" en van den bundel rympjes op »*Hollands Verlossing!*"

Om de laaghartigheid van zulke flikvlooiery te vatten, behoort men zich niet te plaatsen op 't denkbaar standpunt van iemand die in den naam van 't regeerend stamhuis nu juist geen hoofdmoment vindt van wysgeerig opgevatte Staatkunde. Ook komt hier geen beschouwing te-pas van de — zeer betrekkelyke! — verdiensten van Koning LOUIS. De plaats die BILDERDYK overal tracht intenemen onder de verdedigers der »Vorsten van d'aangeboren Stam"... onder de theocratiseerende politici... onder »onverbasterde Bataven" — obligaatrym: geen slaven — onder »oprechte Vaderlanders"... rym: van God gevloekte tegenstanders... door Satan afgezonderd... uit een-of-andren afgrond opgedonderd... dit alles ontneemt ons het recht hem op hooger standpunt te plaatsen dan de gewone meeloopers van den dag. Ook hier alweer komt 's mans *taal* ons uitnemend te-stade tot het bepalen van de *zedelyke* kathegorie waarin hy behoort geplaatst te worden.

Hyzelf *erkent* dan ook dat-i z'n stuk schreef aan 't adres van »ZYNE MAJESTEIT." Ziehier de plompe confessie:

»AAN DEN LEZER.

Dit Treurspel was door my vervaardigd in verwachting dat het op den Amsterdamschen Schouwburg, door VONDEL's oude Treurspelen in vroeger dagen zoo verheerlijkt, voor den Koning by zijne intrede aldaar zou kunnen vertoond worden. Dit mislukte. Daar was geen tijd. Het verwonderde my, dat een Stuk in driemaal vier en twintig uren ontworpen en opgesteld, in drie weken (want zoo veel tusschentijd bleef den Tooneelisten) niet zou kunnen geleerd worden: ook weet ik niet hoe men aan eene uitspanning van nog geen drie uren tijds, en die sints lang door de vodderyen onzer eeuw by ons wel tot de geringste soort van kunstoefeningen verlaagd is, meerder tijd zou willen toewijden."

Die man klaagt over de *»vodderyen dezer eeuw!* Ook het beroep op den korten tyd waarin-i z'n stuk samenflanste, is kurieus. Uit achting voor z'n woord behoeft men hem nu juist niet te gelooven, maar wel bestaan er andere redenen die ons nopen den opgegeven arbeidstyd voor den waren te houden. Is 't niet om te duizelen, wanneer men bedenkt wat zóó'n genie had kunnen leveren, indien hy eens... 'n volle halfweek, of langer tyd nog, besteed had aan 'n Vorst- en Volk-onderwyzend Treurspel? Welnu, dat heeft-i gedaan! Vorsten en Volken verheugen zich in 't bezit van 'n bundel Tragediën van Mr. WILLEM BILDERDYK en z'n egaê, 'n waar echtkoets-product! We hebben voor 't oogenblik aan den »*Floris*" genoeg, niet waar? *Ex ungue!*

Ik ga voort met den brief: »*aan den Lezer*" waaruit we nu — in keurig proza — zullen vernemen hoe »goed" de verzen zyn, waarmee Vorsten en Volken door BILDERDYK vermaakt en onderwezen worden:

»Doch my is het wel, die, aartsvijand van het mishandelen van goede verzen, waarvan men sints lang de Dichterlijke en welluidende uitspraak wel heeft moeten verliezen, nooit voor het Tooneel heb gewerkt, noch ooit voor gehad het te doen; maar, aan ZIJNE MAJESTEIT eene erkentenis voor genotene onderscheidingen en weldaden verschuldigd, my van die plicht dacht te kwijten. Eene omstandigheid, die het ook thands het licht doet zien."

Natuurlyk! Er dreigde een: *operam et... mel perdidisse!* Het vod moest LODEWYK worden aangeboden. Deze of gene frans-hollandsche hoveling kon dan »ZYNE MAJESTEIT" overbrieven wat hèm aanging. Wat dan ook wel *allerunterthänigst* geschied zal zyn.

De nobele DICHTER besluit z'n bericht: »*aan den lezer*" aldus:

DE VOORAFSPRAAK aan den Koning (In VONDEL's tijd noemde men het *Voorspel*) welke hier by behoorde, beware ik voor eene andere Verzameling van Dichtstukken, die misschien meer byzonderheden behelzen zal. Mijn Treurspel kon wellicht van meer andere gevolgd worden; en het geen ik er over te melden heb, blijft tot zoo lang onder my. Vaar wel! *)

Het doet my leed de in dit stuk genoemde *Voorafspraak aan den Koning* niet te bezitten. Ik weet zelfs niet of die ooit gepubliceerd is. Dat het daarin niet ontbroken heeft aan den noodigen honig, kunnen wy opmaken uit 'n *tour de force* dien de auteur z'n held laat verrichten in het treurspel zelf.

Wy hebben gezien dat de brave FLORIS zeer bevriend was met God, en van die relatie gebruik maakt om 'n brok Nederlandsche Geschiedenis in de verre toekomst te prepareeren.

---

*) Ik heb in dit stuk, ter leering van Vorsten en Volken, BILDERDYK's onderscheiding van *y* en *ij* nauwkeurig gevolgd. M'n voornemen was eigenlyk dit overal te doen, ook in de aanhalingen uit z'n treurspel. Doch ik erken dat het my verveelde daarop by de correctie altyd te letten, zoodat men wel eens 'n *y* voor *ij* zal vinden, of omgekeerd.

Wat my betreft, ik schryf eens-vooral: Y. De gronden die BILDERDYK en z'n »volgers" aanvoeren voor 'n beweerd-rationeele onderscheiding, gaan gedeeltelyk boven m'n begrip en geheel buiten m'n smaak. By-gelegenheid een nummer over deze letterkundige hoogstbelangrykheid. Het is opmerkelyk dat de luî die zich op zulke zaakjes toeleggen, zoo weinig degelyks voor den dag brengen in *wezenlyke* litteratuur. Zelden of nooit leveren taalprofessers iets klassieks of 'n meesterstuk.

In het begin der Vyfde Acte houdt FLORIS in de gevangenis een monoloog waaruit ik reeds een-en-ander aanhaalde, en waarin hy met God overlegt hoe nu de zaken eigenlyk staan, wat er al zoo geschied is, en wat er geschieden moet?

Na o. a. aan God te hebben duidelyk gemaakt, hoe hy wel genoodzaakt was geweest een verbond aantegaan met Frankryk, omdat:

»ik moest elders steunsels zoeken,
Eer Englands ontrouw my op 't schendigst mocht verkloeken:"

gaat hy aldus over op HET HOOFDONDERWERP VAN 'T STUK, op den knoop die door den »dichter"... gedraaid is.

»Maar Hemel! Gy, ô gy, doorgronder der gedachten!
ô Laat me in dezen boei niet lavingloos versmachten!
Ik vraag u 't leven niet, ik ben der dood getroost,
Indien 't Uw Wil gehengt. Maar ô! vergeef mijn kroost!
Dien Zoon, dien Eduard tot vadermoord mocht brengen,
Wijt dien de misdaad niet, schoon hy mijn bloed doe plengen!
Straf Holland (want ik weet, Uw recht gedoogt het niet,
Dat strafloos Vorstenmoord en Staatsverraad geschied');
Maar matig in die straf de hardheid van uw slagen:
Doe uit den nacht van ramp een' blijden morgen dagen!
Schenk, schenk een' heerscher, die in 't wettige Gezag
De Koningskroon op 't hoofd, en schittrend, dragen mag!
Mijn' zetel drukken, maar met eedler glans omgeven
Dan Koning WILLEM-zelf op Romens throon verheven;
Die (moet zijn Stam vergaan, brengt uw besluit dit meê
En baat aan 't schuldig kroost geen Vaderlijke beê)
In 't eind de woestaardy en 't oproer moog vertreden;
Een Rijk in Holland stichte, als Vader aangebeden;
Zijn throon bevestige tot 's aardrijks laatsten stond!
Hoor, Hemel! hoor dees bede uit FLORIS' veegen mond!"

(Hy zet zich neder, en na eenige tusschenpoozing zich weêr opheffende, vervolgt.)

»Mijn ziel is los van de aard...

Heel braaf van FLORIS! Ook BILDERDYK raakt hier »los van

de aard." De verzenmaker wordt ZIENER. Maar de lezer houde zich gelykvloers. Wie zich hier liet mee-opheffen zou allicht het ware besef verliezen van den mirakuleuzen sprong des DICHTERS die — op 'n heel, heel klein verbindinkje met het Amsterdamsch Paleis na — »los van de aard" is. FLORIS dan, »kan nu:

gemoedigd sterven!
Mocht Holland door mijn dood gewenschter lot verwerven!
Ja, 'k zie, ik zie van verr' dien blijden dageraad!
Wat eedle Majesteit verkondt dit fier gelaat...

Lamme LOUIS!

Leef, Koning, leef en bloei', mijn boezem juicht u tegen!
Uw' schepter! heel uw' Stam! De Hemel regent zegen!
Bloei welig, dierbaar Volk! Word machtig, groeiend Rijk,
En voer tot 's wareld's kim den naam van... LODEWYK!

Is 't genoeg, lezer?

Ik onthoud me van kommentaar, en bepaal me in naam van:

MANNELYKHEID,
KARAKTER,
HISTORIE, en
POËZIE,

tot 'n welgemeende vervloeking. *Vivant sequentes!*

De moraliteit der »Verstand- en Hart-*litteratuur.*

694. 't Spreekt vanzelf dat de dichtvuurspranken van onzen integren poëet terstond nà '13 'n heel anderen weg uit spartelden, en de verdiensten van ORANJE omdartelden. Het leveren van al de stalen der laaghartigheid waarmee hy de opgaande zon aanbad, zou my te ver leiden. Een paar slechts:

Prins WILLEM FREDERIK was natuurlyk 'n allerverschrikkelykst deugdzame held. Een: »VORST *voor wien de harten blaken.*"

Hy was bovendien — en dit had-i vóór op LOUIS! — *het kroost*... zoo staat er.

»het kroost van zoo veel Vorsten,
Die, des menschdoms lust en vreugd,
Kronen voerden, scepters torschten
En vereerden door hun...

Rym maar toe, lezer! Ge zult het kunstje nu wel kennen.

»Door hun deugd" alzoo. Precies!

We vernemen dat: »*Kronen ontëdeld, ontluisterd en verlaagd* kunnen zyn... ja:

»Ja, een Dwingland afgebedeld,
Of onteerd door die ze draagt...

Maar:

»Aangeboôn door Vrije Volken,
Zijn zy op het Vorstlijk hair,
Liefdepanden, hartentolken
Van een dankbre Burgerschaar."

»ORANJE" zou dus verkeerd doen: »heur gewijde banden niet aantenemen." Ze voegen by z'n: »lauwerbladen." Bovendien:

»Gaan zijn ouderlijke rechten...

Dat's wat ànders dan met LODEWYK, die toch wel beschouwd niet van 'n behoorlyken »Stam" was, niet waar?

»Gaan zijn ouderlijke rechten
Met de wenschen niet vereend,
Die zijn heldenkruin omvlechten
Met het Vorstlijk praalgesteent'?"

»Wenschen die 'n heldenkruin met gesteent' omvlechten." De lezer gelieve by voortduring acht te geven op de overeenstemming van *karakter* en *uitdrukkingswyze.* Wie zóó voelt, moet zóó spreken!

Die ORANJE is: »*Hollands redder.*" En:

»Volken die hun juk verbreken
Keeren tot hun oorsprong weêr."

Ik begryp dit niet recht, maar op 'n weinig min of meer onbegrypelykheid komt het in zulke voddery niet aan. De nieuwe BAÄL is: »*gehuld in de rijkskroon.*" 't Staat er. Maar de: »*robynen*" die daarin: »*flikkeren*" zullen de: »*deugd niet te*

boven schijnen, die den heldenborst vervult."

»Nimmer zal hun luister halen
By de vlam van 't dankbre hart
't Geen u 't Nakroost zal...

Rym, MACHTELD, rym!

...zal betalen
Dat door U behouden werd."

ORANJE heeft het nakroost behouden, en dit zal daarvoor een hart betalen. 't Staat er.

Ja, die vlam zal eeuwig duren,
Wáár Bataafsche boezems slaan;
Heiliger dan Vestaas vuren
Tot den Naneef overgaan.
Ja, bewaakt haar, Hollands telgen!
Had zy eenmaal uitgebrand,
De aard zou gapend u verzwelgen,
En 't ware uit met Nederland!

Dit klopt niet precies met de afspraak tusschen FLORIS en God: toen ze met hun beidjes in de gevangenis besloten: »*zegen te regenen*" onder de auspices van LODEWYK wiens naam zou gevoerd worden tot 's: »*wareld eind*" en die den hollandschen troon had ingehuurd:

»tot 's aardrijks laatsten stond."

Uit 'n theologisch oogpunt is het volgende nog-al belangryk. In zeker vers van 1821 »*aan den* PRINSE VAN ORANJE" — onzen WILLEM II, later — zegt BILDERDYK o. a. dat de: »*Almacht*" door 't restaureeren van de familie: »*zijn zegenbeê verhoord heeft.*" Toch niet die van 1808 uit den »*Floris*" niet waar? Het is voor zoo'n »Almacht" niet gemakkelyk telkens te beslissen aan welke »zegenbeê'' ze zich te houden heeft, als de zegenbidders zoo van front veranderen.

Ik kan niet àl de zonderlingheden aanhalen die 't stuk doorwemelen, maar vind het slot de moeite van 't citeeren

waard, om zekere verwarring tusschen de persoonlykheid van Jezus en die van den prillen Prins, welke ik ter oplossing aanbeveel in de aandacht van alle rechtzinnige dominees. Ziehier:

»De zon van heil herschijnt in 't zaligst tydsgewricht!
't Zwicht alles voor den throon die 's warelds Heiland sticht!"

Slaat dit op 't oude Koninkryk der Hemelen of op 't nieuwe Koninkryk der Nederlanden? Uit de regels die er onmiddelyk volgen, zou men moeten besluiten tot het laatste. Er staat:

»En gy, getrouw aan 't bloed der Vaderen,
Gy met hun heldengeest in de aderen,
Verwinnaar van uzelv' en 't heir der Godsverraderen,
Zult heerschen in Zijn naam zoo verr' de morgen licht."

Prins Willem schynt hier tot 'n soort van zaakwaarnemer benoemd te worden. Maar 't vervolg en slot brengt ons weêr in den war. Daar wordt uitdrukkelyk gezegd dat Jezus *zelf* gekomen is.

»Gy, Aarde hoort, ja hoort my spellen!
't Beslissend oogenblik breekt in verwoesting uit!
Der Eeuwen zwangre schoot, in barensnood aan 't zwellen,
Der Eeuwen schoot ontsluit!
De Vorst der Vrede daalt. Buigt neder
Gy, Volken, Vorsten buigt en legt uw scepter af!
't Is JEZUS, dien gy wacht, gy hebt uw Heiland weder,
O Aarde, ô Menschdom; ja, knielt neder,
HEM is de roem, de kracht, met aarde- en hemelstaf."

Hèm? Wien? Den Zoon van God of van Willem I?

Om de navôrschers dezer theologisch-politische verborgenheid eenigszins te-hulp te komen, diene de opmerking dat volgens 'n ander stuk van onzen »dichter" de: »*Oppermacht van het Doorluchtig en Koninklijk Stamhuis van* Oranje, *een* leen *is van Gods gezalfden Zoon*." Het zou mogelyk kunnen wezen dat deze heraldische byzonderheid de zaak ophelderde, vooral daar er uitdrukkelyk wordt verklaard dat de vorsten uit

genoemd huis niet moeten: »*hooren* naar *Godverlateren*" en verkeerd zouden doen hun: »*leen*, *Hem ten hoon*, *te verheffen van Zijn hateren.*"

De lezer heeft gelieven optemerken dat ook in deze stukken, *Taal* en *Uitdrukkingswyze* niets te benyden hebben aan den keurigen »*Floris*" en dat ook hier deze kenmerken van karakter wel degelyk overeenstemmen met den inhoud.

Doch genoeg van al dien zinneloozen praat! Wie lust heeft in nog meer misselykheid, kan zich van de karakterloosheid onzer verzemakers overtuigen, door 't inzien van *byna* àl de rymelary die na de restauratie de pers bevuilde, en den waarheidszin der Natie verwrong. Ook de fabrikanten van niet rymend proza deden dapper meê, gelyk we by 't behandelen der heldendaden van SCHELTEMA's prillen prins in bundel III gezien hebben.

Welnu, *deze* soort van onwaarheden was de ergste niet! De algemeene strekking der bedoelde leugen-litteratuur openbaarde zich — *en openbaart zich nog heden-ten-dage!* — op veel uitgebreider terrein.

Oppervlakkig zou men kunnen meenen dat het er weinig toe doet, of 'n Volk by 't keeren van den politieken wind geloovig meedraait, en telkens 't afgodje van gister voor dat van van-daag verwisselt. 't Staat ieder immers vry, zullen sommigen denken, den waan van verleden week bespottelyk te vinden...

Als-of daarmee de schaê geboet ware!

Wat baat het of men telkens op-nieuw inziet dat men òf zichzelf bedroog òf zich bedriegen liet door anderen, wanneer daaruit geen leering wordt geput voor het tegenwoordige, voor de toekomst? Meent men dat er geen gevaar ligt in 't *gewoon raken* aan leugen?

Ik geloof dat de voorbeelden die ik leverde van 't infaam speculeeren op de dwalingen van den dag...

Juist het onverzettelyk te-keer gaan van die dwalingen is

de taak des DICHTERS. Juist dáárom behoort hy te doorgronden wat anderen niet helder is, te kunnen wat de kracht van anderen te boven gaat, te durven wat door anderen wordt nagelaten uit lafhartigheid. Juist dáárom heeft hy behoefte aan GEVOEL, VERBEELDING en vooral aan MOED!

Ik meen dat de bewyzen die ik leverde van 't zeer òndichterlyk meeheulen met de afgodery *du jour*, treffend zyn. En ik zou my de moeite niet getroost hebben, noch om dit aantetoonen, noch om den lezer in-staat te stellen door 't achtslaan op *taal* en *uitdrukkingswyze*, in 't vervolg zulke opmerkingen te maken zonder hulp, indien niet myne beschouwingen daaromtrent nog altyd van volle toepassing waren op den dag van heden.

By-wyze van spreken neem ik geen boek op, geen tydschrift, geen dagblad vooral, zonder dat het gemoed me gloeit van verontwaardiging over 't bedrog dat de Natie zich laat welgevallen. Men klaagt — en te-recht waarachtig, maar niet luid genoeg! — over de vervalsching van levensmiddelen... eilieve, lezers, Nederlanders, MENSCHEN, scheelt het u niet hoe de geest gevoed wordt?

Er zou veel gewonnen zyn — men versmade 't middel niet om de eenvoudigheid! — indien de lezer de gewoonte aannam by elke zinsnee zich de vraag voorteleggen: *wat zegt hier de schryver?* Enkele bladzyden, zóó gelezen, kunnen meer nut stichten dan 't verslinden van gansche boekdeelen, zonder kritiek.

---

695. Ik heb te wyzen op de *infame strekking* van zeker soort van litteratuur.

Myn aanklacht treft niet BILDERDYK alleen. Hy leverde slechts 'n voorbeeld dat me byzonder bruikbaar toescheen, omdat het door de ellendige taal en 't onbeschaamd erkennen der baatzuchtige bedoeling van den schryver, geleidelyk voorbereidt tot het staven eener beschuldiging van meer algemeenen aard.

In stukken als zoo'n »*Floris*" wordt hof gemaakt aan 'n heel ànderen potentaat nog dan dien armen koning van één dag! Aan 'n ànderen BAÄL! Aan de alleronzedelykste zedelykheids-begrippen van Mr. PUBLIEK! Aan 'n MONSTER!

Niet om deze conclusie te bewyzen, maar om de verwondering over myne stelling uit den weg te ruimen, moest ik den vervelenden weg afleggen langs al die *harten* en *smarten*, dien onzin en die wartaal, die leugens, die laaghartigheid en die *kikkans*, waarmee onze »dichter" van uit z'n Leidsch rym-atelier zoo'n brutalen storm waagde op LODEWYK's allergenadigste gunst.

Pauzen en huisvaders houden er 'n lyst op na van verboden boeken. En we mogen de Pauzen geen ongelyk geven. Juist hierin ligt een der vele redenen waarom ik geen Paus zou kunnen zyn. Zoo-lang ik dit niet ben, keur ik 't af dat men aan menschen en kinderen het lezen van zekere werken verbiedt. Men behoorde hun het wapen der kritiek in-handen te geven...

»*Wat zegt hier de schryver?*"

... en daardoor te bewerken dat geen boek ter-wereld *hun schaden kon.*

Wie evenwel meent dat de *Index* niet kan gemist worden by 't opvoedings-systeem van Menschdom en kroost, zou moeten omzien naar 'n geheel andere methode van uitsluiting, dan tot-nog-toe gevolgd is: leve PAUL DE KOCK! Nu ja... vergelykender-wyze!

Godbewaarme dat ik de aardige romannetjes van dien *zeer goeden* man — wie vond ooit 'n Bilderdyksche laagheid in z'n onnoozel geschryf? — hooger stellen zou dan 'n handboek over Statistiek, dan Reisbeschryvingen, dan 'n »Beginselen der Algebra" enz, enz. maar... vergeleken met de Litteratuur voor »*Verstand en Hart*" waarmee we geplaagd werden sedert 'n eeuw... nog-eens: leve PAUL DE KOCK!

Ik herhaal dat ik niet BILDERDYK alleen beschuldig. Jazelfs, ik

houd hem niet voor den ergsten. Ook in 't speculeeren op valsche zedelykheid was hy maar 'n brekebeen, gelyk ik later door het ten-toon stellen van andere schryvers hoop aantetoonen. Voor 't oogenblik evenwel bepaal ik my tot hèm en tot z'n »*Floris.*"

Met voordacht begon ik met het aanhalen van 'n paar voorschriften uit FEITH's verhandeling. Ik wilde doen in 't oog vallen dat onze fabrikant naar de »regels van de Kunst" is te-werk gegaan. Van bezieling, van geestvervoering, van overtuiging, van oorspronkelykheid in gedachte of uiting, vinden we geen spoor. Gelyk 'n keukenmeid zùlke ingrediënten neemt tot het leveren van zùlke hutspot, vinden we hier *vorschriftsmässig* zóóveel »knoop" zóóveel »ontroering" zóóveel incidenten, zóóveel ontwikkeling, zóóveel katastrofe...

Is dit *op-zichzelf* 'n fout? Waarlyk niet. Maar 't wordt fout door de *strekking*. Het stond BILDERDYK vry, *ficelles* te gebruiken. Maar zoodra de auteur het draadwerk dat z'n mekaniek in beweging brengen moet, tot 'n koord draait waarmeê hy zich tracht optehyschen aan hofgunst, zondigt hy niet alleen tegen zedelyke integriteit, hy bederft ook uit 'n *ambachtelyk* oogpunt de bruikbaarheid zyner *ficelles*. KUNST is met valsheid niet gediend, en elke splitsing van oogmerk *is* 'n valsheid. Wat uit 'n vuile bron vloeit, kan niet zuiver zyn. Men zegge niet: »dit of dat *zou* schoon wezen, indien 't niet ware geschreven met onedele bybedoeling. Juist dóór die onzuivere nevenbedoeling wordt alle schoonheid *per se* uitgesloten. Vleitaal, valsheid, verwrongen voorstelling... LEUGEN in één woord, kàn niet schoon zyn. Dit kan bewezen worden uit alle *tendenz*-stukken die ooit door hofpredikers, officiëele historiografen, hofdichters en-dergelyk volkje geleverd zyn. Al wat er ooit door oude of nieuwe poëten op dit veld geleverd werd, is zoowel voddery uit 'n oogpunt van KUNST, als vergryp tegen zedelykheid. Wie lust heeft staaltjes daarvan te verzamelen, schaffe zich de redevoeringen der *Académie Française* aan. Ze zyn — nu eenmaal reglementair loftuitend —

als kunstproducten beneden kritiek. Een ander voorbeeld leverde ik in den IIn bundel. De officiëele wèlspreker VAN DER PALM — ook 'n vleier van LODEWYK! — toonde hoe onmogelyk het is, adel van uitdrukking te ontleenen aan laaghartigen indruk. En er blykt uit de gezwollenheid van z'n praatjes hoe hy zich uitsloofde om iets voorttebrengen dat op bezieling gelyken moest!

In deze onmacht van de LEUGEN om zich te kleeden in 't gewaad van het WARE, ligt 'n heerlyke triumf voor den *oprechten* kunstenaar.

Maar... niet alle beoordeelaars zien dit in. Integendeel. Slechts zeer enkelen bezitten genoeg *artistieke* en *zedelyke* ontwikkeling, om 't verschil te beseffen tusschen ware en onware Kunst, d. i. tusschen de Kunst die haar kracht aan WAARHEID ontleent, en de kunstigheid waarmeê LEUGEN als waarheid moet worden voorgesteld. Valsche Kunst heeft behoefte aan knoeiery... aan kunstjes.

We zagen hoe die FLORIS — 'n wildeman die in geen opzicht uitstak boven z'n tyd — ten-behoeve van *bybedoelingen* werd opgeschikt met allerlei hoedanigheden die hem niet passen. Wat zou men zeggen van den schilder die 'n ridder uit 12- of 1300 in frak en pantalon kleedde?

FLORIS is beleefd, discreet, kuisch, vroom...

Dit laatste is voldoende om de artistieke onmacht van de LEUGEN aantetoonen. Wie iets verhaalt, getuigt, voorstelt of schètst, dat-i niet kent, niet weet, niet gezien, niet gehoord, gevoeld of doorgrond heeft... liegt. En wie liegt, moet zich vergissen. Hy »praat zich vast."

Hoe is 't nu met de gelogen vroomheid van dien FLORIS gesteld? De man is van top tot teen in den godzalige, o ja, maar... op z'n protestants! Verder kon de leugenaar BILDERDYK 't niet brengen. Ware hy inderdaad DICHTER geweest, en doordrongen van z'n onderwerp, we hadden 'n graaf uit de middeleeuwen te-zien gekregen òf in 't karakterkostuum van 'n plompen vechtman die om God noch gebod gaf, òf

als 'n volslagen katholiek, òf — en zóó zou 't portret misschien gelykend geweest zyn — als 'n vry barok mengsel van die beide hoofdtrekken. In-plaats hiervan betrappen we telkens onzen FLORIS op 'n compleete godsgenadelyke voorbeschikkingsleer, op onvervalschte dordrechtery. BILDERDYK, onwaar als mensch, miste *ook als artist* de uit waarheidsgevoel voortvloeiende *bekwaamheid*. Hy kòn niet anders dan z'n ridder door misteekening omknoeien in 'n Gomarist. Er blykt dat de pretense ZIENER graaf FLORIS niet *gezien* had, en dat hy dus loog toen-i voorgaf dat sujet aan z'n publiek te vertoonen.

De lezer wordt uitgenoodigd deze opmerking over valschgeteekende vroomheid toetepassen op 't geheele kostuum, op alle andere hoedanigheden en denkbeelden die door den auteur aan dat graafje worden toegekend.

Die hoedanigheden waren eens-vooral allerliefst. Daar de dichter zoo goed is uit eigen beweging 't adres optegeven waaraan die loftuitery gericht was, hebben we ons by de aanleiding tot al die valsheid niet langer optehouden, dan voor zooverre ze ook gevonden wordt in stukken die niet zoo *à brûle-pourpoint* aan 'n machthebbende grootheid gericht... schynen.

Schynen! De algemeene strekking van zulke dingen is byna overal van 'tzelfde allooi.

LODEWYK vond het zeker pleizierig dat men 't aanranden der »Vorstelyke" waardigheid voorstelde als 'n gruwel byuitnemendheid. Als *de* gruwel, dien God — by-wyze van uitzondering zeker — niet vergeven kon. Welnu, we vinden in 't stuk 'n gelyksoortigen afkeer van alles wat niet behaagde aan... PUBLIEK. De dynastieke belangen van Z. M. VOOROORDEEL worden met dezelfde oogendienende drift verdedigd als die van Koning LODEWYK.

Op den voorgrond zien we: goddienery, kuisheid, *de* deugd.

De schryver is zóó vervuld van z'n begeerte om toch

vooral de mode van den dag te vleien, dat-i 't niet laten kan, preeken en theologische verhandelingen in den mond te leggen zelfs van z'n booswichten. De gemeene AMSTEL is geen grein minder familiaar met den »Heer" dan dominee FLORIS zelf. God speelt overal mee.

Hoe *religieus*, niet waar?

Mr. PUBLIEK houdt daarvan. Och, men kan er te-huis, en op de beurs, en in de Kamer, en... overal waar de zonde wat opbrengt, zoo onbeschroomd op toezondigen, als men zich zoo-even »recht innig gesticht" voelde door 'n theologisch praatje!

Zou 't stuk niet »mooi" zyn, waarin zooveel voorkomt van God?

Of die »God" zich daar vertoont in misteekend kostuum, of-i daar 'n onmogelyke rol speelt, of-i zich leent tot medeplichtigheid aan AMSTEL's verraad zoowel als aan de baatzucht van den auteur... dit alles doet er niet toe. De klank »God" overstemt alle bedenkingen van moreelen of artistieken aard. Goddienery is de door PUBLIEK begeerde saus waarmeê èlk gerecht, hoe vuil ook en hoe onhandig toebereid, smakelyk wordt gemaakt voor bedorven magen.

PENNEWIP was *tolk* toen hy BILDERDYK tot den »eersten vaderlandschen dichter" proclameerde, en tot 'n »man die in godzaligheid voor niemand behoeft uit den weg te gaan!"

Waarlyk: »zoolang ons vaderland zulke personen in deszelfs boezem draagt...

Hier begin ik van m'n vrind PENNEWIP te verschillen. Myn opinie is dat het vaderland deszelfs boezem hoe eer hoe liever van zulke kwakzalvers behoort te ontlasten.

De *godsdienst* dus! En *de* deugd!

Over 't algemeen worden deze beide zaken voor identisch gehouden. En ik heb vrede met die spraakverwarring, wanneer we 't woord: *deugd* opvatten in de beteekenis die daaraan door *verstand-* en *hart*-schryvers byna zonder uitzondering

gegeven wordt. 't Een is zoo vuil als 't ander.

Wat is eigenlyk in al dat prulwerk: *de* deugd?

Ook op deze vraag vinden we 't antwoord in onzen kostbaren »*Floris.*"

't Spreekt vanzelf dat er onder de ingrediënten van de treurspelhutspot behoefte was aan *tegenstelling*. Verraad en moord zyn wel heel tooneelächtige zaken, maar men vult er geen vyf bedryven mee. En zelfs de eischen der knoop-theorie worden door deze beide gegevens niet bevredigd. Ieder toeschouwer immers *weet* hoe 't met dien Floris afloopt. Het gewurm van den auteur met de *ficelle:* »zullen we moorden... zullen we niet moorden... verraden, niet verraden... doodslaan, niet doodslaan?" is wel medelydenswaardig, maar... wel beschouwd is deze reeds in Stoke's kroniek en op de schoolbanken ontwikkelde knoop, niet... knooperig genoeg, en dus eigenlyk géén knoop.

Kom-aan, 'n andere verwikkeling! Toeschouwer en lezer weten met wanhopige zekerheid wat er met Floris geschieden zal, maar... zyn ze ook zoo verdrietig uitgestudeerd in Machteld's deugd? Dáárvan is wat nieuws te fabriceeren, juicht de auteur, en hy levert den nieuwsgierige 'n hysterisch probleem in vyf allerdeugdzaamste Bedryven.

Ziedaar 'n »knoop" die langer duren zal dan alle Lodewyken van de wereld! Onder elk nieuw stamhuis, ja onder 'n republiek zelfs, zullen jongelingen en jonge dochters — *voire* hun ouweluî als ze niet geheel versteend zyn — zich bezig houden met de kittelende spanning: »hoe 't dan toch eigenlyk geschapen staat met de geslachtsdeelen van die fameuze Machteld?"

Op 't voorleggen van zùlke vraagstukken komen de finesses der Litteratuur voor »*Verstand en Hart*" neer. Het afgezaagde: »*zal ze wèl... zal ze niet?*" »*Is ze... is ze niet?*" moet schering en inslag leveren van al dergelyke voddery. Het heen-en-weer trekken van dàt knoopjen is de armoedige

hoofd-*ficelle* van zùlk maakwerk!

En de naam van dit vervelend gehaspel is: *de* deugd.

Ik zeide dat ik de zeer byzondere kuizigheid van die MACHTELD gebruiken wou voor *myn* knoop. Ik mag immers ook wel boeien, spannen, prikkelen, niet waar?

De ontwikkeling?

Ziehier. Volgens de geniaal-dichterlyke ontdekking van Mr. WILLEM BILDERDYK...

Weg, weg van hier, onnoozelen die u bezig-hield met de vraag of STOKE's »over" en »spel" elkaêr in overspelige gemeenzaamheid moeten naderen? Weg, weg van hier, ergdenkers, kwaadsprekers, democraten, die meenen kondet dat aan 'n hollandschen Graaf en 'n »Edelvrouwe" iets menschelyks kon bejegend zyn, als waren ze stervelingen, burgerluî of remonstrant! En nog eenige anderen... weg, weg van hier, ontzinden!

MACHTELD representeert *de* deugd. Dáárom is zy... zy, Mevrouw VAN VELZEN, geboren VAN WOERDEN...

Zou 't mensch inderdaad ooit geboren geweest zyn? Is deze veronderstelling niet wat menschelyk? Denkt eens welke ondeugdzaamachtige denkbeelden kunnen worden vastgeknoopt aan zoo'n gebeurtenis!

Geboren of niet geboren... gehuwd wàs ze! Dit is »historisch." Maar... in weerwil van dat huwelyk bleef ze...

Denk aan de deugd, MACHTELD!

Ze was 'n MAAGD!

Ja, ja, ze was *maagd*, toen ze in 't Ve Bedryf zich aan FLORIS kwam presenteeren: »*'k ben aan U!*"

Dit had de scherpzinnigste toeschouwer niet kunnen gissen. En FLORIS ook niet. 't Blyft de vraag of-i haar begrepen heeft? De eedle Graaf was zoo onnoozel! Ziehier nu de aptytelyke Manier waarop ze »*tot leering van Vorsten en Volken*" en om den toeschouwer behoorlyk te »ontroeren" haar zon-

derlingen toestand blootlegt.

Ze had zoo-even betuigd dat ze altyd: »*heimlijk geblaakt*" had, en dat ze nu verzocht: Floris' »*voeten te mogen genaken*" haar lippen te: »*kleven aan zijn voetstap*" enz.

Maat en »knoop" schynen meetebrengen dat Floris z'n deugdzame weigering inkleedt in 't halfvers:

»Neen, al te dierbre Vrouw!"

Dit onschuldig woordje — de weigering niet, maar 't vrouwschap — levert aan onze deugdheldin den gedurende vier Acten vergeefs gezochten of kunst-voorbedachtelyk vermeden tekst tot 'n obstetrische geloofsbelydenis. Floris had het woord »vrouw" niet mogen gebruiken, meent ze. Hy had »jonge-jufvrouw" moeten zeggen. *Zy* 'n *vrouw?* Wat denkt de eedle Graaf wel? Foei! Zoo slecht is ze niet! Ter-nauwernood vergeeft ze zich de gewoonheid dàt ze in de eerste Acte, als 'n ordinair menschenkind 'n oogenblikje »*ter zijde 't trapportaal*" gezeten heeft. Maar... *vrouw?*

Met verontwaardiging wyst ze die benaming af. Ze vloekt: *vre... ve... vle... bre... vle:*

»Ik Vrouw... van vloekbren Velzen?
Nooit mocht zijn gruwzame arm my op de koets omhelzen."

Ziedaar eindelyk, lezer, de doorgesneden echtkoets die ik u beloofde op blz. 176. Wees billyk, en erken dat ik u 't fragment van dit huwelyksmeubel volgens alle kunstregels op »spanning en ontroering" niet vroeger geven mòcht. Ik zeide u immers dat Machteld's... byzonderheid een der schoonheden van het stuk uitmaakte? Ge kondet toch niet vergen dat ik daarmee knoopbedervend begonnen was, niet waar? Nu weet ge 't. Het hooge woord is er uit!

Met gloeiende belangstelling luistert elk weldenkende naar 't vervolg van de vreemde confidentie. Machteld is aan Vorsten, Volken en parterre wat opheldering schuldig. Dit gevoelt de eedle... *vrouw* mag ik niet zeggen. 't Schepsel dan.

Ze gaat aldus voort:

»Nooit heeft zijn wreevle ziel, nooit heeft mijn hart vermocht...
Ik bloos...

't Werd tyd!

...daar is geen band die me aan zijn lot verknocht."

FLORIS zegt: »*wat hoore ik!*" En de toeschouwer ook. Daarom was 't den auteur te doen. »*'t Verrassend heeft zijn zoet.*"

Als dàt nu niet »mooi" is, en publiekerig deugdzaam! Ziedaar dan eindelyk de hoogdichterlyke beteekenis van haar klacht in de *protase*, dat die leelyke VELZEN zich verstoutte met de »echtkoets te spotten." Ziedaar de onthulling der allerbelangrykste mysterie, hoe 't dan toch mogelyk wezen kon dat ze na langdurig verblyf in VELZEN's: »*bed*" met niemendal was: »*besmet.*" Ziedaar de verrukkelyke belooning van FLORIS' deugd, neen... ziedaar *de* deugd, de DEUGD zelf in al haar hoogsteigen-treurspellige publiekbehagende volkomenheid!

Met vitten houden we ons niet op. Eerbied voor zoo'n reusachtige maagdelykheid verbiedt ons de vraag: waarom ze vroeger aan VELZEN's echtkoets-spotterny verweet, wat ze nu op-eens voor rekening neemt van haar eigen afkeer? Die VELZEN is 'n vorstenmoorder, en mag dus volgens alle mogelyke treurspel-moraal belast worden met de fouten en kuren van 'n ander. Vooral van iemand die *de* deugd voorstelt.

De DEUGD. Het besef onzer *Verstand-en-hart*-schryvers gaat in dit artikel niet boven de teeldeelen. Daarin studeeren ze. Daarmeê pronken ze. Daarmeê werken ze. Daarop beroepen zy zich. Daarvan leven ze. Daarmeê onderwyzen ze Vorsten en Volken. Daar draaien ze hun »knoopen" van. Daarop speculeeren ze. Daarmeê prikkelen zy...

Hefboomen en werktuigen van den *waren* Dichter zyn: *Verbeelding*, *Gevoel* en *Moed!*

... daarmeê prikkelen zy *hysterische gevoeligkedens.* Daarmee

bedekken ze hun *lafhartigheid* die, terugschrikkend voor de verkondiging van het WARE, steun zoekt... zoo-al niet in 't *oordeel* van Publiek, noch zelfs in z'n *smaak*, dan toch in z'n bedorven *moraliseerende zinnelykheid!*

De heele litteratuur van deze soort, even als de byna uitsluitend op 't geslachtsleven gegronde zedelykheids-idee van 't Publiek die door haar gevleid wordt, is één doorgaande leerschool van ZELFBEVLEKKING.

Sla ze maar na, de duizende en duizende »oorspronkelyke" romannetjes die er geschreven werden en worden naar de prototype der *Pamela*'s, der *Clarisse Harlowe*'s, der *Grandison*'s, der *Willem Levend*'s, der *Susanna Bronkhorsten*, der *Sara Burgerhart*'s, en let er op of niet de heele veredeling van »Verstand en Hart" ten-slotte neêrkomt op zoo'n kittelend: *zal ze... zal ze niet? Is ze... is ze niet?*

Wordt niet gedurig en telkens de heele heldinnigheid der vrouwelyke deugdmodellen saamgeperst tot de vraag: of de jonge-jufvrouw tot het laatste blaadje toe — by onze MACHTELD met inbegrip zelfs van bruiloft en huwelyk! — inderdaad jonge-jufvrouw gebleven is? Bemerkt ge dan niet, lezers, dat de schryf-moralisten uw heele litteratuur-deugd tot 'n onderwerp van vroedkunde hebben gemaakt? Stuit u de plompheid niet, waarmee zulke theoriën — ook uit 'n oogpunt van KUNST zoo bitter armoedig! — aandruischen tegen menschenwaarde, tegen karakter, tegen ontwikkeling? Zult ge dan nooit u verzadigd afwenden van de grofheid der *ficelles* waarmeê men uw belangstelling heensleept naar dat eene, éene punt? Naar dat *onderdeel* van 't mensch-zyn? Moogt ge langer de beleediging dulden van de overal blykende meening dat uw aandacht slechts te mynen is door 't goochelen met 'n *deugdzaamachtigheid*, die geen anderen prikkel kent dan 't heen-en-weer seulen van den »knoop" der telkens uitgestelde tot de uiterste grens van wellust opgeschroefde hoerery?

En de kinderachtigheid! »Ei kyk, hy heeft 'n meisje ge-

zoend!" Of... »niet gezoend!" 't Is eigenlyk om 't even hoe zùlke »knoopen" ontward worden.

En de ONWAARHEID! Elke fout komt op *leugen* neer. Ieder schryver en ieder lezer wéét toch immers hoe 't *inderdaad* toegaat in de wereld? Waartoe dan dat onophoudelyk pronken met voorgewende onnoozelheid, veel viezer ten-slotte en gevaarlyker vooral dan 't ruwst priapismus?

Waartoe? Wel, daarin zoeken de kunstenaars van bilderdyks-rang hun »knoopen." Daarmee brengen ze toeschouwer en lezer in: »*spanning en ontroering.*" Daarin ligt de taktiek van 't *métier.* »Verstand?" Eilieve, om 't verstand bezig te houden, is... verstand noodig. »Hart?" Maar... wie kan tot het hart spreken, zonder eerst zelf iets in 't gemoed te voelen dat de moeite van 't uiten waard is? Lager dus, lager! Zoo zakken ze af, de heeren kunstmoralisten, en met al hun deugdgepronk zien ze niet in — of *weten* ze 't? — dat zy zich precies op één lyn stellen met de schryvers die *franchement* ontuchtig zyn... op den moed na! Zoo'n DE SAADE beschreef... 't een-of-ander. Deugdzame schryvers vertellen lang en breed hoe dat een-of-ander... *niet* gebeurde. 't Verschil is ten-nadeele der braafheidsventers. Zy huichelen. Zy verraden. En... ze prikkelen oneindig sterker dan hun erkend-onfatsoenlyke kollega's.

Dat varen onder valsche vlag schaadt evenzeer de kunstwaarde — m'n oud thema! — als de zedelykheid. Met valsche gegevens brengt men nooit iets goeds voort, al werkt men dan ook, op z'n bilderdyks, ter-dege »met God."

Dit »met God" zelf is oorzaak, uitvloeisel en kenmerk van de LEUGEN. Geloof en hysterie, 't speculeeren òp geloof en speculeeren òp hysterie, gingen ten-allen-tyde hand aan hand. De teeldeelen-deugd in onze romans heeft dezelfde strekking als de onverstoorbare jonkvrouwelykheid der »Moeder Gods" en van de islamsche paradys-houri's. Rykdom van verbeelding schynt niet juist de hoofd-eigenschap van godverkondigers geweest te zyn. Ze kopiëerden elkaêr, en durfden hoogstens

zich bezondigen aan de variant van transpositie. 't *Positief* prentje waarop 'n ruw — doch natuurlyk! — priapismus geteekend stond, verhanselden ze »met God" in een *negatief* beeld van sterker kittelende — *niet* natuurlyke! — onthouding. Als symbool van alles verteerende wellust, is ORIGENES sprekender figuur dan alle ASPASIA's van de wereld... al waren ze gekleed zelfs. De naakten zyn *volkomen* onschadelyk, en misstaan niet, noch als kunstproduct, noch uit 'n oogpunt van zedelykheid, terwyl ORIGENES... teeken maar uit, lezer! Even als BILDERDYK's *taal* dienen kon om langs z'n *denkbeelden* en *kunstbesef* aftedalen in 't hol waar z'n *zedelykheid* huisde, zullen de *lynen* van die pop u den weg wyzen naar den afgrond van *immoraliteit* die door zoo'n kerkmonster wordt voorgesteld. Alles is in alles!

Alles in alles! De laaghartige bedoeling waarmee het stuk: »*Floris*" geschreven werd, is mede-oorzaak dat de figuur van *graaf* FLORIS misteekend werd, en in 't boelen met PUBLIEK's mooiheids-begrippen vinden wy de aanleiding tot het omknoeien van die MACHTELD in 'n onmogelyk wanschepsel.

»Teeken ons 'n »FLORIS V!" wordt er geroepen. »Dat kan ik niet!" mompelt de onbekwame werkman. Maar de leugenaar wacht zich wel dit openhartig te bekennen. Te onhandig, te vals-voornaam en te kleinzeerig om metselen te leeren of de straat te vegen...

Zulke wezens achten zich, godbetert, daartoe te goed. En m'nheer PUBLIEK die uit overmaat van God en Kuisheid geen verstand van verdienste heeft, steunt hen in die *malingre* verwaandheid.

... te lui en te ondichterlyk om na lange, *lange*, studie — er moet *gewerkt* zyn, heeren! (**626**, **627**) — door zes dikke ceuwen heenteboren, en 't oude potentaatje met z'n deugden, fouten en eigenaardigheden, te dagen voor 't oog van den ZIENER, tracht de bedrieger 't op 'n accoordje te

gooien met z'n klanten, en teekent »met God" 'n preutsche kostschool-jongejufvrouw, zonder 't minste vlekjen op haar jurk. Dit lykt nu wel niet op FLORIS, maar... 't poppetjen is deugdzaam... »met God." En — »met God" altyd! — wryft-i die deugd zoolang heen-en-weer, tot het hem gelukt de klanten zelf — ook »met God" natuurlyk — in 'n... spanning te brengen, die hun doet vergeten welke figuur ze eigenlyk besteld hadden.

»Teeken ons ridders, wordt er geroepen, 'n ridder!" De kunstigheid hokt weer. Een ridder, zegt ge? Hm!

Onze fabrikant huurt 'n katechizeermeester tot model, legt hem »met God" wat ouwewyvenpraat in den mond... klaar is z'n ridder!

»Teeken ons 'n *Edelvrouw* uit de middeleeuwen!" Daar zit weer onze knoeier. Maar... »met God" en de noodige teeldeel-taktiek zal 't wel lukken, meent hy. Uit armoed aan KUNST, zweept-i z'n kreupele verbeelding aan tot het uitdenken van een nieuw kunstjen op 't gebied zyner afgezaagde echtkoets-poëzie, en »met God" verkracht hy 't getrouwde schepsel tot 'n *maagd!* Prikkeling, spanning en bedrog als boven. M'nheer PUBLIEK is volkomen tevreden. Z.Ed. gaat allergodsvruchtelykst geonaniseerd naar-huis. Wat wil men meer?

Vindt ge my ruw, lezer? Goddank dan! Op 'n harden knoest voegt 'n scherpe byl. De Baäls-profeten uit *I Koningen* 18 zullen waarschynlyk den ouden ELIAS ook niet beschuldigd hebben van zachtzinnigheid. Goddank nog-eens! En gy, lezer, dank ook gy uwen God, dat er eens eindelyk iemand opstond, die den moed had...

Hoe staat er ook?

»En hy voerde hen af naar de beek Kison, en hy slachtte ze aldaar."

Ik deed wat ik kon. Maar m'n taak is niet afgeloopen. Er wandelen nog altyd veel profeten rond, die gespysd wer-

den — en worden! — van JEZEBEL's tafel, en die 't in speculatie op valsche deugd verder brachten dan BILDERDYK. Ook in dit vak muntte de man niet uit. Z'n KUNST was armoedig tot in de kunstjes toe. Ik zal dit later door 't aanhalen van voorbeelden uit andere godzalige schryvers bewyzen, en hoop by diezelfde gelegenheid de middelen optegeven, waardoor we verlost kunnen worden van de liederlyke kuizighedens die als 'n nachtmerrie liggen te ronken op ons opvoedings-systeem. Dìt zeg ik nu reeds: als m'n middelen niet eenvoudig zyn, deugen ze niet.

Dat ik ditmaal me zoo in 't byzonder bezig-hield met BILDERDYK, was omdat z'n »*Floris*" my uitstekend voorkwam als model van beroerdheid. Erkent de lezer niet dat de stof ryker bleek dan-i aanvankelyk meende?

Bovendien, is niet BILDERDYK 'n »Prins der Dichteren?"

A tout Seigneur tout honneur! Dat z'n prachtige »*Floris de Vijfde*" in vuiligheid te-kort schiet by sommige producten van z'n concurrenten, was geen reden om niet hèm het eerst te slachten. De goede wil om »met God" z'n PUBLIEK zoo laag mogelyk aantevatten, ontbrak niet. En ik vond z'n: *in pessimis voluisse* voor m'n tegenwoordig doel volkomen *sat.*

Wie over de laatste hoofdstukken ontevreden is, wordt verzocht z'n denkbeelden over *taal*, *poëzie*, *kunst*, *zedelykheid* en *godsvrucht*, eenigszins anders intekleeden dan met de betuiging dat ik zoo'n »byzonder slecht mensch" ben, of met de seurige klacht over 't brandmerken der »Vaderen."

Ik ben 'n zeer goed mensch, en juist daarom gloei ik van verontwaardiging by 't opmerken hoe die »Vaderen" zich lieten bedriegen door kwakzalvers. Naar myne opvatting van 't Vaderenschap moeten ze 't goedvinden dat ik hun Nakroost waarschuw.

Doch al ware dit zoo niet! »Vaderen" of geen »Vaderen" ik ben zoo vry te zeggen wat ik voor WAARHEID houd. Dit is *myn* godsdienst, *myn* P. G. En ik vervloek van ganscher harte

ieder die zich veroorlooft 'n àndere religie aan te kleven.

Dachten de »Vaderen" of denken de Neven daarover anders, dan dachten en denken die Vaderen en die Neven verkeerd.

Er is nog altyd ruim plaats by de beek Kison, voor valsche profeten zoowel als voor de drekgoden die ze in leven houden om... in 't leven te blyven.

Op de zotte beschuldiging dat ik »alles" aanval, antwoord ik met verwyzing naar **253**. Zeker, myn Godsdienst schryft me voor, alles aantevallen wat er spyst aan JEZEBEL's tafel.

En wie dáárover klaagt...

Zou ik niet gerechtigd zyn tot het vermoeden dat de zoodanige gewoon is in *die* restauratie z'n middagmaal te gebruiken?

Wien de schoen past... enz.

Als nu voortaan zekere schryvertjes *du jour* blootsvoets loopen, is 't hun eigen schuld.

Over middelpuntschuwende en aantrekkende krachten, negatieve en positieve polen of zoo-iets, blykbaar in 'n paar bezoeken die WOUTER *byna niet aflegt.*

695. WOUTER's kerkgang was achter den rug. De dominee had by deze gelegenheid zoo byzonder mooi gepreekt, zei STOFFEL. En: »alles was zoo toepasselyk!"

— 't Is nu maar te hopen, moeder, dat het vruchten draagt.

— Zeker, STOFFEL! En dat-i me niet weer z'n nieuwen broek scheurt. Er moet zoo zuur voor gewerkt worden.

Dit was wel weer eenigszins hyperbolisch gesproken, want »zuur gewerkt" werd er in den huize PIETERSE niet. Dat WOUTER's moeder zich zooveel onnoodige drukte op den hals haalde met haar huishouden, geschiedde uit pure liefhebbery. 't Mensch meende, dit hoorde er zoo by. Ook 't klagen daarover, of liever 't roemen op die bereddering lag in haar mond bestorven. Ze zou vreemd hebben opgezien als men haar gezegd had dat ze best kon gemist worden in de huis-

houding van 't Heelal.

Dat WOUTER de bezoeken die hy had afteleggen, moest uitstellen tot na z'n kerkgang, was 'n gevolg der bygeloovige vrees voor de dreigementen van Jufvrouw LAPS. Deze had zich beroepen op II Kronieken 16, vers 12, en tegen zulke argumenten was de ontkiemende liberalistery van jufvrouw PIETERSE niet bestand. Wel bleef ze er by dat men nu juist niet *alles* wat in de Schrift stond, zoo precies kon toepassen...

— Ja, ja, ja, dat kan de Mensch wel, als 't ware geloof er maar is, en... de Genade! Waarom anders, m'n lieve mensch, zou de Heer die verdoemelyke zwakheid van Koning ASA hebben laten te-boek stellen door den H. Geest? Alles heeft z'n beteekenis, weetje!

— Och, ik ben zóó niet of ik wil wel naar raad luisteren...

— Dat 's 't ware! Dan ben je gered, mensch! En... stuur 'm eens by me, na zondag. Of... al wàs 't zondag, maar na kerktyd dan. Dan kan-i me met-een wat van de preek vertellen, schoon die dominees... och wat weet zoo 'n kind daarvan!

Jufvrouw LAPS hield niet van dominees. Ze zag hen voor »geleerd" aan, en meende dat geleerdhedens niet te-pas kwamen. »Gods Woord, zei ze, was zóó ingericht dat ieder 't begrypen kon zonder grieks of latyns... als-i de genade maar had. Dáárop kwam alles neer."

Op den broodnyd na ben ik dit geheel met haar eens. En juist hierom vind ik die »Genade" zoo'n leelyk ding. Om consequent te zyn, moeten de Lapsen zich weinig bekommeren over »goede werken" en zelfs niet erg opzien tegen de kwade. Nu, consequent wàs onze oefenaarster.

— Ja, ja, zondag na kerktyd! Ik reken er vast op...

En, om de uitnoodiging dringender te maken, sprak ze van de lekkernyen die ze gewoon was haar gasten op dat uur voortezetten.

Wanneer wy aannemen — en dit mogen we — dat jufvrouw Laps op 'n bezoek van Wouter byzonder gesteld was, moet men erkennen dat er diepe kinderkennis lag in het toevoegen van gebakjes aan de voorgespiegelde napreek. Als waarheidlievend geschiedschryver mag ik niet verhelen dat m'n held geenszins ongevoelig was voor verlokkingen van deze soort. En... er was wel zoo-iets noodig om de vurige godsdienst-oefenaarster in zyn oogen beminnelyk te maken, of althans niet ten-eenen-male afschuwelyk. Hy was bang voor haar, doch 't spreekt vanzelf dat-i dit niet durfde zeggen. Ook blyft het de vraag of-i 't wist, want de tyd was nog ver dat hy beginnen zou zich rekenschap te geven van z'n aandoeningen. Een tyd die voor velen nooit aanbreekt!

Instinctmatig voelde hy angst voor 't alleen-zyn met dat schepsel. Ze was hem de levendige voorstelling van al de akeligheden die Jehovah noodig had om van tyd tot-tyd wat respect inteboezemen aan Israël... donder en bliksem, pestilentie, verzwelgende afgronden, booze zweeren, vlammende zwaarden en verder goddelyk gereedschap. Indien hy den moed had gehad rond-uit te spreken, zoudi haar verzocht hebben de beloofde versnaperingen hier-of-daar neerteleggen buiten haar woning. Hy zou die dan wel vinden, meende hy. Maar dezen moed had-i niet, en hy moest er dus wel in berusten dat z'n moeder over hem beschikte, en 't bezoek toezei.

—.En waarom ben je 'r nu niet heengegaan? vroeg ze, toen Stoffel's opgetogenheid over de preek wat begon te bedaren.

Wouter beriep zich op de bekende erge buikpyn die alle kinderen ten-dienste staat zoodra zy zich aan onaangename plichtjes willen onttrekken. Deze ziekte zou te genezen zyn door 't aankweeken van eenige vertrouwelykheid tusschen ouders en kroost. Waarom toch durfde Wouter niet erkennen dat het bezoeken van Jufvrouw Laps hem tegen de borst stuitte? Hy wist immers zeer goed dat in zyne omge-

ving de sympathie met z'n zeer speciale vyandin zoo byzonder groot niet was?

Velen vergissen zich in de meening dat de leugen altyd 'n uitvloeisel wezen zou van 't belang. Aanvankelyk is ze, even als sommige lichamelyke wanstaltigheden, een gevolg van knelling. Een kind dat geen weêrklank verneemt op de uiting zyner aandoeningen, wordt beschroomd, en vreest zich belachelyk te maken. Het gedurig vermanen, onderwyzen, berispen, werkt verlammend. De jonge ziel trekt schuw haar begeerige voelhoorntjes in, en sluit weldra ook de onschuldigste gewaarwordingen in haar binnenste op. Hieruit vloeit dat hygen voort naar 't onbekende, naar 't verre — dikwyls naar 't onbereikbare — dat mensch- en Menschdom kenmerkt. Want... de Maatschappy werkt hierin op gelyke wyze als het gezin en 't ouderlyk toezicht. »Dat mag niet!" en: »dat is onbehoorlyk!" wordt er van alle kanten geroepen, zoodra iemand zich veroorlooft zichzelf te zyn. »Hoe dwaas!" is terstond het algemeene oordeel over alles wat afwykt van den regel waaraan men gewend is. De meesten gaan een wyden stap verder, en noemen 't »misdadig" wanneer de eenling zich aanmatigt z'n individualiteit te bewaren, of zelfs wanneer-i blyk geeft daarnaar te streven.

't Gevolg is: *leugen*. Want de lust, om zich te verzetten tegen overmacht is weinigen gegeven. En de kracht!

Opmerkelyk is 't dat de enkele die dit beproeft, niet het minst wordt uitgejouwd door de velen die eenmaal dezelfde aandrift voelden, doch uit lafhartigheid en gemakzucht het strydperk ontweken of verlieten. Wie 'n waarheid verkondigt die tegen den gewonen sleur inloopt, vindt z'n gevaarlykste tegenstanders niet onder de aanhangers der bestreden dwaling, maar onder hen die, in den grond van hun gemoed zyn meening toegedaan, niet verdragen kunnen dat 'n ander den moed had die meening te openbaren. Het vóórgaan wordt door achterblyvers opgenomen als verwyt. Er zyn duizenden en duizenden die evenmin als WOUTER lust zouden hebben Juf-

vrouw LAPS te bezoeken, maar WOUTERTJE had buikpyn noodig om zich te vrywaren tegen verkettering over z'n tegenzin.

En 't lukte niet eens.

— Ik geloof niets van je buikpyn, zei de moeder. 't Is maar weer omdat je 'n ondeugend kind bent, die nooit wil doen wat men hem zegt.

Daar STOFFEL dit ook vond, werd er krygsraad gehouden, en WOUTER werd veroordeeld den zwaren tocht te ondernemen. De katechisatie die hem te wachten stond...

Och, 't leek niets naar 'n katechisatie! Hy werd ontvangen met 'n vriendelykheid die hem verbaasde en in de war bracht.

— Zoo, lieve jongen, ben je daar? Wat kom je laat! De kerk is al lang uit. Ga zitten, ventje. Kyk eens wat ik voor je bewaard heb, expres voor jou!

Ze drukte hem op 'n stoel, en schoof hem allerlei lekkernyen toe. WOUTER was verlegen. En dit werd er niet beter op, toen ze hem streelde en liefkoosde.

— En vertel nu eens van de preek, zeide zy toen het kind zich aan haar onverwachte vriendelykheid zoo goed mogelyk poogde te onttrekken. Wat heeft de dominee al zoo gezegd?

— De tekst was...

— Nu ja, straks als je mond leeg is. Eet maar eerst 'n paar taartjes. 'n Mensch kan niet alles te-gelyk doen. Daar is chocola, en 'n likeurtje kryg je ook. Ik heb altyd gezegd dat je 'n lieve jongen bent, maar ze moeten niet zoo op je hakketeeren. Sla maar toe, m'n jongen, en doe gerust of je thuis was...

Nu, dit was eigenlyk 't ware woord niet om WOUTER op z'n gemak te zetten. Thuis!

Na de eerste verrassing over de vreemde ontvangst, begon hy angstig te worden. Zonder de minste redeneering, en alleen om... om... ja waarom? Op-eens stond-i op, en verzekerde

dat z'n moeder hem bevolen had niet lang uitteblyven.

Er was weer geen woord van waar. Jufvrouw LAPS protesteerde, maar WOUTER hield vol. In-weerwil van haar dringende vriendelykheid wist-i zich door den vyand heenteslaan. Na beloofd te hebben dat-i zeer spoedig »eens zou terugkomen" raakte hy den trap af, en op-straat. Hier doorstroomde hem 'n onbeschryfelyk gevoel van verlossing. Onbeschryfelyk vooral voor hemzelf. Nooit was hy zoo... hartelyk behandeld, nooit althans bejegend met zooveel vertoon van hartelykheid. Vanwaar dan z'n tegenzin? Hy herinnerde zich dat ze hem by z'n vertrek een kus had willen geven, en dat-i zich door 'n snelle wending daaraan onttrokken had. Waarom? Dit wist-i alweer niet, maar het denken hieraan veroorzaakte hem een zenuwachtige rilling, zoo-als de schok waardoor we soms worden gestoord in den overgang van waken tot slapen.

En zoudi nu terstond naar huis gaan? Wat zou hy opgeven als reden van z'n spoedige terugkomst?

Onwillekeurig richtte hy z'n schreden naar de aschpoort. Z'n voornemen was niet FEMKE te bezoeken, volstrekt niet, waarlyk niet! Hy had z'n gekleurde OPHELIA immers niet by zich? Ligt hierin niet 'n duidelyk bewys dat-i by 't verlaten zyner woning niet aan FEMKE gedacht had?

En zelfs toen-i op den buitensingel z'n molens in 't gezicht kreeg...

Ach, ze zwegen! Was er geen wind, of hielden ze zondag?

De buitensingel was vol wandelaars. Juister gezegd, en vooral amsterdamscher: er was veel volk op de been. *Gewandeld* wordt er door de zondagsmenschen eigenlyk niet. Woord en zaak zyn te voornaam voor de burgerluî die daar heen-en-weer slenteren, en zich verbeelden dat ze »buiten" zyn, omdat ze stoffig zand in-plaats van straatsteenen onder de voeten hebben. Het zondagsgenoegen van de meesten is heel melankoliek! Of schynt dit maar zoo? Genieten de wandelaars

meer of iets anders dan op hun gelaat te lezen staat? We willen dit hopen.

WOUTER volgde een der stroomingen, en wel juist die waardoor hy FEMKE's huisje nader gedreven werd. Toen hy voor de lage omheining stond, die 't erfjen afschutte aan den wegkant, durfde hy niet binnengaan, en daar hy dit niet aan zichzelf bekennen wilde, schoof hy de schuld van z'n beschroomdheid op OPHELIA die thuis gebleven was.

— O, als ik m'n prent maar hier had, zuchtte hy, dan zou ik zeker...

Dit is de vraag! Ik geloof dat WOUTER even schuw zou geweest zyn met prent en al. Hy wist niet wat-i zeggen zou, en zelfs niet of hy iets te zeggen had. Wat zoudi antwoorden als FEMKE's moeder hem vroeg: »wat kom je hier eigenlijk doen, mannetje?"

Wy, schryver en lezer, wy zouden misschien kunnen antwoorden. En 't is de vraag of onze wysheid wyzer wezen zou dan de domheid van het kind dat daar weifelend stond te leunen op 't lage hekje. Hy staarde met open mond het huisjen aan. Z'n knieën knikten, 't hart bonsde, tong en verhemelte waren droog. Waarom toch?

Een klein zuiltje rook dat uit den schoorsteen opsteeg, maakte hem wakker. Als er eens brand kwam in FEMKE's huisje! Dàn immers moest-i wel binnen gaan! Dàn zou 't hem vrystaan haar te redden, haar in z'n armen te nemen, wegtedragen, ver weg, heel ver... tot het einde der wereld, of buiten de stad ten-minste! Hier-of-daar waar men gekleed gaat in rood fluweel en groene zyde, en waar de heeren groote zwaarden dragen, de dames lange sleepen! Wat zoo'n sleep FEMKE goed zou staan! En ze zou te-paard zitten, en hy zou haar volgen... neen, naast haar ryden met 'n valk op z'n vuist!

— Als er maar brand kwam!

Maar er kwam geen brand. Dit zag WOUTER ook wel. Die rook... och, 't was zoo'n gewoon huishoudelyk rookje! Hy staarde op andere huisjes in de buurt, waar ook iets scheen gekookt te worden, en overal veroorloofden zich de schoorsteenen een getuigenis van bezigheid afteleggen, die niet van FEMKE's bezigheid scheen te verschillen. Hoe was 't mogelyk!

Eén onderscheid bleef er toch, al wisten die domme wolkjes zelf het niet: zy hadden FEMKE gezien! Ze waren gezien door FEMKE! Zoo-even nog huisden ze in de turven die door háár hand waren geschikt op de vuurplaat! Warlend hadden ze dat verblyf verlaten, bly misschien dat ze werden opgezonden om straks WOUTER van haar te groeten... ach, waarom steeg ze niet meê op, zyzelf! 't Zou zoo juist hebben gepast by z'n aandoeningen. En al hadden alle wandelaars geroepen: »zie, daar geschiedt 'n wonder. Een meisje stygt uit den schoorsteen ten-hemel!"... WOUTER zou gezworen hebben dat het geen wonder was, maar FEMKE die omhoog zweefde, gedragen door de opgetogenheid van zyn hart.

Hèm kwam 't eer als wonder voor, dat ze niet scheen te weten dat hy dáár stond, zoo vurig verlangende haar te zien, zoo getergd half-voldaan door 't aanschouwen van iets dat misschien door haar gezien was, en toch, toch te schuw om 't erf optegaan, den klink van de deur te lichten, en binnentredend te roepen: FEMKE, hier ben ik... waarlyk, ik kon niet eer, maar nu, zoodra ik kòn: hier ben ik!

Want hy had 'n gevoel als-of hy zich verontschuldigen moest over z'n lang wegblyven. Juist anders-om dan by veel andere verhoudingen waarin men zich van gemaakte afspraken tracht te ontslaan, voelde hy zich als 't ware gebonden door afspraken die niet gemaakt waren.

Daar naderde 'n troep wandelaars die te lang schenen gerust te hebben in een der etablissementen langs den weg, waar men »ververschingen" bekomen kon. Al te ververscht plukten zy in 't voorbygaan WOUTER van z'n hekje, en na-

men hem in de vlucht van hun sukkeldrafje meê.

Nu, dit was zoo kwaad niet. Waarom toch zoud-i daar langer staan kyken naar dat huisjen en dien rook? 't Zou wel zonderling wezen als nu juist op dit oogenblik de brand kwam. En... zonder brand? Bovendien, daar-i Ophelia niet by zich had...

Maar... morgen! Morgen zoudi zeker z'n prent meênemen. En hy beloofde zichzelf dat-i dan niet zoo kinderachtig zou blyven staan voor dat hekje!

Hy voelde schaamte tegen-over al de ridders met bonte kleeren en harnassen, op z'n prenten. Ze hadden zeker moed... waarom anders zou men ze hebben uitgeteekend, en zoo prachtig opgetooid? Als 't niet beterde, zou men hèm nooit op 'n prent zetten, zoo'n laffen durfniet.

Maar hy zou zich beteren! Hoe verder hy zich verwyderde, hoe mannelyker hy zich voornam den volgenden dag onververvaard het huisjen intestappen, en flink tot Femke's moeder te zeggen: goeien dag, jufvrouw, hoe vaart u!

Het viel hem moeielyker te bepalen wat-i aan Femke zelf zeggen zou. Telkens maakte hy lange redevoeringen gereed, die sterk naar boeken en boekjes riekten, en dus niet veel deugden. Nu-en-dan zelfs betrapte hy zich op 'n regel uit Bilderdyk's »*Floris*" en voorziende dat het meisje hem niet begrypen zou, wapende hy zich in de voorbaat met de verzekering dat dit de woorden waren van onzen grootsten dichter.

Of ze daarvoor gevoelig wezen zou?

En by dezelfde gelegenheid zoudi haar dan tevens vragen wat 'n »wulp" was, en 'n »echtkoets" en »kuisheid" en zoo al voort. Al wat-i niet wist en toch zoo gaarne weten wilde, zoud-i aan haar vragen, en al verwachtte hy dan niet dat het ongeleerde meisje hem op den weg helpen kon, het was hem reeds 'n heerlyk vooruitzicht al die mysteriën met haar te zullen bespreken.

Aldus begon zich in den knaap het in-een vloeien te openbaren der verschillende soorten van ontwikkeling, waarop ik vroeger gewezen heb. Ik beweer nog altyd niet dat we hier met eigenlyke liefde te doen hebben, maar zeker is het dat WOUTER's neiging voor FEMKE, welken rang deze dan ook mocht innemen op zielkundig en — waarom zouden we 't ontkennen? — ook op stoffelyk gebied, zich vereenzelvigde met lust tot onderzoek. Och, hy wist wel dat er van haar niets te leeren viel, vooral niet omtrent zaken die niet te-huis behooren in 'n boek. Maar... er waren er ook van andere soort, en FEMKE kwam hem zoo heel groot voor, of liever: groot. Ze was volwassen, en dit brengt 'n hooge waardigheid meê in de oogen van 'n kind.

Doch, al zou er blyken dat ze in geen enkel opzicht instaat was z'n nieuwsgierigheid te bevredigen, dan nog voelde hy zich sterk tot haar getrokken door de begeerte háár iets meêtedeelen van *zyn* kennis. En, waar deze te kort schoot, zoudi met onbeperkte gulheid FEMKE deelgenoot maken van z'n onkunde. Dan toch gaf hy haar wat, en ze zouden zekere bezitting hebben in gemeenschap. Het kwam hem verrukkelyk voor te-zamen met haar iets niet te weten, waaruit natuurlyk 'n vereenigd streven naar kennis moest voortvloeien.

Hy was brandend nieuwsgierig naar alles wat ze hem zou te zeggen hebben, daar-i 't waarschynlyk vond dat ook zy levenslang al haar aandoeningen had opgespaard voor haar eerste vrindje. Met schrik bedacht-i nu dat hy van die vriendschap niet zeker was! Ze had in z'n ziekte naar hem gevraagd... nu ja, maar misschien was ze juist toevallig voorby z'n huis gekomen, en dan was 't zoo heel moeielyk niet, even aanteschellen, en te vragen: hoe vaart WOUTER?

O, dat valsche mensch-exemplaartje! Hyzelf durfde niet binnengaan. FEMKE had wel gedurfd, en toch... toch mocht ze niet al de eer hebben van den moed die WOUTER zoo groot toescheen toen ze gevorderd werd van hemzelf. Zoo

zyn we. Het doet niet tot de zaak dat het meisjen, niet als WOUTER geplaagd door aandoeningen die ze meende te moeten verbergen, minder moed behoefde dan hèm voor zoo 'n bezoek noodig voorkwam. Want dit verschil was hem onbekend. Hij had evenmin besef van hare eenvoudigheid, als bewustzyn van de oorzaken die hem beletten eenvoudig te zyn, en 't ware dus eerlyk geweest haar te bewonderen met dezelfde overdryving als waarmeêd-i zichzelf beschuldigde van lafheid. Maar dit deed-i niet. Hoogstens verdiepte hy zich in gissingen omtrent de manier waarop ze hem had weten te vinden.

't Is waar ook, dacht-i, hoe wist ze waar ik woonde? Hy berekende dat ze zich veel moeite moest getroost hebben om dit uittevorschen, en hieruit putte hy weer wat hoop dat-i wel inderdaad FEMKE's vrindje was. Haar éérste vrindje? Wie kon dit weten? Zoo'n groot meisje heeft al zoolang geleefd met haar moeder, en met schoolkameraadjes, en met jongetjes die haar komen bezoeken by de bleek, en met pater JANSEN...

Dien pater JANSEN had-i graag 'n hartelyken stomp gegeven. Wat moet men doen om *pater* te worden, FEMKE's pater? Als er mogelykheid was op zoo-iets! Met het grootst genoegen zoud-i dan aan FEMKE uitleggen al wat maar eenigszins dienen kon voor haar zaligheid, en hy wou haar graag 'n zoen geven elken keer als ze haar »vragen" goed had opgezegd. Jazelfs hy zou haar 'n zoen geven als ze wat haperde, of ook al wist ze 't eerste woord niet van haar lesjes met die ivoren torens. Och, hy zou voor FEMKE zoo'n vriendelyke pater zyn!

Hoe legt men het toch aan, om 't zoover te brengen in de wereld? En kon men er zeker van zyn, dat 'n pater altyd durfde binnengaan als-i ergens wezen wilde?

Hy zag duidelyk in, dat-i vóór alles die gekke beschroomdheid moest overwinnen. Wat zou MUNGO PARK wel gezegd hebben als-i hem daar zoo besluiteloos had zien staan voor dat hek-

je? Zeker, zeker, dit begreep hyzelf wel, zóó kon men geen werelddeelen innemen. O, meende hy, als 't maar om Afrika ware te doen geweest, dan zoud-i wel doorgedrongen zyn tot in 't binnenste binnenland, nog veel dieper-in dan ver over de blauwe bergen die den achtergrond vormden van al de prentjes in z'n boekje. Maar... dat hekje? En... FEMKE's moeder? En... FEMKE zelf?

Ware hy maar zeker geweest háár te vinden, alléén haar! »Toch niet, antwoordde hy zichzelf, dàn juist zou ik niet hebben durven binnengaan!"

Nu kwam 't hem voor, dat-i liever FEMKE's moeder had gevonden. Hy zou dan aan die vrouw gezegd hebben... ja wat? Neen, neen, zoo heel aanlokkelyk was de ontmoeting met FEMKE's moeder niet...

Zou men ook aan MUNGO PARK gevraagd hebben: wat kom je hier in Afrika eigenlyk doen?

En... als men 't gevraagd had... welnu, *hy* kon makkelyk antwoorden. Zoo'n reiziger in 'n boek met prentjes is nooit verlegen.

Hier begon WOUTER schoone toespraken te houden tot al de negerkoningen die hy met lans en zwaard overwonnen had. En al de vrouwen des lands kusten hem de handen terwyl-i voorby reed, zittende op 'n schimmel met vuurrooden schabrak. En hy informeerde zich heel minzaam naar de lieve meisjes die PARK hadden verpleegd in z'n ziekte: »omdat de vreemde witte man ver was van moeder of zusters, en geen huis had." Hy zou ze koninklyk beloonen...

Want WOUTER was koning in al dat veroverde land. Koning, en... FEMKE koningin! Wat de groote fluweelen mantel haar prachtig staan zou! En die gouden diadeem!

Ach, er was ter-nauwernood verf genoeg in WOUTER's gemoed, om al die heerlykheid naar behooren te kleuren! Maar... wàt er mocht overschieten, *zy* kwam niet te-kort. Háár sierde hy op in z'n vlammende verbeelding, haar 't eerst, haar

't meest, haar byna alleen. Byna, ja... hyzelf was er by, maar kon dit anders? Hoe zou ze koningin van heel Afrika kunnen wezen, zonder 'n koning! En wie anders kon dit zyn dan hy, WOUTER, haar vrindje?

Och, dat veroveren van werelddeelen was zoo'n ligte zaak, meende hy. Wel speet het hem zeer dat-i pas dertien jaren oud was, en dus gevaar liep dat anderen hem vóórkwamen en Afrika bezetten, terwyl hy door den verraderlyken PENNEWIP werd opgehouden met verbuigingen en die vervloekte *regula de tri!* En hy wist zeer goed dat er nog zooveel andere zaken moesten geleerd worden voor men werelddeelen veroveren kan, of zelfs koning worden van 'n kleiner land. Ook z'n zakgeld moest eenige verandering ondergaan, want zes duiten in de week waren by de grootste zuinigheid inderdaad niet toereikend voor z'n plannen. De Hallemannetjes... nu ja, die kinderen ontvingen hooger toelaag, maar ze dachten gelukkig niet aan Afrika. Hy vreesde hunne concurrentie niet, doch wel dat misschien hier-of-daar 'n ander kind, iets nader aan 't groot-zyn dan hy, hem den pas zou afsnyden. En nog meer belemmeringen sloegen z'n vlucht neer. Hoe moest hy 't aanleggen, dacht-i, om niet bekeven te worden door z'n moeder, wanneer hy op z'n tochten in dat onmetelyk binnenland eens wat langer uitbleef dan de huistucht der PIETERSENS veroorloofde?

Inderdaad, de moeielykheden waren niet te miskennen. Onze kleine droomer zag geen kans ze uit den weg te ruimen, en daar toch z'n verbeelding niet verkoos zich te laten stuiten, sprong ze er over heen.

Al wat er met hem en FEMKE in Afrika geschiedde, zou beschreven worden in fraaie boeken met gekleurde plaatjes. Hy zag zich op 'n salomonischen troon waarvan 't model ontleend was aan z'n prentebybel, en ze zat naast hem... zy! En groots was ze niet, want ze wilde 't heel wel weten »voor 't aangezicht van 't geheele volk" dat ze vroeger 'n bleekmeisje zonder kròon of statie was geweest, even buiten de

aschpoort. Dit mocht bekend zyn aan allen die daar geknield lagen voor haar troon, en ieder mocht het vertellen aan... ieder, wanneer men dan maar nooit vergat er by te zeggen dat ze koningin was geworden omdat WOUTER haar had liefgehad. En 't Volk hoefde nu voortaan niet te knielen, zou ze zeggen...

Nu ja, dacht WOUTER, by buitengewone gelegenheden staat het zoo kwaad niet. Als hy bezoek ontving van z'n moeder en van STOFFEL, by-voorbeeld. Die twee mochten 't wel eens zien, vond-i, hoe al die menschen hem vereerden, en... háár vooral, haar die zoo onheusch was bejegend toen ze in z'n ongesteldheid naar hem was komen vragen. Maar als moeder en STOFFEL 't éénmaal gezien hadden, was 't genoeg. Dan zoudi alles vergeven, en voor z'n moeder 'n groot huis laten bouwen vol regenbakken en waschtobbes. Ook besloot-i 'n ruime school te laten oprichten voor PENNEWIP, met groote zwarte borden, inktkokers, schryfboekjes en kleurige wandkaarten van Europa en van 't vervelende nieuwe-matenstelsel. En hy zou z'n ouden meester vergunnen daarin den ganschen dag onderwys te geven, van 's morgens vroeg tot 's avends laat... ja, den geheelen nacht dóór! Mocht dit soms de jongetjes vervelen...

WOUTER was bezig met de moeielyke oplossing van 't vraagstuk hoe hy te-gelyker-tyd Meester PENNEWIP en de afrikaansche jeugd zou tevreden stellen, toen LEENTJE de deur opende. Zonder het te weten namelyk had-i aangescheld, en hy voelde zich vry onverwachts overgeplaatst in 'n geheel anderen kring dan waarin hy sedert 'n half uur zich bewoog. Hy had inspanning noodig om te begrypen wat z'n moeder bedoelde, toen ze hem vroeg hoe z'n bezoek was afgeloopen, en of Jufvrouw LAPS tevreden was geweest over 't verslag van de preek?

Preek? LAPS? Och, wat was dit alles ver! Stamelend en zonder eigenlyk te weten wat-i zeide, sprak hy eenige woorden uit die z'n moeder en STOFFEL in den waan brachten dat het

door hem afgelegd examen niet naar den eisch was afgeloopen. Wat zoudi dan ook over den uitslag van z'n bezoek uit 'n godgeleerd oogpunt kunnen zeggen? De heele theologie was immers allerschandelykst achterwege gebleven. En ook dit kon-i niet erkennen zonder zekere gaping te doen in 't oog vallen, die z'n relaas zeer onvolkomen maken zou. Hy was lang genoeg uitgebleven om de vier boeken Mosis aftehandelen, en begreep dat die tydruimte niet te vullen was met twee taartjes en 'n kop chocola. Voorbereid op 't na-examen dat hem te-huis wachtte, was hy volstrekt niet. Van 't oogenblik af dat-i de aschpoort en z'n molens had weergezien, had hy waarlyk niet aan Jufvrouw Laps gedacht. Als hy belast ware geweest met het leveren van haar adem, zou 't mensch zonder genade gestikt zyn.

't Was 'n geluk dat-i niet van pater Jansen sprak, of van dien rook, of van Afrika. Een geluk dat-i gedeeltelyk te danken had aan z'n hakkelen, want wie goed luisterde naar z'n mededeelingen, kon in waarheid betuigen dat-i volstrekt niets zei.

Behalve de niet geheel willekeurige tegenzin om melding te maken van dat uitstapje naar den buitensingel, bestond er nog 'n reden die Wouter belette 'n duidelyk verslag te geven van z'n bezoek. Hy was even verlegen iets te zeggen over de ondervonden vriendelykheid, als-i over die onverwachte vriendelykheid zelf geweest was. Ze had hem zeer gestuit, en nu kwam 't hem voor dat er iets laakbaars lag in 'n aandoening die hy zeker nog minder by z'n moeder en Stoffel zou kunnen rechtvaardigen dan by zichzelf. »De jongen lykt wel mal, meende hy te hooren zeggen. Als men hem beleefd ontvangt, loopt-i boos weg. Wat is er aantevangen met zoo'n kind?"

Z'n stamelen bracht 'n heel andere werking voort dan-i verwachten kon. Er scheen 'n reactie te hebben plaats gehad sedert men hem de deur uitzond. Misschien hadden z'n beide inquisiteurs zich bezig gehouden met wat ergernis over de

schriftgeleerdheid van de oefenaarster, althans STOFFEL brak WOUTER's gehakkel af met z'n gewoon:

— Zie je wel, moeder, juist wat ik altyd zei. Daar hoort wat toe om 't háár naar den zin te maken. Ze weet altyd alles beter dan 'n ander....

— Zóó is het, riep de moeder. 't Mensch is gek en verwaand, dat zeg ik! En zeg jyzelf nu eens, STOFFEL, of men van zoo'n kind vergen kan dat-i alles precies onthoudt, wat de dominee gezegd heeft? Dat kan ik zelfs niet. En jy ook niet. En de meester ook niet. En ik zeg dat geen mensch dit kan. En dit dan te verlangen van zoo'n kind! Ze doet het maar om den profester te spelen... dáárom doet ze 't!

Dit was STOFFEL's gevoelen ook, en de moeder werd welsprekend door z'n byval.

— Wat verbeeldt zy zich wel, ging ze voort. Meent ze misschien dat zyzelf 'n dominee is, omdat ze zooveel teksten uit het hoofd kent? Het mocht wat! En dan met al die wysheid te liggen sikkeneeren op 'n kind dat pas ziek geweest is! 't Is 'n ware schande! Wat hoefje ook daarheen te gaan, WOUTER, je hebt niks met het mensch te maken. Wat doe je in haar huis? Ik zeg maar altyd....

Hier bedacht de redenaarster dat zyzelf WOUTERTJE tot z'n bezoek gedwongen had. Ze viel zich daarom in de rede met 'n vermaning om z'n zondagschen broek uittetrekken. En hare ontevredenheid over de verkeerde richting die ze aan haar oratie gegeven had, uitte zich in 'n splinternieuwe zooveelste lykrede op WOUTER's vorig pakje: »waarvan ze zoo weinig pleizier had gehad, omdat-i zoo *sleetsch* was. Er moest zoo zuur voor gewerkt worden!"

— En dan zoo'n kind 'n heel uur lang op 'n droogje te laten zitten! En ze had nog-al gezegd...

Dit was nu toch meer dan WOUTER's rechtsgevoel verdragen

kon. Hy viel z'n moeder in de rede, en verzekerde dat juist integendeel z'n gastvrouw hem zeer gul ontvangen had, en dat ze zelfs...

Hier stuitte hy weer op de bovenmatige vriendelykheid waaraan-i geen naam geven kon. Waarom toch?

Uit verlegenheid weidde hy breed uit over de chocolade...

— Zoo? Wel, jongen, waarom sprak je daar dan niet terstond van! Nu, dat's hetzelfde. Ik wil maar zeggen: dàt had er dan ook nog moeten bykomen, dat ze je niet eens wat voorgezet had! Want... zóó zyn die menschen! Altyd hebben ze wat te vitten op 'n ander, maar naar zichzelf kyken ze nooit. Ik geloof óók wel aan de Genade, en ik houd er óók wel van zoo nu-en-dan eens, als m'n huishouden aan-kant is, wat degelyks te hooren uit de Schrift, of van 't Geloof, of zoo-wat, maar om nu juist eeuwig en altyd dáárover te praten... neen! In 't praten zit 't 'm niet, wat zeg jy, STOFFEL? Ik zeg dat 'n mensch z'n werk moet doen in de wereld, en jy, WOUTER, trek toch je nieuwen broek uit, dat heb ik je nu wel al honderdmaal gezegd. TRUI, geef 'm z'n ouwe!

TRUI gehoorzaamde. En WOUTER ook. Maar hy beloofde zich vast en zeker, dat-i in Afrika alle dagen op z'n zondags zou gekleed gaan.

Onze held legt weêr 'n bezoek af, en woont akelige tooneelen by. Sporen van kannibalismus in Europa. *Saturnalie op dokter's studeerkamer. Vreeselyk tafreel van kinderen die hun vader mishandelen. De lotgevallen van 'n vislepel, met 'n handleiding tot het begraven van ongelukken.* OLIVIER VAN NOORT *kan den doortocht naar 't gesprek niet vinden.*

697. Den volgenden dag schelde WOUTER by den dokter aan. Z'n hartje beefde, want dat huis zag er heel voornaam uit. Hy werd binnen gelaten en, na aangemeld te zyn, uitgenoodigd: maar boven te komen. Dit »maar" is 'n onbeminnelyk uitvindsel der amsterdamsche dienstmeiden. Ik gis dat ze hiermee geen ander kwaad bedoelen dan zekere voorbereidende oefening in 't gebruik van stopwoorden, met het plan om eerlang aan 't verzenmaken te gaan en historische treurspelen te schryven.

Dokter's KAATJE was nog zoo ver niet. Ze geleidde WOUTER heel prozaïsch naar de »studeerkamer" waar dokter HOLSMA bezig was met het vervullen van den natuurlyken vader-

plicht: hy onderwees z'n kinderen.

Er waren er drie. Een jongen, wat ouder dan onze Wouter, zat alleen in 'n hoek aan 'n klein tafeltje te schryven of te rekenen. De beide anderen, 'n knaapje van Wouter's leeftyd, en 'n meisje dat 'n paar jaar jonger scheen, stonden by de tafel waaraan de dokter gezeten was, en waarop 'n groote aardglobe stond, die blykbaar 't onderwerp was van de les. Dit begreep Wouter eerst later, want hy had nooit met kennis zoo'n grooten ronden bol gezien. Hy wist niet dat er nog 'n andere manier bestond om de ligging van landen aanschouwelyk voortestellen, dan op platte kaarten. Zoo was er meer in de kamer, dat-i wel waarnam maar niet opmerkte. Toch prentte zich alles diep in z'n geheugen, en later, veel later, was hy in-staat zich rekenschap te geven van de indrukken die hy by z'n binnentreden opving.

Toen de meid de deur der kamer opende, vernam hy de stemmen der kinderen en ook die van den vader. Zelfs hoorde hy lachen, maar zoodra hy z'n figuurtje vertoonde, werd alles als door 'n tooverslag op-eens doodstil. De twee kinderen by de groote tafel stonden als soldaatjes. Er was iets styfs in hun voorkomen, dat Wouter zeker zou hebben doen lachen, als-i niet te verlegen geweest was om 't komieke daarvan te vatten. Zelfs het meisje zette haar lief gezichtjen in 'n plooi van officiëelen ernst... o deftiger dan hy ooit by de oudste menschen had waargenomen in de kerk. Gedurende den tyd dat de dokter Wouter verwelkomde, en 'n stoel aanwees, stond de kleine jongen zoo-waar met den pink op den naad van den broek, als wachtte hy op 'n: ingerukt... marsch! of: rechts-om... keert!

De grootere die alleen zat, had by Wouter's binnentreden steelsgewys 'n oogenblik opgekeken, en hem aangezien met de eigenaardige uitdrukking van vyandelykheid jegens onbekenden, die den mensch zoo ongunstig onderscheidt van sommige andere diersoorten, en die we vooral kunnen waarnemen by wilden, kinderen en... sommige vrouwen. Het onuitgespro-

ken: »*wie ben jy?*" heeft by zulke gelegenheden den rang van stilzwygende oorlogsverklaring.

By kinderen is dit verschynsel dagelyks waartenemen, en ik geloof dat het aan weinigen onbekend is. Om 't optemerken by de mensch-exemplaren die in de aardrykskundige schoolboekjes uitdrukkelyk »wilden" genaamd worden, zou de Europeaan op-reis moeten gaan. Wat de derde soort van individuen betreft, die zich schuldig maken aan deze specifiek-humane ongerymdheid... men behoeft slechts acht te geven op de blikken waarmeê »dames" die elkander op 'n wandeling ontmoeten, dit kenmerk van hare al te primitieve menschelykheid ten-toon spreiden. Ze meten elkaêr, wegen elkaêr, oordeelen, beoordeelen, veroordeelen, en verdoemen elkaêr. Nog altyd zyn de slagtanden van 't kannibalismus niet geheel-en-al uitgevallen. Laat ons aannemen dat de lieve Natuur dit aldus heeft verordend, opdat we niet te grootsch zouden wezen tegen-over honden en engelen. Zy bewaarde de *rudera* uit 'n lang verloopen tydperk onzer ontwikkeling, als om ons toeteroepen: »vergeet niet dat ge eenmaal zóó geweest zyt. Ge ziet wel, als niet die Mevr. A, B, C, enz. 'n zyden japon aan 't lyf en 'n heer aan den arm hadden, zouden ze elkaêr opeten!"

't Is mogelyk dat die »dames" het zoo kwaad niet meenen, en dat enkelen zich van anthropofagie zouden onthouden, ook zonder heer of zyden lappen. Ik heb de hier bedoelde *mene-mene-tekel*-woede waargenomen by zachtmoedige schepsels die in gewone omstandigheden niet in-staat zouden zyn 'n levend konyn te verslinden. Om evenwel deze zachtmoedigheid niet meer eer te geven dan haar toekomt, moet men hierby niet uit het oog verliezen, dat zoo'n beestje zich nooit schuldig maakte aan... ja, waaraan?

Wat is dan toch eigenlyk de misdaad van 'n dame die op de wandeling mededames ontmoet? Haar misdaad? Wel, men kent haar niet. Is dit niet onvergeeflyk? Zy veroorlooft zich dáár te zyn, te bestaan, te loopen, te ademen, zeker soort

van jurk te dragen zelfs, en... men kent haar niet!

Het is te verklaren dat soms de lintjes van Mevrouw A. niet behagen aan Jufvrouw B. 't Is verschoonbaar dat de hoed van Freule C. niet in den smaak valt van Miss D. Het is begrypelyk dat de Wede E. 'n heel ander streepje zou gekozen hebben, dan dat waarmeê Mlle F. van-daag zoo byzonder mooi schynt te willen wezen... maar toch, ligt er in dit alles 'n reden om elkaar zoo boos aantezien en maar heel byna niet te byten?

In dat: »ik ken je niet, dus... vyandig!" openbaart zich 'n zonderlinge opvatting van humaniteit. Misschien noemde ik die ten-onrechte primitief. Wel schynt ze te dagteekenen uit den tyd toen we in holen of op boomen woonden, maar 't is te veronderstellen dat ze door andere gewoonten van liefelyker aard is voorafgegaan. Het kan zyn dat die kleinsteedsche barbaarsheid eenmaal iets nieuws was, en voor beschaving doorging. Ze wyst op stamgemeenschap die 'n gevolg was van wryving. Op aansluiting die samenging met afzondering. Op gebrek aan voedingsmiddelen, dat elken vreemde deed aanzien als 'n indringer, als 'n veroveraar, als 'n dief. Eenmaal moet dit anders geweest zyn. Geheel onvervalscht primitief zyn alzoo onze wilden, dames en kinderen niet! De geslachtsboom hunner wreede schuwheid klimt hoogstens op tot de troglodieten, maar gewis niet tot het paradys.

Zoo... damesachtig dan, had WILLEM HOLSMA den kleinen bezoeker even aangekeken, heel even! WOUTER zelf bemerkte het niet, maar Dr. HOLSMA wel. En WILLEM scheen te weten dat z'n vader scherp zag. Vandaar de haast om voorttegaan met de sinussen waaraan-i bezig was, of met den TITUS LIVIUS die hem van-daag begunstigde met 'n *pensum.*

— Zoo, ventje, ben je daar, zei de dokter. Kom-aan, dat's heel braaf van je. Wat heb je daar?

En op-eens zich tot de soldaatjes keerende:

— Help me onthouden, jongens, dat ik je straks aan-

tafel iets vertel van... OLIVIER VAN NOORT. Jy ook, WILLEM, denk er aan.

WOUTER kneep verlegen in de opgerolde hooggekleurde *Lady* MACBETH, en wist niet recht hoe hy z'n geschenk aan den man zou brengen. Hy vond die kamer zoo prachtig, en die meubels, en die groote kasten vol boeken... och, z'n prent kwam hem zoo leelyk voor! Hy had het ding wel willen inslikken.

Men had hem van-huis allerlei lessen meegegeven, en voorgeschreven hoe hy staan, zitten en spreken moest. Hy stond daar dus vry links, en sprak bedremmeld. Met groote moeite bracht-i er uit, dat hy den dokter kwam bedanken »voor z'n beterschap... naast God."

Het was koddig te zien hoe de beide soldaatjes zich op de lip beten, en ik moet erkennen dat ook HOLSMA zelf niet zonder inspanning 'n ernstig gelaat vertoonde.

— Naast God? Ja... juist! Heel juist! Braaf gezegd, kereltje! En heb je dan nu God wel bedankt?

— Zeker, m'nheer! Alle avonden in m'n bed, en gister in de kerk...

De kleine SIETSKE werd hier bezocht door 'n dykbreuk van ondeugendheid. Ze proestte in lachen uit. Het ongeval dreigde aanstekelyk te worden. WILLEM scheen redenen te hebben z'n neus veel harder te snuiten dan voor 't gewone doel van dien handgreep noodig is. Ook HERMAN bewoog zich, en keek WOUTER schalks aan. Maar de dokter scheen met dit alles geen genoegen te nemen. Hy sloeg met 'n liniaal op tafel, dat de aardbol er van sidderde.

— Orrrde! riep hy met 'n donderende stem, die WOUTER bang maakte. Orrrde! Wat is dat hier voor 'n samojeedsch huishouden onder de les? Ik zal jelui allemaal... orrrde!

Daar begon 'n klok te slaan. SIETSKE scheen te tellen, en

stak by elken slag 'n vinger op.

— Ik zal jelui allemaal...

— Vyf! juichte SIETSKE. M'n hand is uit, kyk maar, tot den pink toe: vyf! Vyf uur, vadertje, mannetje, tirannetje! Hoera... hoera!

De beide jongens begonnen mee te schreeuwen. 't Was 'n *quodlibet* van *gaudeamus* en *vive la joie*, en *God save the King*... help mee, jongens! *Vive la vacance*, *le maître en pénitence*... *Wilhellemus al van Nassouwe... met de ellebogen door z'n... hoed.* Help, HERMAN! Help, WILLEM! Wraak, wraak, wraak! *A bas les tyrans! Amour sacré* — pak 'm beet, WILLEM, jy bent de sterkste — *de la patrie... de heer van Son is 'n brave kapitein... hy regeert z'n volkje*, neen... *daar ging 'n patertje langs den kant*... wraak! *So*, *so wie ich dich liebe* — wraak, wraak, wraak! Houdje goed, HERMAN, dapper! Ik zal de linkerhand wel houden. Toe, jongens! — *Hier ligt myn Damon*, neen... *io vivat*, *io vivat*... *boum*, *boum*, *boum*... hoerah! *Dans son bivouac*, *le troubadour fidèle*... wraak! *Fleuve du Tage*... wraak! *Oh*, *shall he*, *boys*... *oh*, *shall he*, *boys*... *oh*, *shall he*... wraak! *Pro salute horum* — geen latyn, riep SIETSKE — *hop maar Jannetje*, *hop maar*... *sing*, *Sally*, *ho*... wraak!

WOUTER wreef z'n oogen uit, en vertrouwde z'n ooren niet. Wat-i hier zag gebeuren, ging z'n begripje àl te ver teboven. Nooit had hy kunnen droomen dat de wereld tooneelen opleverde, als waarvan hy hier 'n voorbeeld zag. Van tooveren had-i wel eens meer gehoord, en ook het ten-hemel varen van ELIAS in 'n gloeienden wagen kwam hem, na wat bybelstudie, zoo erg vreemd niet voor. Maar dat WILLEM, HERMAN en SIETSKE hun vader, zoo'n deftigen dokter, om den hals vielen, tegen hem opklauterden, en hem byna de kleeren van 't lyf plukten... ongehoord! Hy had niet zoo ruw durven omgaan met 'n ouden pantoffel van z'n moeder, of met STOFFEL's afgelegde kleeren. 't Verbaasde hem dat de wereld niet verging.

— Nu, nu, nu, riep de onttroonde tiran, wat inschikkelykheid, jongens! Kan ik 't helpen dat jelui geen pleizier hebt in aardrykskunde?

— Breng 't dierbaar dochtertje naar den spiegel, papa, riep nu SIETSKE die te-paard op z'n schouders zat.

De vader gehoorzaamde. Maar hy hinkte, want HERMAN was op z'n linkervoet gaan zitten, en omarmde de kuit. WILLEM trok hem aan den arm voort. By den spiegel gekomen, begon de kleine amazone te deklameeren en te gesticuleeren:

— O, dierbaar *Afrika*...

Een schrik doortrilde WOUTER's leden. Daar roerde 't nest waarlyk z'n werelddeel aan, zyn Afrika! Was 't niet of ze 't er om deed!

— O *Afrika*, *Sofala*, *Monomotapa*, *Monoëmugi*... prachtig! Nog 'n oogenblik, papa, dierbare schooltiran — houd vast, WILLEM, toe! — ik wil heel Afrika aan den spiegel vertellen, en zien hoe ik m'n gezicht vertrek. *Mesopotamië*, *mesopomo*... mondvol, mooi! *Nigritië* — blyf staan, papa, ik ben nog niet half klaar. WILLEM, help me! M'n paardje trappelt zoo... hu, hu! — *Aethiopië* — HERMAN, houd z'n beenen vast... niet kittelen, dan val ik. — *Marokko*... *Schiermonnikoog*... *hu*, *hu*, *paardje*, *met je vlassen staartje*... *Alexandrië*, *Soudan*, *Egypte*... *Weesp*, *Rotterdam*, *Haarlemmermeer*, *Kolveniersburgwal* — de les is uit, ik mag zeggen wat ik wil — *Krom-elleboogsteeg*, *Algiers*, *Cleopatra*, *Karel de Groote*... wie vangt me?

— Ik, riep WILLEM.

SIETSKE werkte zich omhoog tot ze op vaders schouders stond, en sprong op WILLEM toe, die haar handig opving en op den grond zette.

— Oef! riep de dokter.

— Oef, oef, oef? O, dierbare vader, we zyn nog lang niet aan *oef!* Twee volle uren les, en dan terstond: *oef!* Waar zou dat heen? O, neen, dierbare tiran van *Monomotapapa*,

van *Monoë... muggen mugi*, bedenk dat 'n welgeschapen kind z'n rechten heeft. 't Is 'n ware schande... ga jy 'ns voort HERMAN, ik ben 'r heesch van!

— 'n Ware schande... nu jy WILLEM!

— 't Is 'n ware schande, m'nheeren, zoo afrikaans-miserabel heden-ten-dage de europesche vaders hun europesche kinderen behandelen!

— Weg met de ouders... roep meê papa!

— Weg, weg, weg met...

... met de kinderen, smokkelde papa er tusschen. Maar SIETSKE betrapte hem op dien vreeselyken wanklank.

— Wat moet ik hooren, sakkerloot! Geen schelmstukken, dierbare vader! *Orrrde... orrrde! Wat is dat hier voor 'n samojeedsch huishouden... nà de les!*

— Juist, schreeuwden de jongens, *orrrde* na de les! Dat is de ware orde!

— En... wat zie ik daar, riep SIETSKE. Wie heeft daar de mooie nieuwe prachtige hemelsche verrukkelyke liniaal stuk geslagen? 'n Zaag, 'n zaag, papa's onschuldige liniaal is 'n zaag! O, die vaders, die vaders! Toe, papa, wees gezeggelyk, en roep mee: leven de kinderen!

— Ja, ja... uit onbeklemde borst, papa!

— Leven de dierbare... papa's, riep de vader, en hy werd voor dien oproerkreet weer duchtig gestraft.

— Als ik vader ben, zal ik me heel anders gedragen, zei HERMAN.

— Ik ook! beloofde SIETSKE. Nooit, nooit, nooit meer dan... 'n halve sekonde les in... de eeuw. Nooit *Sofala*, *Monomotapapa...* Kom-aan, dierbare vader, roep meê: leven de kinderen! Of anders...

— Leven de...

Weer sloeg de klok. Eén slag. Nu stak de vader 'n vinger op.

— Kwartier, jongens! De saturnalie is uit! Komt allen

meê — jy ook, mannetje! — mama wacht ons zeker met het eten.

WILLEM nam SIETSKE op z'n rug, en HERMAN besteeg Papa. Zoo gleed de familie den trap af. WOUTER volgde, maar *Lady* MACBETH verdween platgedrukt in z'n zyzak. Hy was onthutst, en had moeite zich te herinneren dat dit dezelfde man was die...

Beerevellen? Gouden pen? Maar hoe was dit alles mogelyk? Het was toch immers geen droom, dat hy en al de zynen zoo hoog tegen de duizelingwekkende deftigheid van dien man hadden opgezien? Hy begreep er niets van.

In de eetkamer heerschte weder 'n geheel andere toon dan vóór en na vyven in de school.

— Stel den jongen heer aan mama voor, zei de dokter tot...

Hy wendde zich tot WILLEM. Maar SIETSKE vroeg:

— Papa, mag ik het doen.

HOLSMA knikte. De kleine meid nam WOUTER met kluchtige deftigheid by de hand, en leidde hem naar 'n dame die aan den gedekten tafel bezig was met sla-aanmaken.

— Mama, dit is 'n jonge-heer... gut, ik moet je naam weten! Hoe heet je?

— WOUTER PIETERSE.

— Dit is de jonge-heer WOUTER PIETERSE die papa komt bedanken omdat-i... ziek geweest is, en die... de jonge-heer blyft hier immers eten, papa?

De dokter knikte weer.

... die hier blyft eten, Mama.

— Als mama 't goedvindt, zei de vader.

— Juist, als mama 't goedvindt.

Mevrouw HOLSMA zette WOUTER met 'n paar vriendelyke

woorden op z'n gemak. 't Was noodig!

De kring waarin hy zich hier bevond, behoorde tot den deftigen middelstand, maar aan onzen WOUTER kwam alles vorstelyk voor. Men wees hem 'n plaats aan, en 't deed hem genoegen dat-i zat. Drie-vierde van z'n postuurtje was nu geborgen onder de tafel. Dit was zóóveel gewonnen voor z'n pynlyke beschroomdheid.

Byna alles wat-i zag, verbaasde hem. Toen-i z'n handen vouwde...

— Wou je bidden, mannetje? vroeg de dokter.

— J...a, m'nheer, stamelde WOUTER.

— Dat's 'n zeer goede gewoonte. Ga gerust je gang. Doe je dat altyd, aan — tafel?

— Ja, altyd... by warm eten, m'nheer!

Er was tucht in dat huis. Niemand lachte.

— Bid jy er maar gerust op toe, jongen!

De dokter maakte gebruik van 't oogenblik dat WOUTER de oogen gesloten had, om zonder 'n woord te spreken z'n kinderen tot beleefdheid te vermanen. Ze volgden dien wenk trouw op. 't Was hun schuld niet, dat-i later inzag 'n zonderling figuur te hebben gemaakt in *dien* kring.

— Je doet er zeer goed aan, zei HOLSMA. Wy doen 't niet, en... daaraan doen we misschien ook goed.

— Wel zeker, zei de moeder. Ieder moet handelen naar z'n overtuiging.

Dit zoo eenvoudig woord trof WOUTER dieper dan iemand had kunnen veronderstellen. *Hy*... 'n overtuiging! Het korte gezegde van Mevrouw HOLSMA kende hem 'n waardigheid toe, 'n gewicht, en 'n recht, waaraan hy nooit gedacht had. Onder 't gebruiken van de soep, dacht hy voortdurend: ik mag 'n overtuiging hebben!

Het was hem vroeger nooit in den zin gekomen dat 'n

zaak ànders kon worden opgevat, dan ze door z'n moeder, of door STOFFEL, of door wien ook — mits 'n volwassen persoon! — werd voorgesteld. De geheele kwestie over bidden of niet-bidden kwam hem niet zóó belangryk voor, als 't vernomen nieuws dat *hy* 'n overtuiging hebben kon. Z'n gemoedje zwol er van...

---

698 De dokter, die 'n menschenkenner was, corrigeerde den loop dien WOUTER's gedachten namen:

— Ieder moet handelen naar z'n overtuiging. En om tot overtuiging te geraken, moet men veel onderzocht hebben. *Ik* ben overtuigd dat onze kleine gast heel gaarne wat van die dopërten zou willen. Help 'm eens, SIETSKE!

SIETSKE deed het met veel gratie.

WOUTER had den zin van HOLSMA's woorden zeer goed begrepen, en... zelfs de oorzaak van dien overgang op de dopërten. Hy *voelde* ten-minste dat de schoolmeestery na klokkeslag vyf definitief ter-zy gezet was, en dat de vriendelyke gastheer hem slechts even ter-loops had willen waarschuwen tegen koppige onbekookte betwetery, zonder daaraan den makkelyken toon opteofferen, die inderdaad aan-tafel heerschte.

In-weerwil namelyk zyner beschroomdheid, of liever juist in-verband met deze eigenschap, was WOUTER hoogst-intelligent. De oorzaak dat dit onbekend was aan byna allen die hem tot-nog-toe gadesloegen, lag in het gebrek aan zelfvertrouwen, dat hem belette zich te uiten. Gewoonlyk scheen het als-of hy veel later dan anderen iets begreep, omdat hy — fyner bewerktuigd misschien, en meer eischende van z'n doorzicht, — niet zoo spoedig als vele anderen met de slotsommen zyner overleggingen tevreden was. Gedurende z'n ziekte had HOLSMA deze eigenaardigheid opgemerkt, en hieruit vloeide de belangstelling voort, die hy 't kind betoonde.

Wouter's beschroomdheid was gedeeltelyk 'n gevolg der methode waarop men hem 't weinigje kennis dat-i bezat, had meegedeeld. Al wat men hem leeraarde, was in de oogen der sprekers 'n onomstootelyke zaak. Tweemaal twee is... zóóveel, Prins die of die is 'n held, brave kinderen komen in den Hemel, God is groot, de Batavieren z'n dapper, 't ware geloof is in de Noorderkerk, enz. enz. Hy wist niet dat er *twyfel* bestond, en hield dus z'n begeerte om iets meer van de zaken te weten, voor ongepast en zelfs misdadig. Slechts enkele malen had-i even beproefd lucht te geven aan z'n weetgierigheid, maar 't was hem slecht bekomen. Op de kathechisatie was hy gestruikeld over die vuile historie van Jacob en Ezau. Byna voelde hy 'n oogenblik den moed iets aftekeuren in 't gedrag van den aanstaanden aartsvader, en hy begon reeds... maar de dominee overlaadde hem met verwyten. »Zulke vragen pasten geen kind!" heette het. Wouter moest bedenken dat de Heer van plan was uit Jacob's stam voorttekomen, en dat alzoo die linzenhistorie volkomen *fair play* was. Men moest niet verstokt zyn. De arme jongen bad dien avond wel 'n uur lang, dat God hem toch niet zoo erg verstokken zou. En 't hielp. Het duurde vele jaren, voor-i zich weêr waagde aan zedekundige analyse van Jakob's handelingen.

Zoo ging 't met alles. Uit vromen afschuw van verstoktheid, berustte hy in al wat men hem zei. Doch daar hy de aldus opgedrongen denkbeelden niet verteren kon, werd z'n ziel daarmee niet gevoed. Hy sprak, ook in z'n binnenste, al de klanken die hem waren voorgepreekt geloovig na, en verweet zich z'n ontevredenheid als iets ondankbaars, en als 'n overblyfsel van de oude verstoktheid die God zeker niet zoo heelemaal op-eens genezen kon.

Het schynt zonderling dat hy niet dacht aan de mogelykheid van beredeneerden twyfel. Hy wist toch dat duizenden en millioenen menschen veel zaken geheel anders beoordeelden dan z'n moeder en Pennewip, en dat dus de mogelykheid zich kon voordoen, jazelfs de noodzakelykheid, dat er soms

'n keuze tusschen meeningen moest gedaan worden. Welnu, hieraan dacht-i niet! Dit was dom, bekrompen en — by Wouter in zeer letterlyken zin nog — kinderachtig, maar 't was zoo.

Toch kunnen we 't hèm niet zeer kwalyk nemen, als we opmerken hoe 't heele menschelyk geslacht aan 'tzelfde euvel mank gaat, Wouter's onaanzienlyke omgeving scheen hem groot toe, omdat-i haar van te naby waarnam, en nog niet gewoon was z'n blik te vestigen op voorwerpen die verder-af lagen. Men behoeft slechts 't huis Pieterse en Woutertje zelf eenige malen te vergrooten, om 'n gelyksoortig verschynsel overal te kunnen opmerken. De een zweert by z'n dorp, de ander by z'n gemeente, 'n derde by z'n vak, enz. Zelden ontmoet men 'n wydte van blik, die zekere altyd betrekkelyk nauwe grenzen overschrydt. 't Verschil ligt in de maat onzer bekrompenheid, maar... bekrompen zyn wy allen. We keuren de zeden, manieren, denkbeelden die niet tehuis behooren in ons kringetjen, onvoorwaardelyk af. En zelfs daar waar ons oordeel zich eenigermate heeft vry gemaakt, blyven we toch onbewust altyd nog de slaven van onzen smaak.

En... een der tegenstellingen waaruit de gansche wereld gemaakt is (**660**) vinden wy ook hier. Inweerwil der gehechtheid aan 't naast omliggende, worden wy beheerscht door 'n zucht om alles te verheffen en naar alles te haken wat vreemd en ongewoon is. Trekvogels en hokvast te-gelyk, beminnen wy wat ons benauwt, en we schrikken voor 't geprezene terug, zoodra 't afwykt van de zaken die wyzelf veroordeelden, maar die ons ketenen met de kluisters der gewoonte. Dat loven en roemen van 't vreemde is zèlf 'n gewoonte van zekere wereldverbeteraars, en de minst huisbakkene niet. Ze gelyken hierin op den oester die de vlucht van den arend bezong. 't Beest rymde zoo mooi, dat Jupiter hem 'n paar vlerken zond, met 'n aanstelling tot vogel. Maar de zanger wees die onderscheiding af, omdat-i 't jammer vond den schulp te verlaten, waarin hy geen wieken bergen kon.

Het is opmerkelyk acht te slaan op de vele zaken die *niet* gezien werden door mannen wier blik ruimer was dan van hun tydgenooten. KEPPLER geloofde aan heksen! COLUMBUS aan 'n Azië *bewesten* Europa enz. Wie lust heeft dergelyke voorbeelden tot in het oneindige te vermeerderen, vergelyke de maat van kennis der dusgenaamde groote mannen, van hen die *uitstaken*, met den stand der wetenschap, honderd jaren na hun dood, of zelfs zéér kort daarna. Men heeft NAPOLEON kunnen wys-maken dat de stoom 'n onpraktisch ding was. Met één hedendaagschen lucifer zou men ARISTOLELES, CICERO, en zelfs NEWTON in verbazing gebracht hebben.

Als vry algemeen kenmerk van de betrekkelyke bekrompenheid die ik hier bedoel, zou men kunnen aannemen: *het gemis aan besef van voortdurende verandering.*

Besef! Elk kind weet wel dat het bestemd is om volwassen te worden, en ook dat z'n ouders eenmaal kinderen geweest zyn, doch... het *weet* dit maar. Een heldere voorstelling van de verandering die geschied is en geschieden zal, heeft het niet. »Als ik groot ben, zal ik alle dagen kinderpartytjes geven, en hoepels, tollen, knikkers koopen zonder eind!" Zóó stelt zich de knaap 't genot van 't groot-zyn voor. Hy kan zich niet verbeelden dat z'n vader, in de wieg nog, niet reeds 'n model van stugge wysheid was, en dat de deftige mama ooit met de pop zou gespeeld hebben. Men *zegt* hem wel dat papa 'n insteekpakje met 'n jukkraagje gedragen heeft, en dat z'n moeder eenmaal in de termen viel om berispt te worden over snoeplust of ongehoorzaamheid, en hy *gelooft* het wel, maar... maar...

Wanneer 'n knaap de bekwaamheid had de beelden die zich in z'n gemoed vormen, met juistheid te teekenen, zou men ontwaren dat hy veel minder *begrypt* dan-i blyk geeft te *weten*. Stel dat hy 'n drama schreef »*Moeder's geboorte*" byvoorbeeld, wees verzekerd dat-i de baker zou laten zeggen: »mag ik zoo vry wezen, Mevrouw 'n schoone luur aantedoen?"

Straks zal ik aantoonen hoe ik dit te weten kwam, of

liever een-en-ander meedeelen dat my tot deze gissing aanleiding gaf.

---

699. Op dezelfde manier is de GESCHIEDENIS geschreven. In vorige nummers zagen we daarvan eenige staaltjes — de DICHTER is geschiedschryver *by-uitnemendheid!* — en ik behoef nu daarop niet terug te komen.

We vinden eene gelyksoortige beperktheid van blik by 'n ander soort van kunstenaars, die ook dichter moeten zyn op-straffe van ambachtsluî te wezen. Wat dan ook dikwyls het geval is.

Ik heb 'n paar dozyn uitstekende gravures naar teekeningen van HOUBRAKEN voor my liggen. Ze behooren by de »*Zedelessen uit oude Verdichtselen*" van ROTGANS, meestal aan OVIDIUS' *Metamorfozen* ontleend. De verzen van den »dichter" — hier-en-daar waarlyk beter dan die van BILDERDYK — zyn miserabel. Doch, of want, de beoogde *strekking* is: publiek-behagend braaf, deftig, allerfatsoenlykst. Uit de lotgevallen van SEMELE byv. moet de jeugd leeren dat men zich niet vergape aan den glans van rang en hoogheid. JUPITER had haar sedert eenigen tyd het hof gemaakt, en alles ging vry wel. De kleine BACCHUS was reeds in aantocht. Daar geeft op-eens de jaloersche JUNO 't meiske den raad haar aanzienlyken minnaar geen enkel zoentje meer te gunnen voor-i zich aan haar vertoonde in vollen uniform, d. i. zoo-als hy gewoon was z'n echte vrouw te bezoeken, en de wereld te regeeren. Het bekwam de stumpert slecht, en JUNO had alle reden tot tevredenheid.

Een ander stuk is geschreven tegen die vervloekte bovenmatige teederheid van stiefmoeders. FEDRA, zich hieraan schuldig makende, ondergaat 'n zeer deugdzame weigering van HIPPOLYTUS die den JOZEF speelt. Ieder kent dit vertelsel. De brave jongeling wordt op de van oudsher gebruikelyke wys aangeklaagd van háár vergryp, en 't liep bitter slecht

met hem af. Uit vrees misschien dat stiefzoons en andere jeugd uit dezen uitslag 'n averechtsche leering putten zouden, wyst de zedemeester heel nadrukkelyk op de zware straf die de al te vriendelyke Fedra in de onderwereld te lyden had. Kort-om, de deugd wordt stiefdichterlyk aangeprezen, ook al mocht er niet het kleinste onderkoninkschapjen in Egypte vakant zyn om de kuisheid te beloonen.

Semele en Fedra worden hier alzoo met zeer ernstige bedoeling ten-tooneele gevoerd als afschrikwekkende voorbeelden, van iets verkeerds.

Wat doet nu Houbraken, wiens *Kunst* de rympreekjes van Rotgans zal begeleiden, toelichten, inprenten, aanschouwelyk voorstellen. Hoe maakt hy 't met versiering en regeling? Met keus en rangschikking der *parerga?*

Naar de toenmalige uitsluitende opvatting van 't woord — 'n opvatting die thans nog by velen bestaat — was Rotgans »klassisch" gevormd. De man verstond grieksch en latyn, en kan dus verondersteld worden Houbraken's natuurlyke vraagbaak geweest te zyn. Zyn de hier bedoelde plaatjes geteekend na den dood van den auteur der rympjes — Rotgans stierf in 1710, en de uitgaaf die voor me ligt, is van 1715 — ook dan nog mag men aannemen dat de kunstenaar op den weg is geholpen door andere »geleerden" die verstand hadden van tydkleur en kostuum.

We vinden dan ook in al de hier bedoelde gravures een in 't oog vallend streven naar 't »*antiek*" of althans 'n bestudeerde in-achtneming van de conventie òver »antiek." Ieder kent de groote rol die er in de *Herscheppingen* van Ovidius wordt gespeeld door alkoof-gevalletjes. De teekenaar van zulke onderwerpen kan z'n taak niet vervullen zonder nu-en-dan antieke slaap- of... rustmeubels voortestellen. Houbraken laat dan ook zeer correct die ydele Semele de straf der hovaardy ondergaan op het *bed* waar ze Jupiter wacht. Dáár smelt ze van de hitte der bliksems die hy dezen keer op haar eigen dom verzoek had meegebracht. Ook de gouden regen die

DANAË in den schoot valt, vindt het meisjen op haar *bed.* Zeer juist, want in dat domicilie moest het universeel verleidingsmiddel haar bereiken en executeeren. De kunstenaar die dit bezoek van JUPYN verlegd had naar 'n andere schouwplaats, zou 'n fout gemaakt hebben. CLYTEMNESTRA wordt door ORESTES vermoord op 't *bed* waar-i haar... verzelschapt vindt van EGISTUS. En ook de bravigheid van HIPPOLYTUS kon alweer niet behoorlyk worden voorgesteld, zonder dat FEDRA — 'n poppetjen om te stelen, waarlyk! — ligt of zit op 'n *bed*, waarvan hy met de voorgeschreven afschuw terugwykt.

By al zulke gelegenheden was de teekenaar dus wel genoodzaakt het modern begrip: *slaapkamer* overtezetten in 't »antiek" of zelfs in zekere *mythologiek* die nooit modern geweest is. Zoo'n lokaal moest in overeenstemming worden gebracht, zoowel met de overige bestanddeelen der schets, als met den toon van 't geheel.

Ziehier hoe hy 't aanlegt. DANAË en SEMELE schynen in de open lucht te logeeren. Geen spoor van wand of muur. De eigenaardigheid dezer soort van slaapkamer is, dat... de kamer ontbreekt, en dit pleit voor HOUBRAKEN's kunstzin. Wat niet passend te maken was voor z'n onderwerp, wierp hy geheel ter-zyde. By FEDRA geeft hy iets toe — maar inderdaad niets te veel — aan de *burgerlyke* eischen van z'n onderwerp. DANAË en SEMELE hadden te-doen met 'n *god* die uit den hemel dalen moest. Noch de gouden regen, noch JUPITER's bliksems mochten worden tegengehouden door 'n gestukadoord plafond. Maar HIPPOLYTUS was stiefzoon, prins en mensch. FEDRA's aanzoek en zyn weigering konden dus niet tegen de buitenlucht. Toch stelt ook hier het tooneel geen eigenlyk gezegde kamer voor. De schilder laat het stuk spelen in een open hal, en gebruikt niet meer muur dan juist even noodig is om te doen in 't oog vallen dat we hier niet te doen hebben met zwevende regenende bliksemende goden. 't Is niet zonder belang deze fynheid van onderscheiding in den kunstenaar optemerken, vooral daar ze geheel overeenstemt met

de keurige uitvoering. Het blyft de vraag of men heden-tendage zóó teekent, en vooral: of men zoo *studeert.* Te oordeelen byv. naar den opgang dien Gustave Doré maakt met z'n domme kunstjes — uit het lid gerekte handigheid! — zou men dit mogen betwyfelen.

Houbraken overwon alzoo de moeielykheid van 't voorstellen der ongoddelyke ondichterlyke slaapkamers, zoover die te overwinnen was. Maar... de bedden! Deze meubels kon hy hoogstens wyzigen, wegcyferen nooit. Z'n vrouwelyke sujetten moesten, naar den eisch der zaak, liggen of half-liggend zitten. Om in overeenstemming te blyven met het *maatschappelyk*-humaan element van de strekking der allegoriën — tegenstelling hier van 't *idyllisch*-humane — kon hy ook geen zodenbank gebruiken, als die byv. waarop Ariadne door Bacchus getroost werd. Semele was de dochter van Kadmus, 'n voornaam persoon, al zy 't dan dat-i zich inliet met letterkunde. Danaë's vader was koning van Argos. Fedra had Minos en Pasifaë tot ouders, die koning en koningin van Kreta waren. Clytemnestra was de echtgenoot van den »vorstengebiedenden" Agamemnon. Men ziet dus dat al de dames die hier ten-tooneele gevoerd en te-bed gelegd worden, in fatsoenlyken kring te-huis behoorden. Het model van hare bedden moest aan dit standpunt beantwoorden. Deftig dus. En antiek. Méér dan antiek: mythologisch, en byna onmogelyk. En by dit alles: bevallig! Toch moesten die dingen »bedden" blyven, d. i. zeer moderne voorwerpen, stuitend van dagelyksheid.

Er blykt dat Houbraken noch meubelmakers, noch huismoeders, noch zieken, noch luiaards geraadpleegd heeft. Z'n kunstzin en schoonheidsgevoel gaven hem lynen in de stift, die zoo goed mogelyk voldeden aan de zeer uit-een loopende eischen van z'n onderwerp. Hy teekende iets als sofa's, ligstoelen, anadyomeensche schulpen, sjeesjes of faëtons zonder wielen, maar op gracieuze pootjes...

Daar de laatste benamingen naar den stal rieken, verwyt

my misschien de oplettende lezer dat ikzelf hem hier in de buurt breng van BILDERDYK's »koetsen" waarop ik zoo gesmaald heb. Ziehier het onderscheid: ik *beschryf*, en tracht duidelyk te maken wat de bedoeling is. In BILDERDYK's »echtkoetsen" meen ik de mislukte poging te zien om iets banaals te verdichterlyken door... banaliteit.

Voor werkelyk gebruik zyn HOUBRAKEN's tilburies veel te klein. Ook hierin evenwel heeft-i als kunstenaar z'n plicht gedaan. De ledekanten staan daar niet op die prentjes om beslapen te worden. Ze zyn niet meer, en mogen niet meer zyn, dan *supports* van de figuurtjes die er op rusten, onderschotels van de bekers waarin de lokkende wyn schuimt. De burgerlyk-opgevatte ware waarheid zou hier onwaar zyn, omdat in de *Kunst* het *parergon* de hoofdzaak niet verdringen mag. FEDRA, SEMELE en DANAË zyn ter-nauwernood kleiner dan de schulpjes waarin ze gevat zyn, en wanneer HIPPOLYTUS sarkastisch of lomp had mogen wezen in-plaats van kuisch, had-i kunnen zeggen: m'n lieve mensch, daar is geen plaats voor ons beiden!

Ook de *draperie* wordt door HOUBRAKEN met zekere soberheid behandeld, die gunstig afsteekt by de bekende overmaat van behangers-plooien, vouwen en kreukels, by al dat ambachtelyk penseelwerk waarmeê luie kunstenaars gebrek aan studie trachten te bedekken.

In één woord: de plaatjes zyn keurig. HOUBRAKEN was *artist*.

Nu moet ik nog-eens terugkomen op de *strekking* der allegoriën van ROTGANS. Ze is hoog-ernstig, preekachtig, byuitnemendheid op 'r zondags gebeft. Ze riekt naar den kansel. Wie hieraan mocht twyfelen, kan bekeerd worden door 't inzien der godsdienstig-zedelyke toespraakjes die ter bladvulling daarby gevoegd zyn door zekeren HALMA... ook 'n rymelaar van de àllerergste soort, maar met minder pretentie dan BILDERDYK. De »*Zedeles*" die ROTGANS geput heeft uit het

smelten of verkolen van SEMELE, komt volgens hem geheel overeen met de woorden van JEZUS, den »*Kruisgezant.*" Ook deze immers leert ons: »*dat het Opperwezen ongenaakbaar is voor 't menschelijk gezicht.*" God namelyk, is:

»een vier dat blaakt in volle kracht."

en:

»Dies denke en spreke men van Godt met diep ontzag."

Volgens HALMA kan SEMELE's onaangenaam uiteinde dienen:

»tot stavinge dat elk Godts Majesteit moet vreezen."

Al valt òns nu 't komieke in het oog, van de zonderlinge verwarring tusschen den al te levenslustigen JUPITER — ROTGANS noemt hem »geil" — en den stuggen god des bybels, noch ROTGANS, noch HALMA *bedoelden* iets koddigs, en reeds hier betrappen wy 'n paar verzenmakers op 'n fout van de soort die ik in dat drama van den knaap veronderstelde. Even goed als deze met volkomen zekerheid wist dat z'n moeder 'n zuigeling moest geweest zyn, wisten *zy* dat er niet de minste paralel te trekken was tusschen *grivoise* vertellinkjes van OVIDIUS omtrent 'n mythologische persoonlykheid, en de hoedanigheden die zy in vollen ernst aan hùn god toeschreven. Zelfs de scabreuze by-omstandigheden van 't verhaaltje, zoo ver afwykend toch van de door henzelf gepreekte bravigheden en deftigheid, waren niet in-staat hen te doen *begrypen* wat ze *wisten.* Zóó ook, naar ik meen, zou 't de verstandelyke rechtzinnigheid van den knaap niet stuiten dat z'n moeder »mevrouw" genoemd werd aan de borst.

Doch, zullen sommigen antwoorden, ze waren geen *kunstenaars*, deze twee. Want ook ROTGANS was dit maar heel eventjes. *)

---

*) Dat ROTGANS aanleg had, blykt uit z'n »*Boerenkermis.*" In dàt stuk waren drie, vier, servituten opgeheven, die 't grootste deel zyner overige werken tot laffe rymelary maakten. Hy schetst in z'n kermis 'n brok Natuur na, en behoefde noch z'n Publiek te vleien, noch — als in

Met andere woorden: een redelyk *ontwikkelde* knaap zou dergelyke fouten niet maken, meent men?

Welnu, HOUBRAKEN was wèl kunstenaar, wèl ontwikkeld. Juist om dit aantetoonen, vertoefde ik zoo lang by die bevallige ledekantjes. Hy streefde hier zoo-min als ROTGANS en HALMA naar 't komieke. Met artisten-conscientie poogde hy de meest-mogelyke en zoo duidelyk voorgeschreven deftigheid in z'n schetsjes te leggen, en zelfs de »MAJESTEIT" waarvoor zoo uitdrukkelyk eerbied gevorderd wordt.

Majesteit? JUPYN ligt te zwemmen in wolken, bliksems en weerlichten. Z'n adelaar draagt 'n dikken bundel onweêr in den bek. Wie scherp toeziet, hoort den donder...

Wat kan 'n arme artist die »Majesteit" moet voorstellen, méér doen? JEHOVAH zelf, en in z'n beste dagen, was om indruk te maken op den Sinaï wel genoodzaakt z'n toevlucht te nemen tot dezelfde attributen.

Majesteit? De zeer bekwame kunstenaar is doordrongen van 't gewicht zyner taak. Talent, oefening, studie... alles gaat samen met goeden wil om te voldoen aan de verheven eischen van 't onderwerp...

HOUBRAKEN, zoo artistiek-zuinig overigens met belemmerend bywerk, teekent onder de smaakvolle spondjes van SEMELE en FEDRA...

Bedenk, lezer, dat de eene 'n prins tot zich roept. De ander wacht 'n God, den *Optimus*, den *Maximus*, en wel ditmaal in al de schittering van z'n heerlykheid!

---

z'n bespottelyk gedicht over WILLEM III — een »Vorst." Ook durfde hy zich ditmaal ontslagen achten van mythologie en deftigheid.

Ziehier dan ook de oorzaken waarom onder al z'n werken, die »*Boerenkermis*" alleen zich heeft staande gehouden op 't dicht-repertorium der 18e eeuw. Toch is het te veronderstellen dat hyzelf en z'n zeer deftige familie dat stuk slechts ter-nauwernood aanzagen als kunstproduct. Waarschynlyk schaamden zy zich er over. ROTGANS had misschien 'n JAN STEEN kunnen zyn, maar... hy had neven in de »Regeering" van Amsterdam, en 'n buitenplaats aan de Vecht. Dat stremt!

... onze HOUBRAKEN, fatsoenlyk, zedepreekend, *majestetisch* gestemd, durft onder die *faëtons* plaats geven aan 'n meubel dat... geen plaats krygt op deze toch zoo burgerlyk geschreven bladzy myner IDEËN.

Ten-onrechte zeide ik dat de kunstenaar hier iets *gedurfd* heeft. Er is geen spraak van opzettelyk realismus, dat trouwens altyd nog maar getuigen zou van wrevel over 'n mislukt grypen naar 't ideale. Hy wilde inderdaad verheven zyn. Dit blykt uit al 't andere bywerk. De heele zaak was 'n *vergissing.*

Heb ik de mogelykheid, de waarschynlykheid, de zekerheid, aangetoond van dat lurepraatje?

---

700. Men meene volstrekt niet dat het aangevoerd grappig voorbeeld van de vergissingen die ik bedoelde, eene uitzondering wezen zou. Ik kan er honderden van deze soort noemen. Op veel middeleeuwsche schilderyen byv. die de Moedermaagd in 't kraambed voorstellen, vinden wy den wand behangen met de gewone gereedschappen van 'n ouwerwetsche keuken. En... ook 't meubel zonder naam ontbreekt maar zelden. Zeer dikwyls wordt MARIA bezocht door pauzen, bisschoppen en monniken, liefst — als de JUPITER van zooeven — in vol ornaat, beladen met kerkboeken, rozekranzen, wywaterpotjes, en al den toestel van 't Geloof... dat komen zou. De kleine JEZUS speelt heel gemoedelyk met... 'n kruis. Wie hierin 'n symbool meent te zien — op *zichzelf* beschouwd kon die meening gegrond zyn — wordt te-recht gewezen door de onmogelyke tegenwoordigheid van die monniken.

Neen, ook hierin zou 'n symbolieke beteekenis kunnen liggen. De kunstenaar mag z'n standpunt kiezen, en 'n *historisch*-ongerymd feit voorstellen als *theologisch*-juist. De »Kerk" met ap- en dependentie kwam gelyk met JEZUS ter-wereld. Hier teekende alzoo de schilder geen voorval, maar 'n gedachte, 'n overtuiging of 'n leerstuk. Dit is z'n recht. Maar

eilieve, die tang en asschop dan? Die Delftsche tegeltjes? Die schuimspaan? En vooral... dat andere meubel? Behooren zulke gereedschappeu ook tot de symboliek?

Men ziet dat we hier wel degelyk te doen hebben met naïveteit. En we vinden dit niet het minst by meesters, of by de leveranciers van kunstwerken, die voor meesters doorgaan. By-gelegenheid zal ik eens 'n paar heldendaden bezingen die RAFAËL op dit gebied heeft uitgericht. Hoe *die* schilder aan z'n roem gekomen is, mogen de kunstkoopers en hun met God en Geloof opgeschuimde slachtoffers onder elkander uitmaken. *Gedacht* had RAFAËL niet! (**30**)

Het is te veronderstellen dat de schilders wel *wisten* dat er geen monniken bestonden in 't jaar *Eén* O. H. Doch juist hieruit blykt dan alweer dat *weten* geen *begrypen* is. En meer nog: *begrip* is geen *besef*. Daarom noemde ik het »*gebrek aan* besef *van voortdurende verandering*" een der kenmerken van bekrompenheid.

Er is gezegd dat we eigenlyk nooit leven. »We hebben geleefd en zullen leven." Ons geheele aanzyn zou alzoo uit herinnering en verwachting bestaan. Er is waarheid in deze stelling. Maar... ook in het omgekeerde schynt iets waars te liggen. We hechten te hooge waarde aan het *heden*, en laten dien tiran in de bepaling van ons oordeel 'n rol spelen die hy niet verdient. De indrukken die het *tegenwoordige* op ons maakt, beheerschen ons. Ze verduisteren of vervalschen den blik. Noch 't verledene, noch de toekomst is ons zóó helder, als waarschynlyk 't geval wezen zou wanneer we ons gewoon maakten aan vèr zien, of althans ons ontdeden van de gewoonte om de voorwerpen niet anders te beschouwen dan van zéér naby. (**122**) Het staren op de mikroskopische waarheidjes van van-daag maakt velen tot 'n soort van PIETERSEN's wier wachtwoord is: »dit of dat *is* nu eenmaal zoo, en daarmeê uit!"

Ze behoorden te zeggen: »dit is *nu* eenmaal zoo... en zal misschien morgen anders wezen!"

Ook zy die in ouden of nieuweren tyd voor wysgeeren doorgingen, geven dikwyls blyk van niet veel dieper inzicht in de eischen van voortdurende verandering. Gewoonlyk leerden zy slechts 'n onbeteekenend klein stukje van-buiten van de oneindig lange lyst der gebeurde feiten, doch 't scheen hun niet in de natuur der dingen te liggen, dat die lyst zou worden voortgezet. Het was als-of de Wereldhistorie ophield by de verschyning van ieders ikheid. »Ik ben er, dus... we *zyn* er: de Mensheid is aangeland waar ze wezen moet... halt, Geschiedenis!"

Wie lust heeft deze bekrompenheid van blik — *gebrek aan besef van verandering!* — op de daad te betrappen, lette op de dusgenaamde Staatsmannen, diplomaten. Zy maken bepalingen en sluiten verbonden »ten eeuwigen dage." Wel ondervinden ze telkens dat de eeuwigheid van gister zeer kort geduurd heeft, maar... die van van-daag, heusch, nu zal 't anders wezen, *nu!* En zoo zal 't blyven voortaan! Dat overschatte »nu" slikt hen in.

»Bestaan is anders worden!" Byna zonder uitzondering beseffen dit de Pietersens en die andere wysgeeren niet. In de meeste werken van de voorlichters der Mensheid vinden wy zekere pedante zelfgenoegzame berusting in de onömstootelykheid van 't *nu* verkondigde, van gelyke soort als die welke ons in Stoffel's redevoeringen of in de uitvallen van Jufvrouw Laps zoo byzonder dwaas voorkomt. Overal ontwaren we dat zy als Houbraken, maar in omgekeerde richting, zich vergissen, en de slaapkamers der Toekomst stoffeeren met... onoogelyke meubeltjes van van-daag.

Wie telt de legioenen goden en godinnen die zich de onttrooning moesten getroosten? Toch wordt elke aanranding van 'n nieuwen god, van den laatst-aangestelden god, van den god *du jour*, van den god der ja-zeggende meerderheid, telkens op-nieuw voorgesteld als iets ongehoords. Tòch wordt ieder die 't waagt den modernen Jupiter eens flink in 't gezicht te zien, om te onderzoeken of-i ook misschien de af-

gedankte Zeus van gister is, uitgemaakt voor 'n onverlaat. »Dat men vroeger zoo nu-en-dan eens van den eenen god op den ander sprong, nu ja... de menschen hadden toen 't ware geloof nog niet, maar wat we *nu* voor waar houden, nu...

Zeide ik niet dat dit »nu" alles inslikt?

... wat we nu voor waar houden, *is* waar, dit zeg *ik!*"
En als de onnoozele ieder-een dit maar geloovig nazegt, is de zaak afgedaan...

Afgedaan? Tot nader order! Dit zeg *ik!*

Maar zeker is 't gemakkelyker met de mode van den dag meêtegaan, dan zich daartegen te verzetten. En voordeeliger ook. By sommigen geschiedt dit zonder de minste oneerlykheid. Wie niet door toevallige omstandigheden tot twyfelen wordt gebracht, of zelfs maar tot het besef der mogelykheid van twyfel, loopt onachtzaam voort in 't eenmaal afgebakend spoor. De zoodanige is met zichzelf en anderen tevreden, en schept uit deze bron zoo-al geen positieve kracht, dan toch het negatieve voorrecht van kalmte. Het »zeker weten" waarmeê ze werden begiftigd door hun domheid, is geen geringe bezitting. En dan de kameraadschap met de velen die hun natuurlyke bondgenooten zyn! My dunkt — en dit staat in de Schrift ook — dat men »met God" zeer gemakkelyk de wereld overwinnen kan, en 't verwondert my inderdaad dat er zoo weinig geloovers, of schilders als Rafaël, koning van Afrika geworden zyn. Is dit discretie?

Wie *niet* dom is, *niet* spoedig voldaan, géén lid van de groote Hanse der luie berusters, meent dat-i alleen staat, en voelt zich — in den beginne althans! — gedrukt door de pynlyke beschroomdheid die zoo verlammend werkt. De krachten zyner ziel gaan te-loor aan inwendigen stryd. Hy is hamer en aambeeld te-gelyk, en zelfs wat daar tusschen ligt. Z'n vermogens slypen zich af door onderlinge wryving, tot verstomping toe. Zelfs in z'n uiterlyk voorkomen mist hy

het stellige, het bestemde, het stevige, dat 'n onverdiend voorrecht geeft aan de zekerweters. Het brutaal: »hier ben ik!" van den plompert *qui ne doûte de rien* — blz. 17, 18, Bundel III — klinkt in zyn mond als 'n ziekelyk vreesachtig: »Zou ik wel eigenlyk hier wezen?" Of: »men neemt het my immers niet kwalyk dat ik misschien hier ben?"

Van de duizenden die in dezen toestand het leven intreden, blyven slechts zeer enkelen bestaan. De meesten gaanònder in den stryd dien ze te voeren hebben, niet rechtstreeks nog met de menigte — zóó ver komen ze niet! — maar met de weifeling in hun eigen gemoed. Te ontwikkeld, of te begeerig naar ontwikkeling, om zich neêrteleggen by erkende dwaling of onvoldoend gestaafde waarheid, te eerlyk om de afgoden van den dag te aanbidden zonder overtuiging, en te zwak toch om alleen te staan...

Hierin vergissen zy zich. Ze staan niet alleen, maar de een weet van den ander niet, omdat twyfelaars nooit 'n gemeente vormen.

... te schroomvallig om de vaan hunner overtuiging optesteken...

Helaas, dit kàn immers nièt! Het scepticismus heeft geen vaandel. Hoe zou de wapenkreet zyn van iemand wiens eigenaardigheid in afkeer van leuzen bestaat?

... te beschroomd dan om zelfs dien afkeer te erkennen, kunnen zy zich nergens aansluiten. Ze willen zich niet laten meesleuren met den stroom, zyn te zwak om dien te weerstaan, en worden vertreden onder de voetzolen der menigte die — omdat ze niet weet wat ze doet — wel volstrekt geen eer behaalt aan den moord, maar toch... te weinig schande! Om te beseffen wat haar hoeven hebben uitgericht...

Maar... als ze dìt kon, was immers àlles anders!

Ach hoe vervelend zou 'n wereld vol wysheid zyn! Hoe eentoonig! Hoe kleurloos! Hoe doodsch! En vooral: hoe onverdragelyk hemelsch!

Het is begrypelyk dat de engelen dikwyls naar de aarde

verlangen, om even uitteblazen van te veel volmaaktheid.

Maar... maar... dit verontschuldigt de velen niet die wreedaardig hun best doen om ons wereldje zoo ònvolmaakt te houden. Nooit nog is 'n twyfelaar vertrapt met de edelmoedige bedoeling om wat dwaling in 't leven te sparen tot amusement van den nazaat, of om de speelplaats van die engelen niet te bederven.

De onrype candidaat-hervormer gedroeg zich links, had geen vasten tred, wist geen gebruik te maken van z'n elbogen, struikelde, viel, gaf — in alle bescheidenheid! — 'n gilletje, en... men liep over hem heen. Niets natuurlyker. Hy had maar beter moeten oppassen!

Dit zeg ik ook, in vollen ernst. Wat *is*, moet wezen.

Maar ook de zeldzame uitzonderingen op dit normaal verloop van 't vernielingsproces, hebben recht tot bestaan. Het gebeurt dat de beschroomde twyfelaar van vroeger, uit de eerlykheid zyner bedoelingen den moed put tot stellige ontkenning, en de kracht om staande te blyven. Het besef der verlatenheid dat hem in den aanvang verlamde, kweekt fierheid. Baanderheer by de gratie van z'n eigen wil, houdt hy de aandringende menigte die haar afgoodjes bejammert, het vaandel voor, waarop hy in vlammende letters 't *hoc signo* schreef van *zyn* evangelie! En ze deinst...

Waarlyk, het is zeer nuttig dat er duizenden en duizenden vertrapt worden. Als de arena niet zoo bloedig was, zou m'nheer Kappelman zelf wel eens 'n lansje willen breken, en 't ware gedaan met de Ridderschap der Waarheid.

De lezer begrypt immers dat er in dit hoofdstuk geen plaats meer is voor Olivier van Noort en de toegezegde geschiedenis van dien vlâlepel?

'n Oude historie uit Straat Magellaan, *niet ontoepasselyk op andere straten.*

701. De eigenaardige beschroomdheid die soms getuigenis geeft van iets goeds, vindt men nu-en-dan by kinderen, en ze wordt door opvoeders gewoonlyk verkeerd beoordeeld, 't geen blykt uit de overdrevenheid waarmeê ze het tegendeel pryzen. »Dàt zal 'n man worden!" hoort men dikwyls zeggen van den knaap: *qui ne doûte de rien.*

Ons Woutertje twyfelde aan alles wat hem niet werd ingegeven van buiten-af, en dus aan z'n eigen zelfheid het meest. Men meene vooral niet dat ik dit goedkeur of aanprys. Ik neem hem slechts in bescherming tegen den àl te ongunstigen uitslag eener vergelyking van zyn linksheid met de *suffisance* van anderen. Het mag niet ontkend worden dat ziekelyke zwakte 't gevolg wezen kan van te fyne bewerktuiging, en dit is wel te betreuren. Doch er is versterking denkbaar, terwyl 't verfynen van grove organismen my moeielyk of onmogelyk voorkomt.

WOUTER dan was beschroomd en links. Na al het zonderlinge dat-i op de studeerkamer van den dokter had bygewoond, voelde hy zich wel éenigszins voorbereid op ongewone dingen, maar dat WILLEM en HERMAN, en zelfs de nog jongere SIETSKE, zoo onbeschroomd op hun bord durfden nemen wat ze verkozen, verbaasde hem alweer veel meer dan de luchtvaart van ELIAS. By GENOVEVA in de bekoorlyke wildernis, jazelfs in Afrika, kon het niet vryer en gemakkelyker toegaan. Hy was ontsteld van de vreemdheid. Inderdaad ontsteld en zenuwachtig, en wel zóó dat-i, toen z'n buurmeisje hem aan 't dessert 'n schotel roomvlâ overreikte...

Geschied is het, o goden! En... ik moet het vertellen. Kon ik nu maar, als 'n oude kroniekschryver, de schuld werpen op raadgevers:

»de dat riet en dede niet wale."

Helaas! Welke geheim-hofraad ter-wereld kon WOUTER geadviseerd hebben, den porseleinen lepel over den rand van de schaal te doen buitelen, en dat ding — met wat vlâ er by, waarachtig! — te doen neêrkomen in SIETSKE's schoot? Hy deed het, *hy!* Hoogsteigenhandig en *proprio motu!* Geen STOKE kan 't goed-praten. En zelfs BILDERDYK niet.

Och, hoe droevig! Juist begon-i 'n beetje verder op z'n stoel te schuiven dan by de soep! Nog 'n oogenblikje maar, en hy zou inderdaad gezeten hebben. Misschien ook had-i weldra iets gezegd. Was hem niet 'n land van Afrika in den zin gekomen, dat SIETSKE vergeten had optezeggen tegen den spiegel? Dàt had-i willen noemen! Niet om doortegaan voor knapper dan zy, o neen, maar om iets minder dom te schynen dan-i er zeker uitzag. Helaas, na die malle lepelhistorie... och! Hy had liever 'n pink gemist, z'n hand, z'n arm... alles! Ja... hy wou dat-i ergens onder den grond zat.

Al deze indrukken bestormden hem te-gelyk. Voor-i nog genaderd was tot de vraag hoe z'n onhandigheid zou worden opgenomen, ja terstond na de katastroof, en als-of 't er by

behoorde, begon SIETSKE:

— Papa zou iets vertellen over OLIVIER VAN NOORT.

Ze stond even op, reinigde haar jurkjen, en bood WOUTER 'n anderen lepel aan, dien ze van 't wandbuvet had genomen.

— Toe, papa, over OLIVIER VAN NOORT! Papa heeft het beloofd.

En allen drongen aan op de toegezegde vertelling. Ook Mevrouw HOLSMA scheen daarin belang te stellen.

WOUTER voelde heel goed dat men bezig was de herinnering aan z'n ongelukje te bedelven onder gesprek. Dit roerde hem. Hy was waarlyk zulke liefelykheid niet gewoon. Toen SIETSKE weer plaats had genomen, zag ze dat er 'n traan over z'n wangen rolde.

— Mama, ik heb 'n zilveren lepel by de vlâ gelegd. Dit is immers goed? Zoo'n porseleinen ding is topzwaar... ik heb 't wel al driemaal laten vallen, en HERMAN kan er ook niet meê te-recht.

De moeder knikte haar vriendelyk toe.

— Krygen we nu VAN NOORT, papa?

— Ik durf haast niet. Jelui zult zeggen dat ik weer van geografie begin.

— Foei, papa, aan tafel!

— Ja, ja, zei de moeder, ik heb al lang gemerkt dat de saturnalie van maandag, woensdag en vrydag 't hevigst is. 't Huis dreunt altyd na de geografie.

— 'n Vol kwartier is te lang, klaagde HOLSMA.

— Oude privilegiën, papa! zei WILLEM.

— Nu, dit mag waar zyn. Maar toen de zaak aldus werd ingesteld, was je alleen. Dat ging nog. Jy bent eigenlyk de uitvinder van die barbaarsheid. Toen HERMAN 't eerst in de les kwam...

— Zóó'n kereltje was je toen, wees WILLEM, misschien wel

wat héél laag. Je kon geen *a* voor 'n *b*.

— Dàt is niet waar! Moeder had me lezen geleerd. Mama, mag ik u de helft geven? Ik heb hier de mooiste abrikoos van den heelen schotel... waarlyk by-ongeluk! Toe, mama, neem hem heelemaal.

— Omdat ik je lezen geleerd heb?

— OLIVIER VAN NOORT, papa!

— Lezen... hm! bromde de vader. Als-of je lezen kon! Zie me zoo 'n verwaand kereltjen eens!

— Ik niet lezen? O papa, luister eens:

HERMAN nam 'n ulevel, ploos er 't devies uit, en las:

Een vader die z'n zoontje plaagt...

— Dat staat er niet, riep SIETSKE. *l'Amour est un enfant tromp...*

— *Trompette*, zei WILLEM.

— OLIVIER VAN NOORT, papa!

Men hoorde bellen aan de huisdeur. Een oogenblik daarna trad een heer de kamer in, die door de kinderen met veel blyken van genegenheid als oom SYBRAND begroet werd.

De huisheer noodigde de gansche familie in den tuin, en hy droeg HERMAN op, 'n klein boekje dat-i hem uitduidde, van z'n studeerkamer te halen:

— Maar sla nu niet verraderlyk de globe stuk. Dat arme ding kan 't niet helpen dat jeluî zoo'n dommen hekel hebt aan geografie.

HERMAN beloofde plechtig dat-i by deze byzondere gelegenheid niet den minsten sluipmoord begaan zou. In den tuin komende, waar de anderen reeds gezeten waren, bracht-i 't 5e deeltje meê van de »*Nederlandsche Zeereizen, naar oorspronkelyke journalen uitgegeven door* BENNET *en* VAN WYK."

— *Lees* nu eens wat je daar vindt aangestreept met potlood, zei HOLSMA. We zullen zien of moeder die abrikoos eerlyk aan je verdiend heeft?

— O papa, al...

— Nu?

— Al komt er nu soms 'n domheid van my aan den dag...

— Dat zou moeder niet kunnen helpen, meenje? Heel goed, jongen! Lees maar op.

HERMAN las:

»Den volgenden morgen, — 5 November 1599 — ging men weder onderzeil, om de vermaarde, doch zeer gevaarlijke straat *Magellaan* aan te doen, waartoe zij reeds veertien maanden besteed, en meer dan honderd man van het scheepsvolk door ziekten enz. verloren hadden.

Toen zij in den mond der straat kwamen, die hier 7 mijlen breedte heeft, liep de Admiraal VAN NOORT, met het jagt er binnen; dan tot groote verwondering van den Admiraal, werd hij door het schip van den Vice-admiraal JAKOB CLAESZ VAN ILPENDAM niet gevolgd, die op hunne vorige ankerplaats *de los Virgene* weder ankerde, zonder dat men de redenen, die hem daartoe bewogen, konden doorgronden."

. . . .

»Den 10n November deed de Admiraal met een schot sein voor den Vice-admiraal, om bij hem aan boord te komen, daar hij — VAN NOORT — geene sloep had, om naar hem toetezenden; hierop kwam de Schipper van den Vice-admiraal met eene sloep aan boord, wien hij den toestand van zijn schip te kennen gaf, en zeide, dat hij begeerde den Vice-admiraal in persoon te spreken, terwijl hij hem eenen brief voor hem medegaf, waarbij hij verzocht om een anker en een touw, hetgene hij zeer benoodigd had.

Den volgenden dag schreef de Admiraal nogmaals aan VAN ILPENDAM, zijn vorig verzoek herhalende; dan kreeg tot antwoord, dat hij geen anker noch touw wilde afstaan, en meende evenveel magt te hebben als de Admiraal zelf. Zulk een grof antwoord, werd door VAN NOORT zeer kwalijk genomen, en dit schrijven door hem bewaard."

. . . .

»Den 24n November passeerde de Admiraal de eerste engte, die slechts ¼ mijl wijd is. De Vice-admiraal bleef echter terug."

. . . .

»Den 14n December kwam tot groote vreugde der overige schepelingen, het Vice-admiraalschip, dat steeds achteruit was gebleven, bij de andere schepen ten anker."

. . . .

Den 28n December werd aan boord van den Admiraal de breede

Krijgsraad belegd, waarin besloten werd den Vice-admiraal in apprehensie te houden, doordien hij zich aan plichtverzuim en ongehoorzaamheid had schuldig gemaakt; dit vonnis ter uitvoer gebragt zijnde, liet de Admiraal de artikelen van beschuldiging opmaken, waarvan kopij aan den Vice-admiraal werd gegeven, ten einde hij zich binnen den tijd van drie weken op dezelve kon verdedigen; bij voorraad werd tot Vice-admiraal bevorderd...

— De naam van den plaatsvervanger doet er niet toe, zei HOLSMA. Volgende bladzy!

HERMAN sloeg 'n blaadjen om, en ging voort:

»Den 8sten — *Januari* 1600 — ging eene sloep en jol van den Admiraal aan land, om mosselen te zoeken. Het volk dat in de jol was, kwam het eerst aan land, en werd door de inboorlingen, die zich verscholen hadden, overvallen, die er twee van afmaakten, en eenen kwetsten, doch het volk der sloep, dat gewapend was, dreef hen op de vlugt, terwijl zij de dooden evenwel met zich voerden, waardoor men veronderstelde, dat het menscheneters waren."

. . . .

»Den 24n dier maand werd de Vice-admiraal JAKOB CLAESZ VAN ILPENDAM voor den breeden krijgsraad geroepen, om zich tegen de hem ingeleverde beschuldigingen te verdedigen, en daar hij bij meerderheid van stemmen veroordeeld werd...

— Genoeg! riep HOLSMA.

En hy tikte met 'n waarloos tuinstokje 't boek toe.

— 't Zal my benieuwen wie goed geluisterd heeft.

— Ik kan de mosselen niet by de zaak te-pas brengen, zei de moeder.

— Die mosselvangst hoort er toch by, zei de dokter. Ik streepte dit aan, om de opmerking die de matrozen by deze gelegenheid maakten aangaande de bewoners van dat land.

— Als ze maar 't ware verstand van mosselen hadden, riep SIETSKE. Er zyn vergiftigen onder.

— Er was 'n *R* in de maand.

— Aan de zuidpool hebben de maanden andere namen, en

de mosselen 'n ander... klimaat, meende HERMAN. Wat wy *Februari* noemen, komt daar in 't hartje van den zomer.

— Neen, zei WILLEM, de zomer heeft in die streken geen hart. Wel komt hy in 't hartje van Februari... als-i komt. Maar gewoonlyk komt-i byna niet. De Straat Magellaan ligt tusschen 52 en 54 breedte-graden.

— Dat is niet nader aan 'n pool dan wy hier op den Kolveniersburgwal.

— Ja, maar... zieje, de onderste helft van... de kaart is veel kouder en natter.

— Wat 'n barbaarsche uitdrukking!

SIETSKE beweerde dat WILLEM pedant was. Hy plaagde haar met: »ja, kind!" Ze zei, 't kwam van LIVIUS en kegelsneden.

— Pedanterie, kind, is de byzondere deugd die 'n oudsten broeder versiert.

— Papa, vindt u niet dat WILLEM zich te véél opschikt?

De dokter zei er niet duidelyk neen op, en vroeg wat-i genoteerd had?

Vader's gewoonte kennende, had het aanstaand studentje by 't begin der lezing, 'n zakboekjen uitgehaald, en daarin nu-en-dan iets opgeschreven. Hy beweerde dat de *taal* van 't voorgelezene zeer onzuiver was, en wilde voorbeelden daarvan aanhalen. Maar ze werden hem geschonken.

— Zeker, de taal is slecht, zei oom SYBRAND. Hadden de verzamelaars maar liever den oorspronkelyken tekst van de journalen geëerbiedigd! In-plaats van de eigenaardigheden der uitdrukkingswyze van oude zeeluî, geven ze 'n modelletje van de hedendaagsche rechtschryvery. En als die malle verwaandheid zich maar tot de spelling bepaalde! Ze hebben ook den styl... verbeterd, naar ze meenen. Zulke luî zouden in-staat zyn MOZES en AÄRON 'n paar horloges op zak te geven, en onzen Lieven-heer 'n staartpruikjen in den nek, om de deftigheid. Wat niet geschuurd, geschaafd, gevyld, gelikt,

en... bedorven is, deugt niet in 't oog van die heeren. Het is de vraag of een der zeeluî die deze journalen schreven, ooit zulk slecht hollandsch leverde als zyzelf. Hun slordigheid van uitdrukking doet ons verlangen naar de oorspronkelyke manuscripten. Maar men kan zeker zyn dat de moderne verbeteraars de geslachten der woorden trouw hebben opgezocht in de boekjes die daarover heden-ten-dage... hoe heeten ook de taalkenners van deze week?

— Siegenbeek en Weiland, oom.

— Zulke menschen stichten veel kwaad. Ze lokken de aandacht van de hoofdzaken af, om die te vestigen op allerlei gekheid. Wie precies weet wat mannelyk of vrouwelyk is, en waar-i 'n onnoodige letter meer of min mag gebruiken, gaat voor bekwaam, geleerd en bruikbaar door, en kan alle andere bekwaamheid missen. Zoo schryven ze nu »zoo" en »oogen" met twee *o*'s, naar ik hoor. Straks verandert dit weer. Dan komen er weer nieuwe professers die hun leven gewyd hebben aan de ontdekking dat er twee *o*'s zyn in »vrolykheid" en maar één in »drogen"...

— Hé, oom! riepen de kinderen, met 'n verbazing die het tegenwoordig geslacht verbazen zal.

— Geloof me, jongens. Ze zyn er gek genoeg toe. Hm... gek? Als men op zoo'n goedkoope manier aan den kost komen kan! Gek zyn de menschen die zich laten bedotten door zulke kwakzalvers. Tegen dien tyd zullen dan ook de reizen van onze ouwe zeeluî weer vertaald moeten worden in nog nieuwer spelling, die dàn de ware echte alleen-zaligmakende wezen zal. Op die wys wordt er nooit iets klassiek.

— 't Is waar, zei de dokter, dat die schoolverwaandheid veel bederft. Waar de »letterkundige" bekwaamheid van deze soort eenmaal voet heeft gevat, matigt ze zich alles aan. Er wordt byv. in die boekjes gesproken van »roeiriemen" en »verdek" woorden die nooit over de lippen van 'n zeeman komen. Ook geloof ik niet dat men op zeeschepen 'n »jol" heeft. Ik tenminste heb aan-boord nooit van zoo'n ding hooren spreken.

Ze hebben daar 'n barkas, 'n boot, sloepen en vletten. Maar dit kan ik mis hebben. Als bewys hoe ver de verwaandheid van lettermannen gaat, in veel journalen supprimeeren zy brutaal-weg de oorspronkelyke berichten over Landen en Volken, en geven 'n pover artikeltjen over zoo'n land of volk uit hun eigen »Aardrykskundig Woordenboek" in de plaats. Die berichten zyn onvolledig en onnauwkeurig, zoodat ze over weinig jaren even verouderd zullen wezen als die van de arme schepelingen, zonder daarvan de autenticiteit te bezitten, noch vooral het naïve. Ze missen dus al de belangrykheid van de eerste rapporten die den stempel van hun tyd dragen. We vernemen nu niet welken indruk 'n nieuw ontdekt of weinig bekend land op de eerste bezoekers maakte, noch welk nieuws ze van hun tochten te-huis brachten, en wat er meer of min geloovig werd aangenomen...

De geschiedenis der dwalingen is de geschiedenis van ons geslacht!

... we moeten slikken wat zekere m'nheer VAN WYK thans over de door oude reizigers bezochte streken... meent te weten. Als zulke menschen den bybel vertaalden, zouden ze de verspieders die JOZUA naar Kanaän zond, laten terugkeeren met 'n hedendaagsche beschryving van Palestina, liefst van eigen maaksel, en by grieksche mythologie zouden ze erfzonde en drieëenheid te-pas brengen, omdat die sprookjes voorkomen in hun Kathechismus. Ze meenen dat er niets bestaan kan zonder hun schoolwysheidje van van-daag. Maar zeg eens, WILLEM, wat heb je meer in je boekje?

— Papa, den 10n November had VAN NOORT geen sloep, en den 8n Januari ging men van z'n schip met 'n sloep aan-wal om mosselen te zoeken. *Quaeritur* waar die sloep vandaan kwam?

— Hy kon zich 'n sloep hebben doen afstaan van een der andere schepen. Maar ik herinner me iets van 't maken van zoo'n vaartuig.

De dokter bladerde even:

— Ziedaar, zeide hy. En HERMAN las:

»Dienzelfden dag — 2 December — verzeilden de schepen naar een ruime opene baai, alwaar de Admiraal de timmerlieden en volk aan land zond, om eene sloep te bouwen, waarvan de kiel 37 voeten lengte had; ook werd de smederij aan land opgezet, waartoe men smeekolen van het hout dat er in overvloed voorhanden was, liet branden. Zij vertoefden hier twaalf dagen, wanneer de sloep afgetimmerd was. Deze hunne legplaats, verkreeg den naam van de *Oliviers-baai.*"

— Dit vraagstuk is dus opgelost. Wat heb je meer?

— De uitdrukking »*in apprehensie*" houden, bevalt me niet.

— 'n Stadhuiswoord!

— Juist daarom. By mosselen en matrozen komt dit niet te-pas, dunkt me.

— Maar 't was 'n rechtszaak!

— *Apprehendere* beteekent aanvatten, aangrypen...

— O hemel, daar komt LIVIUS!

— Neen, kind... SUETONIUS. *Apprehendo bucculam* — voel maar! — beduidt: ik knyp m'n zusjen in haar linkerwang, om haar eerbied inteboezemen.

— Domme jongen, met je latyn!

— En wat heb je nu tegen de *apprehensie* van dien ILPENDAM?

— Ook op dien naam heb ik aanmerking. Ik geloof niet dat de man zoo heette. 't Zal iemand geweest zyn die van het dorp Ilpendam geboortig was. De naam JAKOB CLAESZ komt me voor 'n zeeman van zyn tyd gepaster voor.

— Dit kan gegrond zyn.

— En VAN NOORT dan? riepen 'n paar anderen. Die had ook 'n vàn!

— Dat was 'n admiraal!

— De ander was Vice-admiraal. Dat scheelt zooveel niet.

— Hm! Dien *rang* hadden ze eigenlyk geen van beiden.

Het waren tydelyke titels... zooveel als Bevelhebber en Onderbevelhebber van de expeditie. 't Heele eskader was slechts vier schepen sterk, en by 't uitzeilen bemand met 248 koppen. Dit is te weinig voor 'n admiraal in gewonen zin. Waar blyven je aanmerkingen over *apprehensie.*

— Wel... die krygsraad kon hoogstens besluiten hem in hechtenis te *nemen.* De beteekenis van *apprehendere* is: aangrypen, aanvatten. Men kan iemand niet in »aangryping" houden.

— Correct! zei de vader. Correct als 'n zonnestelsel...

— Met declinatiën, mompelde oom SYBRAND. Hy heeft byna gelyk, maar hy weet niet waarom.

— WILLEM, verschik je stoel even. Je poot staat op m'n breikatoen.

— WILLEM's poot heeft mama's draad in *apprehensie*... gehouden, plaagde HERMAN.

Oom SYBRAND fluisterde SIETSKE iets in 't oor.

— Hoe weet je, dat *apprehendere* »aangrypen" beteekent?

— 't Staat in alle woordenboeken, kind.

— Wat nu, oom? Laat me niet in den steek.

Oom fluisterde: »'t is knoeilatyn, neen... 't is latyn... ook 'n knoeitaal!

— 't Is knoeilatyn, of... zoo-iets. Ik heb niet goed verstaan, oom. Niet te veel te-gelyk.

— Kind, bezondig je niet. Als 't niet te veel eer voor je was, zou ik je 't woord wyzen by CICERO.

— Oom?

SYBRAND fluisterde.

— Je heele CICERO verstond z'n eigen latyn niet.

— O goden, wat moet ik vernemen hier in m'n vaders eigen tuin! Kind, ga naar 't land, en sny biezen! Profaan wezen, ik ontërf je! Candidaat-bakvisch, stekelbaars, wit-

bloedig gekorvene boosdoenster, gekneusd atoom, o gy gedrochtelyke zuster, *horresco!* Papa, ik ben verontwaardigd...

— Dit schynt wel!

— Je zit weer op m'n kluw, jongen!

— Oom, wat moet ik nu zeggen. Geef me 'n flinken latynschen vloek, toe!

— Vraag 'm naar den wortel.

— Juist! Precies! Zeg eens, wysheid, weet je wel eens wat de wortel is van je... CICERO?

Tot WOUTER's verademing berstten allen in lachen uit. Hy had nooit scherts bygewoond, en meende dat WILLEM inderdaad op SIETSKE verstoord was. Z'n misverstand was te natuurlyker, omdat-i de kleine weêrlichtjes van 't gesprek niet volgen kon. Ook waar-i nagenoeg begreep wàt er gezegd werd, vatte hy den toon niet. In de omgeving waaraan hy gewoon was, heerschte iets zwaars dat hem neerdrukte. Hier evenwel scheen alles te huppelen, te zweven. En toch voelde hy zeer goed dat er in dezen kring geen spraak was van lichtvaardigheid. Zou dàt nu wezen wat Jufvrouw LAPS »wereldsch" noemt, dacht hy, en zou nu die heele familie niet in den hemel komen? Dit denkbeeld verontrustte hem. Hy vond dat het toch jammer wezen zou! Maar die uitdrukking van den dokter over erfzonde en drieëenheid...

Doch z'n aandoeningen waren te gemengd om hierby lang stil te staan. Wat hem boven-al trof, was z'n eigen onwetendheid. Het verdriet hierover werd nog grooter, toen 't gesprek 'n litterarische wending nam, waarby-d-i gedurig werd gekweld door den indruk: och, dat zou ik ook wel kunnen *begrypen*... als ik 't maar *wist!*

Oom SYBRAND leî aan WILLEM uit dat er veel eenzydigs was in de manier waarop men de zoogenaamde klassieke talen behandelde.

— Heb je er nooit aan gedacht dat *apprehendere* van ons »hand" komt? Je hoort er den *umlaut* in.

— Dan in 't fransche *prendre* ook, zei HERMAN, en daar is de *umlaut* weer 'n volle *a* geworden, of byna.

— Ja byna. De Franschen spreken door den neus. Ze schynen verkouwen geweest te zyn, toen ze begonnen de vreemdelingen natepraten. Men hoort in hun uitspraak nog altyd het hakkelen van iemand die met veel moeite 'n onbekenden klank wil nazeggen, en die er gemakshalve maar aflaat wat te zwaar is voor z'n luie tong. Zoo zeggen kleine kinderen: *Omoe* voor »grootmoeder." Grieken en Romeinen maakten 't niet veel beter met de talen waaraan ze hùn idioom ontleenden. Maar dit willen onze taalmeesters niet inzien. Ze spreken van hun grieksch en latyn, als-of dáárin nu eensvooral 't begin en 't eind stak van alle wysheid: *ne plus ultra!* Och, hoe armoedig!

— Maar, oom, wat is dan hier... *ultra?* De Oostersche talen? 't Sanskrit?

— Niet onvoorwaardelyk, maar soms wel, vooral in de taal-afdeelingen die 't minst door geschreven litteratuur bedorven zyn. Of de Oosterlingen veel van 't Westen overnamen, is de vraag. Maar zeker hebben Oost en West beiden veel te danken aan de éène ware bron, aan de Natuur. Slechts de manier van ontwikkeling loopt uit-een, de kern is dezelfde. En die kern ligt nog altyd hier-en-daar zóó bloot, dat het waarlyk zonderling is, deze blyken van identischen oorsprong zoo algemeen miskend te zien. Dat *vader* en *vater* verwant zyn, wil men wel aannemen, maar *oase* moet 'n ander woord wezen dan *water* of *wasser*. Het woord *al-kove* zou zich vernederd voelen, als men 't in-verband bracht met *kouw* of *kevie*. Schepelingen geneeren zich niet, en spreken nog altyd van hun *kooi*. Aan-wal durft men in zoo'n ding maar 'n vogeltje zetten, maar 't arabisch alkoof gaat voor fatsoenlyk door. Er bestaat zekere vals-klassieke preutsheid, die zich beyvert veel bronnen van kennis te stoppen. Men moet wel opzettelyk doof wezen, om in 't nieuw vervaardigd frans-grieksche »*pyroscaphe*" ons eigen woord: *vuurschip* niet te hooren. Ja, ja, opzettelyk! De

schuld ligt aan de schoolmeesters. Ze vreezen dat het gedaan zou zyn met hun »vak" als men begon intezien dat er zoo weinig talen bestaan. (188) De wysheid moet uit boeken gehaald worden, en van vèr komen, van hèèl ver. Ze zyn daarin even onpraktisch als de verzenmakers die wel wolken durven bezingen, maar zich niet wagen aan...

Oom Sybrand zocht iets zeer banaals. Een klokhen in den kippeloop die de achterzy van den tuin innam, scheen iets eetbaars gevonden te hebben. Ze riep haar kroost.

— Ze wagen zich niet aan 'n kippehok! Toch ligt er in 'tgeen men voor oogen ziet en met ooren hoort, *in het bestaande*, veel leering. Maar we hebben 't luisteren en 't zien verleerd. Wat zegt die kip?

— Dat de tafel gedekt is?

— Zoo-iets bedoelt ze, ja. Maar dit *zegt* ze niet. Versta je 't *woord* wel dat ze spreekt, of liever de woorden, want ze spreekt er twee te-gelyk uit?

Geen der kinderen verstond de kip. Dit deed Wouter 'n betrekkelyk genoegen. Hy was dan toch nu eindelyk eens even bekwaam als 'n ander. Oom Sybrand zei dat het lezen en schryven er schuld aan had dat de kinderen niet verstaan konden wat de kip vertelde.

— 't Is onze gewone fout, meende hy, dat we door 't *zien* van gedrukte woorden, zoo afgeleerd hebben klanken te onderscheiden, die we niet terstond weten overtezetten in letters. Tracht eens het geluid van de kip natebootsen. Dit zal u helpen in 't verstaan.

Er volgde nu 'n concert waarin de medeklinkers *l* en *k* 'n hoofdrol speelden, verbonden door de zoogenaamde stomme *e* die eigenlyk 'n halve *o* of *u* — *ö* en *eu* — is, en die we ook soms trachten voortestellen door *i* of *ij*, *y*, doch altyd onvolkomen: *g.brekk.gl.k.* Ons letterschrift is zeer arm, en de taalmees-

ters die zich ook dáárvan de vaststelling aanmatigden, maakten allen vooruitgang in dit opzicht tot 'n onmogelykheid. In-plaats van, naar den eisch der zaak, nieuwe teekens aantenemen voor klanken die we nu allergebrekkigst voorstellen, behelpen wy ons met de weinige letters die op 't eerste blaadje van 'n *abé*-boek staan. »Dit is nu eenmaal zoo!" zeggen de Cadmussen der jeugd.

Daar ons dus geen teeken gegund is om de vokaal voortestellen, die 'n kip zet tusschen al de *k*'s en de *l*'s waarmeê ze haar kleine gemeente aan den disch noodigt, kan ik niet precies vertellen hoe de kakofonie klonk, die op 'n bespotting geleek van haar moederlyke zorg. Och, dit was de bedoeling niet. In-plaats daarvan begon er verschil van gevoelen te ontstaan, of men met 'n *l* of 'n *k* moest beginnen.

— O ho, ho, riep oom Sybrand, maakt er geen mysterie van! Geen dogmatiek, asjeblieft! Roept de beide medeklinkers maar door elkaêr heen, naar verkiezing. Je hoort wel dat de kip zich ook niet stoort aan volgorde, en toch verstaan haar de kleintjes, zonder woordenboek: *köllökköllökköl*...

— Ik geloof dat het engelsch is, zei Herman. Ik hoor er *call* in...

Hy meende te schertsen, en was verwonderd toen Sybrand hem in allen ernst zeide dat-i ditmaal goed geluisterd had.

— Engelsch is 't eigenlyk niet, maar de engelschen spreken *kipsch* als ze *call* zeggen.

— Maar dan is 't grieksch ook, riep Herman.

— In zooverre alweer, als ook de Grieken woorden bewaard hebben die door hun ongrieksche voorouders ontleend waren aan 't hoenderhok. De mensch heeft menigen leermeester onder de dieren.

— *Kolokol*... dat beduidt 'n *klok* in 't russisch, zei de dokter.

—. Alweer kippetaal!

— En ons eigen *klok* en *kloek*, waarvan 't kippemoedertje den naam draagt!

— Wel zeker!

— Ik heb *lök-lök-lök* verstaan, riep SIETSKE, of *glök*, *glök*, *glök*...

— Ik: *käläkkäläkkle*... of zoo-iets, zei de moeder.

— Juist! *Lokken*, *kakelen*, *kallen*, *geluk*, *gauklen*, *kloek* — in alle beteekenissen — *goochelen*, *gichelen*, *hakkelen*... al die woorden, en veel meer nog, zyn ons door kippen voorgezegd, of althans wy maakten ze van klanken die eenmaal uit het hoenderhok werden opgevangen. Lang voor CICERO en... SIEGENBEEK, hebben de menschen die samenwoonden met hun huisdieren, aan die ongeleerde contubernalen 'n gedeelte van hun spraak ontleend. Toch behooren klanken als *lokken*, *klok*, *call* , *kakel*, *gaukel*, *geluk* en *kloek*, niet tot de alleroudsten. Er moet 'n tyd geweest zyn...

Daar kwam zoo-waar 'n boodschap van Jufvrouw PIETERSE. Ze liet vragen, waar WOUTER bleef? 't Speet hem zoo! Hy zag den dokter verzoekend aan.

— Wou je gaarne nog wat blyven, mannetje?

— Ja, m'nheer, ik weet nog niet wat er verder met dien Vice-admiraal gebeurd is.

— Kyk, dat bevalt me! riep HOLSMA. Hy heeft goed geluisterd. Juist over 't vonnis van dien JAKOB CLAESZ had ik 'n opmerking te maken. KAATJE, zeg dat de jongeheer nog wat blyft. Hy is hier wèl.

WOUTER had zich nooit zoo gelukkig gevoeld.

— Dat's waar ook. We weten nog niet welk vonnis die krygsraad uitsprak. De tucht moest gehandhaafd worden. Toch niet de kogel? vroeg SYBRAND.

Dr. HOLSMA schudde ontkennend het hoofd.

— Dit verwondert me. Nu, des-te-beter, als men meende zóó'n strengheid niet noodig was...

— Het vonnis was strenger, zei de dokter. Het was vreese-

lyk! Lees eens voort, HERMAN, waar je zoo-even ophield. Juist het eigenaardige van de straf trof me zoo. Hy werd veroordeeld tot... leven onder menschen die hem dooden zouden.

HERMAN las:

»Den 24sten — *Januari* 1600 — werd de Vice-admiraal JAKOB CLAESZ VAN ILPENDAM voor den breeden krijgsraad geroepen, om zich tegen de hem ingeleverde beschuldigingen te verdedigen, en daar hij bij meerderheid van stemmen veroordeeld werd, besloot men hem alvorens van hier te vertrekken, aan land te zetten, welk vonnis dan ook den 26sten werd ten uitvoer gebracht; men gaf hem wel eenig brood en wijn mede; dan dit kon niet lange strekken, zoodat hij spoedig onder de inboorlingen moest geraken, die hem waarschijnlijk zouden afmaken. Nadat het vonnis volvoerd was, beval de Admiraal dat men op de schepen een gebed zoude doen, waarbij een ieder vermaand werd zich aan zulk een streng voorbeeld te spiegelen."

— Er ligt 'n vreeselyk treurspel in die gebeurtenis, zei oom SYBRAND.

— Men kan zich inderdaad geen pynlyker tragedie voorstellen, hernam de dokter. We zagen uit de ontmoeting met die matrozen, hoe vyandelyk de stemming der ingeborenen was. Ik laat nu daar of ze werkelyk menschenëters waren. Het wegdragen hunner gesneuvelde landgenooten zou misschien kunnen pleiten voor zekeren graad van beschaving. Misschien moesten die lyken met eenige plechtigheid ter-aarde besteld of verbrand worden. Er wordt evenwel ook op andere plaatsen in 't Journaal van kannibalismus gesproken. Van een kind dat men aan-wal geroofd, en geleerd had zich eenigszins in 't hollandsch uittedrukken, vernamen onze reizigers dat z'n landgenooten — sommige stammen althans — zich daaraan inderdaad schuldig maakten. Doch hoe dit zy, de krygsraad verkeerde in de *meening* dat de ongelukkige dien men verstiet, onder menschenëters kwam. De zeer christelyke Nederlanders benoemden 't barbaarsche Vuurland tot beul.

— En dat gebed!

— Niet waar? 't Is om te yzen! Zoo'n afschuwelyke klucht

na 't bloedige voorstuk! Na de katastrofe, de parodie! God moest er bykomen om de akeligheid kompleet te maken! Dit ontbreekt nooit! Zeker hadden die Vuurlanders 't ware Geloof niet, en zy aten hun gevangenen op, of maakten ze af, zònder God. Maar zy die 't ware Geloof hadden, doemden den ongelukkige tot zóó'n straf... mèt God! Wat is beter? Ik zie hierin geen ander verschil dan dat de geloovers by gelyke wreedheid nog den schimp voegden der bespotting.

— Maar, papa, de tucht moest gehandhaafd worden, zei WILLEM.

— Ongetwyfeld! Indien ik lid ware geweest van den krygsraad, had ik — voor-zooverre ik vertrouwen mag op de zeer gebrekkige mededeeling der zaak in 't Journaal — voor den dood gestemd. Ik zou dit zeer treurig hebben gevonden, maar... noodzakelyk! En zelfs duid ik het noch VAN NOORT noch den Krygsraad ten-kwade, dat ze maar van hun tyd waren. De straf van »aan-wal zetten" schynt in vroegere eeuwen by zeelieden gebruikelyk geweest te zyn. ALEXANDER SELKIRK die 't model leverde van ROBINSON CRUSOË, was op zoo'n wys op z'n eiland geraakt. En ook in de oude journalen van onze zeeluî komen dergelyke gevallen vry dikwyls voor. Maar ik blyf er by dat het 'n *wreed* gebruik was. Tracht u eens den toestand voor den geest te halen van den veroordeelde die met 'n weinig brood en wyn op zoo'n ongastvrye kust aan-wal stapt! Hy *wist* wat de matrozen die oesters gezocht hadden, weervaren was. Stel u eens voor, wat hy gevoelen moest toen de sloep die hem gebracht had, zich verwyderde! Toen de matrozen — kort geleden nog z'n ondergeschikten — hem dwongen de hulk te verlaten! Toen ze hem »vaarwel" zeiden! Denkt eens na, jongens, over de vreeselyke beteekenis van dàt *vaarwel!* Die wegvarende sloep was 't laatste punt van aanraking met de Maatschappy. Die matrozen zouden 't schip weerzien: hun *te-huis* waar ze kameraden hadden, en leeftocht, en aanspraak op onderlinge bescherming. Dit alles was voor hem verloren, onherroepelyk!

En men gaf hem wat brood en wyn mede, om de marteling te rekken van 't besef dàt dit alles voor hem verloren was! Zou dit weinige voedsel langer duren dan 't ontwyken van de wilden dien men had opgedragen hem te verscheuren?

De schepelingen die daar wegroeiden, zouden misschien 't Vaderland weerzien, hun dorp, hun huis, hun gezin! En ze zouden van de reis verhalen! En daar klonken stemmen — de ongelukkige moet ze gehoord hebben in z'n verlatenheid! — stemmen die aan de teruggekeerden vraagden: »waar is myn zoon, waar is myn broeder, waar is myn echtgenoot, waar is onze vader, uw Vice-admiraal Jakob Claesz van Ilpendam?

Denkt eens, kinderen, wat hy moet ondergaan hebben by 't staren op den geringen voorraad voedsel die hem was meêgegeven. Hoe vreeselyk moet hem 't aanschouwen geweest zyn van den wedloop die er zou gehouden worden door wilden en ontbering, en waarvan de prys zyn leven was! Wie of wat bestemde de richting die hy insloeg? Waar zoud-i na eenig doelloos omzwerven zich ter-ruste leggen, en waarom? Wat baatte het immers of hy rustte, of zich vermoeide, of rechts liep, of links ging, of by 't strand bleef, of heuvels beklom, of neerdaalde in laagten, of 'n woud indrong... wachtte hem niet overal de akeligste dood?

Zeker zal hy aan 't strand gestaan hebben, wuivend met muts of doek, en roepend, schreiend, vloekend, smeekend... waanzinnig van woede, van berouw, van angst, van ongegronde hoop, en van 't besef vooral dat er voor hem niets te hopen viel. Toch immers lag daar nog altyd 'n schip, daar lagen vier schepen, waaronder het zyne, zyn »*Fredrik Hendrik*" waarmed-i zoo trotsch geparadeerd had in het Y voor Amsterdam. Daar immers voer 'n sloep, bemand met hollandsche matrozen. Daar waren menschen, schepelingen, zyn ondergeschikten nog kort geleden... medemenschen en landgenooten ook thans nog. Zouden ze hem op die kille kust overlaten aan z'n lot? Maar dit was onmogelyk, onmogelyk! Dit kòn niet waar zyn!

En toch, toch...

Hadden niet zyzelf hem uitgeworpen? Waren zyzelf het niet, die den laatsten band afsneden, waarmee hy gehecht was aan de mensheid, zy die hem met 'n marlpriem de vingers losbraken van doft en sloepsboord, toen hy zich daaraan vastklemde met den kramp der wanhoop?

Als er 'n hond ware achtergebleven in die wildernis, zou men medelyden gehad hebben, en voorzeker had men zich moeite gegeven het arme dier te redden. Maar hèm redde men niet! Hèm mocht en wilde men niet redden!

Indien een der roeiers 'n muts had achtergelaten aan den wal... misschien zouden zy teruggekeerd zyn om 't verlorene te zoeken. Maar om hèm aftehalen keerde men niet terug!

Hoe moet hy gestaard hebben op de vlag van het schip, de welbekende vlag, het symbool eenmaal van gezamenlyke kracht, van vereeniging, van broederschap. En nu? Weldra zoud-i haar voor 't laatst gezien hebben, haar en alle andere kenmerken van welke nationaliteit ook, haar en de sporen van al wat menschelyk is. Spraak, taal, kennis, geheugen, bekwaamheid, moed... alles was hem voortaan overbodig. En zelfs de hoop, die laatste gezellin van den ongelukkige, kon hem slechts byblyven in eene maat die door pyniging hem ontrukte aan de weldadige wezenloosheid der vertwyfeling. Alle aanraking met de mensheid was hem afgesneden, op 't vooruitzicht na, verscheurd en verslonden te worden door 't laatste deel dat-i van die mensheid ontmoeten zou.

De Krygsraad vonniste »by meerderheid van stemmen" staat er. Niet by *algemeene* stemmen. We mogen dus aannemen dat enkelen een minder wreede straf hadden voorgesteld. Ook zullen er onder de overige schepelingen wel sommigen geweest zyn, die den veroordeelde genegen waren. Volstrekte eenstemmigheid in een zaak van dezen aard is ondenkbaar. Misschien heeft men aangedrongen op verzachting van het vonnis, op gratie, op... de doodstraf. Dit moet den ongelukkige bekend zyn geweest, en voedsel gegeven hebben aan

martelende hoop. De mogelykheid bestond immers, dat men aan-boord van 't admiraalschip na de aanvankelyke uitvoering van 't vonnis, zich geroerd voelde? Het kòn immers wezen dat die aandoening zich bemachtigde van VAN NOORT zelf? Was deze niet eenmaal z'n ambtgenoot, z'n kameraad, z'n makker, z'n vriend? We kunnen aannemen dat de keus van den onderbevelhebber der expeditie met de wenschen van den chef overeenstemde. En al ware het dat de Admiraal ontoegankelyk bleef voor medelyden, was er geen kans dat hy zou moeten toegeven in den algemeenen aandrang? Zou 't niet zelfs kunnen liggen in 'n welbegrepen taktiek, de opgelegde straf te verzachten, om in den vervolge de aanspraak op gehoorzaamheid te versterken door 'n beroep op de thans in-acht genomen matiging?

De arme balling moet *gehoopt* hebben.

Zoolang die schepen daar lagen...

Helaas!

Daar klinkt het schril maatgeluid der matrozen by 't ankerwinden! Hy hoort het neerklikken van den pal in 't braadspil. *) Elke tik van den yzeren tong die het terugloopen van den windenden cylinder belet, verkort den kabel die 't schip verbindt met anker en bodem. Het vaartuig sliert onwillig

*) De werktuigkundige verbeteringen van den laatsten tyd hebben waarschynlyk dit werktuig van de schepen verdrongen. Het was — of is — een zware cylinder die met handspaken in beweging werd gebracht, en die in tegenstelling van 't vertikaal staand *gangspil*, in horizontale richting niet ver van den boeg dwars over het schip geplaatst was. De zeer sterke rechtstandige balken waarin de as van dit spil zich beweegt, heeten *betings*. Het winden wordt aan-boord *hieuwen* genoemd, waarschynlyk 'n klanknabootsing van den krachtregelenden maatzang dien de matrozen by dezen arbeid aanheffen. Of 't woord »braadspil" iets te maken heeft met het engelsche: *broad*, weet ik niet, maar wel dat het aan-boord der schepen nooit anders dan *onzydig* wordt gebruikt. Wie daar, op 't gezag onzer taalkundige woordenboeken, van *de* braadspil sprak, zou worden aangezien voor 'n vreemdeling *sive* hollandsche-taalprofesser.

met flauwe bochten in de richting van de plek waar 't anker den grond vat. En hy, de ervaren zeeman, neemt nu duidelyk de verandering waar, in toon en tempo van den maatzang der matrozen. In-den-beginne waren die klanken haastig, verward, ongelykmatig. Ze getuigden noch van inspanning, noch van de noodzakelykheid om de krachten van allen te vereenigen in gelyktydigen ruk. Gedurende het ophalen van den »bocht" liep het geklikklak van 't yzeren staafje het nog onnoodig maatgezang voorby. Naarmate het touw aan bocht verloor, en de hoek zich verstompte die het op den bodem beschreef, volgden de gillende tonen langzamer op elkander. Ze werden scherper afgedeeld in tempo, en begonnen nauwkeuriger over-een te stemmen met het vertraagd neertikken van den pal. Na elken lang uitgehaalden gil der matrozen, die allengs getuigde van grooter krachtsinspanning, hoorde men den metaalslag van 't kleine voorwerp, als 'n uitroepingsteeken op de verzekering dat er 'n stap méér was gedaan ter-voorbereiding van 't wreed vertrek. Eindelyk staat de kabel loodrecht. De nu aantewenden kracht werkt vertikaal. Het schip nygt den boeg als 'n toornig rund dat den vyand afwacht op de laaggehouden hoorns. Als 'n onwillig paard dat den kop neerbuigt tusschen de gestrekte voorbeenen. De *Frederik Hendrik*, *zyn* schip, *zyn* trouw schip, wil niet van de plaats. Het breekt z'n waterlyn, en heft den achtersteven omhoog, en *jumpt*, en schynt zich te willen laten neerhieuwen in de diepte, liever dan z'n bevelhebber te verlaten, die daar handenwringend om genade staat te smeeken op 't vreemde strand...

En nog altyd haakt de yzeren klauw van het anker in de slib, in 't zand, in de steenen, in 't koraal, in den spleet van 'n onderzeeschen rots misschien...

Zou die bodem medelyden met hem hebben, en 't anker niet loslaten?

Helaas, de grond is week, en niet bestand tegen 't laatste »*o... ho... ho... i i i i!*" dat 'n eind maakte aan allen twyfel.

De zeilen, reeds onder 't ankerhieuwen gedeeltelyk van de belemmerende geitouwen ontslagen, klepperden en fladderden besluiteloos. Van-tyd tot-tyd sloegen ze *back*, en vertoonden een schyn van onwil tot het verrichten van den dienst die men straks van hen vergen zou. Met hun bolle zyden drukten ze tégen de masten, als poogden zy uit angst voor de noodlottige beslissing, den arbeid der matrozen te verzwaren.

Maar ook dit had opgehouden. Door 'n kleine beweging van 't roer boden de vaartuigen hunne zyden aan den toedringenden luchtstroom. De zeilen werden gespannen en gericht. De balling hoort de kommando's van schoot-aanhalen en brassen... de eigenaardige zangen ook, die alweder de rukkende uitvoering dezer bevelen vergezellen... de schepen zetten koers... verwyderen zich... het vreeselyk vonnis is wel inderdaad ten-uitvoer gelegd in al z'n strengheid!

De goede dokter hield hier eenige oogenblikken op, als om den indruk waartenemen, die deze schildering op de kinderen maakte. WOUTER's maagdelyk gemoed was zeker 't meest aangedaan. Het kostte hem moeite zich voortestellen dat er sedert die gebeurtenis ruim twee eeuwen waren verloopen, en hy betrapte zich telkens op den wensch 'n schip uitterusten, dat koude verre Vuurland optezoeken, en den armen verlatene aftehalen! Even als by die droomery met de wegvlietende strootjes, meende hy de stem van den ongelukkige te hooren, die verwytend riep: waar blyft WOUTER?

Als 'n bliksem schoot hem de gedachte door de ziel: maar God dan? Waar bleef God? Wat heeft God voor den armen JAKOB CLAESZ gedaan?

De dokter bemerkte dat hy iets zeggen wilde, en kwam z'n beschroomdheid te-hulp door hem vriendelyk aantezien. Dit gaf onzen kleinen wysgeer moed, en wel eenigszins hakkelend, maar toch met iets ferms in z'n toon, als-of hy 'n zwarigheid oploste, vermande hy zich tot de opmerking:

— Hy zal gebeden hebben, en op God vertrouwd!

Indien iemand die niet gelooft, rond-uit z'n meening zegt in 'n kring van geloovers, neemt men hem zeer kwalyk dat hy den moed heeft aftewyken van de leer. Twyfelaars en ontkenners zyn gewoonlyk zachtmoediger. Niemand van 't gezelschap riep: foei!

Waarlyk, dit zou ànders geweest zyn, als WILLEM of HERMAN zich in den huize PIETERSE uitdrukkingen veroorloofd had, die evenzeer indruisten tegen de dáár gehuldigde begrippen, als WOUTER's gezegde tegen 't gezond verstand dat in dézen kring werd geëerbiedigd! Zelfs de kleine SIETSKE begreep reeds dat God niet op-eenmaal den aard der Vuurlanders kon veranderen om-den-wille van JAKOB CLAESZ, en dat het hopen op Gods hulp den hoogsten graad van wanhoop aanduidt.

De dokter die zeer goed wist welken indruk WOUTER's onnozelheid gemaakt had, beschermde hem goedig tegen de nog-al gemakkelyke tegenwerpingen die hy had uitgelokt, en bracht het gesprek op 'n ander onderwerp.

— O zeker, het is te hopen dat hy... op een-of-andere wys den moed hebbe opgedaan om z'n lot te dragen. En al ware dit zoo niet... er zyn nog andere opmerkingen over deze zaak te maken. Bedenk eens hoe het gevoel der wegzeilende schepelingen moet geweest zyn, toen zy den veroordeelde uit het oog verloren! En wat al spanning was er vooraf gegaan! Het drama had zeker reeds lang geduurd, voor zich de onwilligheid van den onderbevelhebber duidelyk genoeg openbaarde, om daarvan melding te maken in 't Journaal. Hy moet aanhang gehad hebben, zéker op 't schip dat rechtstreeks onder z'n bevel stond, misschien op de andere schepen ook. VAN NOORT was zeer streng, en zal daartoe hoogstwaarschynlyk byzondere redenen gehad hebben. Wie zegt ons of hy onvoorwaardelyk rekenen kon op de aanhankelykheid en 't plichtbesef van alle bevelhebbers, officieren en manschappen. In-allen-geval *wist* hy niet in-hoe-verre hy daarop kon staat-ma-

ken. Tusschen 't eerste blyk van ongehoorzaamheid en het by-een roepen van den krygsraad, ligt 'n geruime tyd. Er moet in die weken veel voorgevallen zyn, waarvan HERMAN niets heeft voorgelezen, en dat dan ook niet in 't Journaal van de reis staat, althans niet in de jammerlyk verknoeide uitgaaf die daarvan dezer dagen in 't licht kwam. Hebben de heeren taal- en stylverbeteraars iets weggelaten, dat in deze zaak eenige opheldering zou kunnen geven? Ik weet het niet. Dat er reeds voor 't beleggen van den krygsraad wryving en spanning bestond, blykt uit de uitdrukkelyk vermelde vreugd die er by de schepelingen heerschte, toen de Vice-admiraal zich op den 14n December weder by 't eskader had gevoegd. Men gevoelt dat er angst bestond voor den uitslag der oneenigheid. Nu, die uitslag was dan ook treurig genoeg!

— 't Zou nòg erger geweest zyn als de weerspannigheid vasten voet had gekregen, meende oom SYBRAND. Ik bewonder de geestkracht van VAN NOORT. In zùlke omstandigheden zyn zùlke mannen noodig.

— Misschien!

— Het komt me voor, dat hy z'n plicht deed. Het behoud van *allen* was hem opgedragen, en daarom moest hy, waar 't noodig bleek, streng te-werk gaan met den enkele die zich verzette en 'n slecht voorbeeld gaf.

— Dit kàn gegrond zyn. 't Is evenwel jammer dat er in datzelfde Journaal blyken voorkomen van 'n ruwheid, die 't recht geven tot twyfel of er ook in deze zaak wel is te-werk gegaan met de noodige matiging. VAN NOORT heeft eenmaal 'n spaanschen loods over-boord doen werpen, omdat de man beweerde dat hy op 't Admiraalschip vergiftigd was. Doch zoowel in deze zaak als in die van den armen JAKOB CLAESZ, zyn de berichten zeer schraal. Er blykt byv. niets van de *oorzaken* der weerspannigheid van dien onderbevelhebber. Indien het hem ware te-doen geweest om zich aan 't gezag van VAN NOORT te onttrekken, had hy zich zeer gemakkelyk van 't eskader kunnen afscheiden, wat dan ook by dergelyke

expeditien herhaaldelyk geschiedde. 't Was moeielyker by-een te blyven, dan elkaar uit het oog te verliezen. Wy weten te weinig van de zaak om 'n oordeel te vellen. Ook dit voorval, als de geheele Geschiedenis — ik bedoel, de groote! — is zeer onvolledig geschreven. We kunnen slechts raden en gissen. Alleen de vreeselykheid van 't geslagen vonnis ligt ons duidelyk voor oogen. En wat me daarin 't meest treft, is de lakonieke vermelding van de waarschynlykheid dat »die inlanders den veroordeelde wel zouden afmaken." Ik weet ter-nauwernood wat onmenschelyker is, de veronderstelde aard der Vuurlanders, of het gebruik-maken van hun wreede eigenaardigheid? 't Menschen-eten is verboden, maar wel scheen het geoorloofd aan menschen-eters 'n mensch te eten te geven. De Romeinen wierpen hun misdadigers in 't wilde-beestenperk. Hier zien wy de functiën van verscheurend dier opdragen aan *menschen!*

— 't Waren wilden...

— Ja, maar zy die 't vonnis sloegen, gingen voor beschaafd door. En bovendien, ook die wilden behooren tot ons geslacht. Het trof me reeds als kind, dat Robinson Crusoë, die zich zoo ongelukkig meende op z'n onbewoond eiland, van schrik dacht te sterven toen hy door 't zien van voetstappen ontdekte dat z'n eiland *niet* onbewoond was. Het is treurig dat de mensch een vyand van den mensch is.

— De beschaving...

— Beschaving legt 'n vernis over onze boosaardigheid, en nog niet eens altyd. De aard der wilden breekt telkens door. Let er maar eens op, met welke blikken wy of... sommigen onzer, iemand begroeten dien we niet kennen!

De dokter zag Willem even aan.

— Het schynt wel of ieder die zich verstout eenigszins aftewyken van de maniertjes waaraan wy gewoon zyn, daarom alleen onze vyand is. Zuivere welwillendheid is zeldzaam. Waar wy haar ontdekken, werd ze gewoonlyk opgewekt door oor-

zaken van buiten. Op en door zichzelf schynt ze niet te kunnen bestaan. Waarom toch?

HOLSMA sprak hierop weder van beschaving, van de *ware* die iets anders en iets meer behoort te zyn dan vernis. Hy betoogde dat er in geestelyke ontwikkeling 'n hefboom ligt om 't zedelyk standpunt te verhoogen, en eindigde met de opmerking dat het laagstellen of minachten van 't onbekende, veelal voortsproot uit gebrek aan zelfkennis.

Toen WOUTER vertrok, deden de kinderen hem uitgeleide tot aan de huisdeur, en WILLEM was byzonder vriendelyk.

De dokter namelyk had 'n byzondere manier van zedepreeken. Hy wist wel op welk onderwerp 't gesprek zou uitloopen, wanneer-i begon met die treurige geschiedenis van JAKOB CLAESZ. En ook ik had m'n redenen toen ik van de troglodieten overstapte op OLIVIER VAN NOORT.

Een splinternieuwe gradus ad Parnassum, *niet precies dezelfde die* FAUST *ten-geschenke kreeg van* MEPHISTO. *Twee ouwerwetsche spiegels voor hedendaagsche spelprofessers. Wenken omtrent eene meer niewerwetsche wyze van taalbeschouwing.*

702. Wanneer de lezer gewoon is aan effekt-romans, zal het hem bevreemden te vernemen dat WOUTER's bezoek by de familie HOLSMA grooten invloed uitoefende op het ontwikkelingsproces van zyn geest. Het spreekt vanzelf dat dit zich niet terstond openbaarde, doch er was een kiem van verandering in z'n gemoed gelegd, die niet weder kon gestikt worden. Van zelfstandig denken was nog geen spraak, maar hy wist nu toch dat er iets àls zelfstandig denken mogelyk was, al durfde hyzelf zich die weelde niet aanmatigen, waartoe hem dan ook de noodige rypheid ontbrak. Niet hy, WOUTER, zou 'n meening hebben, maar hy begon toch intezien dat er andere meeningen bestonden dan die zyner omgeving. Dit was 'n groote stap.

Boven alles echter — en dit was zeer gelukkig! — drukte

hem z'n gebrek aan kennis. Het was hem duidelyk dat de kinderen in wier gezelschap hy eenige uren doorbracht, zoo veel meer wisten dan hy, en dit maakte hem zeer bedroefd. Wat baatten hem al z'n koningen ISRAËLS! Wie was het toch die zoo schrikte van voetstappen? De arme jongen had nooit iets van DE FOE's kluizenaar gehoord. Hy vraagde aan STOFFEL. En deze zou wel in-staat geweest zyn hem intelichten, als WOUTER den naam van ROBINSON maar onthouden had.

— Voetstappen? Voetstappen? Hoe kan ik je antwoorden, als je niet zegt wien je bedoelt? Men moet altyd namen noemen, als men iets te vragen heeft.

— Juist, zei de moeder, als je wat weten wil, moet je namen noemen. En maakte zyzelf de slâ aan? Dit vind ik al heel zonderling. De knecht zal uit geweest zyn.

Onder al de verhalen die WOUTER had moeten doen van z'n wedervaren, had hy instinktmatig vermeden melding te maken van de byzonderheden die in z'n omgeving niet te rekenen hadden op 'n gunstig onthaal. Geen woord van de saturnalie! Niets van 't verzuimd bidden by warm eten! Ook verzweeg hy de gemakkelykheid waarmeê die kinderen zich schenen te bewegen, en de ongedwongenheid hunner deelneming aan 't gesprek. Toch was de schroom om zaken aanteroeren die in zyn kring minder gewild waren, misschien overbodig. Men vergeeft zooveel aan beerevellen! Maar dit ging z'n berekening te-boven.

Jufvrouw PIETERSE informeerde zich herhaaldelyk of-i wel »fatsoenlyk" geweest was? En WOUTER beaamde dit in alle oprechtheid, zonder eigenlyk te weten wat ze bedoelde, daar hy in z'n gemoedje geen ondervinding had van het tegendeel. Ja toch... de geschiedenis met dien topzwaren vlâlepel! Zou dàt misschien onfatsoenlyk geweest zyn? Hy wilde de beslissing dezer vraag liefst niet laten afhangen van z'n moeder, en zweeg er dus over... och, hoe lief van de wilde SIETSKE, z'n onhandigheid zoo te bedekken! Maar... dit zou hyzelf ook gedaan

hebben, al wist-i dan zooveel minder dan de kinderen van den dokter.

Met schrik vernam hy dat de dag naderde, waarop z'n gedwongen afwezigheid van PENNEWIP's school een eind nemen zou. Meer dan ooit voelde hy dat de bronnen van kennis die daar voor hem ontsloten werden, niet voldoende waren. Of althans hy meende dit. Maar aan tegenstand was niet te denken. Hy was ontevreden met zichzelf, met alles! »Van my zal nooit iets te-recht komen!" zuchtte hy.

Hy verscheurde z'n Lady MACBETH die hem leelyker voorkwam dan ooit. En... OPHELIA?

O hemel, den ganschen dag had hy niet aan FEMKE gedacht! Dit kwam hem zeer slecht voor. Was 't omdat ze maar 'n bleekmeisje was, en omdat de kinderen van den dokter zooveel voornamer waren?

Dit denkbeeld verschrikte WOUTER erger, dan de gedachte aan diefstal of moord. Hy kon niet leven met zoo'n zelfverwyt, en nam de eerste gelegenheid waar, om de schuld aftedoen. Want 'n schuld wàs het, naar-i voelde.

En dit gevoel gaf hem moed. Met z'n gekleurde prent in de hand, stapte hy ditmaal moedig 't welbekende hekje binnen, en klopte aan de deur van FEMKE's huisje. Er werd »binnen" geroepen. Z'n hart bonsde benauwend, maar nu moest-i z'n heldenstuk wel dóórzetten. Hy stond op-eenmaal voor 't meisje, dat met hare moeder bezig was aan vrouwelyken arbeid.

De hartevrouw van m'n held stopte kouzen, ruwe dikke onoogelyke wollen kouzen!

't Is hard voor 'n schryver zoo-iets te moeten boekstaven.

Om aan WOUTER's onbedorvenheid de eer te geven die haar toekomt...

Want afkeer van praktischen eenvoud *is* bederf!

... om hem te schetsen zoo-als hy wàs, zy hier erkend dat die kouzen hem in 't minst niet hinderden. De periode van verdraaide poëzie en valsche romantiek was nog niet voor hem aangebroken.

Wanneer hyzelf had moeten beschryven hoe hy 't aanleî om z'n bezoek te rechtvaardigen en iets te zeggen dat tot inleiding zou kunnen dienen van 'n gesprek, zouden deze byzonderheden waarschynlyk voor 't nageslacht zyn verloren gegaan. En ook ik weet maar ten-deele hoe de overgang geschiedde, tusschen zyn bedremmeld binnentreden en het plaats-nemen op 't matten stoeltje dat FEMKE hem vriendelyk toeschoof. Hyzelf herinnerde zich daarvan niets dan den bezielenden blik waarmeê ze hem aanzag, en haar uitroep:

— Ah!

En ze had hem de hand gereikt.

— 't Is de jonge-heer van onlangs, zeide zy tot de moeder, als begrypende dat deze zich WOUTER niet herinnerde. 't Is de kleine jongen die zoo ziek geweest is. En hoe gaat het nu? Je ziet bleek.

— Ga zitten, jonge-heer. Ja, je ziet er bleekjes uit. Zeker van de wurmen?

— Wel neen, moeder! 't Kind heeft zenuwkoortsen gehad.

— Ja juist, koorts! Ik wil maar zeggen dat het ook wel eens van de wurmen komen kan. Geef 'n kommetje, FEM, en schenk hem in. Je moogt immers wel koffi drinken? Anders, als je met wurmen geplaagd bent...

Ik moet erkennen dat die wurmen van Vrouw CLAUS onzen WOUTER meer hinderden dan haar kouzen. 't Mensch scheen zich voorgenomen te hebben hem daarmeê te plagen, en kwam er gedurig op terug.

— En waar bleekt je moeder? vroeg ze. Niet dat ik 'n ander wil onderkruipen, godbewaarme, maar... àls ze soms niet tevreden was met 'r waschvrouw... 't kon gebeuren, zie je. Nu, dan is ieder zichzelf de naaste, en ik rekommandeer me. Als er inktvlekken in 't goed zyn, maakt FEMKE ze 'r uit, met »zuringzout" weetje? En nooit raakt er 'n stuk

weg... ja, eens is 't gebeurd, 'n paar mansetten, maar die hebben we vergoed met 'n zesthalf... vraag maar aan FEMKE.

Helaas! Dàt zou hij nu van FEMKE moeten vernemen, hy die haar zooveel anders te vragen had! Vrouw CLAUS maakte 't hoe langer hoe erger. Ze tastte hier niet de valsche poëzie aan, waarmeê hy nog niet besmet was, ze stoorde, belemmerde en bedierf de *werkelyke* vlucht van z'n gemoed, die beter pleging verdiende.

En zie, het meisje begreep het ongepaste van dien wanklank. Was dit te danken aan fyner bewerktuiging? Was 't een gevolg van de betrekkelyke maagdelykheid harer indrukken? Speelde hier de liefelyke jeugd 'n rol?

Van alles wat, misschien. Doch zeker is het dat de herinnering aan de wyze waarop WOUTER haar had ingeleid in de geheimenissen van AZTALPA, grooten invloed uitoefende op hare beoordeeling. Ze had WOUTER's ziel in groot ornaat gezien. En al was dan ook de opschik waarmee hy by die gelegenheid z'n welsprekendheid getooid had, te bont en te kleurig voor geoefenden smaak... FEMKE's smaak was niet geoefend. Voor haar vertegenwoordigde WOUTER's opgetogenheid *het* schoone, *het* verhevene, en daarom stond ze hoog genoeg om zich gestuit te voelen door de platheid van den toon dien hare moeder aansloeg. Ze zon op middelen om daaraan een eind te maken. Maar ook hier alweder, even als in WOUTER's eigen omgeving voor hemzelf, was de rechte weg afgesloten. FEMKE kon niet zeggen: moeder, spreek toch wat... peruaanscher!

't Eenige wat ze voorloopig doen kon, was hem te vragen wat het rolletje beteekende, dat-i nog altyd in de hand hield?

Zeer bedremmeld bracht WOUTER er uit, dat dit 'n geschenk voor háár was. Het meisje voelde zich getroffen door de hartelykheid die hierin doorstraalde, en verzekerde met 'n eenvoud die meer ernst bevatte dan iemand gissen kon, dat ze die prent altyd bewaren zou.

— Ja, zei de moeder, en dan moet je de kreukels er uit stryken. Want... we stryken ook, jonge-heer. We brengen de wasch kant en klaar thuis, en nooit heeft niemand de minste reden tot klacht. Zeg dit gerust aan je moeder. Daar heb je nu by-voorbeeld je kraagje... ik zeg dat het niet goed gestreken is. De ruimte zit in 'n plooi over 't stiksel heen. Ook is 't slordig geblauwd... vraag maar aan Femke.

Ei... zyn hemdskraag slordig geblauwd? Niet goed gestreken? En dit was nog-al door de wyze Petrò gedaan! Ook dáárin alzoo bestond verschil van opvatting of methode? En ook dáárin alzoo was de traditie van den huize Pieterse niet alleen-zaligmakend? Het scheen er dezer dagen op toegelegd onzen Wouter teschokken.

Maar Femke zat op heete kolen. Na eenig vruchteloos onderzoeken wie Ophelia was, en na even vruchtelooze pogingen om 'n gesprek aantevangen dat in Wouter's smaak vallen kon, bedacht zy 'n uitgang. Er moest volstrekt iets hier-of-daar bezorgd worden, meende zy, en: »de jonge-heer kon wel 'n eindje meegaan."

— My wel, zei de moeder.

Het jonge paar vertrok.

Femke's boodschap scheen weinig haast te hebben. Ze sloeg met Wouter een der paden in, die in den omtrek van Amsterdam *de* paden genoemd worden, en dan ook niets zyn dan dat. Wie daar wandelt, moet leeftocht van indrukken meenemen om zich niet te vervelen.

Nu, daarvan had onze Wouter voorraad! Hy had Femke zóó veel te zeggen, dat-i byna niet spreken kon. En ook zy had zich meer met hem bezig gehouden, dan zyzelf zich bekennen wilde, meer vooral dan hy gissen kon. Ze begon met de mededeeling dat ze aan hare moeder geen bericht had gedaan van de onvriendelyke ontvangst die haar tenzynent was te-beurt gevallen, en wel omdat ze wilde voor-

komen dat haar moeder, indien WOUTER eens mocht terugkeeren...

— O, FEMKE, je dacht er dus aan, dat ik je zou komen opzoeken?

— Ja, zei 't meisje, aarselend maar toch met 'n flinkheid die WOUTER verrukte. Ja, ik dacht wel dat ik je weer zou zien. En ik heb 'n mis laten lezen voor je beterschap.

— Heusch? vroeg WOUTER die ter-nauwernood wist wat dit beduidde. Heb je dat heusch voor me gedaan?

— Ja, en zelf gebeden ook! Want ik had het jammer gevonden, als je gestorven waart. Ik geloof dat je 'n goed jongetje bent.

— Ach, ik had eer moeten komen! En dit wilde ik ook, maar... FEMKE, ik durfde niet.

Hy verhaalde hoe hy op dien Zondag in hare nabyheid geweest was. Het meisje schreef z'n beschroomdheid toe aan vrees voor haar moeder.

— M'n moeder is 'n heele brave vrouw, zieje. Ze zal niemand te-kort doen, maar... och je begrypt me wel. Ze heeft de gewoonte niet, met menschen omtegaan. Ik ben beter thuis in de wereld, omdat ik kindermeisje geweest ben, wel drie weken lang. Als noodhulp, weetje, want voor 'n wezenlyke kindermeid was ik te jong. 't Was by 'n nicht waar de meid ziek was, want we zyn eigenlyk van beste familie, weetje. Maar dit doet er niet toe. Zeg me liever, of je nu heelemaal beter bent?

WOUTER gaf verslag van z'n ziekte, en geraakte onwillekeurig op 't onderwerp dat hem voornamelyk bezig-hield, op z'n onkunde.

— Alle kinderen verstaan fransch, klaagde hy, en dit wordt niet onderwezen op m'n school. En wie geen fransch verstaat, kan nooit 'n groot man worden.

— Och, dat geloof ik niet. De kruienier in de Molstraat heeft drie eigen huizen, en ik weet zeker dat-i geen woord fransch spreekt.

Wouter had eenige moeite haar aan 't verstand te brengen dat hy iets anders bedoelde, dan 't bezit van drie huizen, ofschoon ook dit hem niet verwerpelyk voorkwam.

— Ik wilde zoo graag... zieje... zoo graag... iets als... ja, hoe zal ik je dit uitleggen? Ik wou...

De afrikaansche heerschappy zweefde hem op de lippen. Maar hy had den moed niet z'n eigen droomen overtezetten in woorden.

— Je weet, Femke, dat we hier in Europa wonen. Nu, daar ginds, ver in 't zuiden, heel ver... ik zal 't voor je uitteekenen. We kunnen hier wel 'n oogenblik zitten, dan zal ik je precies uitleggen wat ik bedoel.

Hy geleidde 't meisje naar 'n stapel gezaagde planken, en nam daarop naast haar plaats, nadat-i hier-of-daar 'n takje had weten machtig te worden, dat hem dienen zou tot graveerstift om 'n wereld in 't zand te teekenen.

— Dit is Europa. De aarde is rond... dat wil zeggen, ze bestaat uit twee helften... als pannekoeken... kyk, 't lykt wel 'n bril. Nu, met die eene helft hebben we niet te maken, dat is Amerika... zet 'r gerust je voet op. *Hier* wonen wy... daar ligt Engeland... heel omlaag is Afrika. De menschen zyn daar... onbeschaafd. Ze kunnen niet lezen zelfs, en dragen maar heel weinig kleêren. Maar als er 'n reiziger komt, behandelen zy hem zeer vriendelyk. 't Staat in 'n boekje. Daar wou ik heengaan, en aan al die menschen lezen leeren, en kleeren geven, en zorgen dat er in 't heele land geen onrecht geschiedde, en dan zouden wy...

— Ik ook? vroeg Femke verbaasd.

— Ja zeker! Ik wou je vragen met my daarheen te gaan.

We zouden man en vrouw zyn. Je begrypt wel, als ik koning werd in dat land... dat jy dan...

— *Ik?* Koningin?

Het meisje berstte in lachen uit. Ze vertrad, onwillekeurig opstaande, al de koninkryken die WOUTER zoo-even aan hare voeten had neêrgelegd.

— Maar... wil je dan niet m'n vrouw worden?

— Wel neen, malle jongen! Ik begryp niet waar je de gekheid van-daan haalt. Weet je dan niet dat je nog maar 'n kind bent?

— Wil je dan wachten tot ik groot ben? Wil je my niet aannemen voor je vrindje?

— Wel zeker! Maar dan moet je niet zulke zotte praatjes bedenken. Niet dat je later niet naar Afrika zoudt kunnen gaan. Waarom niet? Er gaan zoo veel menschen op-reis. By ons op 't »pad" woonde vroeger 'n timmerman, die met z'n heele familie naar Haarlem verhuisd is. Maar... trouwen!

Weer lachte zy schaterend. En WOUTER leed er pyn van. De arme jongen trof 't ongelukkig met z'n eerste liefdesverklaring. Op-eenmaal werd het meisje ernstig:

— Ik geloof dat je 'n goed kind bent, zeide zy, en ik houd veel van je...

— En ik! riep WOUTER. O, FEMKE, ik heb altyd aan je gedacht in m'n ziekte... als ik denken kon. Want... in de koorts... ik kan niet weten waaraan ik gedacht heb in de koorts, maar 't zal wel aan jou geweest zyn! En met de prent die ik voor je kleurde, heb ik gesproken als-of jy het was. En die prent antwoordde, en begon zóó op je te lyken, dat ik heusch meende jezelf te zien. En dan heette ik KUSCO of TELASCO, en jy was AZTALPA, de dochter van de zon. Zeg, FEMKE mag ik je vrindje wezen?

Het meisje bedacht zich eenige oogenblikken, en voelde in

haar onverschoold rein-menschelyk hart, aandrang tot het verrichten van 'n goede daad.

Hoe werkte die aandrift? Waaruit ontstond ze? Was zich 't zeventienjarig meisje bewust van den invloed dien WOUTER's... kinderachtigheid op haar uitoefende? Waarschynlyk niet. En ook ik kan niet zonder inspanning doorgronden waarom zy zich moeite gaf ditmaal naar 'n antwoord te zoeken dat iets minder krenkend was dan 'n lach.

Toch wil ik dit straks beproeven.

Ze lachte dus niet. Het zou wreed geweest zyn tegen-over de teederheid die onmiskenbaar in z'n toon lag.

— Zeker, zéker mag je m'n vrindje zyn! Maar... maar...

Ze zocht 'n voorwaarde, 'n beletsel, iets dat hem niet kwetste en toch terugvoerde naar 't standpunt dat z'n leeftyd hem naar hare meening aanwees. Hy was gegroeid sedert z'n ziekte, dit is waar, maar toch... FEMKE had kans gezien hem op den arm te nemen en de heele stad doortedragen, hem die 'r zoo prettig van droomde háár te redden uit 'n brand!

— M'n vrindje, ja... maar... dan moet je ook alles voor me doen wat ik verlang.

Alles slechts? Och, 't kwam WOUTER zoo weinig voor!

— Alles, alles, alles! Wàt? O, spoedig, zeg me wat ik voor je doen kan!

't Werd benauwend voor 't meisje. Want ze wist niet wat ze eischen zou. En ze was nu wel genoodzaakt iets te noemen. Welnu dan, ze had altyd gehoord dat vlytig leeren nuttig voor kinderen was. Als ze hem eens dáártoe aanspoorde?

— Luister, WOUTER, ik heb uit jok aan m'n moeder verteld dat je 't knapste jongetje van je school was...

— Ik? riep WOUTER met komieke verbazing.

Het schynt zonderling — doch we nemen dezelfde anomalie in de groote-menschenwereld waar — dat hy nooit had achtgeslagen op de onevenredigheid tusschen zyn hoogdravende aanspraken en verregaande onbekwaamheid. Hy wilde alles, en kon niets. Deze rekenfout was te opmerkelyker in hem, omdat hy zich die onbekwaamheid zoo goed bewust was, en dus niet als vele anderen ter verontschuldiging zich beroepen kon op eigenwaan. De allereerste in 'n heel werelddeel... dit kon wel. 't Wenschje was billyk en matig, maar:

— Maak dat je binnen drie maanden de eerste bent op je school, zei FEMKE die niet weten kon dat er sarkasme lag in haar eisch. Zieje, anders mocht misschien m'n moeder te weten komen dat ik over je gejokt heb, en dit wou ik niet graag. Als je zorgt dat het geschiedt...

— O, FEMKE, ik zal het doen!

— Ga dan nu naar-huis, zei ze, en begin er terstond aan.

Zoo zond ze hem weg. By 't afscheid nemen vond ze opeenmaal dat-i te groot geworden was om hem 'n zoen te geven. En toen pater JANSEN die 'n paar uur later hare moeder bezocht, vraagde van wien ze die prent had...

De man zei dat OPHELIA in 't Hollandsch zooveel beduidde als FLORA die in vroeger tyd beschermheilige van rozen en vergeetmenietjes geweest was.

... toen, toen werd WOUTER in hare oogen weer op-eenmaal 'n heel klein kind. Dat-i nog in de wieg lag durfde zy wel niet zoo recht-uit zeggen, maar toch:

— Och, heeroom, die prent is van 'n jongetje, van 'n klein jongetje. 't Kind zal zoo omstreeks de tien jaar oud zyn, of... negen. Ja, ouder dan negen is-i zeker niet.

— Ben je mal, meid, riep de moeder. De jongen is vyftien!

— Ja juist, vyftien, of... zoo-iets. Ik wil maar zeggen dat-i nog 'n kind is.

Ze bloosde, en was verstoord op haar moeder, en borg

Ophelia in 'n verscholen hoekje. Vrouw Claus en pater Jansen hebben die nieuwe uitgaaf van de bloemengodin nooit weergezien.

»O, Femke, ik zal het doen!" had Wouter gezegd.

Er begon waarlyk kans te bestaan dat-i wat vlugger leerde, nu Pennewip's schoolkennis voortaan de livrei dragen zou van Femke's invloed. Wouter begreep zeer goed dat ze met het vergen van den voorgewenden dienst, geen andere bedoeling had dan z'n eigen belang. Maar die bedoeling zelf was liefelyk, en 't zou hem immers leelyk hebben gestaan wanneer-i, na zóó hoog te hebben opgegeven van wat hy wel voor haar zou willen doen, op dien onverwachten eisch geantwoord had: o, alles, alles, maar... juist dit ééne niet!

Dat-i liever z'n dame gediend had in 'n gevaarlyke expeditie, spreekt vanzelf. Maar men heeft z'n heldendaden niet voor 't kiezen. Hercules en St. Joris zelf zouden zich heden-tendage wel moeten vergenoegen met het bevechten van miniatuur-draken. Hoe dit zy, Wouter nam z'n taak ernstig op. Hy begon z'n »*Ippel*" z'n »*Strabbe*" z'n »*Oefening in 't kunstmatig lezen*" z'n »*Vaderlandsche-* en andere *Geschiedenis*-boekjes" lief te krygen als gewaardeerde vyanden, die hy onder de oogen zyner uitverkorene verslaan zou in eerlyken stryd. Zelfs over »*Pieterson's Geslachtlyst van nederduitsche naamwoorden*" begon z'n gemoedsstemming zeker waas van poëzie te verspreiden, dat alle andere Herkulessen zou beschaamd gemaakt hebben over de nietigheid van hun werk.

Tournooi-verslagen had-i nog niet gelezen. Geen toovergodin bezorgde hem 'n gewyd harnas. Geen Minerva leverde hem 'n Medusa-kop tot schild... och, niets van dit alles, maar toch... Slachterskeesje mocht oppassen!

Tot Wouter's eer moet ik zeggen dat-i den jongen ridderlyk waarschuwde. En werkelyk, drie maanden daarna was hy de eerste van de school. Pennewip zelf was wel genoodzaakt te erkennen:

— Het is bevreemdend! Men zou ook kunnen zeggen, het is... verwonderingwekkend, jazelfs in zekeren zin voorbeeldeloos, of... zonder voorbeeld!

De allernaaste aanleiding tot dezen uitroep was dat WOUTER in zeker opstel heel kordaat van een wyf had gesproken: »dat zyn muts betastede en op deszelfs hoofd zettede."

Was 't niet jammer, de lieve geestdrift van 't kind te verknoeien aan zulken onzin?

---

703. Op blz. 213 heb ik den lezer bedreigd met 'n nummer over 't allerbelangrykst verschil tusschen *ij* en *y*. 't Zou 'n groote zonde wezen m'n woord niet te houden, en waarschynlyk vind ik daartoe niet spoedig eene zoo passende gelegenheid als nu.

De natuurkundigen beweren dat we met onze slechte kachels en schoorsteenen, zooveel warmtestof ongebruikt laten ontsnappen. Ik gis dat ze gelyk hebben, schoon 't jammer blyft dat ze met den koppigen afkeer van 't praktische, waardoor de geleerdheid zich gewoonlyk kenmerkt, hun wetenschap niet besteden aan 't leveren van volmaakte modellen.

Doch wanneer reeds zulke verwaarloozing van betrekkelyk gering belang te betreuren is, wat moet men dan wel zeggen van 't onberekenbaar verlies aan wilskracht en inspanning op de scholen... in WOUTER's tyd?

De natuurkundigen die schoone verhandelingen schryven, vol stik- zuur- kool- en warmtestoffen, vol uitstralingstheoriën — meestal slechts *hypothesen* over dit alles! — in-plaats van 't leveren eener goede kachel, hebben zeker 'n groot gedeelte van hun jeugdwarmte zonder nut uitgestraald op SIEGENBEEK en WEILAND. Ik voorzie de mogelykheid dat ook de kachels onzer kleinkinderen iets te wenschen zullen overlaten, omdat hun papa's zooveel zuurstof en fosfer ten-koste leggen aan 't nieuwe »*Woordenboek der Neder... landsche taal.*

Toch zyn we eenigszins vooruitgegaan. Maar nog altyd ver-

toont zich hier-en-daar de oude zuurdeessem van overbodige en dus nadeelige schoolmeestery. Ware taalkennis levert een der rykste bronnen voor Geschied- en Menschkunde, maar heeft met *spelling* en dergelyke bruggemans-uitvindingen niets te maken. (**340**) Wie 'n taal bestudeert als onderwerp van wysgeerig onderzoek, moet altyd teruggaan tot den tyd toen ze niet geschreven werd. Alles wat later ontstond, heeft veel minder filologische beteekenis, en moet hoofdzakelyk slechts gebruikt worden als benaderende handleiding om tot het vroegere *echte* opteklimmen. Wie 't anders aanlegt — en dit doen byna zonder uitzondering de mannen van 't »vak" — gelykt op den geoloog die in 'n kunstmatig opgeworpen grond de wording van den aardkorst meent te kunnen nasporen. Ook hier alweder heerscht dat »najagen van 'n verkeerd doel" die »vergissing in de keuze van belangstelling" dat »misgrypen" waarover ik by 't slot van den vorigen bundel gesproken heb. Het is vergeeflyk dat lieden die 't groote niet áánkunnen, zich vergenoegen met het kleine. Maar onverschoonbaar is het, wanneer ze dat kleine uitgeven voor iets groots, het nietige voor degelykheid.

Dat er nut ligt in zekere eenheid van vorm, kan waar wezen, schoon dan in de allereerste plaats eenheid van opvatting der *beteekenis* van de woorden zou noodig zyn. *) Onze

*) Te Batavia is eens 'n proces gevoerd naar aanleiding eener verschillende opvatting der beteekenis van 't woord: *mits*. Iemand was benoemd tot erfgenaam of legataris: »mits hy... enz. De vraag was of dit partikeltje moest worden opgevat als *redegevend* — d. i. in de oude beteekenis — of als *voorwaardelyk*, zoo-als we 't nu gebruiken. Hoe de zaak afgedaan is, weet ik niet. Naar myn inzien behoorde zy beslist te worden in-verband met de dagteekening van 't instrument, en door vergelyking met de wyze waarop de notaris die het had opgemaakt, gewoon was zich uittedrukken. In den tyd van Hooft en veel later nog, beteekende »mits" eenvoudig: *omdat*, en dit is etymologisch nagenoeg juist. De voorwaardelyke zin dien wy er thans àan hechten, kan beschouwd worden als door de gewoonte gewettigd, maar meer ook niet. Dit is trouwens met zéér veel woorden het geval. Het tel-

taalbeoefenaars gelyken den veldheer die het spreekwoord: »de kleeren maken den man" letterlyk opvat, en 'n magazyn vol uniformen voor 'n leger aanziet. Er moet wat *in* de kleeren zitten.

Eénheid van *spelling*, gelykvormigheid in de toekenning der *geslachten*, heeft met taalstudie niets te maken. Die zaakjes konden even goed op hoog bevel door 'n kommies van 't Ministerie worden vastgesteld, als door 'n zoogenaamden taalkenner. Op weinig uitzonderingen na, hebben we hier met louter conventie te doen, met luim zelfs, en — erger nog! — dikwyls met leugen. Wie als vrucht van geleerde nasporingen aan 't Volk vertelt dat »vroolyk" beter is dan »vrolyk" heeft twee onwaarheden te-gelyk verkondigd. Ten-eerste is 't onnoodig verlengen van 'n woord geen verbetering. Ten-tweede ligt er in zulke ontdekkingen niet het minste praktisch nut, en ze hebben den fabrikant niets gekost aan productie. De voorgewende geleerdheid by 't verkondigen van zulke zaken is dus kort-af kwakzalvery.

Maar ik wil gemakshalve by 't zachtste oordeel blyven, en noemen de taalregeltjes van deze soort: *conventie*. Het spreekt vanzelf dat regels die niet gegrond zyn, noch op de natuur der zaak, noch op voordeel in de praktyk, telkens veranderen, en dat alzoo de leerling — om te blyven op wat men niet zeer nauwkeurig de »hoogte" van z'n tyd noemt — gedurig wordt geplaagd met iets nieuws. De zaak schynt er op toegelegd om ouders te beletten, zelf de onderwyzers van hun kinderen in lezen en schryven te zyn. We moeten nu het tweede en vierde deel van ons leven gebruiken, om de wysheid afteleeren die ons in 't eerste en derde deel werd ingeprent. De daartoe noodige inspanning — en vooral de ergernis òver die inspanning — neemt altyd de plaats in van iets beters. De kleine

kens veranderend *gebruik* is in voortdurenden stryd met de etymologie die blyft wat ze is. Iemand die etymologisch *correct* schreef, zou onverstaanbaar wezen. By-gelegenheid zal ik hiervan verrassende voorbeelden geven.

WOUTER spelde 't woordje »zamen" met 'n *z*, en meende daarmee z'n plicht te doen. Als-i nog leefde, zoud-i thans voor zoo'n gruwel worden afgewezen by 'n examen voor hulponderwyzer. Waartoe hy dan ook bovendien niet geschikt was, want HOLSMA had behoorlyke voeding voorgeschreven.

Wie van 't oude : *zamen*, den sprong deed op 't nieuw-modische: *samen*, heeft zich noodeloos vermoeid. En wie de diepte peilt van de gronden waarom die *z* wel mag gebruikt worden in: *te zamen*, *verzameling*, enz. verdient 'n aanstelling als parelduiker. Volstrekte uitputting is de straf van den arme die 't gehalte dezer prachtige nieuwigheid toetst aan zéér veel andere woorden waarin 'n *z* voorkomt.

In deze soort van kachels alzoo, dùs gestookt, worden zuurstof, kool, warmte... alles den schoorsteen uitgejaagd.

Alles? Neen! We hebben wat scolastieke stikstof in de hersenen bewaard. Maar... is dit *kennis?* Is dit *veredelende wetenschap?* Is dit *studie?* Is dit *nasporen van de Wetten van het* ZYN? Is dit beantwoorden aan onze *roeping?* Is dit de manier om de jonge menschenziel, smachtend naar kennen, weten en begrypen, tot het vervullen van die roeping geschikt te maken? Of *dooft* men op deze wys den gloed, die juist in het eerste levenstydperk zoo nuttig zou kunnen worden aangewend?

Och, ik heb er zoo hartelyk vrede meê dat we »samen" met 'n *s* schryven. Deze letter is inderdaad bevalliger van vorm dan die andere sisklank. Maar hiermeê is ook alles gezegd. Wie andere redenen voorwendt, gelieve dan tevens optehelderen waarom alleen dàt woordje wordt bevoorrecht met de eer der hervorming? Er zyn er immers zoo véél die door... Samojeeden, of andere vreemdelingen, zonder *z* worden geschreven? Aan zulke zotte zinnelooze zwakke zielen zuigen zich zoo zonder zwarigheid ziekelyke zwammen zwetsend zwendelend zat. *O hé*, *jam zatis!* Ik gis dat het verbeteren van die andere woorden — de lezer zal er nu wel 'n paar kennen — op nieuwe Columbussen wacht. Ook in làter tyd zullen er

bruggemannen zyn, die byten in 't ys moeten slaan om hun vondertjes noodzakelyk, en ouders ongeschikt te maken tot het onderwyzen van hun kind.

Als wy het oordeel dat aan hedendaagsche taalkenners in de toekomst te wachten staat, mogen afmeten naar den indruk dien de wysheid hunner voorgangers op ons maakt, benyd ik onze professers hun onsterfelykheid niet. Het nageslacht zal ze uitlachen.

Om dit te doen in 't oog vallen, veroordeel ik by deze 'n paar spelling-profeten uit het begin der vorige ceuw tot wat onsterfelykheid van die soort. Ik geef deze ten-toonstelling als 'n spiegel waarin zich de zotternyen die thans gepredikt worden, weerkaatsen. Zoo kon men voor eenige jaren de crinoline bestryden door 't voorhouden van modeplaatjes uit den tyd der hoepelrokken. *Similia similibus!*

Ik heb voor my liggen de derde uitgaaf van Jonctys' »*Roozelyns Oogjes.* (*te Amsteldam*, *by Joannes Oosterwyk en Hendrik van de Gaete.*)" Ziehier wat de uitgevers of de bezorgers daarby als voorbericht ten-beste geven:

»Op het verzoek van verscheidene Liefhebberen, werd dit Werkje, voor de derde-maal in het licht gegeeven: wy twyfelen niet of het zal de Beminnaars der Dichtkunst smakelijker als de voorgaande voorkoomen; om dat het van een Liefhebber, van de oude en harde spellinge is gezuivert; en de Vaerzen, zo veel het mogelijk was, verzacht: Doch hy heeft het niet gantsch naar de hedendaagsche Taal en Dichtkunde kunnen ver anderen...

Ze schynen toen ook 'n »hedendaagsche" *Dichtkunde* gehad te hebben. De vereering der godin *Nu-igheid* staat voor niets. Maar de goeie ouwerwetsche Muzen wisten er niets van. Straks krygen we hedendaagsche onweders, hedendaagsche wiskunstige waarheid, hedendaagsche spieren, zenuwen, zielen. Men ziet dat de hedendaagsheid van toen, precies gelykt op de hedendaagsheid van van-daag. 't Is 'n ware moord, dat de uitgevers den naam van dien »Liefhebber" verzwygen.

Naar de »hedendaagsche Dichtkunde" alzoo — och, hoe

jammer! — kon hy JONKTYS' werk niet veranderen.

... dat zou den zin des Dichters licht hebben gebrooken; weetende dat de Kunst-minnende Liefhebbers meer op den Zin en het Oogwit des Auteurs oogen als op hatelijke lettervitteryen. Indien dit Werkjen, na verwachtinge van de Boekverkopers, werd verkocht, zullen zy, in het kort laten volgen de VENUS en MINERVA. En het WAARE VROUWENLOF, van den zelfden Auteur."

Tot dusver de uitgevers of bezorgers van dezen druk. Doch zie, het boekje sluit met twee stukken die naar myn inzien 'n kostbare bydrage leveren tot de geschiedenis en de karakteristiek van letterkunde in allerlaagsten zin. De pagineering volgt wel niet op het hoofdwerk, maar uit den inhoud schynt te blyken dat ze wel degelyk beschouwd werden als by het werkje van JONCTYS, of by een der herdrukken daarvan, te behooren.

Het eerste stuk heet:

BRIEF,
Van den Taalkundigen
HEERE
JOH: HILARIDES,
Taalmeester
Der Latynsche Schoole *te* Bolswerd;
Over de nieuwe herdrukte ROOZELYNS
OOGJES *en heedendaagsche pedantsche* Taalbedervers.
* * *
Te AMSTERDAM,
Gedrukt voor de Nederduitsche Taalminneren.
1712.

Tusschen: »*Taalbedervers*" en »*Amsterdam*" waar ik slechts 'n paar sterretjes mag ten-beste geven — slechte tyden! — staat, ligt of zweeft in 't origineel, als vignet, 'n hemelglobe. Een kompleet firmament alzoo. *Excusez du peu!* 't Schynt dat men geestig was in 1712. Ik meen namelyk daarin 'n grandioos compliment te vinden aan de orthografie van de hoofdstad. Wie dien hemel anders wil verklaren, mag 't doen.

Maar het jaartal brengt me in den war, daar de uitgaaf van de »Oogjes" zelf van 1713 is. Het is nu eenigszins moeielyk te bepalen tegen welke uitgaaf een der twee *quos ego*'s die ik wil meedeelen, gericht was. Er is meer in de zaak dat ik niet begryp, en wanneer dit ook met andere lezers het geval mocht zyn — er komen zinsneden in voor, waaraan o. a. de... zin ontbreekt — dan denke men niet aan druk- of schryffouten van myn kant. De beide pronkstukken van taalzuiverende volkomenheid zullen hier, ook wat de zonderlinge interpunctie aangaat, allernauwkeurigst gecorrigeerd zyn.

Hilarides schryft — wy weten niet, aan wien? — aldus:

Waarde Vriend:

Alzoo wij door deeze brenger een Catalogus van W. Blaauw verzoeken: zoo gelieve U:E: de zelve daar oover maar alleen te berechten.

Wy...

Nog-eens, ik geef den inhoud *correct* terug. Het tweede woord van den zeer geleerden brief is »wij." En hier vinden we: »wy." Dit schynt zonderling in 'n stuk dat hoofdzakelyk over die fameuze *y* en *i j*-kwestie handelt.

De lezer meene vooral niet dat ik door 't uitsluitend gebruiken der *y* in m'n eigen tekst, my party stel in 't proces. Ik doe dit maar omdat ik deze letter minder leelyk vind dan die twee anderen. De zoogenaamde gronden die voor en tegen worden aangevoerd, neem ik niet aan. 't Is me volkomen onverschillig hoe men in Overyssel 'n woord uitspreekt. Wie daar »*zien wien*" drinkt, heeft volkomen gelyk als-i ook *wien* en *zien* — of *wi...jn* en *zi...jn* dan — schryft. Maar ik beweer dat 'n *i* en 'n *j* by-een gevoegd, *naar de hollandsche uitspraak* van die letters — en slechts daarmee hebben we hier te doen — nooit den klank aanduiden, waarmeê 't binnenwater genoemd wordt, dat Amsterdam.. niet meer bespoelt, naar ik uit de kranten verneem.

Hierin echter ligt de aanleiding tot het publiceeren dezer kurieuze stukken niet. Het is my te doen om... 'n hoepelrok.

Mocht ik lezers hebben die tevens 't verband opmerken tusschen dit nummer en 't *gebrek aan besef van voortdurende verandering*, waarover ik sprak in **698**, des-te-beter. Ook de zeer geleerde heer HILARIDES schynt aan dit euvel te hebben mank gegaan. Z'n toon is Medisch-legislatief. Hy gaat aldus voort:

Wy verzoeken van Biblioth. Markiana (onlangs van uwe ontvangen) wie is die Mark?

En het volgende; op uw gemak eens leezende: alzoo het maar eenige liefhebberij betreft.

Zoo is het, dat wij onlangs van U: E: hebben doen koopen.

ROOZELYNS OOCHJES van JONCKTIJS: en zulx alleen op de naam, dat wij in de tijdingbriefjes (off courant) hadden geleezen, dat het naa het heeden 's daags Hollantsch was versteld. Gelijk wij nuw in het bericht voor het boekje, breeder bevinden.

Want, om het bookje kochten wij het niet: als, wel 2 oude drukken hebbende, een in 4. 1639. te Dordrecht. Een t' Amsterd. 1639. in 12.

Zulx dan, voor onze eigene liefhebberij gedaan: en ook, om al meer te zien: hoe de Hollanders heeden zeer druk bezig zijn om de gemeene Neederduitsche taal, eens lustig te verhutselen en te verboeten: Dezelve eensdeels naa het bijzonder Hollantsch plat en de straattaal.

En dan ook, naa de verbijsterde opvattingen van eenige taalschrijvertjes, te verschoejen. Van hoedanige dingetjes ik mij al geduerig moet verzien, om magazijn te houden; dat, wanneer ik mijn handen van eenige zwaare beezigheeden, eerstdaags eens ruim krijge; alle die *pedanterij* eens t' ontdekken: en haar dat grasseeren in de taal eens moede te maaken.

't Geene wij dan in dit schrijven be-oogen, is uit U: E: voorneemen, om *Venus* en *Minerva* ook te herdrukken: mits het *Waare Vrouwen Loff.*

Waar over wy U: E: in een ding wel geerne zouden willen raaden, en gebeeden hebben: om een weezentlijke misslach, die in Roozelijns zeer onvoorzichtig is bedreeven, te vermijden. Zoo U: E: maar bekwaam is (want ik kenne U: E: niet...

Ziehier 'n zeer eigenaardige trek uit het gemoedsleven van lieden die meenen dat 'n taal uit *letters* bestaat. De zeer geleerde JOHANNES HILARIDES, die zich driftig maakt over den vry

onverschilligen vorm van 'n klankteeken, noemt iemand *dien hy niet kent:* »Waarde Vriend!" Zóó'n fout komt er niet op aan, maar *y* voor *i j* is 'n gruwel!

De lezer zal wel te-gelyker-tyd opmerken dat hy even slordig omgaat met de beteekenis der woorden, als met de keus van z'n vrienden. Ook hier zien wy weer alles in alles. Ik geloof dat myn herhaalde klacht over het verlagen van letterkunde tot voorgewende kennis van *letters* en *spelling*, nooit beter kon worden gestaafd dan door dezen brief. 't Spreekt dan ook vanzelf dat onze puriteinsche taalkenner al de litterarische meesterstukken, die zóó'n man behoorde in de pen te hebben, aan z'n landgenooten is schuldig gebleven. Ook dáárin alzoo is zyn voorbeeld een heldere spiegel voor onze dagen, waarin menigeen... zal beweren zich volstrekt niet te herkennen.

... (want ik kenne U:E: niet, en de verboeter noch minder) om goede raad te hooren.

Oover de verandering van de spellinge zal het niet weezen, alzoo wij met uw eens zijn: Dat de spellinge wel mochte veranderd worden: vermits die, al meest, naa de oude slordigheit is gedaan: Elders ook uitspoorig en vreemd, als in bepl*ou*gde, h*ou*v'. *ou* der Fransche, voor *oe*.

Hoewel in uwe druk, zoo veel als daar in verbeeterd en verholpen is; zoo veel is daar ook weeder in bedorven en slimmer gemaakt, in die spellinge, die naa de nieuwe *pedanterij* is geschoeid:

Daar wij wel dencken kunnen, hoe weinich geloov wij, hier in, bij Uw E: mochten vinden. Alzoo U: E: niet bekend is: Dat wij...

Hoor me zoo'n SIEGENBEEK eens! Zoo'n WEILAND! Zoo'n DE VRIES en TE WINKEL van den jare 1712! De man draagt z'n naam van JOHANNES ten-rechte. We zien in hem den voorlooper van de ware blyde boodschap onzer dagen. Het was z'n onbekenden »Waarden Vriend" alzoo niet bekend dat:

... wij geheel nieuwe gronden in de spellinge hebben: die andere niet bekend en zijn.

Ik heb het boekje noch maar zoo wat doorgegrold: en niet een

blad noch in geleezen: by gebrek van tijd.

Om een staaltje echter te toonen: Het opschrift heeft aldus

R*oo*zel*y*ns Oo*gj*es. 't Oude dus: R*os*el*ii*ns Oo*chies*.

Alwaar *ooz* en *j* al wel verbeeterd is:

Maar met *y* en *g* verslimmerd.

Want *ii* was Jonktijs zijn zinlijkheid zoo voor *ij* en daar om niet te veranderen.

Gelieft U: E: mij dan eens te verstaan: Zoo is het met de y aldus geleegen."

We kunnen ons voorstellen dat de geleerde man hier de vloo beet heeft, waarmeê ik blz. 112 opluisterde.

»De Romeinsche y is in de oude eigen klanck als *u*, zoo dat ik het nuw leeze Roozel*u*ns, *u* als in k*u*nst, g*u*nst, h*u*n, d*u*n b*u*ndel, m*u*nte, p*u*nt, r*u*nd, s*u*ndvloed, k*u*nnen."

De vloo wordt hier sterker geknepen dan noodig was, doch juist hierom is het te opmerkelyker dat onze professer by al dien overvloed van òneigenlyke *u*'s, juist den klank overslaat, die *naar hollandsche conventie* door dat letterteeken hoofdzakelyk wordt voorgesteld, en waarvan het dan ook sedert 'n eeuw of wat — 'n ondietsch insluipsel! — den naam draagt. Het beroep op de Romeinen is... nu ja, dit behoort weer by de geknepen vloo.

»Want de Romeinsche y, is de Grieksche υ psilon, dat is, korte *u*, als booven. Daar alle geleerde eens in zijn. Maar de heeden 's daachsche *pedanten*, voeren die nuw (uit enckele domme onweetentheit;) voor ij in: en hebben alle drukkerijjen al bedurven.

Om het U: E: onderscheidentlijk te doen verstaan: zoo let eens op de oorsprong van het maaksel van deeze letter: Zij is van Griekschen afkomst, υ. die de Latijnen in haar schrift ooverneemende, hadden de *v*, die zij voor *u* en *v* beide, beezigden. En de Grieksche υ, voor haare *v* willende onderscheiden, zoo trokken zij voor de Grieksche, daar een streepje onder needer, aldus y."

Dit was verfoeielyk van die »Latynen." Ze hadden moeten zeggen: in 't Grieksch heeft dat ding géén staart, en alzoo hebben wy 't recht niet het zoo'n verlengsel aantezetten. *Avis*

aan conservatieven op velerlei gebied. Ze beroepen zich op iets ouds, en zien over 't hoofd dat het oude zelden wat anders is dan 'n zeer ònbehoudende vernieuwing van iets ouders. De Hilaridessen richten zich naar de Romeinen die, zich *niet* richtende naar de Grieken, juist volgens 't beginsel van diezelfde Hilaridessen moesten gewraakt worden als voorgangers.

»En alzoo is deeze *y* eigentlijk *u*...

Waarom schryft onze weter dan niet: Y: E:?

... eigenlijk *u* en niet *ij* (*de y* cursijf is van de Romeinsche. Doch ÿ Duitsch is geheel een ander, t. w. ij 't geene dus te verstaan is: dat de kunstige schrijvmeesters, de dubbelde ij dus maakende: hebben de onderste ommetrek van de jee, uit enkele zinnelykheit, en om wat verschiets te hebben, aaverechts omgetoogen, aldus, ÿ. zoo dat die beide maaksels, maar eenerleije dubbelde letter, dat is, 2, (*i*) en (*j*) is: en beide tot eenerleye klanck gebeezigd worden."

O, de arme vloo! Klassieker kon 't beest niet gemarteld worden. Men mocht wel de duitsche ij vereenvoudigen tot één teeken, en die malle puntjes weglaten, maar de *y* der »Latijnen" is onschendbaar, en te goed om te dienen voor *i* en *j!* In dit verkeerd begrip van *klassiek* gezag ligt de hoofdoorzaak van zulke onpraktische zotternyen. In onze dagen beroept men zich — en met even weinig grond! — op 't *Gothisch*, op 't *Lettisch*, op 't *Yslandsch*. Dit kàn te-pas komen, o ja, wanneer men afkomst, geschiedenis en oorspronkelyke beteekenis der woorden bestudeert in hun verwantschap. Wie zal 't hooge nut van vergelykende taalkennis loochenen? Doch juist òm de hooge waarde van dezen tak van wetenschap, is het zoowel 'n blyk van onkunde als 'n ongerymdheid, haar te willen gebruiken als handleiding voor *spelling*. Wie dit poogt, toont niet te weten dat àlle spelling slechts *notatie* is — en wel 'n zeer gebrekkige notatie — die met het *wezen der taal* niets te maken heeft. Ongerymd is het, dat wy Hollanders aan Yslanders of »Latynen" zouden te vragen hebben, hoe wy onze hollandsche woorden moeten spellen. Om dáárover

te oordeelen, moeten wy te-rade gaan met geheel àndere gegevens. Met duidelykheid, gemak, eenvoud, praktyk, d. i. in één woord: met gezond verstand.

Ik ga voort met den onzin van den Bolswarder SIEGENBEEK.

»Deeze 2 letteren dan, van eenerleije zoorte en klanck, dus onder de drukletteren geraakt, hebben de letterzetters, die, tot haare zinnelijkheit bestaan te onderscheiden: dat zy de ÿ voor de beslooten letter hebben aangemerkt; maar de ij voor een oopene.

Daar uit zy dan de ÿ in 't begin en einde der woorde hebben beginnen te zetten, als in yzer, ydel, yver: in vry, my, gy, hy, wy, bly, maatschappy, kraamery.

Maar de ij midden in de woorden, als hij...

Dit »hij" klopt wel weer niet met de vorige alinea, maar by taalkenners van de hier behandelde soort, moeten we vooral niet zoeken naar consequentie. Ook dit is van volkomen toepassing op onze dagen. De vertellinkjes van HILARIDES zyn geen haar breed ongerymder dan de spelwetenschap ònzer professoren. Ja, 't is de vraag of niet de industrie van studievervalsching nog vooruitgegaan is sedert 1712!

... hij snijt, vrijt, mijt, spijt, mijn, zijn, blijkt, begrijp, alles in de gedrukte boeken genoech te zien.

Een zaak, daar ik verbaazd oover staa; dat onze vriend HALMA, zoo een lang ervaaren drukker, daar noch onkundig in is: die de ÿ midden in de woorden drukt: zoo als oover al wij in zijn Gereformeerd Lietboek door heene zien: t. w. met duitsche letter gedrukt: als ook in zyn groen psalmboek is gedaan."

De hier bedoelde HALMA was drukker te Leeuwarden, en dezelfde persoon dien we aantroffen in gezelschap van ROTGANS. Uit de aanmerking van onzen geleerde blykt alweder hoe 't autoriteitsgeloof kruipt waar 't niet loopen kan. HILARIDES zelf betoogde zoo-even dat de *duitsche ij* en *y* dezelfde letters waren, en slechts onderscheiden werden naar de »zinnelykheit" van de letterzetters. Toch had HALMA zich aan die geheel ongegronde conventie moeten houden! Waar Grieken en Romeinen zwygen, luistert men liever naar 't oordeel van on-

bevoegden — hier: ambachtslieden! — dan zelf te denken en te beslissen. Grappig is 't alweer, dat de berisper van: »*zyn* groen psalmboek" spreekt, en dus z'n zoo hoog vereerde »Latynen" evenzeer beleedigt door 't ongepast gebruik van de vermeende *upsilon*, als Halma zich veroorlooft de letterzetters te doen, waar-i de duitsche *y* midden in een woord gebruikt.

»Hier uit vertrouwen wij, zal U: E: nuw zien; dat *y* een Latijnsche letter is, en zoo veel als *u*, en daar om geen *ij*, noch daar voor te gebruiken: Maar, wanneer een duitsch boek (teegen behooren) met Roomein gedrukt wort; behoort de y, noch *y* cursijv. nooit in eenig duitsch woord: maar altijt ij, als ijver, blijkt, vrij.

Maar in vreemde woorden is 't anders, als, Hieron*y*mus, T*y*chicus, C*y*prus, Eut*y*chus, C*y*prianus, C*y*rus, Aeg*y*pten, Zeph*y*r: daar leezen de geleerde van zelfs al *u*.

Op *Oogjes*, heb ik te zeggen van de *g*, dat de *ch* moest gebleeven zijn. Want, ik kan niet dencken, dattor in Neederland eenig gewest is, daar men oo*g*jes spreekt, met *g*. maar wel oover al oo*ch*jes met *ch*, zoo als JONCKTIJS het schreev...

Op *schreev* heb ik te zeggen van de *v*, dat de *f* moest gebleeven zijn. Want, ik kan niet dencken datter in Nederland eenig gewest is, daar men schree*v* spreekt, met *v*, wel oover al schree*f* met *f*...

Och, daar begin ik waarlyk reeds m'n »Waarden Vriend" nateschryven. 't Woord moet aan hem blyven.

»Al schoon men oo*g* zeit...

Een klein letter- en keel-kundig leugentje!

»Al schoon men oo*g* zeit, zoo veranderd van oo*g*, de uitspraak in oo*ch*jes: gelijk uwe druk immer de *ch* genoech gebruikt, beri*cht*, ges*ch*il, kra*cht*, enz.

Zoo dat de ver-andering der spellinge zeer zorgelijk is: vermits de rechte kennis van dien, noch niet bekend is: totter tijd, dat ik de menschen de rechte gronden eens verklaare, uit een Hollantsch boekje, dat ik de menschen al voor 26 jaaren in oopenbaaren druk heb aangeweezen: doch zij hebben het verstand, — plaatsing der komma: *sic* — niet om het daar in te vinden.

Zo U. E. dan mijn raad ook in de spellinge begeert, wil ik de moeite wel neemen, en vergelijken uwe druk met de oude; en wijzen het uw aan, zoo niet, kan ik wel rusten.

Het geene wij U: E: dan in de ooverige dingen te drukken zoude raaden, is ontrent de taal, daar JONCKTYTS het zelfs in geschreeven heeft.

Dat men die niet en behoorde te veranderen: maar te laaten blijven, zoo als hij die zelfs gebruikt heeft. Want een schrijver een ander taal op te dringen, dan hij zelfs gevoerd heeft; is al taamelijk onrecht gedaan."

Ik ben dit volkomen met den man eens, maar vind het vreemd dat hy zoo snel van meening verwisselt, daar we in 't begin van z'n brief het tegendeel lazen, en omdat-i zichzelf aanbiedt om behulpzaam te zyn in 't geen hy hier zoo afkeurt. Hoe dit zy, de lieden die 'n uitgaaf meenen te verbeteren door 't verhanselen van de spelling des auteurs naar de mode van den dag, vergissen zich. En dit zou 't geval blyven, ook al ware het uitgemaakt dat die mode goed is, wat nooit het geval wezen kan. Die mode toch is slechts... mode. Elk schryver heeft het recht de voortbrengselen van z'n geest te kleeden in 't gewaad dat hèm geschikt voorkomt.

Het staat ieder vry dat gewaad niet voor 't zyne te kiezen, maar het is ongeoorloofd daaraan iets te veranderen zoolang het 'n ander behoort. Wie zulke schennis van letterkundige integriteit begaat, toont dat de *beteekenis* van den vorm hem onbekend is. De brief van onzen HILARIDES geeft van die beteekenis een helder voorbeeld. Wie dit stuk overzette in behoorlyke taal, zou 'n valsheid begaan, omdat juist de onbehelpelykheid waarmee de man zich uitdrukt, en tevens de fouten die hy telkens begaat tegen z'n eigen spelmethode, zoovele waarschuwingen zyn tegen het hechten van gewicht aan z'n meening. Men mag die baken niet verzetten. De vraag is volstrekt niet, of men de eigenaardigheden van 'n schryver goed- of afkeurt. Die eigenaardigheden behooren by 't geheel. Zyn ze loffelyk, dan heeft de auteur er recht op, dat men hem z'n eigendom niet ontneemt. Zyn ze laakbaar, dan eer-

biedige men het recht des lezers, om z'n afkeuring daarvan in de schaal te leggen van z'n oordeel over den inhoud. In beide gevallen dienen zy tot karakterizeering.

Een Melis Stoke in hedendaagsch kleed, zou belachelyk zyn. We willen weten, niet alleen wàt die kroniekschryver verhaalt, maar tevens *hoe* 'n kroniekschryver uit de 13e eeuw zich uitdrukt. Een Vondel, naar de spellinge der heeren De Vries en Te Winkel — of van welke andere firma ook — is elken vereerder van den dichter en elken taalbeoefenaar, 'n gruwel. Wie zich hieraan schuldig maakt, behoorde dan ook op 't portret des dichters, dat in zoo'n uitgaaf misplaatst is, het kalotje te doen vervangen door 'n cilinderhoed. Men lacht om den bedelaar die — binnengeroepen door 'n schilder, om met z'n langen verwaarloosden baard te dienen tot model voor 'n Apostelkop — zich eerst heel fatsoenlyk liet haarknippen en scheeren. Wat dan te zeggen van de Vandalen die de toga's der oudheid — en al ware 't slechts 'n wambuis van de vorige eeuw, of zelfs 'n kiel van heden — meenen te moeten bedekken met hun frakjes en paletootjes? Weten ze niet beter? Is dit onkunde of oneerlykheid? Ze zouden toch aan Götz of Sickengen geen epauletten op de schouders geven, niet waar?

De zaak zal wel neerkomen — 't kan me niet schelen of 't woord in 'n dictionnaire staat — op *faiserie!* Uit armoed aan geest, onmachtig tot het voortbrengen van eigen vrucht, timmeren zy aan den weg met 'n oneerlyk »*curavit et emendavit!*" En dan de by zulk prulwerk behoorende »*Annotationes!*"

Op- en aanmerkingen kunnen inderdaad van groot kritisch belang zyn, en zelfs in waarde 't behandeld werk te-boven gaan. Maar wat vinden wy gewoonlyk?

Ik sprak van Vondel. Die arme hongerlyder heeft, eeuwen na z'n dood, 'n tal van spelling-verbeterende uitgaaf-curatoren en toelichters aan 'n goeden maaltyd geholpen. Wil de lezer 'n paar staaltjes? Ziehier.

Ik ontleen ze aan Schrant's »*Keur van Paarlen.*" Wie lust

heeft tegenhangers van de te leveren voorbeelden te zoeken, zal ze nog-al makkelyk vinden. De soort van litteratuur die ik hier brandmerk, overstroomt de markt. En, wat het ergst is, de luî die zulke voddery met 'n serieus gelaat durven tekoop veilen, *spreken* by-gelegenheid *mee* over poëzie, dicht- en staatkunde, over wysbegeerte, over al wat aan de orde van den dag is.

Neen, dit is 't ergste niet! Men *luistert* naar zulke kwakzalvers, dàt is de ware kwaal!

Vondel's BELZEBUB uit den »*Lucifer*" spreekt:

Nu, schilder ons den hof, en zijn gestaltenis.

SCHRANT doceert: »den hof" beteekent: »*Edens hof.*" »Gestaltenis" beduidt: »*gestalte*, *gedaante.*"

APOLLION verhaalt dat er in dien hof o. a. »Onixsteen" en »Bdellion" gevonden wordt. Het eerste is, volgens SCHRANT — en misschien weten dit sommige ontwikkelde lezers, zònder SCHRANT — de *Onix.* Vreezende dat men niet genoeg ingelicht is, voegt hy er by: »of *Sardonix.*" Ik meen dat dit 'n andere steen is, doch dit doet er niet toe. De commentator schynt nu bang dat de lezer al te duidelyk begrypen zal welke steensoort er bedoeld wordt, en tracht de zaak mysterieus te maken door 'n tweede correctie: »of *Smaragd.*" BELZEBUB en VONDEL's lezers hebben nu ruime keus, niet waar? Er zyn dus in »den hof" *onixen*, of *sardonixen* of *smaragden*... och! Hoe zou 't zyn, als iemand zich nu eens ging verbeelden dat dit variëteiten waren van straatklinkers, moppen, vuurvaste metselsteenen, of zelfs van kubusjes om meê te dobbelen? Neen, zegt de voorlichtende SCHRANT, god bewaar ons voor zoo'n misvatting! De hier bedoelde steenen zyn: »*een kostbaar gesteente.*"

Dat: »Bdellion" is: »eene *kostbare gom*, of *kristal*, of... *paarl.*" Deze òfjes van den toelichter zyn onbetaalbaar, en hebben zelf wel iets van paarlen. In 'n herdruk krygen we: òf *tandpoeier*, òf... 'n *geconcentreerd aftreksel van letterparasitisme*, òf... neen, by dit laatste kunnen we blyven.

»Barnt" is: »*brandt.*" »Bejegent is: »*ontmoet.*" »Troni" is: »*gelaat.*" »Oegst" is: »*oogst.*" »Vier" is: »*vuur.*"

Deze staaltjes haalde ik uit slechts *twee-en-een-halve* bladzy! Wat dunkt u, lezer? Hebben zùlke voorlichters 't recht hun nieuwmodische cilinders op den schedel te drukken van eerwaardige modellen?

Doch, eerwaardig of niet, wie 'n schryver anders vertoont dan-i is, begaat 'n valsheid. Ziehier hoe onze HILARIDES zich daarover uitlaat: Hy noemt het:

»een stuk dat onder de boosdaaden der voorige eeuwen, noch nooit bedreeven is: maar een vond, die de Hollanders nuw beginnen tot de ondeugden der menschen toe te doen: Om het oude Hollantsch en het gemeene Neederduitsch in het nieuw Hollantsch te ver-anderen: Eensdeels naa de straattaal: en dan ook naa het misverstand, en onkunde in de taalreeden, der heeden 's daachsche *pedanten.*

Al het welke bedrijf ons nuw de bedenckinge geeft om deeze stoffe eens uitvoerichlijk te verhandelen: wat al ongerijmtheeden daar in steeken, om in 't herdrukken een schrijvers taal te veranderen: en zal een stukje worden, dat juist in onze Taalbeschrijvinge wel voegen moct

Off zoo U: E: dit schrijven dienstig achten zal wil ik U: E: die zwaarigheeden wel goedwillig oplossen."

Hier volgen eenige aanmerkingen die ik oversla, omdat ze meerendeels slechts blykbare drukfouten betreffen. Dit schynt de criticus evenwel anders intezien, want hy gaat aldus voort:

»Uit al het welke wij wel bemerken; dat deeze veranderinge niet uit de kooker van een bijzondere taalkenner voortkomt: Maar alleen drukkers werk is: om wat nieus voort te brengen.

En dat die de gronden der heeden 's daagsche *pedanten*, als MOONEN, HOOCHSTRAATEN, SEWEL, niet gevolgd heeft: maar alleen de straattaal, en daar om noch al wat beeter om dat die noch zoo bederfelijk niet en is, dan de *pedanterij.*

Zoo dwaas niet van onzen HILARIDES! Er is inderdaad op de straten meer hollandismus te vinden, dan by de Gothen of CICERO. Toevallig echter levert hyzelf nu 'n blyk van z'n

taalkennis, dat me allervermakelijkst voorkomt.

»Waar ik dit uit besluit, tot een staaltje.
Om dat op het voorblad staat: De*n* derde*n* druk, het welke van geen taalkundige, noch van geen *pedant* erkend wort: de*n* derde*n* in 't begin te gebruiken, zoo in 't eerste geval: maar...

Let goed op, lezer, en leer wat!

... maar, *de derden druk*. Dat is taal."

Wel, lezer, wat zegt ge van de »taal" van Dr. JOHANNES HILARIDES?

Na 'n paar aanmerkingen van gelyken aard — »ik zal myne*n* zoon gebruiken" deugt niet, zegt-i — besluit hy z'n kurieuzen epistel aldus:

»Zoo dat het dan wel behoorlijk zoude weezen: om in het drukken van de andere werkjes: de taal niet te ver-anderen: Off indien U: E: onze raad verwerpt: zal ik mij troosten dat ik de oude druk hebbe van *Venus* en *Minerva* in 4. en het *Waare Vrouwen Loff.* nooit van mij gezien, zal ik mij beklaagen, zoo ik het in een ver-anderde druk zal moeten zien.
Een van myn veelvuldige reedens, is, dat wy die aanmerkingen op de taal, uit zulke boekjes neemende: het in de nieuwe drukken dan anders vinden: denck dan eens wiens beurt het wort, daar wij ons zoo misleid zien.
Dit uit liefhebberij dus dan alzoo geschreeven zijnde, gelieve het ons niet anders aff te neemen, dan van goeder herten voortgekoomen, Neffens groete.

van U: E:

vriend en diener

Bolswerd de 3 d.
12 m. Dec.
1712.

JOH: HILARIDES.

Dat de taalverbeteraars onzer dagen meer geoefend zyn in 't ronden van zinnen, stem ik toe. Maar die heeren staan — voor zoover we mogen oordeelen naar 't geen ze voor den dag

brengen — in opvatting van hun roeping niet boven den komieken purist van 1712. En wat het leveren van inconsequentien aangaat, zou hy misschien de vlag moeten stryken. Maar, toen als nu, zùlke kennis ging voor geleerdheid door.

Ziehier nu het tweede stuk dat de derde uitgaaf van die fameuze »*Oogjes*" versiert. Ik meen dat het kurieus is en geef het, als 't vorige, zonder de minste verandering.

»TWEEDE BRIEF.

Van N. N. voornaam School-
meester *in* NOORT HOLLAND

aan

Juffr. N. N. *weduwe van een* voor-
naam Boekhandelaar, *binnen*
Amsteldam, *over het drukken*
van zeker Schoolboek.

Goede Vrindin wat komt u over dat UE: de Hollandtse Duytse tael soo heeft verbastert en ons sulcke swartmakers tael toe stiert, wat meenie datwe de kinderen die kettery willen leeren, o neen, wy hadden liever dat alie *) boecken aen de Volewyckse Galgh hingen en den autheur daer by. Onse voor ouders hebben ons sulcke spelding niet geleert noch en sullense de ieugt in onse Schoolen oock niet leeren, maer sullen onse uytterste vlyt doen en al onse krachten inspannen om dit duyvels en vervloekte onkruyt dat soo te met in UE School boecken ingesloopen †) is uyt te roeijen, hier woonen mee noch

*) Eerst meende ik hier met 'n drukfout te doen te hebben, doch later bleek me dat dit woord: *al je* beduidt. Ik herhaal hier de verzekering dat ik overal zoowel spelling als interpunctie, even als in 't stuk van HILARIDES, getrouw volg. De lezer verdenke *my* niet van onnauwkeurigheid, wanneer hy onze beide puristen telkens met zichzelf in stryd vindt. (*Heeden 's daachse* en *heeden 's daagse*, *boeck* en *boek*, *Voolewyck* en *Volewyk*, *my* en *my*, enz. enz.)

†) De zetter of corrector heeft in dit woord 'n sarkastisch kunststuk verricht. Om te doen in 't oog vallen: *variis modis bene fieri posse* — wat ik volkomen met hem eens zou zyn — of dat in deze zaakjes de inconsequentiën niet kunnen gemist worden, misschien ook om hof te maken aan twee letterkundige partyen, in één slag... hoe 't zy, hy wist middel te vinden om dit eene woord te-gely-

boeckdruckers willen die liever benificeren als sulcke verwaende brabbelinge en onvolmaeckte spellingen dat nergens na en lijkt ons van buyten laten toe komen, men zal liever aldaer een *f* moet staen een *v* inde plaets setten, de *c* op veel plaetsen mee uyt laten. voor *graf*, salmen nu *grav* setten, voor *hof*, *hov*, voor *schrift*, *schrivt*, voor *brief*, *briev*, voor *graef*, *graev*, voor *gelooft*, *geloovt*, voor *gift*, *givt*, voor *oorlof*, *oorlov*, *gruwelen* is nu *gruwlen*, wapenen, *waepnen*, *ick* sal nu maer *ik* wesen, voor *schrickeliicken* salmen nu *schriklikke* setten, en ontallicke woorden hier letter te kort, op een ander te veel, besiet dit nevensgaende schelmse boeck na, van u, en let eens op de woorden die met een schrapien geteekent staen, gy sult sien hoe dat de *autheur* en de *duyvel* daer over moeten gepractiseert hebben, een alleen kan dat soo krom niet krygen, UE meugt veel liever *Mr. Benedictus Kellenaer* *) al ie soort van dese ketterse boeken overgeven dat hy die in de Voolewyckse put gooijt of op de mart verbrant, soo sullen de meesters geen kyven hooren van de ouders, gelyckse gedaen hebben, datse de kinderen sulke uwer boeken gaven om te leeren, bysonder syn UE Schoolboeken ook van dese vervloekte secte, doch myn lust dese soort niet meer, ie sulter meer vernemen die u dese soort sullen laten houden waer mede eyndigen

U E man zal: en was van dese
vervloeckte secte niet."

»Dat is taal!" zou misschien de zeer geleerde Dr HILARIDES zeggen.

Ik ben van andere meening, en beweer dat hyzelf zoowel als de »voorname schoolmeester" — dit zal wel 'n professer geweest zyn — juist door zulk geleuter blyk gaf dat hy niet wist wat taal is.

---

ker-tyd op twee manieren te schryven. Er staat zoowel *ingesloopen* als *ingeslopen*. De bladzy namelyk begint met „*slopen*." Maar de eerste sylbe daarvan komt ook reeds op de vorige pagina voor, en prykt daar met 'n *o* meer. Wie met zoo'n liberale uitdeeling van taalwysheid niet tevreden is, verdient... gesloopt te worden.

*) De beul? Dat er op den Volewyk — een eilandje in 't Y — halsrecht gedaan werd, is bekend. Vreemd schynt het dat die onbehagelyke plek, naar Amsterdamsche traditie, de rol vervult welke men elders iets minder onsmakelyk maar even overbodig-preutsch, aan ooievaars opdraagt. Pas-geboren kinderen te Amsterdam „zyn van den *Volewyk* gehaald."

En de tallooze opvolgers van die heeren!

Het doorgronden van de wording en ontwikkeling der spraak levert de *Genesis* van ons denkvermogen, en dus leerzame bydragen tot de Geschiedenis van 't Menschdom. Is 't niet jammer eene zoo schoone wetenschap alom verlaagd te zien tot schoolmeesterig gekibbel over *spelling?*

De omstandigheden vergunnen my niet, van taalstudie — in-verband natuurlyk met Historie en algemeene Wysbegeerte — 'n hoofdbezigheid te maken. Om anderen hiertoe optewekken, die niet zoo rechtstreeks en terstond behoefte hebben aan den opbrengst van hunnen arbeid, geef ik hier de verzekering dat deze tak van onderzoek verrassende uitkomsten oplevert, die niet alleen de moeite van 't nasporen beloonen, maar deze moeite zelf tot 'n aangename bezigheid maken. Het terrein waarop men zich beweegt, is nagenoeg onbearbeid gebleven. De betaalde voorgangers richtten hun blikken en de aandacht der leerlingen liever 'n anderen kant uit. Ze schynen gevreesd te hebben dat het doordringen van wysgeerige taalbeschouwing, 'n eind maken zou aan den eerbied voor hun dubbele-*o*wysheid. Het schynt dat men bevreesd was het *métier* te bederven.

»Verrassend" noemde ik de uitkomsten van zoodanig onderzoek. Met verwyzing naar **488** en **489**, vraag ik den lezer, of 't hem niet verbaast — tot ontkenning toe misschien, doch na wat oefening zou de zaak hem helder worden — dat byv. eigennamen als: KLAAS, SARAH, LODEWYK en HERKULES identisch zyn, zoowel van beteekenis als van oorsprong? En dat ze — gedeeltelyk zéker, gedeeltelyk met groote waarschynlykheid dien oorsprong gemeen hebben met 'n tal van woorden die oppervlakkig niet het minste blyk dragen van verwantschap? Met: *sleutel*, *lach*, *grypen*, *werken*, *slag*, *klooster*, *kracht*, *slok*, *schreeuwen*, *kluis*, *kryten*, *slak*, *schryven*, *krabben*, *grift*, *schreien*, *sluis*, *klauw*, *rekken*, *graaf* — in beide beteekenissen — *kryschen*, *slikken*, *sluipen*, *kram*, *klemmen*, *kraai*, *gaarne*, *sire*, *keizer*, *klucht*, *reiken*, *klamp* *laster*, *heer*, *groot*, *klein*,

gier, *schrapen*, *hy*, *kirren*, *gram*, *liegen*, *sluiken*, *rukken*, *grendel*, *krygen* — in beide beteekenissen — *gryns*, *slaaf*, *lam*, *kermen*, *kloof*, *wrikken*, *ring*, *wraak*, *ryten*, *wroegen*, *klikken*, *grief*, *krocht*, *hulk*, *geryf*, en vele anderen nog die, even als de reeds op blz. 296 genoemde woorden, afstammen van geluiden uit het hoenderhok? En nu greep ik nog slechts voor de hand weg, en bepaalde my tot het idioom dat sedert korten tyd — weinige eeuwen slechts! — den naam draagt van nederduitsche, vlaamsche of hollandsche taal. In elk ander idioom zou de oogst even ryk zyn. Het spreekt vanzelf dat men hierby behoort acht te geven op de omstandigheden waarin de tot zelfbewustzyn en behoefte aan uiting geraakte mensch verkeerde, en op de telkens vernieuwde noodzakelykheid om door 'n geringe verandering van klank of klemtoon te voorzien in de behoefte aan 't meedeelen van nieuwe begrippen. Het kan misschien nuttig zyn hierby te letten op de vry algemeen toepasselyke wordingsmanier, waarvan ik 'n eenvoudig voorbeeld gaf in de noot op **510**.

Ter handleiding tot het nasporen der overgangen van beteekenis, moet men zich den vorm wegdenken, waarin wy gewoon zyn die woorden te *zien*. De voorstelling van klanken in letters is zeer gebrekkig. Wie deze voorstelling voor hoofdzaak houdt, d. i. wie de *muziek* vergeet om-den-wille van de *noten*, wordt telkens door 't gezicht verleid tot onzuiver gehoor. Er zyn duitschers die hun *ihr* zóó uitspreken, dat men meent het engelsche *you* te hooren. Maar dergelyke overeenstemmingen ontsnappen gewoonlyk aan de aandacht, omdat we zooveel moeite hebben ons te ontdoen van den indruk die zulke woorden *gedrukt* of *geschreven* op ons maken. Nog sprekender voorbeeld van de verregaande afwyking tusschen klank en vorm is het woord *Nadowessji*, dat door de Franschen *Sjioux* gespeld wordt. Zy *hoorden* van de amerikaansche inboorlingen alleen den uitgang, of meenden althans in 't weergeven van den vernomen klank alleen op dien uitgang te moeten drukken, en lieten waarschynlyk van-lieverlede het

voorste deel van 't woord geheel weg. Een ander blyk van de weinige waarde die we in filologische studiën mogen toekennen aan de conventie van 't *geschreven* woord, vind ik in den naam van zekere hagedis, die zich nu-en-dan in Indië tegen muur of zoldering der huizen vertoont, en z'n tegenwoordigheid aanmeldt door 'n scherp doordringend geschreeuw. Dit dier is, als de koekoek, genoemd naar 't geluid dat het uitstoot, en zou dus — daar dit geluid altyd hetzelfde is — slechts één naam moeten dragen. Toch heeft het er *twee*. Dit is naar myn inzien een bewys: òf dat niet ieder dit geschreeuw op gelyke wyze *hoort*, òf dat niet allen dezelfde waarde toekennen aan de teekens waarmee we — by benadering, en zeer gebrekkig altyd — zoodanigen klank trachten voortestellen. Weinigen zouden op de gedachte komen dat ooit de samenkoppeling der letters *t*, *o*, *k*, *k*, *e*, en *h* geschied is met de bedoeling om denzelfden klank uittedrukken dien anderen trachten aanschouwelyk te maken met de letters *g*, *e*, *k*, *k*, en *o* of *oh*. Het ligt dan ook in de rede dat deze pogingen gelykelyk mislukt zyn. Indien zoo'n *tokkeh* of *gekkoh* schryven kon, zou hy z'n naam anders spellen, en vooral behoefte hebben aan andere teekens dan die waarmeê wy ons vergenoegen. Wie 't beestje hoort schreeuwen, kan uit z'n geroep even goed — of even min — 't een als 't ander verstaan. Bedoeld geluid bestaat uit twee scherp uit de keel geschraapte *hik*-klanken die met de arabische *hha*, of *cha*, of *kaf*, of *khaf* — of iets dergelyks — beginnen. De vokaal is *o* of *ó* of *é*. De roep sluit met 'n aspiratie, en de toon der tweede sylbe is 'n oktaaf lager dan van de eerste. Men begrypt dat ook deze omschryving gebrekkig is. Dat men in de benaming: *tokkeh* plaats heeft gegeven aan de letter *t*, zal wel veroorzaakt zyn door 't niet klankloos genoeg openen der lippen, voor men overging tot het beoogd nabootsen der keelklanken. Tong, verhemelte en lippen hadden by deze poging geheel buiten spel moeten blyven. Doch juist dit toevoegen der overbodige *t* leidt tot de verklaring der gedaante-

verwisseling van vele anderen woorde.

Wie de hier opgegeven voorbeelden in gedachte houdt, zal niet ligt *om 't verschil in voorkomen alleen* de verwantschap ontkennen, die er tusschen schynbaar heterogeene woorden bestaan kàn. En van hier af, tot het opsporen en vinden van die verwantschap, is de overgang niet moeielyk.

Bovendien, ieder is in de gelegenheid de door my aangehaalde voorbeelden te toetsen aan eigen opmerking. Men late 'n vernomen natuurgeluid door verschillende personen ieder op z'n eigen wyze in letters uitdrukken, en zal ontwaren dat slechts zeer zelden 'tzelfde geluid met dezelfde teekens wordt voorgesteld. Het spreekt vanzelf dat men, om deze proef zuiver te houden, geen geluiden behoort te kiezen, die we gewoon zyn sedert lang op willekeurige wyze te spellen. Voor 't *juist* hooren van: *loeien*, *blaten*, *hinniken*, enz. is ons gehoor bedorven. De verregaande onnauwkeurigheid onzer perceptie — of van de wyze waarop we die weergeven — blykt overigens uit het verschil tusschen de klanknabootsing in onderscheiden talen. Wie zal in *aboyer* ons *blaffen* herkennen? Of 't duitsche *bellen?* Of 't engelsche *bark?* Toch bestonden eenmaal al die woorden in de klank: *ba*, *bak*, *bla*, *bwa* of zoo-iets. Deze zelfde opmerking is op alle geluiden van dieren toepasselyk, en bewyst de armoede en onnauwkeurigheid onzer schriftteekens.

Wat nu te zeggen van de »geleerden" die hun taalstudie beperken binnen de grenzen die door deze zoo gebrekkige schriftteekens worden aangewezen?

Was 't niet VOLTAIRE die gezegd heeft: *en etymologie les voyelles ne signifient pas grand-chose*, *et les consonnes rien du tout?* Ik ben op 't oogenblik niet in de gelegenheid de plaats na te slaan, en weet dus niet of ik die uitdrukking met juistheid weergeef. Bovendien, wanneer ze van VOLTAIRE is, hebben we hier waarschynlyk met 'n sarkasme te doen, misschien met een van de 1001 *dictons* die 't aanzyn te danken hebben aan den quasi-pikanten vorm. Welnu, VOLTAIRE of wie dan ook

moge gepoogd hebben woordafleiding in 'n bespottelyk daglicht te stellen, heeft — zonder 't te willen of te weten dan — eene *waarheid* gezegd. In filologie beteekenen *letters* niemendal. *Tant pis* voor de schoolmeesters die 'r van leven, of liever voor de leerlingen die de wysheid dezer meesters voor goede munt aannemen.

Men deelt me, naar aanleiding der eerste nummers van dezen bundel, mede dat MAX MULLER voorgeeft weinig of geen gewicht te hechten aan de rol die door klanknabootsing in de wording der talen — *dialecten* slechts! — gespeeld wordt. Met de oppervlakkigheid die heden-ten-dage den weg schynt te banen tot europeschen roem, stelt hy tegen-over deze afkomst — ze is te eenvoudig en te natuurlyk voor 'n professer! — de: »ontwikkeling van den menschelyken geest." De tegenstelling is zonderling. Beweerde ik of iemand dan dat de geleidelyke overgangen in de noot op **510**, of de afkomst en de *geschiedenis* der woorden die ik noemde op blzz. 296 en 340, veroorzaakt werden door krankzinnigheid? De stelling van MAX MULLER is dood-eenvoudig 'n anti-darwinistische hofmakery aan zeker soort van Publiek.

»Hoe... uwe taal zou 'n uitvloeisel zyn van *natuurlyke* oorzaken? Elk woord, elke uitdrukking zou 'n schakel wezen van de keten die elke generatie van soort, feiten of individu verbindt aan 'n vorig geslacht? Gy, ik, HUMBOLDT en... andere Majesteiten — *Kaiserlich-Königlich*, enz! — we zouden verwant zyn aan wilden, aan vóórwilden, aan apen, aan andere zoogdieren, aan amfibiën, visschen, halfdieren, planten, zwammen en... *urschleim?* Weg, weg van hier, gy die... enz. Ik zeg u dat H. K.K. Majesteiten, en HUMBOLDT, en gy en ik... ik zeg u dat wy, wy en onze voorouders, de taal gemaakt hebben met onzen en hunnen — *onnatuurlyken?* — geest. De mensch, myne heeren, de mensch... de onsterfelyke en fatsoenlyke mensch...

Nu ja, we kennen de rest. Ik weet niet of MAX MULLER zich ooit afgaf met versjes. Eigenlyk kunnen ze by zulke

theoriën niet gemist worden. De »mensch" van het theologisch en fatsoenlyk publiek heeft niets te maken met de Natuur. Hy hoort niet met natuurlyk oor, spreekt niet met natuurlyke keel, tong en lip. De weerkaatsing van klank op z'n trommelvlies volgt geheel andere wetten dan elke andere weerkaatsing van geluid, of... géén wetten misschien. »Met God" is alles mogelyk. Zoo'n »mensch" valt niet, voelt niet, groeit niet, bestaat niet uit chemisch determinabele stoffen, is niet onderworpen aan ontbinding, enz. enz.

Dit alles is zeer duidelyk. Ook de *taal* van zoo'n »mensch" wordt dus niet geregeerd door natuurlyke oorzaken. Daarby moet 'n ietsje te-pas gebracht van hooger soort dan gezond verstand, d. i. 'n ongerymdheid.

De stelling van Max Muller staat in waarde gelyk met de bewering dat iemand niet afstamt van z'n grootvader, omdat-i de vrucht is van de geslachtsdrift zyner ouders. Indien ik aan 't vernemen van kathedralen onzin minder gewoon was, zou 't my verwonderen dat het europeesch publiek tevreden is met zulke praatjes in den mond van iemand die behoorlyk voor z'n arbeid betaald wordt, en die zich dus de weelde van 't navorschen en doordenken zou kunnen veroorloven zonder daarvoor terstond te worden gestraft met honger. Doch men ziet dit verschynsel overal, en ik zou verkeerd doen me daarover te verbazen. Bovendien, de taalprofesser Max Muller staat dan toch boven de dubbele *e*- en *o*-studie. Dit is wel niet veel gezegd, maar vergelykenderwyze toch *iets*, en het is dan ook hierom dat ik hem zoo-even beschuldigde van onoprechtheid. Hy »geeft voor" weinig gewicht te hechten aan den eenigen bron onzer Spraak, aan klanknabootsing. Het is onmogelyk dat z'n studiën hem leidden tot deze meening, noch zelfs dat ze hem vergunnen die meening toegedaan te zyn. De mode van den dag brengt meê den *Mensch* te vleien in z'n afkomst. Voldoet dit dan al den denker niet, het behaagt de mannen die over rang en belooning te beschikken hebben, en dezulken vinden 't niet

aangenaam dat men een deel der bronnen van hun taal *allerungnädigst* in den kippeloop zoekt. Straks zullen wy vernemen dat de Nyl ontspringt uit het *boudoir* van deze of gene prinses, omdat het toch geen houding heeft, zoo'n groote stroom 'n afkomst aantewyzen in streken waar de menschen weinig kleeren dragen en geen behoorlyk geloof hebben. Dat *winkeliers*, *speculanten*, *industriëelen*, de neigingen van den dag vleien, is begrypelyk en te vergeven. Maar in iemand die zich voordoet als waarheidszoeker, zonder bejag van ander voordeel dan 't genot van het vinden, is zulk heulen met de valsheid der mode, een gruwel. En dìt verwyt ik MAX MULLER. Ik ben overtuigd dat-i beter weet.

Wat nu de toelichting aangaat der verwantschap van de door my op blz. 340 opgegeven woorden, ik houd haar op dit oogenblik voorbedachtelyk terug. By 'n gedeelte dier woorden is ze waarschynlyk overbodig. En het leveren der *preuves* van de anderen zou my op 'n terrein lokken dat ik op 't oogenblik niet betreden mag. De grondige ontleding myner theorie zou wel menigen bundel vullen — *de Geschiedenis der Menschelyke Spraak!* — maar toch onevenredig meer tyd kosten dan my voor m'n arbeid gegund is. Ik neem de vryheid dit jammer te vinden, maar myne zeer edele landgenooten hebben dit zoo gewild.

Bovendien, we zyn bezig met WOUTER.

Over productiekosten van arbeid op 't gebied van den geest. Niets over ATJIN. *Onderzoek naar de oorzaken waarom* FEMKE *by zekere gelegenheid niet gelachen heeft.*

704. De lezer zou zich vergissen indien hy meende dat de zielkundige beschouwing van een mensch-exemplaar, met gedurige verwyzing naar algemeen-menschelyke hoedanigheden, en in-verband met maatschappelyke toestanden, minder inspanning of gezette studie vereischen zou, dan de arbeid dien men — ten-onrechte by uitsluiting! — wetenschappelyk noemt. De wetenschappelykheid hangt geenszins af van 't onderwerp, maar wordt door de wyze van behandeling bepaald.

Toch begryp ik hoe velen zich door zeker soort van lektuur laten verlokken deze waarheid uit het oog te verliezen. De minachting voor leveranciers van verdichte verhalen, die we niet alleen by Droogstoppels waarnemen, maar ook by meer ontwikkelden die zich toelegden op 'n bepaald studievak, is zeer dikwyls gegrond. Tegen één WALTER SCOTT, die

zich inspant om archaeologisch, historisch, volkenkundig en psychologisch wáár te zyn, en die 't gevondene op behagelyke manier tracht intekleeden, staan er honderden op, die zich met de nabootsing van dat inkleeden vergenoegen. Ze meenen de voorafgaande inspanning en studie te mogen overslaan. Dat ook de *vorm* te lyden heeft onder de gevolgen dezer oneerlykheid, spreekt vanzelf. Dezelfde BILDERDYK die te lui was om »zes dikke eeuwen te doorboren met zienersblik" miste natuurlyk ook de hoedanigheden die noodig zyn tot het leveren van juistheid in uitdrukking. Noch 't een noch 't ander waait ons aan. Er moet gewerkt zyn! Tot dat werken is *pectus* noodig, 'n hefboom. Waar deze ontbreekt, is alle krachtsuitoefening onmogelyk, en deze machteloosheid openbaart zich vooral niet minder in den vorm dan in den inhoud. Wel *schynt* het soms dat de inkleeding door andere wetten geregeerd wordt dan de zaak zelf, doch deze meening is 'n kortstondig gevolg van gebrek aan oefening in den beschouwer, of van ... overmaat in oefening van 't verkeerde, in tydelyken wansmaak. Voor 'n oogenblik aannemende dat 'n gelykmatig bolle oppervlakte het schoone voorstelt, dan kan 'n blaas niet te-gelykertyd ledig en schoon zyn. Men moet veel Bilderdyken geslikt hebben om dit niet intezien.

By redeneeringen als deze behoort men vooral niet uit het oog te verliezen dat er groot verschil bestaat tusschen *schoonheid* en wat *naar de conventie van den dag* voor schoon wordt aangezien. Regelen van 't ware schoone zyn moeielyk te geven, vooral daar dit onderwerp 'n zeer wyde speelruimte toelaat. En dit behoeft ook niet. Het aesthetisch tastvermogen kan ontwikkeld worden — zeer gelukkig! — zonder reglement, even als we tot loopen in-staat zyn, zonder by elke schrede te berekenen hoeveel kracht we hebben aantewenden om ons gewicht te dragen en den tegenstand der lucht te overwinnen.

Voor alles is ter beoordeeling van 'n kunstwerk noodig dat we ons ontdoen van vóór-oordeel, vóór-indruk, of aangeno-

men smaak. De beschouwingen hierover behooren tot het gebied der VRYE-STUDIE die ik behandelde in den IIIn bundel. Dagelyks ontwaren we dat de nuchterheid die tot juiste waardeering noodig is, zeer moeielyk te verkrygen schynt. Hoe velen byv. dweepen nog altyd met de »versjes van VAN ALPHEN." Meent men daarin den vorm te moeten bewonderen? Of den inhoud?

Maar... die vorm is ellendig. Weet men dan niet dat 'n kind er geen jota van begrypt? En dat dit het geval blyft, *ook al weet het op de vragen:* »wat beteekent dit woord, deze regel?" *schynbaar voldoende antwoorden te geven.* De knaap die zeggen kan: »naarstig is... yverig, of... leerzaam" heeft zoo min van naarstigheid als van leerzaamheid en yver 't minste begrip. Al zulke zaken zyn hem afgetrokken onderwerpen, waarvan hy de beteekenis niet in zich opneemt, al heeft-i dan ook geleerd »woorden" uittespreken, die schynbaar 'n verklaring van 't geleerde bevatten. Ook uit andere oogpunten is de *vorm* van die dingen ellendig. Voorbeelden zullen wel niet noodig zyn. De lezer die *waarheid* zoekt, zal ze zonder myn hulp kunnen vinden, en behoeft niet verder te gaan dan 't eerste stukje. »Lieve wichtjes" is geen taal. Het »vermaken —!— met 'n bundel gedichtjes" ook niet. Het »naar uw woning springen" ook niet. Het »ter-belooning" en »door liefde gedwongen" en »gezongen" ook niet. Enz.

En de inhoud? Deze is *valsch*, *onwaar*, *oneerlyk.* Die VAN ALPHEN schreef niet voor kinderen, hy schreef voor ouders, voor z'n beoordeelend en *koopend* publiek. Hy legt er zich niet op toe, noch om Pietje en Jantje te »behagen" noch om Pietje en Jantje beter, wyzer, enz. te maken...

Wat dan ook niet lukken zou. Nog nooit is iemand 'n yverig mensch geworden omdat VAN ALPHEN hem verzekerde dat: »de naarstigheid, die kinderdeugd, altyd goed beloond" wordt.

Noch om de kinderen te vermaken, noch om hen te verbeteren, schreef VAN ALPHEN. Z'n versjes zyn — als BILDER-

DYK's treurspel aan LODEWYK — aan de ouders gericht. De vaders en moeders zyn hoofdpersonen by den poëet. Hy roemt ze, verheft ze, vleit ze, maakt ze tot modellen van braafheid, wysheid, enz. Vanhier dan ook dat de rimpelige vorm zoo sprekend beantwoordt aan de leegte van inhoud.

Ik zeide dat de... vergissing in 't beoordeelen van zulke dingen gewoonlyk van korten duur was. De lengte van tyd gedurende welken sommige prulschriften werden geroemd, schynt met deze meening in stryd te zyn. Ter oplossing geloof ik my alweer te mogen beroepen op de bekende wet der traagheid, en wel in alle beteekenissen. (**460**, **461**) Het is *niet* waar dat BILDERDYK, VAN ALPHEN en velen van die soort, gedurende langen tyd beroemd waren. Even als wandelaars soms lang na 't ophouden van den regen hun paraplui uitgespreid boven 't hoofd houden, verzuimde men zich rekenschap te geven van den veranderden indruk, en de *reclame* van belanghebbenden maakte van die afgetrokkenheid misbruik. Er zyn duizenden die over deze zaken denken als ik, doch er is 'n stoot van-buiten noodig om hen optewekken tot herziening van 't sedert jaren bewusteloos nagepraat oordeel. Het »mooi-vinden" duurt zoo lang niet, maar men draalt met de erkenning dat men zich vergist heeft.

Waar ik zoo-even, na BILDERDYK en VAN ALPHEN, van zekere »soort" sprak, bedoelde ik daarmede: zoodanige arbeidslieden op 't gebied van den geest, die hoorders en lezers bedriegen met 'n valsch voorgeven van verricht werk, en wier oneerlykheid omtrent den inhoud, tevens blykt uit het gebrekkige van den vorm. De winkelier kan vervalschte waar soms verkoopbaar maken door »origineele verpakking" maar de schryver of dichter die... gebrande keukenstroop tracht afteleveren voor »Japans Soja" is niet in-staat de daartoe noodige japans-porceleinen potjes te bekomen. Ze zyn namelyk niet te verkrygen dan in *dezelfde* fabriek — *pectus!* — door *dezelfde* middelen, en tegen *dezelfde* productie-kosten als de inhoud. Vorm en inhoud staan tot elkander als foelie

tot muskaatnoot. Die twee speceryen groeien op, aan en in elkaêr.

Zeer goed weet ik dat men hierover gemeenlyk anders oordeelt, doch ik hoop in vorige nummers genoeg voorbeelden te hebben aangehaald, om de aandacht op m'n stelling te vestigen. En waar dit geschiedt zal men weldra overtuigd zyn van hare gegrondheid.

Ik sprak van WALTER SCOTT en z'n navolgers. De volgorde der praedicaten die ik toekende aan de door hem gezochte waarheid, was geenszins willekeurig. Archaeologische stiptheid stond by hem op den voorgrond, en zielkunde kwam — na historie en ethnologie — achter aan. Soms wel wat heel ver. Hoe 't zy, hy spande zich in. Juist anders-om dan BILDERDYK die zich beroemt op den korten tyd waarin hy z'n werk samenflanste, besteedde hy soms maanden aan 't bestudeeren van 'n landschap en weken aan 'n gebouw. Hy getroostte zich briefwisseling, onkosten en reizen, om zeker wapentuig te zien te krygen. Hierop is de klassieke waarde van z'n arbeid gegrond. De door hem behaalde roem, en de vereering die hem zal blyven ten-deel vallen, is de noodzakelyke terugwerking van de kracht die hy aan z'n werk ten-koste legde, en daarin als 't ware heeft opgespaard.

Zonder dit nu juist op werktuigkundige gronden te berekenen, voelt toch menig beschouwer instinktmatig dat er verschil bestaat tusschen zùlk werk en den arbeid waarin géén kracht is neergelegd, stukken waarin men poogt te pronken met SCOTT'sche resultaten, zonder zich de daartoe noodige kosten van productie getroost te hebben. In de romans van dien meester... nu ja, gewoonlyk »krygen ze elkaêr" na twee of drie boekdeelen hindernis. Maar men beseft dat niet hierin de verdienste van den dichter gelegen is, en dat niet ieder die na wat hindernissen z'n verhaal weet te doen uitloopen op 'n bruiloft, daarom 'n meester wezen zou. Hieruit nu vloeit de minachting voort, die ik reeds genoemd heb. Ze behoorde niet alleen by »mannen van zaken" en vakgeleerden te bestaan,

het is de plicht van ieder die 't wèl meent met waarheid, eerlykheid en ontwikkeling, 'n afkeer te hebben van zoodanige vervalsching van 't voedsel der geestes. En deze plicht wordt zelden behoorlyk vervuld. Getuige het legio romans en verhalen, waarin de zielkundige mogelykheid onbeschaamd wordt verkracht. Getuige de verzenmakery van zekere soort — andere soorten zyn zeldzaam! — die ik in **683** vlgg. brandmerkte. Noch papierkooper, noch drukker, noch uitgever leverden om-niet het materiaal en den arbeid die tot het publiek-maken van zulke voddery noodig waren. Dat alles is betaald geworden, aangemoedigd, toegejuicht!

Is het noodig daar-en-tegen aantetoonen dat eene ernstige conscientieuze beschouwing van een menschenziel, in wetenschappelyken rang — en in kosten van productie alweêr! — niet staat beneden het ontleden van 'n insekt, of het bestudeeren der *habitus* van 'n mosplantje? Zyn er nog die meenen dat de waarneming en mededeeling der ontwikkelings-geschiedenis van onzen WOUTER tot 'n lagere orde van bezigheden behoort, dan 'n verhandeling over *diatomeën*, of 'n specimen over 't voorstellen van reeksen in kromme lynen? Dan vergist men zich. Ik kan den lezer verzekeren dat ik sedert jaren gewoon ben onderwerpen van de laatstbedoelde soort te gebruiken om *uitterusten*. Wie me aantreft, bezig zynde met iets van dien aard, kan hieruit besluiten dat ik behoefte voelde aan verademing.

Het vermyden der behandeling in m'n IDEËN van dusdanige gegevens — het kost my moeite! — heeft 'n geheel andere oorzaak dan voorkeur voor gemak of afkeer van inspanning. Het kost my integendeel groote inspanning, *niet* toetegeven in de zucht tot grondige behandeling van zoogenaamd stipt-wetenschappelyke onderwerpen, en waar ik niet slaagde in 't nakomen van dezen verdrietigen plicht, houd ik toch gewoonlyk de resultaten van m'n arbeid terug. Indien ik, om eens iets te noemen, toegaf in den lust om de *Geschiedenis der taal* te schryven, zou de beperktheid van m'n publiek

my weldra beletten voorttegaan. Een Nederlander kan zich zulke weelde niet veroorlooven, tenzyd-i ryk is of gesteund wordt. CHRESOS moet liedjes zingen.

Met opmerkingen van menschkundigen of maatschappelyken aard — ik gaf ze liever in allernuchtersten vorm, omdat ik niet van opsieren houd — voel ik my belemmerd en gebonden door 'n gelyksoortige noodzakelykheid. Ik gis en vrees dat velen de WOUTER-geschiedenis lezen om...

Nu ja, om iets dat *my* byzaak is. Doch zonder die velen zou m'n uitgever weldra genoodzaakt zyn m'n kopie te weigeren.

De *diatomeën* dan, mikroskopisch beschouwd...

Och, ik had beloofd te onderzoeken waarom FEMKE zich op blz. 317 moeite gaf WOUTER niet uittelachen.

Er bestaat 'n zesde werelddeel dat tot-nog-toe z'n COLUMBUS niet gevonden heeft. En dit is te vreemder, omdat duizenden en duizenden voorgeven zich zooveel moeite te getroosten om het te ontdekken. Dit werelddeel heet »de mensch."

We kennen hem niet.

Indien dit reeds waar is in 't algemeen, hoe duister en verward moet dan wel onze voorstelling zyn omtrent de roerselen die 'n onbeteekenend onderdeel van 't gansche geslacht in beweging brengen? Een onderdeel nog-al dat, ten-gevolge van zekere *bégueule* rangbepaling waaraan bekrompen psychologen zich schuldig maken, voor nog nietiger wordt gehouden dan... andere nietigheden. De »wysgeer" meent niet te derogeeren door de karakterkundige ontleding van JULIUS CEZAR, maar 't gemoed van 'n waschmeisje is beneden z'n aandacht. Wanneer we deze ongerymdheid verhoudingsgewys overbrengen op andere wetenschappen, zouden wy den astronoom die zich bezig-houdt met de spectraal-analyse eener centraalzon, hooger moeten stellen dan de natuurvorscher die den aard der meteoren onderzoekt. De botanicus die den eik beschryft, zou meer beteekenen dan z'n kollega die in mossen of paddestoelen doet. Enz.

In zoodanige vakken echter zal niemand zich aan de dwaling van onrechtvaardige en bespottelyke klassificatie schuldigmaken. Maar... zoodra 't slechts menschen geldt, is de wetenschappelyke conscientie minder nauwgezet. De ziel van 'n vechtheld — onbeduidende wezens veel-al! — schynt waardiger onderwerp van studie, dan de karaktergeschiedenis van lieden die nooit iemand doodsloegen of lieten doodslaan. Met 'n diplomaat mag men zich inlaten, maar de slimmigheidjes van 'n marskramer zyn beneden de aandacht.

Ik ben in dit opzicht democratischer, en tracht wetenschappelyker te zyn. Het kan den lezer uit **252** bekend wezen. Wie te voornaam is om belang te stellen in den zieletoestand van 'n bleekmeisje...

Femke was 'n goed kind. Maar de hoedanigheden die dit veroorzaakten, bestonden hoofdzakelyk in zekere *negativiteit* die niet gemakkelyk te beschryven is. De romandichters weten dit wel, en versieren of overladen daarom gemakshalve hun helden en heldinnen met allerlei deugden — liefst in overtreffenden trap — of maken hun verraders en booswichten zwart met het allerzwartste. Dit geschiedt alweder uit luiheid. Vanhier dan ook dat men gewoonlyk in elk stuk slechts één held, ééne schoone, één verrader ontmoet. De schildering van Theseus zou den tint der Herkulessen bederven. Naast de goddelyke schoonheid van de titelheldin is voor de even goddelyke volkomenheid van 'n tweede schoonheidsmonster geen plaats. De booswicht van professie, de satan van 't stuk is één inktvlek. Het spreekt vanzelf dat zulke conventioneele superlatieven elkaêr uit den weg loopen. Homerus arbeidde in dit opzicht met meer nauwkeurigheid, en heeft waarschynlyk hieraan grootendeels te danken dat men hem nooit vergeten zal, al kome dan ook de tyd dat men wat zal beginnen aftedingen op de overdreven bewondering van Ilias en Odyssee. De vechtpartyen die hy schildert, zyn eentoonig. Z'n gesprekken, smakeloos. De mythologische tusschenkomst van goden en godinnen bederft de belangstelling

in *menschelyke* daden en lotgevallen. Maar... hy schilderde AJAX, ULYSSES, NESTOR, MENELAUS, AGAMEMNON *naast* ACHILLES. En tegen-over ACHILLES plaatste hy HEKTOR. Al die helden zyn onderling verschillend van uitdrukking. De dichter trachtte portretten te leveren, en geen poppen. Of-i overal geslaagd is in deze poging, behoeft nu de vraag niet te wezen. De bedoeling wàs er. En dat ze gelukt is wat de hoofdzaken aangaat, blykt uit de byna algemeene sympathie die hy — by jeugdige lezers vooral — heeft weten op te wekken voor den bezweken HEKTOR. Er moet wel fynheid van trekken heerschen in eene schildering die overwegend belang doet stellen in 'n persoonlykheid op den tweeden grond, wier tegenwoordigheid oppervlakkig slechts scheen gewettigd te worden door den eisch om 't gewicht der hoofdpersoon op den voorgrond te doen uitkomen.

Toch waagde zich HOMERUS niet aan 't schetsen van de *negativiteit* die ik zoo-even bedoelde, en zelfs niet aan de schildering van positieve aandoeningen van minder ruw gehalte dan de allerplompste. Vanhier dan ook dat we niets te weten komen van de zielsgeschiedenis der hoofdpersonen HELENA en BRISEÏS. De middelen waarmee de dichter belangstelling voor z'n helden tracht optewekken, zyn van de allerlaagste soort, en dalen zelfs af tot 'n zeer onärtistiek speculeeren op de zotte vooroordeelen omtrent maatschappelyk standpunt. De geringste is koning, zoon van 'n koning, afstammeling van koningen. 't Eenig verschot van onderscheiding in obligaat-hoogheid, leveren hem de goden. Koningszoon, half-god of heelemaal god, zie-daar de drie maat- en hemelschappelyke standpunten die hy niet durft verlaten. Ook hierin dus bemerken wy, in weerwil der blykbare pogingen om eenige karakterkundige verscheidenheid te teekenen, dat het àllerhoogste eens-voor-al de gewone toonsleutel is, waarin die en dergelyke stukken geschreven zyn. Allerdapperst, allerlistigst, allerwelsprekendst, àller... enz. Wie — als PARIS — niet mag worden voorgesteld als 'n held, als

'n wyze, als 'n deugdman by uitnemendheid, moet dan toch om iets te zyn, de allerschoonste wezen. Zonder zoo'n »aller" schynt de zaak niet te kunnen bestaan.

Dit is kinderlyk en zelfs kinderachtig. Misschien zal menigeen die deze methode van den ouden dichter vroeger niet opmerkte — eigenlyk is 't juist 'n blyk van *gebrek* aan methode — thans meenen dat mensch-beschryvende artisten op dit punt zyn vooruitgegaan. Ik beweer dat dit niet het geval is. Blykens de litteratuur die hier en ginds sedert eenigen tyd... na HOMERUS, ter wereld kwam, bestaat de neiging om mangel aan bekwaamheid en arbeidslust aantevallen door 'n grof aanwenden van 't allerhoogste en allerlaagste, nog altyd in gelyke maat. De vreeselyke bravighedens onzer romanhelden stryden met de afzichtelyke schoonheid der heldinnen om voorrang van smakeloosheid. De prototypen van deze zonderlinge natuurverschynsels moet men dan ook niet zoeken in de maatschappy, maar op de modeplaatjes in den uitstalkast van 'n kleermaker of »confectionneuse" zoo-als zich tegenwoordig de vrouwspersonen noemen die 'n jurk in elkaar zetten, en met haar nieuwen titel de schryvers over politiek en de dichters naar de kroon steken. Om nu niet te gewagen van de litteratuur der winkel-annoncen, die voor algemeen model kan gelden van de spraakverrekking waaronder wy gebukt gaan. De overdrevenheid van vader HOMERUS heeft school gemaakt, zoowel achter de toonbank als op den katheder.

De armoedige behoefte aan positieve uitstekendheid, met gemaakte versmading van allen overgang van tint, gaat zoo ver dat we telkens na uitputting van den voorraad der superlatieve deugden en ondeugden, de toevlucht zien nemen tot 'n oneindig langen neus, onbeschryvelyk roode haren, *nie da gewesen* dikte van wenkbrauwen, of wat men wil, mits: 'n uiterste. Het is als-of we den schryver hooren mompelen: kan ik u dan m'n sujetten niet belangryk maken door fyngeteekende voorstelling van karakter, welnu... ik zal hun belletjes aan de kleêren naaien, of 'n veer op den hoed zet-

ten. Wie dan als ik, tot denken te traag is, kan zich vermaken met hooren en zien."

Het aanhalen van voorbeelden uit ònze litteratuur, zou eigenlyk niet ter-zake dienen, omdat we heden-ten-dage — en dit is reeds sedert 'n paar eeuwen het geval — byna geen oorspronkelyke letterkunde bezitten. Onze versjes, onze romannetjes, onze couranten-polemiek, onze preekjes en vertoogjes... 't is alles namaak. Namaak in taal, toon en behandelingswys. Wie eenigszins op de hoogte is van wat er in 't buitenland op deze terreinen geleverd wordt, walgt er van. De stukken zelfs die uitweiden over de voortreffelykheid van 'n bekrompen vaderlandismus, zyn meestal geschoeid op zeer ònvaderlandsche leest, en hebben in 't oog van iemand die in *vorm* en *inkleeding* bydragen zoekt tot beoordeeling van *inhoud*, zoo ongeveer de kracht van »ik slaap" of »ik zwyg." 't Is 'n *protestatio actui contraria*, en wel in allerletterlyksten zin, omdat de protestatie in den *actus* begrepen is. »*Ik pin und pleip 'n ware aufrechte Holländerin, und nie, nie, nie, verges ik m'n taal* »zei 't vrouwmensch waaraan ik eenige regels besteedde op blz. 292 van MILLIOENEN-STUDIËN. Nu ja, men hoorde 't wel.

Neen, voorbeelden van de manier waarop men in hollandsche werken belangstelling tracht te mynen voor helden, onderwerp of thesis, mag ik niet aanhalen. Ze rieken te zeer naar *Figaro*, Mr... *Chose*, STUART MILL of *Fliegende Blätter*. 't Laatste snufje van hollandsche reclame, en vooral het minst onöorspronkelyke, is het aandoenlyk schermen met »bepaaldheid." Wie geen nieuwe superlatief weet uittedenken, neemt z'n toevlucht tot die verrukkelyke gemeenplaats. En Publiek is tevreden. Vroeger was 'n onderwerp allerbelangrykst, 'n inzicht juist... ik vergis me. Eenvoudig »juist" was nooit genoeg. Wat is juistheid voor iemand die naar effect jaagt? Hy weet immers te goed dat Publiek méér verlangt, d. i. iets ànders. Een stelling dan, was helder als de dag, neen: helderder, *luce clarius*, allerhelderst. De dag was er

donker by. Helden waren dapper, heldinnen schoon, booswichten duivelsch... alles boven mate tot en met de onmogelykheid. Tegenwoordig zyn al die *topics:* »bepaald" belangryk, bepaald juist — 'n vreemde juistheid! — bepaald helder, bepaald dapper, schoon, duivelsch, enz. Velen zyn in hun chauvinisme zoo ver gegaan, dat ze dezer dagen verzekerden onze grieven tegen ATJIN »bepaald" gegrond te vinden...

---

705. Ziedaar nu eens 'n modieusen superlatief die by-ongeluk reden van bestaan heeft. Het is de zuivere waarheid dat aan ònzen kant de *casus belli* »bepaald" en zelfs binnen zeer *nauwe* grenzen beperkt is. Te ATJIN beweert men — en met niet minder grond waarachtig! — dat de oorzaken van ontevredenheid jegens ons, *niet* »bepaald" zyn, doch integendeel sedert 'n halve eeuw de perken te-buiten gaan, die door vrees en geduld daaraan gezet waren. »*Niet* bepaald" en zelfs alle grenzen van eerlykheid en goede trouw te-buiten gaande, noemen zy daarginds de schelmery waarmeê 't deugdlievend Nederland aanhoudend spionneerde, stookte en kuipte in 'n Staat waarmeê men voorgaf in vrede te willen leven. Deze soort van ònbepaaldheid kan de belangstellende lezer bestudeeren in 't stuk dat FRANSEN VAN DE PUTTE dezer dagen durfde voorleggen aan Kamer en Natie. Hoe benauwend-eng »bepaald" de algemeene eerlykheid en intelligentie is, kan dan tevens blyken uit de berusting waarmeê men dat samenraapsel van waarheden geslikt heeft, die by-eengenomen één leugen uitmaken! (**2**, **94**)

Och, als men lezen kon!

Het valt my zeer moeielyk, niet reeds nu de laatste regels toetelichten. Byzondere omstandigheden echter maken my de behandeling der zaak met ATJIN, op dezen oogenblik minder aangenaam. Ik heb gesproken toen ieder zweeg. Men vergunne my eenigen tyd te zwygen, nu ieder meespreekt. Ik laat het woord voorloopig aan de handelaars in superlatieven

die hun — nog-al: »bepaalde" — kennis te luchten hangen. Er is waarlyk aan specialiteiten geen gebrek. Met de verwaandheid die dagelyks blykt het praerogatief der onkunde te zyn, schynen thans velen die den naam van 't land ATJIN voor 't eerst hoorden noemen, toen ik in September Koning en Natie waarschuwde tegen den gepremediteerden oorlog, op-eenmaal precies te weten wat geschied is, wat geschieden zal, wat geschieden moet. Domheid durft alles. De hedendaagsche meepraters — de indische suikerspecialiteit VAN DE PUTTE aan 't hoofd — zyn m'n gezelschap niet. Met verwyzing naar de noot op blz. 244 van den vorigen bundel, komt het me voor dat by zoo'n stortvloed van onbekookte wysheid als waaronder we bedolven worden, zwygen de minst ondankbare taak is van iemand die tot spreken bevoegd zou zyn.

Bovendien, *periculum in morâ* bestaat er niet. De slag is geslagen, de Natie is tevreden. Wat zou 't baten, of ik nu aantoonde dat de *vyf millioenen* die gevorderd worden tot herstel der geleden schade, liever moesten besteed worden aan 't *Onderwys?*

Zoolang men niet lezen kan...

Dat zeker soort van ministers hun rekening vinden by de algemeene botheid, spreekt van zelf, en die *vyf millioen* zullen dus waarschynlyk 'n gansch anderen weg opgaan dan dien ik aanwees in **562**. Waar zou 'n VAN DE PUTTE z'n Nota's en »*parlementaire redevoeringen*" — zoo noemt-i z'n praatjes, waarachtig! — plaatsen kunnen, als 't Volk lezen kon?

Wat die Nota over de Atjinsche zaak betreft, ik *wil* haar op dit oogenblik niet behandelen. Het zal me benieuwen *hoe* ver de stompzinnigheid gaat, waarmeê dat vod door 't Publiek — en de Kamer! — ontvangen is. Niets van ATJIN alzoo!

Om toch te doen in 't oog vallen dat myn klacht over gebrek aan oefening in 't lezen — nu evenmin als byv. by 't behandelen van den puikdichter BILDERDYK — uit de lucht

gegrepen, dat ze geen zwartgallige *boutade* is, maar *eenvoudig gegrond op de werkelykheid*, 'n enkel voorbeeld.

Ik heb daar voor me liggen eene beschouwing, recensie of aankondiging van zeker stuk dat de heer Knoop in de Gids ten-beste geeft over de Bonische expeditie in 1859 en 1860. De heer Knoop is »generaal" en wel dezelfde krygsman die zich in gezelschap met andere krygslieden heeft bezig-gehouden met de vraag — zegge *vraag!* — »of Nederland kan verdedigd worden?" Ik noem dit 'n zonderling onderwerp voor iemand die byna levenslang voor die eventuëele verdediging is betaald geworden. 't Doet me denken aan 'n keukenmeid die op haar ouden dag de kwestie opwerpt: of 't koken van spys tot het gebied der mogelykheden behoort? *Maar, schepsel, als je dat niet weet, wat heb je dan al den tyd toen je als keukenmeid je loon ontving, uitgevoerd?* De Luitenant-Generaal Knoop bekleedt z'n achtsten rang als officier. Ik durf hem verzekeren dat al die rangen hem successievelyk verleend zyn in de meening dat... er gekookt kon worden. Waartoe ànders? Gesteld eens, er bleek nu dat spysbereiding door middel van warmte, 'n fictie was, 'n droom, 'n onbereikbaar ideaal, 'n onmogelykheid, zou dan onze keukenmeid haar epauletten, en de zeven paar voorgangers terug geven? Om nu niet eens te spreken van de serjant-majoors-, fouriers- en korporaals-strepen die 't mensch misschien gedragen heeft.

Noch de Regeering noch de Natie hebben de strekking van die posthume onwysheid begrepen. Die keukenmeid is *niet* ontslagen, *niet* bestraft, *niet* gesommeerd tot teruggave van 't onrechtmatig genotene. Niets van dit alles. Men benoemt haar integendeel tot kookspecialiteit. »Een veger die niet vegen kan, en niets verstaat dan niet te kunnen vegen... enz. (*Duizend-en-een Hoofdstukken.*)

Kan 'n Publiek *lezen*, dat op-den-duur zich tevreden stelt met zulke Specialiteiten?

Ik zeg: neen!

Om dit te bewyzen, en geenszins om den Generaal KNOOP beneden anderen van z'n soort te stellen, haalde ik deze curiositeit aan. De zaak namelyk is niet vreemd op zichzelf — aan TROCHU's was nooit gebrek — maar 't is opmerkenswaardig dat zulke frajigheden voortdurend worden aangenomen voor goede munt. Hieruit blykt dat de invloed van bilderdyk-vergodingen en de daarmeê samengaande geestverstomping, nog altyd z'n werking doet. De regen heeft sedert lang opgehouden, maar men vergeet z'n scherm toeteslaan. Aan 't niet-begrypen gewoon geraakt (**462**) glydt het oog over eenige schynbaar afgeronde zinnen, men hoort wat klank, men vangt hier-en-daar 'n woord op, en... meent iets verstaan te hebben. Sommigen zelfs dryven de verbeelding zoo ver, dat ze in allen ernst beweren iets te begrypen van wat er verkondigd is.

Onze oorlogsverklaring aan ATJIN...

Weg daarmee! Ik was aan 't betoogen dat men niet lezen kan, de schoone eigenaardigheid die 'n VAN DE PUTTE den moed gaf z'n »Nota" voorteleggen aan de Natie.

Als getuige voor de gegrondheid myner stelling riep ik denzelfden generaal KNOOP op, die op z'n ouden dag de mogelykheid van... 't koken tot 'n kwestie maakt. Deze schryver is zoo overtuigd van de botheid zyner lezers, dat-i in de *Gids* de volgende regels heeft durven plaatsen:

»Wij zijn gedwongen in Indië naar de wapens te grijpen, wanneer wij daar worden aangerand of beleedigd; *want* — ik onderstreep dit wantje — *want* doen wij dat niet, dan verdwijnt er de *vrees voor onze wapenmacht* en de eerbied voor onzen naam; dan gaat onze Indische heerschappij zeer zeker te niet, *want* haar hechtste grondslag is...

Voor 'n Publiek dat lezen kan, zou er nu na die twee bekoorlyke wanten behooren te voegen: »*is de vrees voor onze wapenmacht*" niet waar?

Ziehier nu hoe men zich kan veroorloven te schryven voor 'n Publiek dat *niet* kan lezen. De heer KNOOP zegt na

die praemissen:

»*Want haar hechtste grondslag is ons* ZEDELIJK *overwicht op onze Aziatische onderdanen.*"

Op de onderstreping na, die alweer van my is, staat het er zoo. Waarachtig, het stáát er zoo!

Oppervlakkige beoordeelaars van krygskunde en integriteit zullen misschien op 't denkbeeld komen dat men beter deed den moed die er noodig is tot het schryven van zulke zaken, te bewaren tegen de Pruissen. Maar ze vergissen zich. Men mag in ons landje 't volk voor gek houden zonder moed, omdat het zich geen rekenschap geeft van 't vernomene. Getuige al de »gevierde" schryvers, voorgangers, voorlichters, poëten, zieners, wysgeeren, staatslieden, die het aanhoudend wisten om den tuin te leiden zonder de minste kosten van talent. Getuige VAN DER PALM, BILDERDYK, THORBECKE, VAN DE PUTTE met z'n »Nota...

Ik raak daar weer aan ATJIN. En ik *wil* op dit oogenblik ATJIN niet aanroeren! 't Zou ook niet noodig zyn, als men verkoos *lezen* te leeren.

Liever nog 'n ander voorbeeld. Het wordt ons almede door den heer KNOOP geleverd, die ditmaal de geheel onnoodige voorzichtigheid gebruikt, zich eenigszins te dekken tegen de beschuldiging dat-i bezig is 'n klein leugentje binnen te smokkelen, 'n *bogowontisch* leugentje. De lezer die er op gesteld is te verstaan wat men zegt, wordt verzocht goed opteletten, want de handigheid van den heer KNOOP is alleraardigst. Ze kan leiden tot de juiste waardeering van m'n uitdrukking: »samenraapsel van waarheden." 't Is de vraag of ik in langen tyd een zoo geschikt voorbeeld vind om aan tetoonen hoe men, zóó samenrapende, redelyk gevaarloos liegen kan.

In de SAÏDJAH-geschiedenis komt de uitdrukking voor:

»*een dorp dat pas veroverd was door de Nederlandsche troepen*,

en DUS *in brand stond.*"

Dit »dus" heeft fortuin gemaakt. Sommigen hielden het voor scherp. 't Was meer dan dat. Het was wáár. De Nederlandsche... dapperen waren gewoon te rooven, te plunderen, te branden en te moorden. *Ik* wist het, en *ik* heb 't gewraakt. Al zy nu 't Nederlandsche Volk van meening dat ik hierin ongelyk had, al trokken Kamer en Natie tégen my party voor de ellendelingen die zoodanige barbaarsheid goedkeuren, *ik* blyf er by dat het anders wezen moest, en in die overtuiging hoop ik te volharden.

Vraagt men *nu* — dertien jaren na 't verschynen van dien nooit weersproken *Havelaar* — naar *bewyzen* voor de waarheid van 't *feit*, dan zou ik me kunnen beroepen op 't zwygen der Regeering. De man dien 't ditmaal in 't byzonder aanging, was VAN TWIST. *Hy* had moeten spreken, als er iets te zeggen geweest was. Maar hy zweeg als 'n betrapte gauwdief. En de Natie nam er genoegen meê. Ik heb dus 't recht te zeggen dat de Natie *wil* dat er gebrand en geroofd en gemoord wordt, hetgeen overigens voldoende blykt uit de wyze waarop ze my behandelt, my die zich tegen zulke gruwelen verzette.

Dat nu diezelfde Natie zich tegen ATJIN opwerpt als beschermster van beschaving, menschelykheid, zedelykheid, is wel 'n laaghartige tartuffe-streek, maar...

Neen, niets van ATJIN!

Na m'n »dus" in de vertelling over SAÏDJAH, voelde men dat er iets gedaan moest worden. Men nam z'n toevlucht tot... papier. Er kwam 'n »stuk" in de wereld, 'n »mooi" stuk.

De *Havelaar* verscheen in *Mei* 1860. De verzending naar Indië werd vertraagd en belemmerd (*noot op* **289**, 5e druk) maar men had toch niet kunnen beletten dat het boek daar verspreid of althans bekend was in *September* van dat jaar. In *October* verscheen de dagörder van den leger-kommandant,

die ik meêdeelde in **304**. De lezer wordt verzocht dat nummer opteslaan. Het zal hem blyken dat myn: »*dus*" volkomen gerechtvaardigd is.

De Luitenant-generaal VAN SWIETEN verklaart — let wel: in *October* '60, en alzoo na de verspreiding van den *Havelaar* in Indië — dat het wenschelyk is:

»*om* HET TOT DUSVERRE GEVOLGDE *voor goed te verlaten, en de beginselen van beschaafde volkeren aantenemen.*"

De onderstreping is van my. »*Het tot dusver gevolgde*" staat er. Dat is: tot *heden!* Dat is nog-eens: tot 5 *October* 1860. Want dezen datum draagt de Dag-order.

Ik had dus gelyk, niet waar, in 1859, toen ik den *Havelaar* schreef, die in *Mei* '60 verscheen?

Ik zeide dus de waarheid, toen ik op 't Internationaal Congres in 1864 die Dag-order aanhaalde als bewys dat in *October* '60 de menschelykheid in Indië was ingevoerd als *haute nouveauté*, als 'n nieuwmodisch snufje, als iets dat »TOT DUSVERRE" onbekend was?

Wat nu die Dag-order heeft uitgewerkt — papier, papier! — laat ik daar. Ik heb voor m'n tegenwoordig doel slechts te constateeren dat de byzondere soort van menschelykheid die te-pas schynt te komen by heldendaden, eerst in *October* 1860, *en dus na 't verschynen van den* HAVELAAR, als 'n nieuwe zaak werd ingevoerd of... voorgeschreven. De »*tot dusver*" gevolgde weg moest verlaten worden. Men moest de beginselen van beschaafde volkeren »*aannemen.*"

Men bewandelde dus dien weg *niet* in 1859, in *Januari*, *Februari*, *Maart* 1860. Men had alzoo die »beginselen" niet aangenomen in 1859, niet in *Januari*, *Februari*, *Maart* 1860. Is dit juist geredeneerd? Ik meen zoo.

De heer KNOOP evenwel redeneert anders. Uit vrees dat-i den *Havelaar* geven zou wat hem toekomt — dit doet geen eerlyk Nederlander — verzekert hy dat de nieuwe mode van *October* '60, reeds was ingevoerd vóór *Maart* '60. We lezen

namelyk in z'n stuk over de Bonische expeditie die in *Maart* '60 was afgeloopen, dat al de volkomenheden welke ons leger kenmerken...

Ik zeg dat het leger geen schuld heeft. De fout zit in de laaghartigheid die te 's Gravenhage aan 't hoofd staat. Meent men dat er ridderlykheid bestaan kàn onder de leiding van Regeeringen als waarmeê de Natie zich telkens opschikt?

Hoe dit zy, er werd overwonnen, maar... zonder brandstichting. Er is gehoor gegeven aan »de stem der menschelykheid." De »gruwelen van den oorlog zyn zoo veel mogelyk verzacht."

Ei? Vóór Maart 1860?

Waartoe dan de Dag-order van *October*, waarin dezelfde generaal die de Bonische expeditie gekommandeerd had, en die dus de »*tot dusver*" gevolgde wyze van oorlogvoeren *kende*, zoo ronduit verklaarde dat het tyd werd iets minder barbaarsch te-werk te gaan?

Er blykt dat de »gevierde" schryver KNOOP — de man schryft bitter slecht, en 't kàn niet anders! — er blykt dat hy besef had van de onhoudbaarheid zyner loftuitende bewering. De meesten zyner lezers kennen myn nummers **304**, **327**, **331**, en misschien nog andere passages in m'n werken, die niet zoo heel juist overeenkomen met den byzonderen afschuw van brandstichten, waarop men die gelukkige Boniërs zou onthaald hebben. Kom-aan, 'n handigheidje! We zullen in onze extase over die byzondere menschelykheid iets laten invloeien van de door **304** bekende Dag-order.

Maar... de *datums?*

Hm... 't is moeielyk!

Arme »gevierde" schryver. Ik weet niet of de lezer »gevierd" wordt, en of-i misschien — godbewaar hem! — schryver is. Misschien kan hy zich niet voorstellen in welken angst zoo'n meubel verkeert, als-i de waarheid niet zeggen wil, en geen kans ziet z'n leugen ordèntelyk aantekleeden. Ik verzeker den al of niet »gevierden" lezer, dat die toestand

vreeselyk is.

Generaal VAN SWIETEN moest geprezen worden, en myn »dus" in de SAÏDJAH geïgnoreerd. Er moest betoogd worden dat de bravigheid van *Maart* 'n gevolg was van 'n stuk papier dat in *October* verschynen zou.

Maar, eilieve, dit kan immers niet? Het kan wel. Aan een »gevierden" schryver is niets onmogelyk. Ziehier de zinsnede waarvan hy met moeite verlost, en let op hoe reusachtig geniaal »gevierde" schryvers weten omtegaan met 'n *praesens pro futuro*. Ik citeer:

»Generaal VAN SWIETEN, die aan de Inlandsche troepen...

... vele maanden later gelasten zal? O, neen:

»Generaal VAN SWIETEN, die aan de Inlandsche troepen *) GELAST zich van elke brandstichting te onthouden, heeft altyd gehoor gegeven aan de stem der menschelykheid, en de gruwelen van den oorlog zooveel mogelyk verzacht.

Ik zou kunnen vragen hoe de heer KNOOP dit te weten kwam, en of-i certificaten kan overleggen van de *Bonische bevolking*? Maar zulke vragen kan men by 't behandelen der werken van volslagen incompetente schryvers, by elken regel doen. Er zou minder geschreven worden, als men zich bepaalde tot de dingen die men wist. Misschien ontbeerden we dan ook de schoone vertelling over de vier Heemskinderen, waarin 'n byzonderheid voorkomt, die *my* als kind vreemd toescheen, doch door Publiek voor heel begrypelyk moet worden aangenomen, zoolang 't genoegen neemt met werken van den heer KNOOP, e. d.

Het fameuze paard *Bayard* was bezig met verdrinken. Z'n meester moest het aanzien, en kon 't arme dier niet redden.

*) Wat onze TROCHU hier bedoelt met »Inlandsche" troepen, is my raadselachtig. De *Amboinesche* compagniën? De *Javaansche*? Moesten de *Europesche* compagniën wèl brand-stichten? Ra, ra!

En dat schryft *Indische »Krygsgeschiedenis!"*

Het zonk...

Dat's erg.

Het kwam weer boven.

Hoop!

't Plompte weer onder...

Dat's tweemaal! De goede ridder wrong z'n handen.

't Paard kwam nog-eens te-voorschyn.

Nieuwe hoop. Maar ze was ydel:

Het zonk ten-derden male...

Wanhoop!

Neen... nòg-eens kwam 't worstelende dier 'n oogenblik boven, en... nu ja, 't is verdronken. Ik moet erkennen dat me dit niet roert. Want, wel gerekend, zou *Bayard* nu toch dood zyn, al ware het z'n meester gelukt hem te redden. Maar wat my als kind heel byzonder voorkwam, en wel zóó dat ik het thans in-verband breng met de precizigheid waarmeê de heer Knoop kennis draagt van de menschlievendheid te Boni, is: *de traan die in de oogen van het driemaal ondergedompelde paard te zien was.*

M'n baker werd verlegen toen ik haar naar »reden van wetenschap" omtrent die traan vroeg. Ze zei: »'t stond zoo in 't boekje" en dit is waar.

Ik erken ten-volle dat de heer Knoop 'n dergelyke verlegenheid gerust kan overslaan. *Zyn* Publiek doet zulke vragen niet. Het slikt de Bonische menschlievendhedens even gretig als de zichtbaarheid van *Bayard*'s tranen, en de toespraken van Claassens... wiens heldendood door de Spanjaarden gerapporteerd schynt te zyn. Edele onpartydige Spanjaarden!

Een schryver die op de algemeene *bêtise* staat maakt, heeft — industriëel gesproken, want van waarheid, zedelykheid, goede trouw enz. enz. is by dit alles geen spraak! — volkomen gelyk. Men kan er gerust op toe liegen, en bezweeren dat men de tranen in *Bayard*'s oogen zelf gezien heeft, of... 'n toon aanslaan *als-of* men ze gezien had. *C'est tout comme.*

Ik neem afscheid van m'n baker, en vraag wat bewonde-

ring voor de laatst aangehaalde *alinea* van den heer KNOOP. De opmerkzame lezer vindt daarin 't door my dubbel-onderhaald woordje »gelast." Het ziet er zoo onnoozel uit, en heeft toch 'n diepe beteekenis. Er staat niet: »de generaal v. S. *had gelast.*" Niet: *hy zal gelasten.*" De majestetische rekbaarheid van den tegenwoordigen tyd sluit alle navorsching naar den datum uit. En, *juist om dien* datum *is 't hier te doen.* De invloed van den *Havelaar* wordt met nederlandsche eerlykheid weggesmokkeld. De generaal VAN SWIETEN — een *homme en place* — wordt kameraadschappelyk in de hoogte gestoken, het Vaderlandismus is gevleid *) en de gevierde schryver...

Nu ja, hy had gehoopt dat men den *praesens* die z'n fraze

---

*) Ik heb 'n oogenblik gedacht aan de mogelykheid of 't gebruik der woorden: »*inlandsche* troepen" ook misschien de strekking had om de zachtmoedigheid te doen uitkomen van de *nederlandsche* soldaten, d. i. van Harderwykers uit alle hoeken van Europa, van lieden namelyk, waarmeê *zonder 't uitstekend* ANTI-KNOOPSCH *gehalte onzer indische officieren,* niets zou uitterichten zyn.

Met het oog evenwel op andere blyken der speciaal-kennis van den schryver, hel ik over tot de meening dat het woord »inlandsche" eenvoudig 'n stoplap is, en dat onze gevierde schryver niet weet wat-i zegt. Voor Publiek is 't goed genoeg.

Mocht iemand vragen waarom ik dien man zoo ruw aanval?

In de hier behandelde oneerlykheid jegens my ligt de oorzaak niet. Daarin gaat hy niet verder dan de overgroote meerderheid van andere Nederlandsche publicisten. De oorzaak myner byzondere verachting voor den generaal KNOOP, ligt in z'n opwerpen en behandelen der vraag: of Nederland verdedigd worden kan? In den mond van 'n krygsman is deze vraag 'n *félonie* die in oorlogstyd met den kogel, in vredestyd met infaam wegjagen behoorde gestraft te worden.

Mocht de generaal KNOOP niet tevreden zyn met de kwalificatiën die ik hem toedeel, ik ben tot z'n dienst, schoon 't jammer wezen zou myn werkzaam en nuttig leven te stellen tegen-over zyn misdadige nietigheid. Het ter-zyde stellen dezer gegronde reden ter uitwyking, houd ik in dit geval voor plicht. Het kon z'n nut hebben eens aan 't Volk te toonen welk verschil er is tusschen menschen die *meenen* en *weten* wat ze zeggen, en anderen die *niet* meenen en *niet* weten wat ze zeggen. Daaruit zou *oefening in lezen* kunnen voortvloeien.

wat styf en de strekking valsch maakt, over 't hoofd zou zien. Dit zou dan ook waarschynlyk gebeurd zyn, indien ik niet my ditmaal de moeite getroost had de oneerlykheid van die strekking aantetoonen. En — »gevierde" schryvers behoorden dit te weten — juist de styfheid van den gebezigden tegenwoordigen tyd, waar men den verledenen tyd niet gebruiken *durfde*, en den toekomenden tyd niet gebruiken *wilde*, toont aan dat we hier te-doen hebben met *opzettelyke verwringing van de waarheid.* Q. E. D.

Er zou waarlyk niet veel over blyven van zekere »*Nota's over* ATJIN" indien ik er my toe zette die te onderwerpen aan soortgelyke analyse. Doch waarom zou ik dit doen? De oorlogsverklaring is 'n sedert lang gepremediteerd schelmstuk. Het zou naïf wezen dit te betoogen en te bewyzen. Ik weet immers by ervaring dat de Natie genoegen neemt met schelmery, mits 't maar wat geeft! Dit laatste nu is in de zaak met ATJIN wel zeer te betwyfelen, maar men meent het toch. Ik voorzie het tegendeel. Men begrypt dat ik m'n kennis van Indische Zaken niet put uit de *Nota's* van den industriëel VAN DE PUTTE, noch uit de »krygsgeschiedenissen" van 'n generaal die *in de verte* het gebruik der wapenen aanpryst tot behoud van *zedelyk* overwicht, en die by 't naderen van 'n vyand *in de buurt*, dat zedelyk overwicht schynt te zoeken in 't houden van verhandelingen over de vraag: òf er verdediging mogelyk is?

De oorlogsverklaring is 'n schelmstuk. Indien Koning, Kamer of Natie deze stelling verkiezen toegelicht te zien, dat men my dan zeer beleefd en onder betuiging van schuldbesef daarom verzoeke.

Ik weet wel dat dit niet geschieden zal. Maar, Nederlanders, uw oorlogsverklaring — dat heet: de oorlogsverklaring van den suiker- en fortuinmaker VAN DE PUTTE — is 'n DOMHEID. Ze zal u te staan komen op 't verlies van *zeer veel* geld, juist en vooral nà de verovering van ATJIN. Dit weet VAN DE

PUTTE niet, maar *ik* weet het. Verkiest ge hiervan opheldering, toelichting... welnu, nog-eens, dat ze my zeer nederig door de Regeering of de Kamers gevraagd worde. *Sinon, non!* *)

Ik heb m'n plicht gedaan, en *by-tyds* gewaarschuwd. Dat ik daarvoor ben onthaald geworden op den in Nederland gebruikelyken smaad, spreekt vanzelf. Maar dit zou me niet afschrikken, indien ik maar eenige hoop voeden mocht dat het Publiek zich genoeg geoefend had in *lezen*, om... byv. de strekking te begrypen van zoo'n binnengesmokkelden *praesens* in Indische Krygsgeschiedenissen. *A quoi bon* de »Nota" van VAN DE PUTTE te ontleden voor lezers die zich foppen laten met KNOOP'sche zinsneden als deze:

»*De man leefde nog in* Maart, *want er bleek in* October *dat-i sedert jaren overleden was, en eigenlyk nooit bestaan had?*"

»*Er is behoefte aan* graan, *dus moeten we toejuichen dat er zooveel* kool *wordt geplant.*"

De oorlogsverklaring van ATJIN is 'n schelmstuk, en 'n domheid. Meer nog: ze zal blyken een straf te zyn.

Men heeft het zoo gewild!

------

706. Vraagt men naar 't verband tusschen de onderwerpen die in dit hoofdstuk voorkomen? Ik antwoord met IDEE **34**.

Bovendien, ik sprak over *productie*-kosten van geestelyken arbeid. Ik kan den lezer verzekeren dat het my veel makkelyker zou gevallen zyn, de tegenwoordige Koloniale Re-

*) Dit sluit geenszins in dat ik me *verbind* de Atjinsche zaak niet te behandelen. Zoodra 't me schikt, zal ik het doen. Ik ben aan m'n Land niets, *hoegenaamd niets*, verplicht, en dus zal noch m'n spreken, noch m'n zwygen afhangen van de conveniëntie der Natie. Ook de keus van 't adres waaraan ik m'n opmerkingen richten wil, staat aan my. 't Was reeds al te goedig van me dat ik in September 1872 waarschuwde, en wel nog altyd in 't *hollandsch*.

geering in al hare zedelooze naaktheid ten-toon te stellen, dan de aandoeningen te beschryven die 't gemoed van 'n onbedorven kind beheerschten. De betrekkelyke verhouding tusschen deze beide soorten van arbeid is ongeveer als die welke we kunnen waarnemen tusschen 'n vleeshouwer en 'n ontleedkundige. De verontwaardiging leidde me telkens af. De lezer zal bemerkt hebben — wie weet? — hoe ik gedurig worstelde met de neiging om... aan 't slachten te gaan. VAN DE PUTTE *c. s.* kwamen er goed af. Ik *wilde* ditmaal niet, en aan de gedurige weifeling tusschen willen en niet willen, heeft de arme »gevierde" Nederlandsche schryver KNOOP z'n executie te... danken. Te danken, ja! want ze is door verregaande onvolledigheid veel zachtzinniger en dragelyker uitgevallen, dan 't geval zou geweest zyn als ik z'n Bonische »Krygsgeschiedenis" *gelezen* had. Hoe immers zou de rechtspleging uitgevallen zyn, wanneer ik by elke brommende pralende pochhanserige verzekering, hem gevraagd had: »*man, hoe weet ge dit?*" Een allereenvoudigst vraagje dat veel »Krygsgeschiedenissen..." en bakervertellingen omver gooit.

Neen, *gelezen* heb ik 't fameuze stuk in den *Gids* over al de branden die in Boni niet gesticht zyn, tot nog toe niet! De door my aangehaalde zinsneden haalde ik uit 'n — loftuiterig! — courant-artikel. Wenscht de »gevierde" schryver de kinderen zyner krygsverbeelding *finaal* uitgekleed en tebed gebracht zien — *hoe kan hy weten welke branden er te Boni niet gesticht zyn?* — dan hebbe hy my z'n stuk slechts te zenden. Ik neem aan te zorgen dat-i my dan iets zal te verwyten hebben: 'n onkreukbaren logischen zin namelyk, die aan »gevierde" Nederlandsche schryvers en hun Publiek 'n gruwel is.

Maar *my* is 't 'n gruwel dagelyks te ontwaren dat zulke »gevierde" schryvers de markt bederven, waarop ik tracht m'n IDEËN te plaatsen. De waarde of onwaarde van m'n werk kan ik niet beoordeelen, maar wèl weet ik *wat het me kost.* Ik tracht de waarheid te zeggen. Daartoe geef ik me veel

moeite. Ik mat me af. Ik *betaal* de onkosten die tot het voortbrengen noodig zyn. Zyn er misschien onder m'n lezers — van eerlykheidsbesef spreek ik niet! — zyn er misschien sommigen die uit handelskennis by ervaring weten hoe moeielyk het valt te wedyveren met concurrenten die rechten en patent ontduiken? Waarlyk, als 't my niet stuitte kool te planten waar graan noodig is, of *October* 'n plaatsjen aantewyzen vóór *Maart*... och, dan was onze FEMKE reeds lang grootmoeder, zy die in werkelykheid nooit grootmoeder geworden is, gelyk den lezer bekend kan worden als-i doorleest.

Hoe dit zy, in WOUTER's jeugd was ze een volwassen kind, of liever 'n tusschending dat we in 't algemeen zouden mogen aannemen als overgangsvorm van kind tot mensch, indien we maar verzekerd waren dat die overgang altyd plaats had. Doch dit is veelal zoo niet, en vooral niet in den stand waartoe het meisje behoorde. De geringe eischen toch die hier de volwassenheid bepalen — niet veel meer immers dan wat lichamelyke ontwikkeling — bewerken gewoonlyk dat het toenemen in geestelyk opzicht, na 't bereiken van dit armzalig toppunt, terstond wordt te-keer gegaan. Dit eigenaardig uitvloeisel van zekere maatschappelyke verhoudingen, is op kleine schaal waartenemen in afzonderlyke gezinnen. Hoe lager de eischen zyn die men den knaap of 't meisje stelt om voor »volleerd" doortegaan, hoe sneller zy in toon, houding, begrippen, en zelfs naar de meening van hun omgeving, in de *rechten* treden van 'n volwassen mensch. FEMKE las even vlug als haar moeder in 't gebedenboekje. Ze ligtte, waar 't noodig was, dezelfde vracht op als haar moeder, en zelfs meer. Ze stond dus met die moeder in rang gelyk. Reeds in m'n III$_n$ bundel wees ik op de vroegrypheid der kinderen van armen. Het is hier de plaats daarover iets meer te zeggen.

Het spreekt vanzelf dat weinig-ontwikkelde ouders zeer spoedig door hun kinderen worden ingehaald. Wat zoo-

genaamde schoolkennis aangaat, zou 't weinig moeite kosten 'n kind van vier of vyf jaren afterichten tot zegevierende mededinger van vader of moeder. Dit is ook in andere standen, waar de ouders voor meer beschaafd doorgaan, niet zeer moeielyk. Er zyn weinig menschen die meer weten dan men in 'n jaar of twee aan ieder kind leeren kan. Dat men hiertoe vier, vyf of meer jaren gebruikt, doet niet ter-zake. Na 't verlaten der school — en dit geschiedt in den geringen stand zeer vroeg — staat het kind van tien of twaalf jaren in geestelyke ontwikkeling, of in wat daarvoor doorgaat, *minstens* met z'n ouders gelyk. Zeer dikwyls zelfs meenen vader en moeder dat ze achterstaan by 't nieuwe geslacht, wat dan ook de oorzaak is der *fata morgana* over knappe kinderen, en tevens 'n antwoord op **74**.

Doch voor myn analyse is nu 't aannemen van *gelykheid* voldoende. In den aanvang wordt het besef daarvan opgewogen door 't nog altyd bestaand verschil in lichaamskracht. 't Kind weet wel evenveel als vader of moeder, maar is nog niet in-staat tot het verrichten van den arbeid dien de volwassene op zich nemen kan. Dit handhaaft eenigermate de huiselyke hierarchie. Zoodra evenwel ook deze onderscheiding vervalt, is 't met de rangbepaling gedaan. Onwillekeurig, onopgemerkt — en dus zonder verzet van de zyde zyner voorgangers — treedt het jonge schepsel in al de rechten van hen die, in andere standen, zich altyd eenigszins blyven beroepen op zekere ancienneteit. Want hierop slechts komt het verschil tusschen de volgnummers der generatien neer. Wie ooit acht-sloeg op de verhouding tusschen ouders en kinderen in den dusgenaamd-geringen stand, zal myne opmerking hieromtrent bevestigd vinden.

Een natuurlyk gevolg is dan ook dat by meisjes als Femke de zeer zonderlinge en onnatuurlyke halfwysheid omtrent mysteriën van 't geslachtsleven, niet bestaat, die we by de vrouwelyke jeugd in andere standen aantreffen. Ik laat nu daar of die halfwysheid *gemaakt* is, voorgewend, en dus

valsch. Hier-en-daar is dit zeker het geval, doch niet altyd. Hoe vreemd het schyne dat 'n ontwikkeld meisjen inderdaad onwetend en onnoozel blyven kan, tot het stompzinnige toe, het is eene waarheid dat dit verschynsel zich dikwyls voordoet. Doch niet hierover heb ik te spreken. We zyn aan FEMKE, by wie het tegendeel plaats had. *Zy* was inderdaad onschuldig, maar... zonder de minste onnoozelheid, en hierin ligt juist de negativiteit die ik te beschryven had. Want... ze wist niet wat onschuld was, en zou verbaasd hebben gestaan, als iemand haar had te-kennen gegeven dat haar *weten* die onschuld in den weg stond. 't Is de vraag of ik WOUTER wil helpen in z'n plan om háár te vragen wat toch dat vreemde woord »kuisheid" beduiden moet, maar... als ik hem die vraag doen laat, zal ze volkomen in-staat zyn hem te-recht te wyzen. Waarlyk, ze wist het! Ze gaf in volslagen rypheid niets toe noch aan hare moeder, noch zelfs aan pater JANSEN, die in z'n hoedanigheid van zielegeneesheer alle menschelyke aandoeningen nauwkeurig moest bestudeerd hebben.

De verscheidenheid van tint die in het thans behandeld onderwerp 't gemeene scheidt van 't zoogenaamd-verhevene — half-idiote onnoozelheid! — is niet gemakkelyk te schilderen, vooral omdat schryver en lezer niet altyd dezelfde beteekenis toekennen aan de gebruikte woorden. En bovendien zou er eene definitie behooren vooraf te gaan van 't begrip: onschuld. Ik wil met pleizier 'n booswicht zyn, als FEMKE niet onschuldig was, en toch begryp ik dat sommigen haar daarvoor niet zouden gehouden hebben, als men haar zekere onderwerpen had hooren behandelen met 'n eenvoud die hier-en-daar — in bedorven kringen vooral! — zou kunnen doorgaan voor onbeschaamdheid of althans voor gebrek aan schaamte. Ja, definitiën zyn moeielyk! En meer dan ooit is dit het geval, waar 't begrip der te bepalen zaak zoo opzettelyk verwrongen is door quasi-zedelyke maar inderdaad huichelary bevorderende preutsheid.

Onschuld kan onmogelyk by-uitsluiting een gevolg zyn van onwetendheid. Dan immers ware elke gehuwde vrouw schuldig.

Bestaat de onschuld in *physische* maagdelykheid? Dit zou 'n armzalig criterium wezen, en de beoordeeling van 'n toestand der ziel overbrengen op het terrein van vroedkunde. Men kan zich zeer gemakkelyk iemand denken die, zonder byslaap niet alleen, maar zelfs zonder de ziekelyke surrogaten daarvan, in stemmingen verkeert, waarop de kwalificatie »onschuldig" geenszins toepasselyk is. Waren de jonkvrouwen onschuldig, die in 't proces tegen MATHILDE en STRUENSEE, hare *visa reperta* overlegden van de beddelakens der verraden Koningin? Onwetend waren die jonge dames gewis niet, en zeker waren zy schuldig aan laaghartige bespieding van hare ongelukkige meesteres, maar... ligt er *schuld* in die wysheid op zichzelf? Misschien niet. Men moet zich in-acht nemen tegen 't verwarren der helsche strekking van 't verklikken, en de geslachtskundige bedrevenheid die daartoe gebruikt werd. Waarom zou 'n meisje niet mogen weten wat het huwelyk is? Beter nog: *moet* ze niet weten wat het huwelyk is? *Mag* men haar onwetend laten?

In naam der *zedelykheid* zeg ik: *neen!*

Het betoog der gegrondheid van deze meening is gemakkelyk en kort. Voor velen misschien *te* kort. Tot de handhaving der hier bedoelde onwetendheid is leugen noodig. En leugen is *onzedelyk.*

Doch ook 't begrip: *zedelykheid* is verdraaid. Ik ontwaar dagelyks dat schryvers die zich niet schamen de laagste driften eens Volks te vleien, en dat Volk aantezetten tot misdaad — ATJIN! — menschen die 'n spel maken van eerlykheid en goede trouw, met kluchtigen afschuw terugschrikken voor 't aanroeren van iets dat in-verband zou kunnen staan met het geslachtsleven. Gaat nog 'n beetje verder, heeren kuisheids-moralisten, en zegt: »m'n moeder... met permissie!"

Om consequent te wezen, zou zóó'n uitdrukking behooren by uw kuisheid.

Onkuisch noem ik de door onwetendheid gescherpte prikkel tot weten. De Natuur laat zich niet terugdringen. Een der eerste vragen van 't kind is: van-waar ben ik gekomen? En juist op deze vraag krygt het geen antwoord!

By volken en in standen waar men dit streven naar kennis niet aanhitst tot ongezonde overprikkeling, legt zich de belangstelling weldra bevredigd neder. Waarom zou de knaap zich met het geslachtsleven meer bezig houden dan met spysvertering of zwaartekracht, indien men hem niet als-'t-ware opwekte tot doordringen, òf door in 't oog vallend zwygen, òf door 't voorhouden van al te doorzichtige leugens? Welk belang zou 't hem inboezemen, 'n mysterie te doorgronden, dat by eenvoudige openhartigheid geen mysterie voor hem wezen zou?

Myn opstaan tegen onwaarheid in dit opzicht, gaat evenzeer de *Maatschappy* als 't *Huisgezin* aan. De voorgangers in publieke moraliteit wedyveren met Kappelman in ongerymdheid en valsheid van voorstelling. Men verdraait het goede, en spint er *ficelles* van. By-gelegenheid een nummer over dit onderwerp, dat dan tevens de afdoening zal bevatten der toezegging op blz. 123.

---

707. Femke's gemoed was in 't hier bedoeld opzicht niet door leugens bedorven. Ze zoude *waar het te-pas gekomen was* met de grootste eenvoudigheid zekere zaken by den naam genoemd hebben, zonder er aan te denken dat ze zich schuldig maakte aan inbreuk op de zeden... van den dag. Want dat ook hierin *mode* een rol speelt, spreekt vanzelf.

Toch had het meisje gebloosd toen Wouter haar by zekere gelegenheid vraagde of ze *maagd* was, doch... maar 'n oogenblik. De verdere behandeling der zaak toonde duidelyk dat ze aan die vraag geen verder gewicht hechtte dan 't geval zou geweest zyn indien de onnoozele jongen haar gevraagd had of ze een man was? Of 'n prinses? Of 'n generaal? Of

wat ook, dat door onmogelykheid haar komiek voorkwam.

Van-waar dan 't blozen?

Ze wist dat het 'n meisje niet geoorloofd is *moeder* te zyn. Heel even in 't voorbygaan trof haar 't besef der schande die haar deel wezen zou, indien WOUTER's vraag toestemmend had moeten beantwoord worden. Dit, en niet de letterlyke beteekenis der gebezigde woorden, veroorzaakte hare kortstondige verlegenheid. Zóó ook zou ze gebloosd hebben, wanneer iemand 'n oogenblik had kunnen veronderstellen dat ze gestolen had, niet uit schaamte namelyk, maar uit verrassing over de ongerymdheid. Bovendien, ze kon niet weten dat WOUTER door overmaat van pietersche fatsoenlykhedens onbekend was met zaken, die zy van zeer jong af had waargenomen in het beetje Natuur dat zich aan haar vertoond had zonder den minsten dekmantel van fatsoenlykheid, en die in hare omgeving steeds met de meeste eenvoudigheid besproken waren. Dat ze overigens niet op de hoogte was om de strekking van 't gevraagde te beoordeelen uit 'n stipt physisch oogpunt, spreekt vanzelf. En de lezer zal wel begrypen dat ook WOUTER in dit geval niet vorschte naar *anatomische* waarheid.

Om nu voorttegaan met de ontleding der indrukken die 't meisje beheerschten, heb ik 't woord *hysterie* noodig. En dit bezwaart my eenigszins, omdat het zoo moeielyk is daarvan 'n bepaling te geven. Noch etymologen noch geneeskundigen kunnen hierby met vrucht geraadpleegd worden, omdat ook dit woord alweder zoo herhaaldelyk is misbruikt, en verwrongen naar 't standpunt van den spreker, dat het byna ongeschikt geworden is tot gebruik in *gezonden* zin. Ik heb meêtedeelen dat FEMKE *hysterisch* was.

Hoe moet ik 't nu aanleggen om te voorkomen dat men zich haar voorstelle als 'n smachtende bleeke teeringachtige gemankeerd-belangwekkende lyderes? Als 'n wurmstekige bloemknop, vóór 't ontluiken verlept?

Dit was ze *niet!* Ze was 'n flinke meid, naar lichaam en ziel gezond, en gereed om alles te worden wat 'n mensch,

in den besten zin des woords, worden kan. Ze was hysterisch, ja. Maar ze was dit niet méér en niet ànders dan ze in harmonie met haren ouderdom wezen *moest.* Ze smachtte niet naar wellust — en zelfs ze dacht er niet aan! — maar in allergezondsten zin oefende de onbewust ontwakende geslachtsdrift invloed uit op haar zedelyk gevoel. Ze leed niet aan geeuwhonger, maar werd ten-goede gedreven door natuurlyken normalen appetyt, die eerste en voornaamste uiting van geslachtsdrift zoowel, als van de liefde die soms — d. i. in 't gunstigst geval — daarmeê samengaat. Dat deze waarheid aan de meesten myner lezers ongehoord voorkomt, is myne schuld niet. Gelyk overal wordt ook in deze zaak de lieve weldadige Natuur beklad met de verfoeielykheden die 'n gevolg zyn van onze verkrachting der Natuur.

Ik laat nog altyd daar, of Femke den kleinen Wouter... beminde — 't stuit me, dit komedie-woord hier te gebruiken — maar zeker is 't, dat de stemming waarin ze door de aanraking met dat kind gebracht was, haar op-eenmaal en als met 'n ruk, had afgeleid van de slaperige gewoonheid, waarin ze tot-nog-toe zich bewoog. En tevens dat dit niet het geval zou géweest zyn, indien ze niet *vrouw* was geweest. Wouter had lang sprookjes kunnen vertellen aan jongens, mannen of eunuken, voor-i in hunne harten de eigenaardige zucht *om goed te zyn* had opgewekt, waarmeê z'n geestdrift Femke's gemoed had aangestoken.

Ze was *hysterisch* omdat ze compleet was.

Kan *ik* 't helpen dat men er aan gewoon geraakt is, dit woord byna altyd te hooren gebruiken in den zin van *overcompleet?* Op gelyke wys hebben de moralisten 't woord »*zinnelykheid*" bedorven, en die zaak tot 'n ondeugd gestempeld. Dat de spraak- en begripsverwarring voortvloeit uit 'n aanvankelyk onschuldige zucht tot bekorting, ligt in de rede. Het werd vervelend telken-male het nader bepalende: »*overdreven*" te gebruiken, en het weglaten daarvan gaf aanleiding tot 'n wanbegrip dat onze Maatschappy zeer duur te staan

komt. We miskennen by-voortduring de waarde van den sterksten hefboom die ten-allen-tyde Mensch en Mensheid in beweging bracht. Deze noodlottige verwringing van de waarheid openbaart zich niet alleen in *negative* gevolgen, maar sleept *stellig* kwaad na zich. Het *horror vacui* dat in de zedelyke wereld zoowel als in de stoffelyke bestaat *) bewerkt verschynselen, die... allergunstigst werken op 't vullen van kerken, kloosters, tuchthuizen, krankzinnigen-gestichten en nog andere etablissementen van publieken aard. Deze inrichtingen danken sedert eeuwen haren bloei, niet aan de lieve geslachtsdrift, maar juist aan 't verfoeielyk knotten en verminken van geslachtsdrift. Niet aan *hysterie*, maar aan *verkeerd geleide* hysterie.

Femke nu was gezond-hysterisch. Eenige graden meer... ze zou bleek, onrustig, beurtelings traag en over-yverig geworden zyn. Ze zou alle mogelyke eigenschappen — ook de tegenstrydigste — vertoond hebben, doch op ongepasten tyd en op ongepaste wys, zoodat zelfs 't goede — dùs geopenbaard! — zou veranderd zyn in iets verkeerds. Onhandig bestuurde of ontydig geknotte geslachtsdrift leidt tot alles, zelfs tot afkeer van wellust, tot iets alzoo dat den oppervlakkigen beschouwer kuisheid toeschynt. En niemand minder dan de slachtoffers zelf zyn in-staat al die ongerymdheid te verklaren. Hun droefheid, hun blydschap, hun angst, hun wenschen, hun gaan, komen, liggen, zitten.... alles is hun-

---

*) Het hedendaagsch schermen der natuurkundigen met »druk van de atmosfeer" is niets dan 'n nieuwe benaming voor de oude zaak. Wanneer toch zal men inzien dat de wetenschap niet gebaat wordt met nieuwe *klanken?* Zoo ook is in de moderne physica het zoo uitdrukkingsvolle woord »zuigen" vervallen. Ziedaar 'n purisme dat de taal verarmt zonder 't minste voordeel voor de begrippen. Men zegt liever 'n onwaarheid dan zich te bedienen van 'n spreekwys die 't Volk ook gebruikt. De frazenmanie onzer natuurkundigen loopt de spuigaten uit. Burgerluî zullen weldra geen adem durven halen uit vrees voor 't »verbranden" van de zuurstof. *Words, words!*

zelf 'n raadsel. Ze ondergaan den invloed eener onbekende macht die geen rekenschap geeft van haar willekeur.

---

708. Eenige graden natuurlyke volkomenheid *minder* zouden Femke gemaakt hebben tot 'n allergewoonst wezen. Het is de vraag aan welken kant van 't juiste midden de meesten overslaan. Stand, bezigheid, voedsel, lektuur, zullen waarschynlyk bepalen waar men gewoonlyk het »te veel" en waar men het »te-weinig" aantreft. By de beoordeeling hiervan wachte men zich voor de zeer gewone fout om elke uitspatting die met het geslachtsleven in-verband staat, aan wellust toeteschryven. Publieke vrouwen byv. zyn zelden byzonder wellustig niet alleen, maar gewoonlyk bestaat de grondoorzaak van haar verlaging *in gebrek aan hysterische ontwikkeling.*

Ik erken dat deze stelling vreemd klinkt. Doch by eenig nadenken zal men haar begrypelyk en aanneembaar vinden. Wie vertrouwd is met de statistiek der publieke ontucht *) zal weten dat ydelheid, luiheid, hebzucht en armoede de hoofdrol spelen in de geschiedenis van zoogenaamd-gevallen vrouwen. Deze opmerking alleen zou reeds voldoende zyn om myne stelling minder wonderspreukig te maken. Doch er is meer. De eerste stap is voor de vrouw altyd een *offer.* Dat dit later verandert — heel gelukkig waarlyk! — doet niet tot de hier behandelde zaak. Aanvankelyk hecht het meisje aan hare vrywillige nederlaag de beteekenis van 'n *blyk*, van 'n *manifestatie*, van 'n *geschenk.* Ze denkt niet aan genot, en zou zich dan ook bedrogen vinden wanneer ze daarop wel gerekend had. Vanhier dan ook dat 'n zoogenaamd-verleid meisje — *n'en déplaise* de boekemakers die elkaêr napraten! — tegen-over haren verleider nooit beschaamd is. Ze meent dat

*) Parent Duchâtelet kan nog altyd dienen. Al zyn z'n cyfers niet meer van toepassing, men kan toch nog altyd nut trekken uit z'n methode van behandeling. Ik verwys overigens naar 't werk dat ik aanroerde in m'n noot op **202**, vyfde druk.

hy dankbaar wezen zal voor het hem gebracht offer, en voelt zich volstrekt niet vernederd. Dat men dit gewoonlyk anders voorstelt, wordt veroorzaakt door het verwarren van de aandoeningen *op zichzelf*, met de vrees voor 't bekend oordeel dat *anderen* daarover uitspreken. Een meisje dat zich weggeeft uit liefde, is overtuigd 'n heldenstuk gedaan te hebben, en zou dit besef nadrukkelyk openbaren, indien ze niet wist dat de wereld hierover anders denkt. De schaamte die ze by ontdekking ten-toon spreidt is, zoo-al niet gehuicheld, dan toch opgedrongen, en de verwyten die men haar doet, schynen haar altyd voorttekomen uit zekere dorheid, die zich niet op de hoogte weet te plaatsen van haar offerzucht die ze by-uitstek deugdzaam vindt.

Doch ook in gemoederen van geheel andere soort strekt het toegeven in den wil des verleiders...

Het woord »verleider" is zelden juist. Ik gebruik het nu gemakshalve, en om niet aftedwalen.

... ook in geheel andere omstandigheden is het toegeven steeds 'n *kwyting*. Even als de goeden hare inschikkelykheid opvatten als 't afdoen eener vermeende liefdeschuld, betalen de armen, de hebzuchtigen, de ydelen en de luien een *koopschuld* in allerplatsten zin, en *zy* zyn het die later overgaan in de klasse der publieke vrouwen. De gelederen der ontucht worden alzoo gerekruteerd uit de laagste klasse van dusgenaamd-gevallen meisjes, en geenszins uit haar die zich overgaven uit offerzucht, hartstocht of liefde, noch zelfs uit de soort by wie deze aandriften in moeielyk te determineeren verhouding tezamen vloeiden.

By 't aanhalen der grond-oorzaken van ontucht, had ik misschien armoede en hebzucht kunnen achterwege laten, dewyl deze beide hoedanigheden slechts invloed uitoefenen door 't samengaan met de *luiheid* en de *ydelheid* die ik daarby noemde. Deze beide ondeugden — en geenszins de aandrang tot wellust — zyn de elementen van bederf. Ze gaan *somtyds* tezamen met ziekelyke hysterie, *dikwyls* met

gebrekkige vatbaarheid voor geslachtelyke aandoeningen, *nooit* met gezonde ontwikkeling van 't geslachtsleven. Men vindt ze by eunuken-zielen, by koude dorre gestellen...

---

709. By toeval is de beeldspraak die opgesloten ligt in 't woord »eunuken-ziel" toepasselyker dan stipt genomen van beeldspraak kan gevorderd worden. Gesnedenen zyn inderdaad lui en ydel. Hun vadzigheid is spreekwoordelyk, en ze schikken zich als dwazen op. Ook de steeds by hen waargenomen wreedheid en lafhartigheid bewyzen dat mangel aan geslachtsdrift het karakter bederft.

Een helder voorbeeld hiervan leveren ons ABAILARD en HELOÏSE. Zy, de edele prachtig-ryke d. i. *compleete* menschnatuur... hy 'n ellendeling. Zy, geen grooter geluk bejagende dan te mogen worden uitgescholden voor z'n... hoer, en metterdaad door 'n vlekkeloos leven bewyzende dat ze den wellust versmaadde... hy, geen man meer — en geen mensch dus! — die haar heerlyke geestdrift beantwoordde met theologischen wawelpraat en stinkend-pedante preeken over dogmatiek en »deugd." Wie durft HELOÏSE beschuldigen van ontucht, of zelfs van toegeven in wellustige begeerten, haar die den man aan wien ze zich offerde, tot den laatsten stond bleef liefhebben met den eersten gloed? Zou niet ABAILARD haar onverschillig geworden zyn, indien de liefde die ze hem toedroeg, uitsluitend *gegrond* ware geweest op de geslachtsdrift, waaruit ze — dit erken ik — gedeeltelyk *voortkwam?* De volslagen vrouwelykheid van HELOÏSE maakte haar tot *mensch*, en dit standpunt blééf zy innemen lang nadat een der oorzaken die haar aanvankelyk dat standpunt aanwezen, geen reden van bestaan meer had. Dat de offerzucht die haar in den beginne voortdreef, samenging met de behoefte aan wetenschap, strydt geenszins tegen myne stelling. Juist deze behoefte aan kennis was een der uitvloeisels van hare harmonisch ontwikkelde natuur. Het *vacuum* in verstand en hart

trachtte zy aantevullen op gelyke wys, en te-gelyker-tyd. Dit zou 't geval niet geweest zyn, wanneer ze geleden had òf aan overprikkelde òf aan onvolkomen geslachtsdrift. Zooals ze nu was, moest zy ABAILARD in zich opzuigen. Hem, den priester die haar van God sprak. Hem, den geleerde die haar wetenschap meêdeelde. Hem, den *man* in wien ze wilde opgaan tot schynbare vernietiging van hare ikheid toe, om eerlyk te betalen wat ze meende schuldig te zyn voor de van hem verwachte volmaking als *mensch.*

Ziehier 'n paar regels uit hare brieven. Ik ontleen ze aan: *Abailard et Héloïse, essai historique* par *Mr. et Mad.* GUIZOT:

»Quoique le nom d'épouse soit jugé plus saint et plus fort, un autre aurait été plus doux à mon coeur, celui de votre maîtresse; et, le dirai-je sans vous choquer, celui de votre concubine ou de votre fille de joie; espérant que, plus je me ferais humble et petite, plus je m'éleverais en grâce et en faveur auprès de vous...

In denzelfden brief zegt ze:

»La femme qui épouse plus volontiers un riche qu'un pauvre, et qui cherche dans un mari son rang plutôt que lui-même, que cette femme le sache bien, elle est à vendre...

Juist! En toch is dit de geschiedenis van veel huwelyken. Jammer dat het schryvers-echtpaar de naïve oud-fransche taal heeft meenen te mogen moderniseeren. Ook blykt er dat GUIZOT en z'n vrouw geen besef hadden van ABAILARD's dorhartigheid. Ze citeeren z'n theologische praatjes als iets moois. Uit deze beide fouten is de onärtistieke protestanterigheid der auteurs te proeven. Des te verdienstelyker echter dat ze aan HELOÏSE de eer geven die haar toekomt.

Dat de arme vrouw zich vergiste in de beoordeeling van ABAILARD's verminking — ze wist namelyk niet dat men hem z'n ziel had afgenomen — was haar schuld niet. Kan de zeilsteen het helpen dat het stuk yzer waaraan hy zich hechtte, verroest is? Hy deed z'n plicht als magneet. Doch ik heb hier niet te onderzoeken waar en in-hoeverre HELOÏSE ge-

dwaald heeft. Voor m'n tegenwoordig doel zyn de vragen voldoende: was *die* vrouw onkuisch? En: meent men dat eene zóó sterke *platonische* liefde zou kunnen gevonden worden by individuën zonder geslachtsdrift? By onvolkomen wezens?

---

710. Waarlyk het is niet uit Heloïses dat het personeel der publieke huizen gerekruteerd wordt, een soort van wezens die zich veel minder ongelukkig voelen dan de oppervlakkige beschouwer gewoonlyk meent. De laagheid der oorzaken van haren val werken tot het laatste toe gunstig op hare tevredenheid. Hetzelfde schepsel dat op haar achttiende jaar, even voor 't beslissend oogenblik — ik citeer! — de opmerking maakte: »*dat ze toch liever den rooden palmrand had...*

De bedongen prys zou 'n omslagdoek zyn, dien ze ergens in 'n winkel achter de glazen had zien hangen!

... dezelfde vrouw was tien, twaalf jaren later zoo byzonder in haar schik, omdat ze nu by zoo'n »*beste maddam*" was. »*Alle dagen twee vleeschen, m'nheer! Ik heb drie zyden japonnen, en... we hoeven ons niet te kleeden voor 's avends zes!*"

Hysterisch was deze epicuriste van 't bordeel gewis niet. My dunkt dat overmatige geslachtsdrift wel de laatste verkeerdheid is, die men haar billykerwyze zou kunnen te-last leggen. Ze was eenvoudig 'n handelaarster die voor eigen gebruik niet byzonder gesteld was op de waren die ze verkocht. Dit verschynsel is, ook in andere vakken, ver van zeldzaam.

Mocht er overigens nog bewys noodig zyn dat wellust en ontucht geheel verschillende zaken zyn, dan lette men slechts op vrouwspersonen die na geruimen tyd te hebben geleefd in wat men de diepste vernedering noemt — ik ken lâger standpunten! — eindelyk door 'n gelukkig toeval terugkeeren in de Maatschappy, zoo-als het heet. Enkelen besluiten hare loopbaan met 'n »fatsoenlyk" huwelyk. Dan zyn ze voorbeelden van steile deugdzaamachtige kuisheid, en ma-

ken — finaal onverleidbaar — als Kappelvrouw 'n zeer goed figuur. Zelfs voor romanheldin zyn ze dan te kuisch, want reeds in 't eerste hoofdstuk schreeuwen ze de buurt by elkaêr, indien de verleider 't waagt van haar hondje te droomen. Zóó'n bravigheid maakt alle volgende hoofdstukken onschryfbaar, ook voor den bekwaamsten RICHARDSON, den prototype der *zal ze wèl*, *zal ze niet*-romanschryvers.

Ten-onrechte zoeken sommigen de *oorzaak* van die »deugd" — 't *feit* is erkend — in verzadiging. Wellust laat zich zoo min eens-voor-al verzadigen als honger en dorst. De CATHARINA's vasten niet, na- en omdat ze zoo begeerig waren als prinsessen van ZERBST. Niemand toch zal beweren dat de man die eenige jaren van z'n leven zich geoefend heeft in 't verslinden van veel spys, daarom eindelyk geen behoefte voelen zou aan voedsel. Het tegendeel is waar. Vraatzucht neemt gaande-weg toe.

Ik mag nu dáárlaten in-hoever dit voorbeeld van strikte toepassing is, omdat publieke vrouwen — ook al ware er verzadiging mogelyk in 't algemeen — niet het minste gevaar loopen van *overmaat*. Elk industriëel, ieder die verstand van »zaken" heeft, kan ligtelyk berekenen dat de *levering*, het *debiet*, zeer beperkt is door concurrentie. De ondernemers dezer soort van slavenhandel klagen over Vryen-Arbeid.

Iets dergelyks zeide PIRON:

»Bonsoir, monsieur!" »Bonsoir, madame!
Le commerce va-t-il bien fort?"
»Oh non, monsieur! Les honnêtes femmes
Nous font aujourd'hui bièn du tort!"

't Spyt me dat ik hier in gezelschap kom van 'n schryver die...

Het doet er niet toe. Wat die PIRON hier geeft als pikante *boutade*, is de eenvoudige waarheid, mits men z'n »*aujourd'hui*" wegwerpe, dat naar verzemakers-manier maar 'n stopwoord is om den regel te vullen. De in z'n *saillie* vervatte opmerking namelyk, is *altyd* en *overal* van toepassing geweest. Dit

durf *ik* zeggen, op 't gevaar af van misverstaan te worden. Ik bedoel geen sarkasme, geen zoogenaamde ondeugendheid. Evenmin tracht ik 'n meening uitteventen voor nieuw, die sedert lang by lieden die deftigheid putten uit afschuw van waarheid, werd gebrandmerkt als cyniek, en even lang reeds 'n gemeenplaats is in liederlyke kringen, waar de waarheid schynt gezocht te worden in 't wegwerpen van décentie. En, bovenal, ik wil niet lasteren. M'n bedoeling is in wysgeerig-gemoedelyke overtuiging te zeggen wat ik voor waar houd, op 't gevaar af dat die waarheid in 't oor der lezers 'n geheel anderen klank hebbe, dan met myn stemming over dergelyke onderwerpen overeenkomt. Wat deze stemming zelf aangaat, het is wel treurig dat zy inderdaad kan gelden voor iets nieuws. Er moet veel *bégueule* valsheid en veel valsche geestigheid worden ter-zy gedrongen, voor myne opvatting de plaats kan innemen die haar toekomt.

Piron had gelyk!

Maar, nog-eens, wat hy uitte als 'n lichtzinnige aardigheid, — ik vind er niets grappigs in! — bevestig ik in nuchter-statistischen zin. Het is met *cyfers* te bewyzen dat Piron gelyk had.

Gegeven: zóóveel mannen tusschen de achttien en zestig jaren, waaronder zóóveel ongehuwden. Gegeven: zóóveel gehuwde mannen wier vrouwen zekeren ouderdom hebben bereikt, of die om andere redenen...

Gegeven: zóóveel hartstocht, zóóveel schoonheidsgevoel, zóóveel zinnelykheid, zóóveel luim, in één woord: zóóveel physische, psychische en maatschappelyke toestanden, d. i. zóóveel *werkelykheid*. En:

Gegeven de *officiëele* prostitutie volgens de registers der policie, afdeeling: *moralité publique*, waarin slechts zéér weinig publieke vrouwen staan opgeschreven...

Reken maar na, lezer!

Toch zou ik deze opmerking niet openbaar gemaakt hebben, indien de conclusie die daaruit onvermydelyk volgt, in

myn mond de beteekenis had die aan zulke beschouwingen gewoonlyk gehecht wordt. Men is voor èrnstige opvatting bedorven, òf door 'n preutsch uitwyken voor de waarheid, òf door tegenzin in liederlyke plompheid, òf en vooral door 't uitvloeisel van deze beide afwykingen, d. i. door 'n afgezaagd spelen met het quasi-pikante. De armoedige geestigheid van zoo'n PIRON zou geen reden van bestaan hebben, indien men niet door huichelend zwygen 'n premie uitreikte aan ieder die door zekere slinksheid van zinwending 't verbodene wist uittedrukken. Alle zoogenaamd-aardige toespelingen op 't geslachtsleven zyn van slecht allooi, en zouden niet te plaatsen zyn, wanneer men gewoon was aan oprechte — d. i. werkelyk kuische! — taal. In den bybel, die zooveel heerlyke modellen bevat van *alle* soorten van litteratuur — het geestige vooral niet uitgesloten — komt geen enkel gezegde voor, dat door dubbelzinnigheid tot lachen opwekt. De oorzaak ligt in de oprechtheid waarmede daarin alles by den naam genoemd wordt. De naïve schryvers maakten van den byslaap zoo min 'n mysterie als van eten en drinken. Het zoeken naar 'n kronkelend omwegje tot het voorstellen van 'n denkbeeld dat niet rond-uit mag genoemd worden, zou dus door hen den armzaligen uitvinder niet toegerekend zyn als iets kunstigs. En hiermeê verviel vanzelf de povere industrie der zoogenaamd-pikante dubbelzinnigheden.

Wat my betreft, ik eisch dat men myne beschouwingen over dergelyke onderwerpen opvatte in bybelsche stemming, en ze niet op één lyn stelle met fransche geestigheidjes die ik sedert veertig jaar ontwassen ben, of waarin ik — zóó is het! — nooit smaak heb gevonden. Waar ik spreek van 't geslachtsleven, doe ik dit als mensch, als volwassen man, als iemand die waarheid zoekt, en niet als 'n jongen die meent aardig te zyn door met woord- of zinspeling 'n verbod te ontduiken. 't Getuigt niet voor m'n al te gemoraliseerd Publiek, dat ik dit zoo nadrukkelyk moet verzekeren, maar te oordeelen naar 'tgeen ik van dat Publiek onder

de oogen kryg, is deze verzekering hoog-noodig. Sommigen myner lezers staan misschien nog laag genoeg om by dubbelzinnigheden van den hier bedoelden aard te lachen. Ik niet. Myn hoofd-indruk is medelyden met den arme die aan zóó'n Publiek denkbeelden van anderen aard moet verstaanbaar maken. Eens-vooral dus, waar ik spreek van byslaap of geslachtsleven, doe ik dit met dezelfde eenvoudigheid, als waarmede ik 't schaatsryden of 'n grondwet behandel. De kwaêjongen die gesteld is op 'n anderen toon, of die in *myn* toon iets anders zoekt, wordt uitgenoodigd zoo onheusch mogelyk zich te voorzien by PIRON, e. d. Er is veel verschot in deze soort van grappemakers, want de waar die zy leveren is allergoedkoopst. Auteurs en artisten kunnen dik worden by zulke leverantie. En hun klanten ook.

— —

711. FEMKE zou niet gelachen hebben by 'n dubbelzinnigheid. Hoogstens had ze gevraagd: »waarom toch lacht men zoo?" Haar gemoed was rein als van 'n beestje, niet omdat zy zekere dingen niet wist, maar omdat men haar nooit had voorgepreêkt of laten gissen dat het weten van zekere dingen schandelyk is.

Ik zeide reeds dat ook hierin de mode haar rol speelt. De geschiedenis van alle zoogenaamd-beschaafde volken levert bewyzen dat de zedelykheids-begrippen gaande-weg toenemen in huichelary. En dit is even eenvoudig te verklaren als het springen van stoomketels ten-gevolge van het te zwaar belasten der veiligheidskleppen. Er gaat geen kracht te-loor. Waar alzoo het behoorlyk uiten van denkbeelden of aandoeningen wordt tegengegaan, bersten zy op ònbehoorlyke wyze uit. Wie er aan twyfelt, luistere naar jongeluîs-gesprekken, praatjes die alle aantrekkelykheid zouden missen, wanneer de behandelde onderwerpen niet op den *index* van fatsoenlyke gezelschappen waren geplaatst. Men leze de vuile »bruiloftsverzen," en »huwelykszangen" onzer voorvaderen — zoo

héél ver behoeft men daartoe niet terug te gaan! — en lette op de kwaêjongensachtigheid waarin de godvruchtige deftigheid van die mannen by zulke gelegenheden uitspatte. En op de geestigheid! De gansche zaak kwam altyd neêr op 't niet-noemend aanduiden van geslachtsdrift, teeldeelen en byslaap. Verder gingen de eischen der kunst niet. De triumf der dichters van die soort bestond in de verlegenheid der bruid, eene verlegenheid die natuurlyk van 'tzelfde allooi was als de geestigheid die ze heette te veroorzaken. En dit waren dezelfde menschen wier gevoel van decentie verbood, met kinderen over geslachtsdrift te spreken! De menschen die 't kiescher vonden de afkomst van hun kroost te verleggen naar 't Volewyksche galgeveld, dan door aandoenlyke eenvoudigheid het kind eerbied inteboezemen voor de vrouw die 't met smarte gebaard heeft!

Sedert lang peinsde ik op 'n middel om deze huichelachtige laagheid uitteroeien, en meen het gevonden te hebben. Er moet 'n boekjen over den byslaap geschreven worden, in den geest van MACÉ's »*geschiedenis van een hapje brood.*" Wie er lust en bekwaamheid toe heeft, wordt by dezen opgeroepen aan dit hoogstbelangryk onderwerp z'n krachten te wyden. Blyft deze uitnoodiging onbeantwoord, dan zal ikzelf het doen, doch het ware my liever deze taak verricht te zien door anderen. De ernstige wetenschappelyk-correcte uiteenzetting der zaak, zou my meer tyd kosten dan ik gevoegelyk missen kan. Ouders die volstrekt hun kinderen willen opvoeden òf tot idioten, òf tot huichelaars, òf tot vergroeid-hysterische wanschepsels, kunnen nu by-tyds hun boekverkooper waarschuwen tegen 't »op bezien" zenden van 't kinderboekje dat hen bedreigt.

De anderen zyn me dank schuldig.

---

712. Als tegenstelling, en juist om de walgelykheid van gemáákte *pudeur* en van de daaruit voortvloeiende liederlyk-

heid te doen uitkomen, maak ik hier melding van zeker werk dat in 't begin dezer eeuw verscheen, en naar ik meen eenigen opgang maakte. Ik bezit het niet, en verlaat me by 't noemen van den titel en de beoordeeling van den inhoud, op m'n geheugen. Het heette: »*Het Land, in brieven.*" Zekere VAN DEN BERGH...

Misschien nemen sommige letterkundigen 't my kwalyk dat ik den man niet ken. Z'n toon kwam my mecenatisch voor, en 't is dus te veronderstellen dat-i eene niet geheel onbeduidende persoonlykheid was. Misschien 'n dominee of zoo-iets.

Die VAN DEN BERGH dan pryst met iets als kerkelyke goedkeuring 't werk aan, en zegt den lezer dat het geschreven werd door »eene vrouw."

Dat vrouwelyk: »*Land, in brieven*" kwam my voor, 'n vervelende lektuur te zyn voor ieder die slechts genot vindt in rechtstreeks vermaak. My was dit eenigszins anders, omdat het lankwyligste boek me belang inboezemt, zoodra ik daarin gegevens vind ter beoordeeling van den tydgeest. Nooit byv. laat ik van 'n kinderboekje dat my in handen valt, 'n letter ongelezen. Hoe dit zy, ik heb reden om te veronderstellen dat de onbekende schryfster van 't »*Land, in brieven*" wel in-staat zou geweest zyn iets goeds te leveren, als ze maar niet aan den leiband had geloopen der »school" van haren tyd. Al die bladzyden rieken naar UILKENS en MARTINET. Overal het grappig pogen om den katechismus der Kerk te doen over-eenstemmen met den katechismus der Natuur. Overal dat vroom gewurm om God, God en nog-eens God, te distilleeren uit hooischelven en insecten. 't Is om er meelyden mee te hebben. Er blykt dat de schryfster haar Publiek naar de oogen zag — 'n zeker middel om niets goeds voorttebrengen — en misschien ook den Meceen die haar 't *imprimatur et legatur* leveren zou, hem of andere »vrienden die haar den raad gaven hare niet onverdienstelyke pennevruchten... enz.

Hoe dit zy, allerfatsoenlykst is het boek. En, meer nog,

't is damesachtig fatsoenlyk. De dominee die z'n »begaafde vriendin" prees en aanbeval, stelde zich waarlyk niet bloot aan berisping van z'n consistorie.

De schryfster geeft alzoo het gewone contingent beschouwingen over de byzondere goedheid van God die 't groeien der gewassen niet belet, over 't zweeten van de landlieden in den oogsttyd, en de dankbaarheid der brave dorpelingen voor 't geregeld op- en ondergaan van de zon. Te-midden echter van dezen vroom-sentimenteeligen nonsens, blinkt ons in een enkelen regel 'n juweel van eenvoudige oprechtheid te-gemoet. De schryfster laat zich 'n opmerking ontsnappen, die — in-verband gebracht met zeden en vooroordeel — getuigenis geeft van ongewone gemoeds-reinheid. Waaraan anders kunnen we het toeschryven, dat ze zich de erkentenis laat ontvallen: *het paren der vogeltjes met zooveel genoegen te hebben aanschouwd?*

Ziedaar *natuur!* Natuur van die vogeltjes, ja, maar ook en vooral van de »vriendin" die slechts meende »het Land" te beschryven, en in dit ééne woord zoo allerliefst zichzelf beschreef. De oprechtheid die hier voor den dag treedt, is om te kussen. Om dien regel vergeeft men 't boek, dat juist door z'n allerdeftigsten toon de waarde dezer onwillekeurige natuurlykheid te-meer doet uitkomen. Indien 't woord »onschuld" 'n zin heeft, dan was de schryfster van 't »*Land in brieven*" onschuldig.

En zóó onschuldig was onze FEMKE ook!

---

713. »*Trouwen? Hy... die kleine jongen... my*, FEMKE?"

De eerste indruk was koddig. En daarom had ze gelachen. Inderdaad, zoo dikwyls ze na de historie van AZTALPA aan WOUTER gedacht had — en ze dacht dikwyls aan hem — was 't met de zucht om hem 'n dienst te doen. Aan z'n verzen of ander schoolwerk kon ze hem niet helpen, maar als de Heilige Maagd haar verschenen ware en 'n gunst had toe-

gezegd, had ze waarschynlyk verlof gevraagd WOUTER's halskraagje te mogen wasschen en bleeken, of zoo-iets. Later, toen hy ziek was, zou de eerzucht van haar genegenheid zich verder hebben uitgestrekt, en misschien ware zy MARIA testaan gekomen op 't mirakel dat ze WOUTER op den schoot had gekregen om hem te koesteren, zoo-als ze de kinderen van haar nicht had gedaan.

Maar... trouwen?

Was 't wonder dat ze gelachen had by zoo'n zonderling voorstel? En dat ze nog-eens lachte toen hy 't herhaalde?

Van-waar dan dat ze op-eenmaal ernstig werd na 't ontwaren van de smart die haar vroolykheid hem veroorzaakte?

Voorzeker zou dit het geval niet geweest zyn, indien ze òf onryp ware geweest, òf door kunstmatige overprikkeling bedorven voor gezonde rypheid. Niets stond in haar ziel de normale werking van de zucht tot éénzyn, tot aansluiten — en dus tot liefhebben! — in den weg. De bevallige harmonie tusschen zedelyke en lichamelyke ontwikkeling deelde zich tevens mede aan haar verstand. Op-eens begreep zy dat er eerbiedwaardige ernst lag in WOUTER's kinderlyke geestvervoering die zoo-even nog haar bespottelyk voorkwam, en de geleidelyke overgang van begrip tot gevoel — wàs 't 'n overgang? — vloeide hieruit vanzelf voort.

Ze begreep WOUTER, en spaarde hem om geen andere reden dan de rype perzik zou kunnen aanvoeren voor z'n sappigheid en dons. FEMKE toonde zich vlug van begrip, fyn van opvatting en liefelyk in handelwyze: *omdat ze compleet was.*

Wouter *moet 'n beroep kiezen. Advies van den auteur, dat waarschynlyk door Jufvrouw* PIETERSE *niet zou begrepen worden, en dat-i daarom maar in vertrouwen meedeelt aan den lezer, op hoop van beter.*

714. WOUTER's uitgeleerdheid op de school bleef nog altyd zonderling afsteken by de rechten die men hem scheen toetekennen in den huiselyken kring. De oorzaken hiervan waren: eerstens, dat hy de jongste was, en nog-al 'n *jongen* die tegen-over meisjes altyd eenige jaren minder telt dan z'n doopceel. Ten-tweede ging hy diep gebukt onder de atmosfeerdrukking der verwaandheid van z'n broêr STOFFEL.

— Nu ja, moeder, de eerste by Meester PENNEWIP. Maar ziet u, daarom is-i nog geen professer. Er zyn nog heel andere scholen, waar hy misschien de allerlaagste wezen zou.

— Wel zeker, STOFFEL, dit zeg ik ook. Er zyn nog andere scholen. Maar ik wou nu maar weten wat we met 'm zullen aanvangen. Letterzetten wil-i niet. En naar zee... nu

dat 's me-n-ook wat!

»Dat 's me-n-ook wat!" beduidt: het is te gek om van te spreken. Onder de tallooze plannen, wenschen, idealen, waarmeê WOUTER zich sedert eenigen tyd had bezig-gehouden, behoorde ook de op-eens ontwaakte lust om zeeman te worden. Geheel vreemd was hem dit denkbeeld nooit geweest — er was iets Afrikaansch in — maar hy voelde zich daarin versterkt door de geschiedenis van den ongelukkigen JAKOB CLAESZ. De gedachtenloop die hiertoe leidde, is niet moeielyk nategaan.

Met de eigenaardige beschroomdheid die we dikwyls in hem waarnamen, had-i z'n wensch geopenbaard. Maar ze was met even eigenaardige afkeuring ontvangen geworden. In zeer veel hollandsche huisgezinnen namelyk, is de zeevaart — als baden en zwemmen — 'n uitspatting, 'n misbruik, 'n losbandigheid, 'n paradox, 'n *hors-d'oeuvre* of 'n ondeugd.

— De goeie God zal me bewaren, hoop ik, voor zoo'n affront, riep de moeder. Heb ik je daartoe opgebracht? Heb ik er dàt nu van, jongen, dat ik je zoo goed heb laten leeren? Zal je dan nooit ophouden met... akeligheid!

Wat zou WOUTER doen? Hy mompelde iets van ontdekkingsreizen, van onbekende koninkryken, van Straat *Magellaan*... helaas!

STOFFEL vond ook dat zoo-iets niet te-pas kwam, en verhaalde treffende voorbeelden van jonge-luî die naar zee waren gegaan nadat ze zich aan-wal niet goed gedragen hadden, waaruit hy met de logiek die in zyn kring voldoende was, betoogde dat men nooit naar zee moest gaan.

En WOUTER van zyn kant, had geen lust in al de schitterende loopbanen die men hem voorsloeg. Hy wilde geen schoolmeester worden, geen schoenmaker, geen leerling op 'n notariskantoor, geen bediende in 'n winkel, geen aptekers-jongen...

Om rechtvaardig te zyn moet ik erkennen dat de redenen van z'n tegenzin in al deze vakken, niet veel gegronder waren dan de bedenkingen die men tegen het door hem gekozene inbracht.

De gesprekken die hieruit voortvloeiden waren kurieus, doch hadden de verdienste dat zekere hoofdzaak ruiterlyker by den naam werd genoemd, dan by zulke gelegenheden wel eens 't geval is. De meer of mindere kans op »geld-verdienen" werd flinkweg op den voorgrond gesteld, en zelfs de vraag: welk vak mogelykheid aanbood om *zeer spoedig* »in de verdiensten te kòmen?" Alleen STOFFEL meende aan boekerige deftigheid schuldig te zyn, nu-en-dan de gemeenplaats over 't worden van 'n »nuttig lid in de Maatschappy" voor-den-dag te brengen. Toevallig — en zeer by-uitzondering — had-i hier met 'n kind te doen dat deze versleten en huichelachtige fraze in ernst opnam, WOUTER wilde inderdaad iets tot-stand brengen, iets leveren:

»de plaats betalen die het lot hem bood."

... en iets meer dan dat! Kon hy 't helpen dat het hem geboden plaatsje zoo bekrompen was? Hy voelde aandrift tot het goede, tot het ongewone, tot het moeielyke, en z'n lust tot de zeevaart sproot niet zoo-zeer voort uit rechtstreeks verlangen naar een, hem trouwens geheel onbekenden, werkkring, als uit de hoop dat-i daarin gelegenheid vinden zou...

Wie beschryft al de verrukkelyke droomen die hem z'n verbeelding voorspiegelde?

Het is zeer gelukkig dat Jufvrouw PIETERSE myn raad niet gevraagd heeft by de keuze van 'n beroep voor haar jongsten zoon, daar ik in dit geval my had moeten schuldig maken aan een advies dat niet veel kans had door haar begrepen te worden. En zelfs niet door STOFFEL.

Laat ons zien of ik by den lezer gelukkiger wezen zal.

Eerst — als gewoonlyk — 'n fraze ter-zy gedrongen: het voorgewend streven naar nuttigheid.

Indien het waar was dat hierop by 't doen van 'n beroepskeuze werd acht-geslagen, zou men sedert lang de verschillende bedryven verdeeld hebben in zeer nuttige, minder nuttige en schadelyke. By toenemende beschaving en daarmee samengaande verfyning van 't zedelykheids-gevoel, zou het te voorzien zyn dat het aantal candidaten voor 't àllernuttigste vak gaande-weg zou aangroeien tot 'n reusachtig cyfer, en weldra zou dan — naar zeer burgerlyke opvatting van 't woord »nuttigheid" — de heele Maatschappy bestaan uit broodbakkers die geen andere klanten hadden dan hun kinderen, of landbouwers die te-vergeefs duizend mudden graan zouden bieden voor 'n paar schoenen of 'n kop koffi.

De ongerymdheid dezer conclusie doet in 't oog vallen dat de burgerlyke opvatting van 't woord »nuttigheid' niet goed is.

»Nu ja, molenaars en schoenmakers moeten er ook zyn...

Juist! Er zyn ook lieden noodig die 't huis van den bakker bouwen, z'n oven metselen, z'n meel malen, die hem van brandstof en schoeisel voorzien, enz. Bovendien is er een publiek noodig, dat hem z'n brood afkoopt. De nuttigheid van z'n beroep zou weinig te beteekenen hebben op 'n onbewoond eiland.

De valsheid der gewone voorstelling, als-of de nuttigheid van eenig beroep bepaald werd door de onmisbaarheid van 't voortbrengsel, ligt alzoo klaar voor oogen. We moesten die huichelary maar afschaffen, daar toch niemand er aan gelooft, en ze dus de voor huichelary nog-al verdrietige fout heeft van overbodigheid. Er is met verdraaide zedelykheid meer winst te behalen op andere terreinen.

Zoo lang we jeneverstokers aantreffen onder de »zeer geachte leden der Maatschappy"... zoo lang elk advokaat die »de rechten van weduwen en weezen bepleit" 'n ander advokaat tegen-over zich heeft, die... wat ànders schynt te bepleiten dan de rechten van weduwen en weezen... zoo lang we schryvers hebben, die met goed gevolg op de domheid hunner lezers speculeeren... zoo lang er professers zyn,

die van *o* en *e* of *oo* en *ee* leven... zoo lang er »achtbare" fortuinen worden verdiend met het verkoopen van pillen voor alle kwalen... zoo lang men het duldt dat uitschryvers van negotiatiën en leeningen zich aanstellen als respectable lieden, en zelfs door sommigen daarvoor worden gehouden... zoo lang men »iets" worden kan door »in" iets te gaan, in *koffi*, *suiker*, *peperment*, *assurantie*, *kurk*, *effecten*, *sina's appelen*, *hennep*, enz... zoo lang 'n minister die 't land te-gronde richt, niet wordt aangespuwd... zoo lang de eerste de beste, zonder 't minste blyk te hebben gegeven noch van kennis, noch van bekwaamheid, noch van karakter, noch van integriteit, voor goed genoeg wordt gehouden om 't Volk te vertegenwoordigen... zoo lang ieder die 'n fraze weet saêmtelymen — en zelfs menigeen die 't *niet* kan — zich onbespot het recht aanmatigt de Natie voortelichten, en daarvoor met levensonderhoud betaald wordt...

zoo lang, in één woord, de waarde en achtbaarheid van elk maatschappelyk standpunt bepaald wordt door 't inkomen en 't aanzien dat men zich — hoe dan ook! — daarvan weet te verschaffen...

zóó lang ook is 't 'n ongerymdheid de nuttigheid der voortgebrachte of behandelde *zaak* tot maatstaf te nemen van het nut dat de *persoon* die zoodanige zaak levert of behandelt, de Maatschappy aanbrengt. Laat ons oprecht zyn, en erkennen dat 'n ambachtsman zich zeer vereerd zou moeten achten de laarzen te poetsen van HOLLOWAY's ryknecht. En dit geschiedt dan ook. De werkman die 't weigerde, zou gehouden worden voor... excentriek. Een bewys dat het tegendeel regel is.

Zou men niet op 'n verkeerden weg zyn, indien men de bepaling der betrekkelyke achtbaarheid van jeneverstokers en broodbakkers liet afhangen van de nuttigheids-verhouding tusschen brood en jenever? Toch is — volgens 'n opmerking van STUART MILL, die zoo ryk is aan oorspronkelyke ideeën als HOLLOWAY aan pillen — nog nooit de zoon van 'n likeur-

stoker bakker geworden, omdat-i 't leveren van brood nuttiger vond dan 't stoken van jenever. Kouzen zyn nuttige kleedingstukken. Is dit 'n reden om al onze dochters opteleiden tot breisters? Onze papieren behangsels zyn... smakeloos, nu ja, maar dit is byzaak. Ze werken vergiftigend, en hebben hoogstwaarschynlyk...

Stuart Mill zegt er niets van, en dus kan ik maar gissender-wyze spreken, omdat het 'n Hollander niet voegen zou 'n denkbeeld te hebben dat niet gestolen is van 'n opgehemelden vreemdeling.

... die behangsels dan zouden wel eens meer menschen kunnen vermoord hebben, dan 'n dozyn oorlogen. Heeft men er ooit van gehoord dat de fabrikanten van die voddery tot booswichten verklaard zyn, of ook maar tot beoefenaars van 'n niet byzonder nuttig vak? Immers neen.

Lieve hemel, men is al bly wanneer men z'n kind hier-ofdaar 'n plaatsje heeft weten te verschaffen, onverschillig of hem daardoor de kans wordt geopend weduwen en weezen te beschermen, of vrouwen tot weduw, kinderen tot wees te maken.

Er bestaan nuttige *menschen*. Het zyn dezulken wier plaats niet, of slechts zeer moeielyk, door anderen zou kunnen worden ingenomen. Nuttige *beroepen* — d. i. nuttig by-uitnemendheid — zyn er niet. Elk vak, vertegenwoordigd door zooveel individuen als de verhouding tusschen vraag en aanbod toelaat of eischt, is even nuttig als 'n ander dat dóór z'n *bestaan* blyk geeft *reden* van bestaan te hebben. Waar deze reden ophoudt, sterft het uit als toovenaars, profeten en pruikemakers.

Dat men zekere vakken zou kunnen noemen, welker uitoefening inderdaad schadelyk werkt op het algemeene welzyn, is waar. Doch de blaam hiervan treft niet dan ten-onrechte de personen die zich daaraan... wyden. Zulke bedryven zyn 't uitvloeisel van den smaak en der vermeende behoeften onzer Maatschappy, en zouden dus blyven bestaan, ook al weigerde

deze of gene zich daarmeê bezig te houden. Een behangselfabrikant die uit zedelykheids-gevoel z'n fabriek veranderde in 'n Delftsche-plateelbakkery, zou niets nuttigs verricht hebben zoolang de publieke smaak niet veranderde. En, by verandering van dien smaak, zou deze eigenaardige industrie van gif-verspreiding vanzelf vervallen.

Toen onlangs te Parys de betrekking van beul vakant was, boden zich honderde personen aan om haar te vervullen. Wanneer men aan die candidaten gevraagd had of ze hierin de bekrooning zochten eener jeugdige nuttigheids-illusie, zouden ze ontkennend geantwoord hebben, doch waarschynlyk met de vergoêlykende opmerking: »als *ik* 't niet doe, wordt het door 'n ander gedaan."

Wel zeker! Als PETER weigert brood te bakken of z'n medemenschen den kop afteslaan, zal PAUL het doen. Er kan dus uit PETER'S weigering evenmin broodsgebrek voortvloeien, als verhooging van 't peil der humaniteit, of van wat daarvoor doorgaat. We hebben 't recht niet, laag neertezien op schavotten, zoo lang we genoegen nemen met erger dingen.

Maar de zekerheid dat de keus van PETER en PAUL niet den minsten invloed heeft op de algemeene welvaart, bewerkt dan toch dat er 'n nummer minder is op 't zwarigheids-lystje der ouders die 'n beroep zoeken voor hun kroost.

Waardoor moet men zich dan laten leiden?

Door den smaak der kinderen?

Deze beteekent niets. Eerst willen ze koning worden, of koetsier. Later worden ze beheerscht door zekere grilligheid die niet veel meer reden van bestaan heeft dan de vroegere begeerte om op 'n troon of 'n bok te zitten. Die smaak laat zich nog al gemakkelyk wyzigen, omdat ze gewoonlyk 'n uitvloeisel is van bykomende zaken die 't kind voor hoofdzaak houdt. Zoo zal menige jongen zee-officier willen worden, omdat hy 't dolkje zoo aardig vindt, waarmeê 'n adelborst getooid is. Ik heb 'n knaap gekend, die z'n ouders opdrong dat hy zoo'n byzonderen aanleg had voor de schilderkunst. Hy betoogde

z'n uitsluitende *vocatie*, door alles te minachten wat men hem zeide, alles te verwaarlozen wat men hem opdroeg, en vooral door niets te leeren. Na langen tegenstand dwong hy z'n ouders tot toegeven. Hy is schilder geworden, d. i. *niets*. Want, niet den minsten byzonderen aanleg bezittende, heeft hy 't in dat vak ter-nauwernood gebracht tot de middelmatigheid die in de kunst geen waarde heeft. Z'n ouders hebben nooit geweten welke luchtspiegeling hem verleidde tot de meening dat er 'n artist in hem stak, maar my is 't duidelyk geworden. In z'n jeugd had hy brieven gelezen van 'n bloedverwant die in Italië reisde, en waarin eenige aantrekkelyke schetsjes werden gegeven van 't kunstenaarsleven te Rome. Onze kleine dwarsdryver nam ter-goeder-trouw z'n lust om daaraan deel te nemen, voor 'n roeping tot de *Kunst*, en de ouders waren niet oplettend of ontwikkeld genoeg om deze begripsverwarring tot helderheid te brengen.

Men ontmoet zeer dikwyls menschen die zich beklagen dat ze gedwarsboomd zyn in hun levensplannen, maar gewoonlyk hebben ze ongelyk. Dat het opgedrongen vak niet met hunne neigingen overeenstemt, kan waar zyn. Doch de vraag blyft altyd of hun eigen kinderlyke smaak hun niet 'n nog onaangenamer poets zou gespeeld hebben, wanneer men daarin had toegegeven? Ik denk hierby aan TOLLENS die »in" verfwaren gestoken werd, en liever in verzen gedaan had... naar z'n zeggen. Hy beklaagt — of beroemt — zich, dat-i »verzen door de cyfers heen" schreef. Eilieve, wanneer z'n ouders hadden toegegeven in z'n ziekelyken lust...

---

715. De beweerde voorkeur voor anderen arbeid dan ons wordt opgedragen, is niet zelden afkeer van àllen arbeid.

---

716. Wanneer TOLLENS' ouders hem vergund hadden z'n neiging te volgen, wat zou er gebeurd zyn? Me dunkt dat de man, met verfwaren en al, verzen genoeg gemaakt heeft.

Ik heb nooit »in" verf gedaan, en weet dus niet of 't 'n uitputtend onderwerp is, doch houd voor zeker dat 'n *denkend* wezen 't daarin langer kan uithouden dan in rymelary. TOLLENS weet niet welken dienst hem z'n ouders bewezen, en ook de Natie is hun dank schuldig. Het is juist een der verdiensten van ons landje, dat men daarin van verzenmaken alleen niet leven kan. TEN KATE zelf, die 't in de hebbelykheid om woorden in maat en rym te zetten, heel ver gebracht heeft, is in oogenblikken van matelooze ongerymdheid wel genoodzaakt te preeken en te katechiseeren om in leven te blyven, terwyl jeneverstokers hoogstens onbezoldigd lid van 'n kieskollegie of 'n kerkeraad behoeven te zyn, om hun plaats als »nuttig lid der Maatschappy" te handhaven.

TOLLENS heeft schoone stukken geleverd — TEN KATE ook! — maar ik betwyfel of 't getal daarvan grooter zou geweest zyn, indien hy niet door z'n »verfwaren" ware geperst tot uiting. En tevens, of niet de massa onbeduidende dingen waaraan hy zich schuldig maakte, nog verpletterender zou geweest zyn, indien hy niet door z'n prozaïsch beroep nu-en-dan ware belemmerd in 't voortrymelen. Ik wou dat alle verzenmakers »in" verfwaren gingen. Preeken en katechiseeren werkt minder krachtig, naar 't schynt.

Daar ik alzoo aan den smaak der kinderen zoo weinig invloed wil toegekend zien op de keuze van 'n beroep, zou men misschien meenen dat ik ouders aanraad by-uitsluiting acht te slaan op het karakter en de begaafdheden van hun kroost. Ook dit echter mag ik geenszins toestemmen, en wel vooral omdat het karakter en de gaven van een kind gewoonlyk aan z'n ouders onbekend zyn. Velen zullen dit niet dan ongaarne erkennen, maar ieder zal het met my eens worden, zoodra hy 't oog slaat op de kinderen van 'n ander. Dan ziet men in, dat weinigen minder geschikt zyn om 'n jeugdig mensch te beoordeelen, dan de vader en de moeder die 't van wieg en borst af hebben gezien door 't *prisma* van liefde en ydelheid. En ook zonder deze beide oordeel-beder-

vende elementen, men ziet niet goed van zéér — d. i. hier: van *al te* — naby. (**122**)

En dan de waarheid verdraaiende boekepraatjes! De Ruyter was of werd 'n held *omdat-i* de lei stuk trapte op den Vlissingschen toren. In Gassendi stak 'n groot sterrekundige, *want* als herdersjongen zat-i met zoo'n slim gezichtje naar den hemel te kyken. Al zulke vertellingen zyn *après coup* gemaakt. Of, al ware dit zoo niet, ze zyn niet van toepassing. Zeker, er is verband tusschen de neigingen of de gaven van den knaap en de hoedanigheden van den man, maar dit verband ligt niet zóó, niet *op die wyze*, bloot. Zeer dikwyls openbaart het zich door iets dat den oppervlakkigen beschouwer voorkomt als tegenstelling. Hiervan slechts één voorbeeld, maar 't is sprekend en voldoende. Van Speyk, de nobele woordhoudende Van Speyk was — en niet alleen als kind, maar zelfs nog toen-i reeds lang zee-officier was, en in Indië tegen de roovers z'n sporen verdiend had — *zeer beschroomd.* Hy stamelde en toonde zich verlegen toen-i by den schilder Hodges z'n portret bestelde. Ik zie kans het verband aantetoonen tusschen zoodanige gemoedsfout en heldendeugd, even goed als ik 't verband ken tusschen dierlyke brutaliteit en lafhartigheid, maar ik durf vragen of de meeste *ouders* op de hoogte zyn om deze schynbare psychische tegenstrydigheid optelossen?

Er bestaat nog 'n andere reden die de vermeende eigenaardigheid van 'n kind onbruikbaar maakt tot leiddraad voor beroepskeuze. Die eigenaardigheid is zeer dikwyls opgedrongen. Men *meent* iets in hem te hebben opgemerkt, en spreekt er over. Het kind hoort dit, wil belangwekkend zyn, en schynt weldra te wezen wat men voorgaf en uitbazuinde dat-i was. De zucht om niet beneden den roep te staan die er van hem uitgaat, is zóó sterk dat-i zich beyveren zal eene zeer ongunstige eigenschap ten-toon te spreiden, zoodra men die met gerucht-makende overdryving — als iets zéér byzonders dus — gelaakt heeft. Zóó byv. kost het weinig moeite 'n kind driftig,

koppig, lui en leugenachtig te maken. Daartoe behoeft men hem slechts in den waan te brengen dat-i in-staat is in deze fraaie vakken iets uitstekends te leveren. Hy laat zich dan den roem van 't meesterschap niet ontgaan. De lezer weet immers dat kinderen dit met krankzinnigen en beschonkenen gemeen hebben, dat ze zich nooit voordoen zooals ze zyn, wanneer ze weten dat men hen gadeslaat? Deze opmerking is van volle toepassing op hun fouten. Zoodra dezen in de schatting hunner omgeving de gewone maat tebuiten gaan, wordt er meê gepronkt.

Doch, aangenomen eens dat eigenaardigheden in bekwaamheid of karakter 'n minder bedriegelyken leiddraad opleverden tot het kiezen van 'n beroep, wat zou er dan worden van de tallooze bedryven die geen byzondere gaven van verstand of gemoed vereischen? Wat ook van de kinderen die geen byzondere geestesrichting aan den dag leggen? Het bemannen onzer vloot kan immers niet wachten op de voltalligheid van 't contingent kinderen, die torens beklommen hebben? En, omgekeerd, moeten ouders de beslissing omtrent den werkkring van hun kroost uitstellen tot het blyk geeft van byzonderen aanleg? Welke byzonderheid zou dan telkens 't sein wezen dat het kind geschikt is voor zeker beroep? Hoe moet zich de knaap gedragen, om te kennen te geven dat-i door onzen lieven-heer bestemd is tot kleêrmaker? Tot vetweider? Tot winkelier? tot couponknipper? Hoe onderscheidt men de roeping voor onderdeelen van zekere vakken? Waaruit blykt of de knaap geschikter is voor »assurantie" dan »reedery?" Bekwamer in suiker dan in koffi? Wie verzekert ons dat de escapade van den jongen de Ruyter niet 'n vingerwyzing van de Natuur was, dat-i in den wieg was gelegd voor schoorsteenveger of leidekker?

En hoe te handelen, indien de knaap neigingen, begeerten of hebbelykheden aan den dag legt, die niet toepasselyk zyn op de omstandigheden of op het land waarin hy geboren

werd? Wat moet de Afrikaan met z'n zoontjen aanvangen, als 't door waggelenden gang byzonderen aanleg openbaart voor schaatsryden? Of de Hollander, wanneer-i bemerkt dat z'n kind behebt is met rechtsgevoel?

---

717. De meeste beschouwingen alzoo, die men by de keuze van 'n beroep telkens op den voorgrond hoort zetten, vallen in de termen van de zeer bekende huichelachtige braafheidsventery, waardoor 'n waarheidzoeker zich niet laat bedriegen. Gelukkig wordt hiertoe geen groote scherpzinnigheid vereischt, omdat zy die van zulke praatjes gebruik maken, daaraan even min gelooven als wie ze aanhoort, en zy zich dus nog-al dikwyls verklappen. Ieder weet, en als 't er op aankomt zal ieder erkennen, dat het *geldverdienen* hoofdzaak is. Ik keur dit volstrekt niet af, mits men de zaak by den naam noeme. Niet de waarheid is plat, maar het verdraaien en verbloemen van de waarheid.

De zeer velen die uit ongewoonte niet in-staat zyn zoo op-eenmaal overtegaan tot oprechtheid, kunnen zich behelpen met 'n overgangs-maatregel die Gode even welgevallig is als den Mammon. Men wil geld, veel geld. Zeer wel. Men wil nuttig zyn, allernuttigst. Ook goed. 't Een belet het ander niet, volstrekt niet!

Ziehier 'n voorbeeld hoe men zich in zoodanig geval te gedragen hebbe.

De jeugdige Lacrymax ontving 't levenslicht van 'n familie die sedert menschen-geheugen had gedaan in nuttigheid. De geboorte van Lacrymax was er 'n blyk van, want z'n heele aanwezen was één maatschappelyk nut. De advertentie zyner menschwording had eigenlyk aldus kunnen worden ingekleed: »heden verloste zeer voorspoedig van 'n dosis algemeen welzyn... enz. Maar zóó werd de geboorte van 't nuttigheidswicht niet aangekondigd, omdat z'n ouders, by al hun ove-

rige deugden, ook de zeer voordeelige eigenschap bezaten van nederigheid. De nieuwsgierige krantlezer vernam slechts dat er 'n kind geboren was, zonder meer.

Tien, twaalf, twintig, jaren later vonden er schoone discussiën plaats over LACRYMAX' loopbaan. Even als by alle rechtschapen ouders, stond de nuttigheid boven-aan op 't lystje der *desiderata*. Geld? Men dacht er niet aan, d. i. niemand sprak er van.

Een der familie-leden stelde voor, het begrip »nut" nader te bepalen. Hy vond den zin van dit woord te algemeen. Men kan toch geen patent nemen als algemeene-nuttigheidsfabrikant. Ieder zag in dat het noodig was zekere specialiteit te kiezen. Maar... welke?

De mode van den dag bracht kuisheid meê. Of deze mode ook in de familie LACRYMAX 'n gevolg was van de duurte der voedingsmiddelen, gelyk zeker schryver in z'n *Japansche Gesprekken* beweerd heeft, zullen we daarlaten. Zeker is het, dat het woord »deugd" in lacrymaxischen zin weinig anders beteekende dan verminkte geslachtsdrift. En »ondeugd" beduidde het tegendeel. *Simple comme bonjour.*

Het fnuiken van *die* ondeugd, en 't aanmoedigen van *die* deugd, was dus de speciaal-nuttigheid die door de familie LACRYMAX beoefend werd, en ook dááraan zou alzoo de jonge LACRYMAX zich toewyden. Reeds op z'n tiende jaar kende hy lange verzen tegen den wellust van-buiten. Een daarvan, en 't mooiste — de lezer zal 't wel kennen — eindigde:

»En 't uitgemergeld rif zinkt ramlend in het graf!"

Ieder weet dat bejaarde maagden van beide geslachten, asceten, vleeschdooders, helden die aan den kogel of langdurigen garnizoensdienst bezweken, arbeidsluî die van 'n stelling vielen, cholera- en teringlyders, Originessen, Jozefs van Egypte, Karel Grandissons, brave Hendrikken, kort-om alle onwellustige dooden, nooit anders in 't graf zinken dan blozend, finaal ònuitgemergeld, en zonder rammelen... àls

ze in 't graf zinken. Dit staat aan hun discretie.

Hoe dit zy, de eeuwigdurende blos der »deugd" is bekend, en 't is dus wel heel overbodig dat men nog boeken schryft over casuïstiek, of verhandelingen over den grondslag der moraal. De vraag: wat is goed, wat is niet goed? komt my te eenvoudig voor om behandeld te worden. De heele zaak berust op den graad van »uitgemergeldheid" en de eenige toetssteen van menschenwaarde is 'n weegschaal. De lezer zal me, hoop ik, dankbaar zyn voor deze vereenvoudiging der methode van zeden-taxatie. We kunnen voortaan onze moraliteit by 't gewicht bepalen. Myn aanspraak op erkentelykheid is des-te-grooter, omdat ikzelf nog-al mager ben, en dus tegen m'n kerspel preek.

Met plompe opmerkingen, als byv. dat 'n zeer werkzaam zieleleven, ergernis, afgematheid van den stryd tegen 't booze, enz. enz. wel eens verschynselen kunnen te-weeg brengen, die iemand wat te vroeg voorbereiden om »rammelend in 't graf te zinken" houden we ons niet op. Evenmin gun ik me den tyd, het hemelsbreed verschil te bepleiten, tusschen het aanpryzen van wellust, en 't afkeuren der burgerlyke bekrompenheid die *alleen uit dit ondergeschikt bestanddeel van 't Mensch-zyn* z'n deugdjes samenknutselt. Voor 't oogenblik zy 't genoeg, dat de lacrymeerende familie met hart en ziel tot deze laatste kathegorie behoorde. Deugd en kuizigheid waren haar dezelfde zaak. Meer of iets anders kende ze niet, vatte ze niet, achtte ze niet.

Maar ook in kuisheid bestaan specialiteiten. De jonge Lacrymax spreidde by zekere gelegenheid 'n byzondere voorliefde ten-toon voor gevallen meisjes, of liever voor 't »oprichten" van zulke personen. De Vlissingsche toren was beklommen, de lei werd stuk getrapt, het levensdoel van den nuttigheids-apostel kon met vertrouwen vastgesteld worden.

Maar... om gevallen meisjes opterichten, moet men staan. Om te staan, moet men leven, eten, drinken, wonen. En, meer nog, er zyn gevallen meisjes die men niet behoorlyk

kan oprichten zonder ook háár tot leven, eten, drinken, wonen, enz. in-staat te stellen. En hiertoe is... geld noodig!

Geld?

Dáárom was 't onzen LACRYMAX niet te doen. Waarachtig niet! »De nuttigheid, m'nheeren, de nuttigheid...

Hier volgen nu al de schoone verhandelingen niet, die door sommigen zouden kunnen worden gehouden over de nuttigheid.

Maar... *geld* was er noodig! Dit te ontkennen, zou dwaasheid geweest zyn. Alle gevallen meisjes wachtten met opstaan, tot LACRYMAX geld genoeg zou verdiend hebben om haar de helpende hand te reiken...

De goeie jongen kon 't niet langer aanzien. Hy zocht en vond 'n beroep dat hem binnen weinig jaren in-staat stellen zou z'n nuttigheids-honger te verzadigen...

Onze LACRYMAX zette 'n flink bordeel op.

Verkiest men in deze parabel toespeling te zien op 'n zeer groot aantal personen die meêpraten over den mishandelden Javaan, my wèl. Maar 't stukjen is niet dáárom geschreven. Ik wilde slechts 'n middel aangeven hoe men, zonder den schyn van nuttigheidsbejag opteofferen, zich kan meester maken van 't ééne noodige, van: *geld.* Het is louter toevallig, dat m'n schetsje gaande-weg begon te gelyken op 't portret van geparveniëerde Javanen-vrienden en Rechtbeschermers. 't Is zoo vreemd niet, dat de teekening van 'n jakhals zekeren familietrek met den hyena vertoont. Doch al was dit nu m'n uitdrukkelyke bedoeling niet, er blykt toch dat zoogenaamde-*roepings*-keuze gebruik maakt van dezelfde middeltjes die by 't kiezen van 'n *beroep* worden aangewend. Het wyzen hierop is waarlyk niet overbodig in 'n Maatschappy die 't my als fout aanrekent — domheid of onbeschaamdheid? — dat ik verzuimd heb *fortuin te maken* voor ik te-velde trok tegen schelmery. M. a. w. dat ik niet manoeuvreerde als LACRYMAX en 's mans industriëel-politisch-moralistische geestverwanten.

Met al de virtuositeit in 't gemeene, die m'nheer PUBLIEK kenmerkt, zou 't hem moeielyk vallen treffender blyk van laaghartigheid te geven, dan door deze aanmerking op HAVELAAR's domheid.

---

718. — Maar wat moet ik dan in gods-heeren-naam met den jongen aanvangen?

Zoo... zou Jufvrouw PIETERSE gesproken hebben, indien ze vyftig jaren later geleefd, en m'n IDEËN gelezen had.

We mogen aannemen dat ze niet veel acht heeft geslagen op de »nuttigheid" die STOFFEL fatsoenshalve by de zaak wilde te-pas brengen. Met onbedorven maagdelykheid van realistischen indruk, zocht ze voor haar telg 'n werkkring »die wat geeft." *A la bonne heure!* 't Is 'n ware verademing eens eindelyk met iemand te doen te hebben, die zegt wat-i meent. De zeldzaamheid van 't geval gaf my aanleiding het mensch even uit den doode optewekken, en sprekende intevoeren. Er zyn wel eens wonderen geschied om redenen van minder belang... 't is juist Pinkster van-daag.

Geldverdienen alzoo!

De bedoeling dezer aandoenlyke verzuchting is natuurlyker-wyze: zooveel mogelyk! En altoos in verhouding met de aangewende moeite en gemaakte kosten. Het fabriekskind dat reeds op z'n tiende of twaalfde jaar »in de verdienste" komt, kan — 't overige gelyk-staande — geen aanspraak maken op 'n even voordeelige loopbaan, als de knaap die tot z'n vyftiende of zestiende jaar de school bezocht. Deze moet weer op zyn beurt achterstaan by den jongeling in wien grooter kapitaal aan onderhoud en wetenschap is opgespaard.

En bovendien spreekt het vanzelf, dat ook de meer of min toevallige aanraking der ouders met personen die zekere vakken beoefenen, het beroep van den vader of van andere bloedverwanten, de byzondere hulpbronnen der streek welke

men bewoont, en velerlei dergelyke omstandigheden meer, grooten invloed uitoefenen op de keuze van 'n beroep. Hieruit volgt dus alweder, dat smaak en vermoedelyke aanleg van 't kind 'n zeer ondergeschikte rol spelen.

Deze rol wordt echter nog onbeduidender, wanneer de ouders — gelyk hun plicht voorschryft — te-rade gaan met de *toekomst* der Maatschappy, of althans van het gedeelte daarvan, waarin de aspirant-rykworder bestemd is zich te bewegen. Vakken, bedieningen en zelfs ambachten, zyn aan daling en ryzing onderhevig. We zien telkens sommige takken van bestaan verdwynen van 't lystje der kostwinningen, waarvoor natuurlyk anderen in de plaats treden. Menige jongen wordt opgeleid tot werkman in 'n gasfabriek, die vroeger »op" 't kaarsemaken zou »gedaan" zyn. Een groot deel der personen die 'n halve eeuw geleden zouden geleefd hebben van kar en paard of vrachtschuit, zyn opgevolgd door nog aanzienlyker getal menschen die van den stoom leven. Preêkers en geloofs-onderwyzers maken gaande-weg plaats voor leeraren in iets wezenlyks, en voor courantenschryvers. Anders uitgedrukt, het peil waartoe de hier bedoelde verdrongen soort behoort, is aan 't zakken. Hieruit zal ten-laatste de vernietiging van 't *métier* voortvloeien, een lot dat aan krantenschryvers ook te wachten staat, en door denkers niet zonder welgevallen zal worden begroet. De tyd zal komen dat wy in muzeën dominees aantreffen in gezelschap van 'n »wy" die geen »hy" is. Misschien wel tusschen 'n trekschuit en 'n vetkaars. »*Stokken en parapluien aan de deur?*" Onnoodige waarschuwing! Wie zal barbaarsch genoeg zyn om zoo'n vetkaars, enz. kwaad te doen? Hoogstens zal men de schouders ophalen, en zeggen: »dat verbeeldde zich licht te geven!"

Ouders behooren dus wel degelyk acht te slaan op de vermoedelyke vooruitzichten die 'n vak oplevert. En dit is temeer noodig, omdat het werkelyk aanvaarden van 'n beroep altyd minstens tien jaren later geschiedt dan 't voorbereidend intreden. De keus van heden kan eerst na geruimen

tyd worden toegepast, en 't mogelyk of vermoedelyk verloop moet dus vooruit berekend worden. De vraag is niet: wat levert van-daag eenige kans? Men moet trachten doortedringen in de kansen der toekomst. Wie z'n jongen africht op *parlage*, op zwendelary in effecten, vrage zich af, of er altyd Kamers zullen bestaan, waar men met leêge praat gediend is? Of de Volken by-voortduring de renten zullen gelieven te betalen van de ten-behoeve der kapitaal-bezitters aangegane staatsschulden? Het bestudeeren van den opkomst en 't verval des tulpenhandels kan by dergelyke zaken goede diensten bewyzen.

— Ik begryp er geen jota van... zou hier onze Jufvrouw Pieterse zeggen. Ik heb van geen tulp of tulpsgelyk gesproken. De vraag is maar, wat we met Wouter zullen aanvangen? Ik wou dat de jongen gauw in de verdiensten kwam.

Precies! Deze wensch is billyk. Maar er is nog 'n ander vereischte dan spoed. We hebben duurzaamheid noodig. We moeten 'n vak zoeken, dat uitbreiding te-gemoet gaat, of liever 'n vak welks vermoedelyke uitbreiding grooter zal wezen dan de aanvankelyke concurrentie. Niet allen toch hebben die uitbreiding voorzien, en... wie 't eerst komt, het eerst maalt.

Alle plaatsen zyn bezet. Alles is vol, vol, overvol...

Alles?

Lezer, een maand geleden werd er te Berlyn by rechterlyk vonnis uitgemaakt, dat 'n metselaars-handlanger, '*n opperman die steenen aandraagt* — geen werkman dus in den hoogeren zin van 't woord — vyf thalers daags verdient, d. i. *acht gulden*, *vyf-en-zeventig cents nederlandsch.* En men durft beweren dat het moeielyk is, z'n kinderen aan 'n kostwinning te helpen? Als 't zóó voortgaat, zal 'n halfwas-jongetje weldra meer waard zyn dan 'n span paarden of 'n dozyn ezels, zonder zelfs z'n onsterfelykheid meê in rekening te brengen.

De zaak die ik hier aanroer, werd door alle Berlynsche

bladen meegedeeld. Die zeer kostbare opperman was door een zyner vrienden geslagen — heel jammer! — en kon vyf dagen lang z'n verheven beroep niet waarnemen. *Na ingewonnen bericht van experts en getuigen*, is hem als schadeloosstelling voor z'n gedwongen werkeloosheid, de som toegekend van byna *vier-en-veertig gulden Ned.*, omdat dit het *geconstateerd* bedrag was van de winstderving die uit z'n vyfdaagsche werkeloosheid voortvloeide.

— Moet ik dus m'n jongen naar Berlyn zenden, om steenen te dragen?

Neen, Jufvrouw Pieterse. Want ook de tulpenhandel in huizen zal 'n eind nemen, lang voor uw kroost volwassen is. De kunstmatig opgeschroefde bouwwoede nadert haar toppunt, en de terugslag zal niet uitblyven. Het is de vraag of 't weghalen der steenen van afgebroken huizen, zoo hoog betaald worden zal als 't aandragen by de oprichting. Jazelfs, er bestaat kans dat de wegruiming *gratis* geschieden zal, wanneer het Volk, eerst eeuwenlang verstompt, mishandeld en verdierlykt, later verdierlykt en brooddronken, zal uitspatten in de *Jacquerie* die ik reeds voorspelde in 1862. *) De loop der gebeurtenissen — in Nederland vooral niet minder dan elders — hebben dit treurig vooruitzicht tot iets ergers nog gemaakt dan zekerheid, tot 'n logische *behoefte!*

De Volkeren zyn koortsachtig, en zullen aan 't ylen slaan. De geneesheeren die zich wisten baan te breken naar 't ziekbed...

Nuttigheids-menschen die niet zeer afkeerig waren van 't eene noodige!

... de voorgangers der Natiën... nu ja, men kent ze, de baronnen van klank en fraze!

Er zal gesmeten worden met de steenen die zoo duur wer-

*) »*Vrij-arbeid.*" In den vierden druk van dit werkje, dien ik dezer dagen corrigeer, komt de hier bedoelde voorspelling op blz. 22 voor.

den betaald. En er zal geschreeuwd worden... niet: leve *die* of *die*...

Wat scheelt het 'n bedorven Volk, wie er leeft!

Niet: we zyn rood, of wit, of groen, of pimpelpaars, of Oranje...

Wat geeft 'n verstompte menigte om politische kleur?

Niet: weg met adel en praerogatief...

Nu ja, zoo iets riep men honderd jaar geleden. En sommigen meenden dat ze iets wezenlyks beoogden. Ze hechtten — naïf en dom dan! — aan hun leus 'n zweem van wysgeerige beteekenis, en verbeeldden zich hun staatkundigen onzin te kleuren met 'n weerschyn van onzinnige poëzie. Het »*te zyn of niet te zyn*" dier dagen moest misschien beteekenen... ja wàt? *Noble* zyn? *Burger* zyn? Dit schynt wel, want men omhelsde elkaêr in vervoering, als-of de steen der wyzen gevonden was, toen er ondekt werd dat 'n *m'sieur* eigenlyk *citoyen* heette.

Och, 't Volk bekreunt er zich zoo weinig om of iemand Pieterse genoemd wordt, of *Van*... 't een-of-ander! Het ware: »*zyn of niet zyn*" heeft 'n heel andere beteekenis. Het zal blyken de door eeuwenlange — lichamelyke, geestelyke en geldelyke — verdrukking te-voorschyn geperste oorlogskreet te wezen in den kannibalen-*Streit ums dasein.*

En dit *dasein* wil niets weten van Hamlet of Paradys. Zeer uitdrukkelyk wordt hier bedoeld het bestaan, en wel het *kommerloos genietend* bestaan »aan deze zyde van 't graf."

De... zeer bekende — maar nog altyd eenigszins onbekende — »andere zijde?" O zeker, men gelooft er aan! Ongetwyfeld! Men vond haar immers in al z'n schoolboekjes, en wacht zich wel voor den eerlyken moed der ontkenning. Men blyft er aan gelooven, maar... zou toch gaarne — zonder nadeelige anticipatie op later afrekening — ook *nu reeds* ànder deugdloon ontvangen dan vervelende wissels op de eeuwigheid. Men wil »gedekt" zyn.

En dit was sedert lang het geval. Maar Volkeren hebben geruimen tyd noodig voor ze zich rekenschap geven van hun

stemming. Ieder die de heerschappy der *fraze* eentoonig begon te vinden, dacht dat de schuld aan hem lag, en wachtte op blyken dat ook anderen...

Die blyken nu vertoonen zich overal. De tyd nadert dat men trachten zal 't verlorene intehalen. Het bekende: »zóó dacht ik reeds lang!" zal doorbreken. De ruwe kracht eischt haar recht, d. i. méér dan haar recht. En ze voelt zich versterkt door nog andere elementen van bederf, dan haar aanvankelyk waren toegedacht en gegund door preekende voorgangers. Verstompt... nu ja, dit wist men, en dit wilde men. Maar... de opperman van zoo-even heeft niet alleen gebrek geleden aan voedsel en beschaving, de speculatie-*schwindel* heeft hem *bovendien* en *daarna* en *te-gelyker-tyd* geleerd... champagne te drinken uit bierglazen. Dit belooft wat!

De eerste fransche revolutie was kinderspel. ROBESPIERRE en MARAT...

»Tygers!"

Ik weet niet of de kwalificatie juist is. Maar, juist of niet... onze kinderen zullen andere kreten hooren. Niet het boekerig en versleten »*te zyn of niet te zyn!*" maar 't meer praktisch, meer algemeen toepasselyk: »HEBBEN OF NIET HEBBEN!" zal de leus wezen in den aanstaanden kaas- brood- vleeschen... champagne-kryg.

De Volkeren zyn vooruitgegaan, waarlyk! Zoo-al niet in kennis en oordeel — dit immers gedoogden z'n voorgangers niet! — dan toch in keuze van spys, in kieskeurigheid van genieting. Het heeft de grenzen zyner begeerten uitgezet...

»Tygers" zegt ge? Wel-aan, onze kinderen zullen te doen hebben met uitgevaste tygers! Met filosofeerende gastronomische tygers! Met beschonken en krankzinnige tygers! Wie vroeger zou geschreeuwd hebben om brood, zal nu heel iets anders verlangen: *une heure de robe de soie*, byv. — ik citeer! — met of zonder spiegel in den hemel... van 't ledekant.

De godheden DRUTNI, FRAZE en SPECULATIE hebben uitgediend. Men mag zich niet verwonderen dat hare tempels wat

ruw worden omver gehaald, en dat er *amokh* geoogst wordt waar leugens gezaaid waren. Het zou dwaas wezen den storm te willen bezweren met de REDE. Na al de valsche moraal die dagelyks gepredikt wordt, na 'n duizendjarig geloof in onmogelykheden, na zooveel oefening in ongerymdheid, is tweemaal twee geen vier meer, 't goede niet meer goed, en 't ware niet meer waar. Het onderwys in niet-begrypen, het onderwys...

— Maar, lieve-jesis, STOFFEL zegt dat de vooruitzichten zoo slecht zyn. En bovendien, onze WOUTER heeft geen senie in 't vak...

Zeer wel, Jufvrouw PIETERSE. Ik raad u ten-sterkste aan, z'n genialigen tegenzin niet te verkrachten. De Heer zal daarmeê z'n bedoeling gehad hebben, en men moet nooit iets doen tegen Gods wil... gelyk 'n Engelsch dichter ergens zoo schoon gezegd heeft.

Ik verzeker u — en den lezer! — dat er diepe, diepe wonden zullen geslagen worden! De twee eenige vakken die in de eerstkomende vyftig jaren kans bieden op welvaart...

— Wou uwe-n-'n chirurgien van hem maken?

Ja! Chirurgien, of — schrik niet, Jufvrouw PIETERSE! — wondheeler of... soldaat!

— Dàt in alle eeuwigheid niet! zou 't mensch hebben uitgeroepen, als ze dit slot van den vyfden bundel myner IDEËN gelezen had.

Maar ze heeft het niet gelezen. Ik heb dus geen reden tot verstoordheid over 't versmaden van m'n advies.

Na 'n concilie, waarby de hulp van meer autoriteiten werd ingeroepen, dan ik in-staat ben optegeven, kwam STOFFEL tot het besluit: »dat WOUTER byzondere geschiktheid had voor den handel."

En Jufvrouw Pieterse was dit volkomen met hem eens.

---

719. By het sluiten van dezen vyfden bundel der Ideën, 'n paar woorden ter toelichting.

Men heeft zich beklaagd dat de totaal-indruk myner geschriften zoo treurig was, en dikwyls 'n bitteren nasmaak naliet.

Als opmerking neem ik dit aan.

Mocht men 't als aanmerking geven, dan moet ik ernstig protesteeren.

Ik zou *onwaar* moeten zyn, om iets anders te leveren dan bitterheid.

Vindt men dit vreemd?

M'n arbeid is de *Times* myner ziel. (**34**) Meent men dat er vroolykheid kan geoogst worden van den akker die byna uitsluitend met smart bezaaid werd? (**324**)

Ik ben geen »schepper uit niets" (**244**) en kan slechts wat vorm geven aan de grondstof die me wordt meegedeeld van buiten-af. Klacht over den droefgeestigen toon myner werken zou dus gelyk-staan met ontevredenheid over den pottebakker die geen porseleinen vazen wist te vervaardigen uit pypaard.

Des-te-verdrietiger valt me zoodanige aanmerking, omdat ik waarlyk veel liever... porselein leveren zou! Liefelykheid, zachtheid — welluidendheid in alle beteekenissen — was een der illusiën myner jeugd. Men heeft niet gedoogd dat ik die richting volgde. Deze domme wreedheid zal wel — gelyk alles! — tevens haar goede zyde hebben. Wie weet of ik niet vervallen ware in 't sentimenteele, waarvoor ik nu door den eisch om steeds op voet van oorlog te blyven tegen-over laaghartigheid, allerongenadigst bewaard bleef.

Maar... maar — de mensch is zwak — het spyt me!

Een tweede aan- of opmerking is, dat ik geen voortgang

maak met WOUTER's geschiedenis.

Indien ik by 't begin der historie van dien kleinen jongen, 'n roman had aangekondigd, zou deze klacht volkomen gerechtvaardigd zyn. Jonge schryvers die iets wenschen te leveren voor leesbibliotheken, worden hartelyk gewaarschuwd tegen 't gebruik van dit stuk als model. Ik raad hun 't vertalen aan van 'n buitenlandsch produkt, waarvan »zeker geacht tydschrift" gezegd heeft... enz.

Maar... WOUTER's geschiedenis is geen roman, en geen enkel »geacht tydschrift" heeft tot-nog-toe gezegd wat ze dan wèl was.

Ikzelf zal dus genoodzaakt zyn dit den lezer meetedeelen, en hoop dit dan ook later te doen met woorden van LAMARTINE die, naar me dezer dagen bleek, zonder iets te weten van m'n nummer **361**, met de grootste nauwkeurigheid voorzien heeft — dichtersplicht! — wat er geleverd moest worden, of althans wat ik zou trachten te leveren. Dat ik de hier bedoelde woorden niet nu aanhaal, heeft z'n reden. Ik zal my later daarover verantwoorden, want de lezer heeft er aanspraak op, te weten wat ik *wilde* voortbrengen, om 'n maatstaf te hebben ter beoordeeling of ik geslaagd ben.

Dit laatste is tot-nog-toe gewis het geval niet! Waar ikzelf dit erken, kan de kritiek eenig geduld oefenen. En dit doet ze dan ook zoo trouw, dat ik raden en gissen moet of er hier-en-daar iemand leeft, die belang-stelt in de lotgevallen van m'n mensch-exemplaartje. De onverschilligheid waarmee men ook weer dit stuk bejegent, zou verschoonbaar zyn of althans begrypelyk worden door de opmerking dat ik nog altyd den zoo-even bedoelden maatstaf niet gegeven heb. Men »weet niet waar 't heen wil." Het uitstellen van beoordeeling zou inderdaad kunnen getuigen van meer omzichtigheid en kunstbesef dan waaraan m'n Publiek my gewoon maakte, indien ik niet op 'n gelyksoortig zwygen stuitte by 't publiceeren van heel andere stukken, welker bedoeling en strekking niet afhankelyk zyn van 't huwelyk der helden

en heldinnen.

Om echter van myne zyde niet meer voorwendsel tot doodzwygen te geven, dan hoognoodig is, herhaal ik hier m'n beroep op 't *program* der IDEËN, dat in m'n eerste brochure over »*Vryen-Arbeid*" voorkomt. Ik erken dat het daar gezegde geenszins volstaat ter beoordeeling der WOUTER-geschiedenis als *kunstprodukt.* Maar wèl mag men aan dat program afmeten, of ik — al of niet over dien kleinen jongen sprekende — in m'n IDEËN tracht te geven wat ik beloofd heb?

En dit is — altyd met terugzicht op **30**! — voorloopig alleen de vraag.

Toch wenschte ik dat m'n arbeid ook eenige waarde had als Kunstwerk...

Ach, waarom laat men my zoo zelden de stemming die daartoe noodig is!

... en daarom stel ik me voor: van nu af de *Geschiedenis van* WOUTERTJE wat meer aan-eengeschakeld te vervolgen.

Ik hoop daaraan 'n paar volgende bundels te besteden. Mocht ik voor dien tyd komen te overlyden — o, gaarne! — dan zal ik toch zorgen dat de lezer wete wat ik had *willen* leveren.

Van MULTATULI's pen wordt verder door G. L. FUNKE uitgegeven:

De beide Eerste Bundels Ideën (N°. 1—540) thans verkrijgbaar in post 8° formaat (5e druk), en wel in 4 deeltjes, voorzien met uitvoerige noten van de hand des auteurs, in 't jaar 1872 door hem geschreven. . . . . *f* 5.—.
Ieder deeltje is mede *afzonderlijk* verkrijgbaar voor . . . . . » 1.25.

Beide eerste Bundels, gebonden in keurig nette banden, met goud- en zwartdruk . . . . *f* 6.—.
NB. Van beide EERSTE BUNDELS zijn nog enkele Ex. in de oorspronkelijke uitgave, in gr. 8o. formaat, voorhanden, die per bundel worden geleverd voor . . . . *f* 4.—.

De Derde Bundel Ideën. (N°. 541—569) In gr. 8o formaat. Uitgegeven in 1871 . . . . *f* 4.—.

De Vierde Bundel Ideën. (N°. 570—658) In gr. 8o formaat (1872). » 4.—.

De Vijfde Bundel Ideën. (N°. 659—719) In gr. 8o formaat (1873). » 4.—.

Minnebrieven. 5e druk, post 8°. formaat. . . . . » 1.25.

Verspreide Stukken. (Inhoudende: 1e. Brief aan den Gouverneur-Generaal in ruste; — 2e. Brief aan Ds. Francken, naar aanleiding der uitgave van „Max Havelaar"; — 3e. Wijs mij de plaats waar ik gezaaid heb; — 4e. Japansche Gesprekken; — 5e. Geloofsbelijdenis; — 6e. Het Gebed van den Onwetende; — 7e. De School des levens; — 8e. De zegen Gods door Waterloo). In één bundel post 8o. *f* 1.25.
De »Minnebrieven" en »Verspreide Stukken" in één band, uniform met de beide eerste bundels »Ideën," verkrijgbaar voor *f* 2.90.

Over vrijen Arbeid in Nederlandsch Indië en de Koloniale Agitatie. 4e herziene druk. Postformaat . . . . *f* 1.25.

De Bruid daarboven. Tooneelspel in vijf bedrijven, 4e druk. Met een »Naschrift" van de hand des auteurs, in 1872 door hem geschreven. *f* 0.75.

Een en Ander over Pruissen en Nederland. . . . . *f* 1.40.

Indrukken van den dag. 2 stukjes, gr. 8° . . . . » 0.60.

De Maatschappij tot Nut van den Javaan. gr. 8°. . . . . . . » 0.10.

Brief aan den Koning, over de troonrede van Sept. 1872 . . . » 0.10.

Bloemlezing uit Multatuli's werken. Kl. 8° . . . . » 1.50.
———————— Hetzelfde werk in élégant linnen band . . » 1.90.

MULTATULI, door Cd. Busken Huet . . . . » 0.25.

Uit de bundels »**Ideën**" en »**Verspreide Stukken**" zijn voorts afzonderlijk verkrijgbaar de volgende geschriften:

Brief aan Mevrouw P**. gr. 8°. formaat. . . . . *f* 0.40.
Wijs mij de plaats waar ik gezaaid heb. Gr. 8°. . . . . . . » 0.45.
Japansche Gesprekken. Gr. 8°. . . . . » 0.40.
Het gebed van den onwetende. Gr. 8°. . . . . » 0.10.
De bij dit geschrift vervaardigde gelith plaat, in breed folio form. » 0.50.
De Zegen Gods door Waterloo. Gr. 8°. . . . . » 0.10.
Brief aan den Gouverneur-Generaal in ruste. . . . . » 0.60.

DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD

